

Міністерство внутрішніх справ України
ДНПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ

**БЕЗПЕКА ГРОМАДИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Навчальний посібник

Колектив авторів

Дніпро
2025

УДК 342.95 + 351.74
Б 70

*Рекомендовано до друку
Науково-методичною радою Дніпровського
державного університету внутрішніх справ
(протокол № 1 від 10 вересня 2025 року)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Йоханна ГОРДМАРК, Керівниця Українського відділу
Академії Фольке Бернадотта (Королівство Швеція);

Максим АХРАМЄЄВ, начальник Департаменту превентивної
діяльності Національної поліції України, полковник поліції;

Андрій СОБАКАРЬ, завідувач кафедри адміністративного права
і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор.

Б 70 Безпека громади в умовах воєнного стану : навч. посіб. / Кол.
авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 258 с.

ISBN 978-617-560-091-7

Навчальний посібник «Безпека громади в умовах воєнного стану» є складовою однойменного курсу, розробленого за підтримки Академії Фольке Бернадотта. У ньому висвітлюються теоретичні засади та практичні аспекти забезпечення безпеки громад в умовах повномасштабної війни, враховуючи специфіку сучасних викликів і загроз. Департамент превентивної діяльності Національної поліції України було безпосередньо долучено до розробки практичної частини курсу. Посібник розкриває особливості діяльності правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів системи безпеки щодо підтримання правопорядку, захисту цивільного населення та протидії злочинності в умовах воєнного стану.

Видання адресовано здобувачам вищої освіти, працівникам правоохоронних органів, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, а також усім, хто цікавиться актуальними питаннями безпеки громади.

ISBN 978-617-560-091-7

© Автори, 2025
© ДДУВС, 2025

ЗМІСТ

Автори	4
ВСТУП	5
ТЕМА 1. Безпека громади в умовах воєнного стану: визначення, важливість, виклики та шляхи вирішення.....	7
ТЕМА 2. Системний аналіз та оцінка потенціалу конфлікту на рівні громади	39
ТЕМА 3. Комунікаційні інструменти для запобігання та вирішення конфліктів на рівні громади	71
ТЕМА 4. Вступ до діалогу на рівні громади.....	105
ТЕМА 5. Реінтеграція ветеранів як невід’ємна складова безпеки громади	142
ТЕМА 6. Запобігання та протидія домашньому насильству	177
ТЕМА 7. Психологічна готовність до ефективної взаємодії з громадою.....	197
ТЕМА 8. Розбудова доброчесності та посилення довіри до правоохоронців під час воєнного стану.....	229

А В Т О Р И

Ірина ДРОК – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач Науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ, майор поліції

Тетяна ЧУМАЧЕНКО – кандидат хімічних наук, доцент, завідувач відділення міжнародного співробітництва Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Майя БРЕСЛАВСЬКА – начальник управління взаємодії з громадами Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України, майор поліції

Наталія КОМИХ – кандидат соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Дмитро ГОЛОВАТИЙ – старший інспектор з особливих доручень відділу супроводу та забезпечення підготовки поліцейських офіцерів громади управління взаємодії з громадами Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України, майор поліції

Аліна ГАРКУША – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, майор поліції

Крістіна ДЕРЕВ'ЯНКО – старший викладач кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції

Катерина МІТЧЕНКО – психолог та супервізор ГО «Соціальний проєкт РАЗОМ»

ВСТУП

Дніпровський державний університет внутрішніх справ щиро дякує Академії Фольке Бернадотта (Швеція) за плідну співпрацю та активну участь у підготовці матеріалів навчального курсу «Безпека громади під час дії воєнного стану».

Професійний внесок, експертна підтримка та спільна робота з представниками Академії стали важливим кроком у розробці сучасного міждисциплінарного курсу, спрямованого на підвищення рівня знань і практичних навичок у сфері публічної безпеки.

Високо цінуємо партнерство та сприяння Академії Фольке Бернадотта у посиленні освітнього потенціалу університету й розвитку міжнародної співпраці.

Сучасна Україна переживає один із найскладніших періодів своєї історії – повномасштабну війну, що торкнулася кожного регіону, кожної громади, кожної родини. В умовах воєнного стану безпека перестала бути абстрактним поняттям і набула гранично конкретного значення – як питання збереження життя, добробуту, порядку, соціальної згуртованості й стійкості громад. Саме тому актуалізується потреба в глибокому осмисленні та практичному забезпеченні безпеки на місцевому рівні – там, де щоденно відбувається взаємодія людей, органів влади, поліції, волонтерів, бізнесу та міжнародних партнерів.

Цей навчальний посібник створено з метою надати системне бачення безпеки громади в умовах війни для підготовки майбутніх працівників поліції, з урахуванням викликів, що постали перед українським суспільством після 24 лютого 2022 року. У ньому розкрито концептуальні підходи до безпеки з фокусом на людиноцентризм та інклюзивність, охоплено питання взаємодії поліції з громадою, соціальної згуртованості, підтримки постраждалих, реінтеграції ветеранів, забезпечення психологічної готовності та формування довіри до інституцій.

Навчальний матеріал структурований за ключовими тематичними модулями, що дають змогу глибше зрозуміти як нормативно-правові основи безпеки, так і практичні механізми її забезпечення в громадах. Особливу увагу приділено аналізу суб'єктів безпеки та ролі кожного з них у формуванні ефективної моделі захисту в умовах збройного конфлікту. Окремий акцент зроблено на шляхах активного залучення мешканців до розвитку локальної безпекової спроможності.

Навчальний матеріал розроблений таким чином, щоб допомогти здобувачам вищої освіти засвоїти знання та відпрацювати практичні навички, необхідні для забезпечення поліцейським безпеки в громаді.

Матеріал у навчальному посібнику є гнучким: може бути адаптований до різних категорій слухачів (курсантів, студентів, поліцейських, що проходять початкову підготовку або курси підвищення кваліфікації, представників територіальних громад); кожна тема може бути проведена як окремий тренінг, факультатив або викладатися курсом. Також навчальний посібник буде в нагоді після закінчення воєнного стану, адже післявоєнний період також передбачає наявність кризових ситуацій, що потребують вирішення підготовленими фахівцями.

Під час наповнення курсу теоретичним матеріалом та практичними кейсами відбулася взаємодія з практичними підрозділами Національної поліції (поліцейські офіцери громади). Наданий практичними працівниками матеріал долучений до змістовної частини курсу, а практичні працівники можуть долучатися до проведення занять з курсу, як експерти (проведення бінарних занять).

Під час підготовки навчального матеріалу було проведено соціологічне опитування курсантів Дніпровського державного університету внутрішніх справ на предмет того, яких знань, умінь та навичок їм не вистачає в освітньому процесі. Саме наповнення навчального матеріалу практичною складовою – є перспективним напрямком розвитку освітньої складової закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що готують поліцейських. Результати дослідження підтверджують актуальність та необхідність розробки курсу в сучасних умовах державотворення України.

Також були проведені фокус групи (дослідження, групове інтерв'ю, організоване у вигляді розмови кількох респондентів (8-12 осіб) з поліцейськими, що працюють в різних регіонах України на предмет забезпечення безпекової складової під час несення служби. Було наведено різні практичні приклади, з'ясовані основні виклики, з якими стикаються поліцейські під час дії воєнного стану. Результати дослідження використані для наповнення курсу.

Для сприяння ефективному опануванню навчального матеріалу в навчальному посібнику використані різні засоби навчання.

Навчальні цілі. Кожна тема містить навчальні цілі – ті навички, що мають набуті або розвинути слухачі наприкінці засвоєння теоретичного матеріалу та виконання практичних завдань.

Зміст лекції. Кожна лекція починається зі списку основних питань, що будуть розглянуті, з метою надати здобувачам вищої освіти уявлення про зміст матеріалу, що вони мають засвоїти. Перелік питань є коротким, з метою концентрації уваги слухачів на трьох-чотирьох ключових моментах лекції.

Практичні приклади в змісті лекції є виправданими, адже знання теорії дозволяє по-новому поглянути на реальні практичні приклади забезпечення безпеки в громаді під час воєнного стану, а також глибше усвідомити реальні процеси, що висвітлюються в засобах масової інформації. Запропоновані практичні приклади демонструють різні підходи до застосування теоретичних знань безпеки в громаді.

Під час написання навчального посібника було використано результати дослідженням Центру Разумкова, проведеного в грудні 2024 року¹, що покликані висвітлити реальні питання, пов'язані зі ставленням населення України до забезпечення безпеки в державі.

Теорія забезпечення безпеки в громаді в умовах воєнного стану (а також в умовах інших кризових ситуацій) корисна та цікава лише тоді, коли вона застосовується для усвідомлення реальних подій і питань, що виникають на практиці. Саме тому в навчальному матеріалі курсу міститься аналіз багатьох прикладів практичного застосування теорії.

Інтерактивні елементи в лекціях (питання до аудиторії, поняття, перевірка себе) виділені в окремому графу лекційного матеріалу та спрямовані на ґрунтовне вивчення запропонованого матеріалу в цікавій, динамічній формі.

Визначення основних понять. Під час першого вживання в тексті основного поняття воно виділяється жирним шрифтом та зокрема його визначення можна знайти на полях лекції. Такий виклад матеріалу має допомогти вивченню здобувачами вищої освіти матеріалу та повторенню курсу.

«Перевірка себе». Після завершення вивчення лекції здобувачам вищої освіти запропоновано питання для швидкої самоперевірки того, наскільки добре вони засвоїли щойно пройдений матеріал. Якщо студенти не можуть відповісти на запропоновані питання, вони мають повернутися та повторити лекцію перед тим, як продовжити подальше вивчення курсу.

Висновки. Кожна лекція закінчується коротким резюме, що нагадує здобувачам вищої освіти основні положення пройденого матеріалу. Згодом вони можуть стати в нагоді під час повторення курсу перед підсумковим оцінюванням.

Питання для самоконтролю, практикум і завдання для індивідуальної роботи спрямовані на самостійну роботу слухачів у напрямку застосування набутих теоретичних знань на практиці.

Усі завдання сприяють розвитку критичного мислення, самостійному пошуку практичного вирішення, досягненню навчальних цілей: пригадування фактів і базових концепцій, пояснення ідеї або концепції, використання нової інформації в нових ситуаціях, створення зв'язків між ідеями, обґрунтовування позиції або рішення, створення нової або оригінальної роботи. Часто завдання не мають правильної відповіді, а зосереджені на розвитку вміння обґрунтовувати свою позицію (рішення).

Сподіваємося, що презентований посібник стане корисним інструментом як для навчання, так і для практичного застосування, сприятиме зміцненню національної позиції, стійкості та формуванню культури безпеки у громадах України.

¹ За лінією фронту: Суспільне сприйняття безпеки в Україні. Аналітичний звіт за результатами загальнонаціонального опитування громадян щодо оцінки безпеки. Київ, 2025. 56 с.

Тема 1

БЕЗПЕКА ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИЗНАЧЕННЯ, ВАЖЛИВІСТЬ, ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Навчальні цілі: чітко та оперативно визначати кризові ситуації в громаді, що загрожують її безпеці в умовах воєнного стану; аналізувати основні виклики безпеки громади та формувати відповідні стратегії реагування; планувати та реалізовувати комплекс дій із залученням місцевих ресурсів для запобігання та подолання загроз; взаємодіяти з представниками місцевої влади, поліції та громадськості для забезпечення безпеки громади; розробити та обґрунтувати безпекові ініціативи, що відповідають на актуальні виклики, використовуючи сучасні підходи превенції, міжсекторальну взаємодію та принципи гендерно чутливої безпеки.

ЛЕКЦІЯ № 1

Безпека в громаді: теоретико-правові засади. Загальні підходи до розуміння поняття «безпеки», людиноцентрична концепція, гендерно-орієнтований підхід. Суб'єкти забезпечення безпекової складової в громаді. Роль громади та громадських об'єднань в забезпеченні безпеки на місцевому рівні. Трансформація безпекових програм територіальних громад України в умовах повномасштабного вторгнення. Основні принципи взаємодії з громадами. Впровадження безпекових ініціатив поліцейськими офіцерами громад (ПОГ)

1.1. Безпека в громаді: теоретико-правові засади

Безпека – це відсутність загроз життєво важливим інтересам людини: її життю, здоров'ю і добробуту². Тому безпеку громади можливо розглядати з точки зору безпекового середовища для кожної людини, від кількості та сили загроз, що існують у суспільстві.

У науковому просторі також існують актуальні підходи до розуміння поняття безпеки³:

Безпека – це стан, коли ніщо і нікому не загрожує; водночас це активна діяльність людей, суспільства, держави та світового співтовариства для виявлення, запобігання, послаблення, усунення та відвертання загроз, що можуть призвести до втрати, знищення матеріальних і духовних цінностей, або перешкодити прогресивному розвитку. Наявність безпеки є необхідною умовою і одним з основних мотивів життєздатності людини, суспільства, держави та світового співтовариства [4, с. 9].

Питання до аудиторії:
що таке безпека для вас?
(підсумувати висловлені позиції аудиторії).

² Безпека – базова потреба людини. URL : <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/19/115>.

³ Правове регулювання національної безпеки : навч. посіб. / О. Г. Боднарчук, О. І. Боднарчук, М. В. Глух, А. В. Гарбінська-Руденко. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 202 с.

⁴ Кулешов М. М., Садковий В. П., Тютюнник В. В. Державна система цивільного захисту : навч. посіб. Харків : НУЦЗУ, 2020. 232 с.

Безпека в громаді – це відчуття людьми захищеності, комфорту, соціального благополуччя в громаді.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Сформулюйте поняття «безпеки». Які підходи відображають безпеку в громаді?

Безпека – це стан стабільної динамічної рівноваги об'єкта, явища або процесу, що забезпечує збереження основних характеристик і параметрів, стабільність розвитку та ефективне функціонування [5, с. 110].

Безпека – це стійкий стан суспільного організму, що забезпечує його цілісність та здатність до саморозвитку незалежно від негативного зовнішнього або внутрішнього впливу [6, с. 94].

У соціальному контексті «безпеки» означає збалансований стан функціонування соціальних систем (людини, держави, світового співтовариства), природних та антропогенних систем і дає змогу людині завдяки знанням про природне середовище та його розвиток своєчасно виявляти та мінімізувати негативний вплив загроз або уникнути їх, що зі свого боку дає змогу зберігати цінності системи та забезпечувати їх подальший розвиток [7, с. 71].

Тобто, **безпека** – це відчуття людьми захищеності, комфорту, соціального благополуччя, а не лише відсутність небезпек або низький рівень злочинності.

Зверніть увагу!

Щодо поняття «безпеки» є три концептуальні підходи:

- відсутність загроз системі;
- захищеність системи від наявних та ймовірних загроз;
- загрози існують завжди, вони негативно впливають на систему,

однак вжиті заходи мінімізують їхній негативний вплив, що дає змогу системі функціонувати й розвиватися [8, с. 71].

24 лютого 2022 року історія українського державотворення кардинально змінила свій хід у зв'язку з повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України. Це викликало відповідну реакцію з боку органів публічної влади та глави Української держави зокрема. Президент Володимир Зеленський, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони й відповідно до українського законодавства, підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» з 5:30 24 лютого 2022 року [9]. Запровадження в Україні воєнного стану змінило функціонування та розвиток суспільних відносин в усіх сферах суспільного життя. І пересічні громадяни, і представники громадськості, і публічна адміністрація – усі мобілізувалися для протидії ворогу. Разом з тим, особливу відповідальність за таких умов було покладено на органи державної влади та місцевого самоврядування, що представляють інтереси відповідних територіальних громад. Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», органи місцевого самоврядування і далі здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України. Військове командування разом із Міністерством внутрішніх справ України,

⁵ Назарова Г. В., Дем'яненко А. А. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «безпеки». *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. : тези доповідей, 31 травня – 1 червня 2018 р.* Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. С. 109–110.

⁶ Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 17. С. 92–98.

⁷ Корж І. Ф. Безпека: методологічні підходи до поняття. *Jurnalul juridic national: teorie și practică.* 2019. № 4 (38). Р. 68–72.

⁸ Там само

⁹ Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування має забезпечити передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи й повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [10; 11, с. 209].

Російська агресія проти України породила низку безпрецедентних викликів у всіх сферах державного та суспільного життя. Сьогодні, в реаліях воєнного конфлікту російської федерації проти України, безпека виступає найважливішою базовою потребою, необхідною умовою сталого розвитку людини, громадянина, держави загалом. Основним критерієм забезпечення безпеки виступає захист прав і свобод, інтересів людини і громадянина, суспільства, держави, що в демократичному соціумі встановлюються і регулюються законом.

Саме питання забезпечення безпеки та правопорядку в громадах наразі залишаються одними з найбільш пріоритетних для всіх громадян та органів місцевої влади. Зокрема, громади стикнулись з безпрецедентними надзвичайними ситуаціями, пов'язані з постійними ракетними обстрілами, пожежами, загибеллю цивільних людей, евакуацією громадян в більш безпечні місця, мінуванням територій, руйнуванням будівель та критичної інфраструктури.

Аналіз нормативно-правових актів свідчить про відсутність сталого, нормативно-визначеного поняття «безпека в громаді». На законодавчому рівні визначені такі поняття безпеки (Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII):

Національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Державна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Громадська безпека і порядок – це захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, що здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз.

Воєнна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях, та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування спеціальних повноважень.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які нормативно-правові акти України містять визначення «безпеки»?

¹⁰ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

¹¹ Павлович-Сенета Я. П., Лепіш Н. Я. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 209-214. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.38>.

Громадська безпека – це стан захищеності громадянського суспільства, що характеризується відсутністю небезпеки для життя та здоров'я людей, для їх спокою та майнових прав, для нормальної діяльності підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, для цілісності й збереження матеріальних цінностей.

Отже, безпека для людей – це не лише про фізичний захист, але й про економічну, соціальну та політичну стабільність. Її сприйняття та оцінка залежить від багатьох факторів, де особистий досвід та поточні умови життя відіграють ключову роль. Це також підтверджує концепцію людиноцентричного підходу до безпеки, що враховуватиме всі аспекти життя людини, для забезпечення добробуту безпечного середовища. Про цю концепцію ми говоритимемо згодом.

Опитування, проведене Центром Разумкова в грудні 2024 року¹² показує, що для більшості українців безпека насамперед асоціюється з безпекою всієї країни (51 % опитаних). Таким чином, поняття безпеки для українців суттєво змінилося з 2014 року, змістивши фокус з особистої безпеки на національний рівень, що відображає сильне почуття єдності та колективної стійкості. Хоча безпека тісно пов'язана з національною стабільністю, респонденти дослідження також відмітили, що почувуються найбільш захищеними у знайомому середовищі, де мають певний рівень контролю.

Зокрема, згідно опитування, безпечне життєве середовище формується під впливом різноманітних факторів, від військової оборони до соціальної та економічної стабільності. Оцінюючи необхідні умови для того, щоб країна чи населений пункт вважались безпечними, респонденти найчастіше називають відсутність бойових дій (86 %), закрите небо від ракет, дронів та снарядів (84 %), потужну армію (81%). До інших важливих умов належать стабільне постачання електрики, води та газу (65 %), сучасні укриття/бомбосховища (64 %), частини країни, що не перебувають під окупацією (60 %), стабільна національна валюта та контрольована інфляція (58 %), гарантії безпеки від великих країн (51 %), дотримання демократичних норм – вибори, права людини, вільні ЗМІ (51 %).

Щодо членства в НАТО, 78 % респондентів вважають його необхідною або бажаною умовою для забезпечення безпеки країни; 75 % вважають членство в ЄС важливим фактором для посилення безпеки.

До пріоритетних умов безпеки також відносяться високі соціальні стандарти (43 % і 39 % відповідно) та відсутність етнічних чи релігійних конфліктів (32 % і 40 % відповідно). Ці фактори є однаково важливими як для чоловіків, так і для жінок.

Загальні підходи до розуміння поняття «безпеки», людиноцентрична концепція, гендерно-орієнтований підхід

Говорячи про безпеку, громадяни розуміють її в широкому сенсі, відтворюючи ключові аспекти концепту людської безпеки. Воєнний стан, окупація й техногенні катастрофи спричинили трансформацію пріоритетів у сфері безпеки, а також поглибили розуміння її окремих аспектів. На перший план виходить захист людського життя, що пов'язується з наявністю укриттів, бомбосховищ та протиповітряної оборони; з налагодженою системою оповіщення про обстріли; правильною інформаційною політикою (що включає як боротьбу з дезінформацією, так і своєчасне та науково чи експериментально обґрунтоване інформування населення про наявні загрози та протоколи реагування)¹³.

¹² За лінією фронту: Суспільне сприйняття безпеки в Україні. Аналітичний звіт за результатами загальнонаціонального опитування громадян щодо оцінки безпеки. Київ, 2025. 56 с.

¹³ Територіальні громади під час війни : стійкість та безпека в умовах прямої загрози життю (Херсонська та Запорізька області). 2023. URL : https://uames.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/zvit_hromady-pid-chas-vijny-ukr.pdf.

Додатковими складовими конструкту людської безпеки стали її звуковий та часовий виміри. Звуковий вимір безпеки – це право на спокійну та безпечну тишу (на противагу небезпечній, що не є тишею по суті, а лише очікуванням наступного агресивного порушення тиші). Тимчасова тиша не вирішує проблеми безпеки, обмежує людину в усьому – у спілкуванні, відпочинку, заганяє людей у підвали та інші закриті простори, що дають відчуття тимчасового захисту та можливості відновлення сил.

Часовий вимір безпеки є так само важливим, як і її звуковий вимір. Життя в очікуванні обстрілів, життя в підвалах, без можливості підтримувати попередній спосіб життя – це ті втрати, що неможливо компенсувати, так само як неможливо компенсувати втрачене життя через загибель. Часовий вимір безпеки – це зокрема й часова перспектива, можливість планувати майбутнє. За умов воєнного стану життя людей немовби ставиться на паузу, тому йдеться про часові втрати, що стосуються не лише теперішнього, але й майбутнього – це недоотримана освіта, не сплановані життєві стратегії, нереалізовані кар'єрні чи сімейні плани тощо.

Найцікавішим моментом у розумінні людської безпеки з позицій воєнного стану є проблема відновлення попередньої нормальності, звичного способу життя. [¹⁴, с. 6-7].

Людиноцентричний підхід до питань безпеки громад

Людиноцентричний підхід бере свій початок з концепції «людської безпеки» (human security), запропонованої Програмою розвитку ООН (ПРООН) у Доповіді про розвиток людини 1994 року¹⁵. Цей підхід виник як відповідь на традиційну парадигму безпеки, що зосереджувалася переважно на захисті держави від зовнішніх загроз. Натомість концепція людської безпеки визнає, що безпека людини не обмежується військовими аспектами, а включає економічну, продовольчу, екологічну, політичну, соціальну та особисту безпеку. Вона була започаткована з метою переосмислення безпеки через призму прав людини, розвитку та соціальної стійкості.

У контексті безпеки громади цей підхід означає, що ті, хто приймає рішення, і стейкхолдери безпеки мають виходити з реальних потреб і загроз, що відчують мешканці.

У цьому підході ключову роль відіграють громади, що спільно з органами влади та правоохоронними структурами формують політику безпеки, реагують на загрози та зміцнюють довіру. Особливу увагу приділено захисту вразливих груп, забезпеченню прав людини та створенню стійких механізмів кризового реагування, що дозволяє громадам ефективніше адаптуватися до викликів, зокрема в умовах воєнного стану.

Важливо звернути увагу на **кілька ключових аспектів** людиноцентричного підходу до безпеки громади, запропонованого Програмою розвитку ООН:

ПЕРЕВІР СЕБЕ

У чому полягає сутність людиноцентричної концепції під час забезпечення безпеки в громаді?

¹⁴ Територіальні громади під час війни : стійкість та безпека в умовах прямої загрози життю (Херсонська та Запорізька області). 2023. URL : https://uames.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/zvit_hromady-pid-chas-vijny-ukr.pdf.

¹⁵ Human Development Report 1994. URL : hdr1994.encompletenostats.pdf.

1.Орієнтація на потреби людини. Безпека має виходити з реальних потреб громадян, а не лише з теоретичних чи політичних концепцій. Поліцейським варто звертати увагу на конкретні загрози, що відчують мешканці, і діяти на основі цих потреб, а не лише формальних завдань.

2.Інклюзивність і захист вразливих груп. Один з основних аспектів людиноцентричної безпеки – це підтримка тих, хто перебуває в найбільш вразливому становищі: жінок, дітей, пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб. Поліцейським важливо бути чутливими до цих груп і забезпечити їм необхідний захист та підтримку.

3.Зміцнення довіри між громадянами та поліцією. Людиноцентричний підхід підкреслює важливість побудови довіри в громаді. Поліція повинна бути частиною громади, а не лише її контролером. Це включає активну комунікацію, прозорість і співпрацю з мешканцями для формування довіри та взаєморозуміння.

4.Проактивність у забезпеченні безпеки. Поліцейським потрібно розглядати свою роль не лише в реагуванні на правопорушення, але й у запобіганні їх виникненню, створенні умов для безпечного розвитку громади. Це передбачає не лише підтримку правопорядку, але й участь у розв'язанні соціальних проблем, таких як бідність, безробіття, насильство в сім'ї.

5.Інтеграція соціальних і психологічних аспектів. Особливо в умовах воєнного стану, поліцейські повинні враховувати не лише фізичні, але й психоемоційні потреби громадян. Це означає, що забезпечення безпеки має включати підтримку психічного здоров'я, боротьбу з посттравматичним стресом та допомогу в адаптації до змінених умов життя.

Гендерно-орієнтований підхід є важливою складовою загальної концепції безпеки. Він стосується забезпечення рівних прав і можливостей для всіх членів суспільства незалежно від їх статі.

Гендерно-орієнтований підхід до безпеки в Україні передбачає врахування різних потреб чоловіків, жінок та інших гендерних груп, особливо в умовах воєнного стану. Жінки в Україні часто стають постраждалими від насильства, сексуальних злочинів та експлуатації під час конфлікту, що потребує спеціальних механізмів захисту та реабілітації. До того ж, жінки-військовослужбовиці, волонтерки чи внутрішньо переміщені особи стикаються з додатковими проблемами, пов'язаними з гендерною нерівністю та соціальною стигматизацією.

З іншого боку, чоловіки, особливо військовослужбовці, можуть стикатися з психологічними травмами та наслідками насильства, що залишаються непоміченими або ігноруються через традиційні стереотипи про маскуліність.

Гендерно чутливий підхід до безпеки в Україні включає формулювання політик, що не лише захищають від загроз, але й забезпечують рівність та інклюзивність для всіх громадян, враховуючи специфіку їхнього досвіду в контексті воєнного конфлікту та мирного часу.

Питання до аудиторії:
Згадайте, що таке гендер та чим це поняття відрізняється від поняття «стать»?

Згідно з опитуванням Центру Разумкова¹⁶, чоловіки загалом почувуються безпечніше, ніж жінки, а молодь – впевненіше, ніж люди старшого віку. Чоловіки майже вдвічі частіше, ніж жінки, вважають, що володіння вогнепальною зброєю підвищує рівень безпеки, тоді як жінки частіше сприймають це, як потенційну загрозу.

Гендерні відмінності також впливають на ставлення до заходів безпеки. Жінки зазвичай відчують більшу впевненість завдяки таким заходам, як воєнний стан та перевірка документів, тоді як чоловіки більш критично ставляться до обмежень на пересування. Зокрема, внутрішньо переміщені особи та ті, хто повернувся додому після вимушеного переселення, частіше підтримують жорсткіші заходи контролю, імовірно через підвищену вразливість до небезпек.

Ці висновки підкреслюють, що хоча пріоритетом залишається загальнонаціональна оборона, заходи безпеки сприймаються через гендерні ролі, особистий та ситуативний досвід, що впливає на оцінку їхньої ефективності різними групами.

Гендер відіграє ключову роль у сприйнятті загроз: жінки, чоловіки, діти, літні люди мають різний досвід небезпеки. Тому безпекова політика має бути інклюзивною, враховувати психосоціальні аспекти, захищати вразливі групи, зміцнювати довіру до поліції та активно залучати громади до ухвалення рішень.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Яка особливість гендерно орієнтованого виміру поняття «безпеки»?

1.2. Суб'єкти забезпечення безпекової складової в громаді

Стала модель безпеки у громаді передбачає спільну відповідальність усіх суб'єктів формування безпечного середовища – представників державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості. А отже, розробку індивідуального для кожної громади плану підтримки варто поєднати зі створенням карти зацікавлених сторін (стейкхолдерів) – суб'єктів, що мають вплив на ситуацію із безпекою в громаді¹⁷.

Цей перелік створюється для того, аби надалі мати можливість відслідковувати взаємодію між усіма суб'єктами процесу, виявляти слабкі місця в реалізації стратегії та «точки росту» по стратегічних напрямках, віднаходити можливості для спільних безпекових ініціатив на перетині діяльності цих суб'єктів.

1) Органи місцевого самоврядування

- Матеріально-технічна підтримка громади.
- Розробка та впровадження стратегії з безпеки для громади.
- Координація з іншими органами влади (військові адміністрації, поліція, служби надзвичайних ситуацій) для забезпечення безпеки під час військових дій.

- Забезпечення готовності громадських об'єктів для використання як укриттів.

¹⁶ За лінією фронту: Суспільне сприйняття безпеки в Україні. Аналітичний звіт за результатами загальнонаціонального опитування громадян щодо оцінки безпеки. м. Київ, 2025. – 56 с.

¹⁷ Карта ключових учасників. URL : <https://cop.org.ua/ua/shcho-take-bezpeka-v-hromadi/karta-kliuchovykh-uchasnykiv>

– Підготовка співробітників комунальних/державних закладів до дій у випадках загрози

2) Національна поліція України

– Попередження правопорушень в умовах військових дій (контроль за громадським порядком під час евакуації, гуманітарної допомоги).

– Нагляд за правопорядком у громаді, особливо в зонах бойових дій або при загрозах терористичних актів.

– Оперативне реагування на випадки мародерства та злочинів, що пов'язані зі зниженням безпеки через воєнний конфлікт.

– Координація з військовими для захисту цивільного населення.

Зокрема, згідно змін, внесених до Закону України «Про Національну поліцію» після запровадження воєнного стану в Україні, поліцейським надані ширші повноваження у порівнянні з періодом мирного часу¹⁸:

– беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

– поліція особливого призначення може брати участь в обороні України шляхом безпосереднього ведення бойових дій;

– можуть брати участь у здійсненні заходів щодо оповіщення військовозобов'язаних та резервістів спільно з представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а також здійснювати адміністративне затримання та доставлення до цих центрів та органів призовників, військовозобов'язаних та резервістів, що вчинили адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 210–210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, тощо.

Також відзначимо роль Національної поліції під час евакуації цивільного населення:

У 2023 році Групами «Білі янголи» Національної поліції України в Донецькій, Запорізькій, Луганській, Харківській та Херсонській областях евакуйовано 8834 особи, у тому числі 2057 дітей, надано першу медичну допомогу 293 особам, транспортовано до медичних установ – 358, доставлено 649,7 кг медикаментів, понад 610 тонн продуктів харчування, 49,4 тис. літрів питної води, більше ніж 212,5 тонни іншої гуманітарної продукції¹⁹.

3) Департамент пробації

– Представлення інтересів осіб у кримінальних провадженнях, особливо тих, хто перебуває в зонах бойових дій.

– Впровадження відновного підходу у кримінальному судочинстві для осіб, що скоїли злочини в умовах воєнного конфлікту (психологічна допомога, реабілітація).

– Реалізація програм реабілітації та реінтеграції осіб, які відбули покарання, особливо тих, хто постраждав через військові дії.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Яка роль Національної поліції у забезпеченні безпекової складової в громаді?

¹⁸ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

¹⁹ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf.

4) Центри безоплатної правничої допомоги

- Забезпечення доступу до правової допомоги, зокрема для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та тих, хто зазнав втрат через бойові дії.
- Консультації для мешканців громади, що стикнулися з правопорушеннями, мародерством або втратою майна через обстріли.
- Допомога у відновленні документів та вирішення правових питань, пов'язаних з житлом та майновими правами.

5) Служба з надзвичайних ситуацій

- Запобігання небезпечним ситуаціям, пов'язаним із вибухонебезпечними предметами, пошкодженою інфраструктурою (енергетика, водопостачання).
- Пожежна безпека в умовах обстрілів, атаки на енергетичні об'єкти, що спричиняють пожежі.
- Усунення наслідків надзвичайних ситуацій, включаючи евакуацію постраждалих та відновлення критичної інфраструктури.
- Координація дій із місцевою владою та військовими щодо рятувальних операцій у зонах активних бойових дій.

6) Заклади охорони здоров'я

- Забезпечення рівного доступу до медицини для всіх груп населення, особливо в умовах евакуації та надзвичайних ситуацій.
- Організація мобільних медичних пунктів для надання допомоги у зонах бойових дій.
- Психологічна підтримка для постраждалих від воєнних дій, зокрема цивільного населення та військових.
- Реагування на медичні виклики, пов'язані з пошкодженням інфраструктури (забруднення води, перебої в електропостачанні).

7) Навчальні заклади, та відповідні освітні департаменти

- Забезпечення безпеки під час навчального процесу в умовах воєнного стану, розробка та впровадження планів евакуації, навчальних інструкцій щодо поведінки під час повітряних тривог чи обстрілів.
- Створення укриттів у школах та університетах.
- Інтеграція освітніх програми з питань безпеки для підвищення рівня обізнаності серед учнів та викладачів щодо реагування на загрози.

8) Соціальні служби та інституції

- Вирішення питання соціального захисту найбільш вразливих верств населення, включаючи вимушено переміщених осіб, родини з дітьми та літніх людей, що особливо страждають від наслідків військової агресії.
- Розподіл гуманітарної допомоги, наданні психологічної підтримки та допомозі в працевлаштуванні для тих, хто втратив роботу через воєнний конфлікт.
- Реалізації економічних програм підтримки, таких як надання фінансової допомоги чи субсидій для тих, хто втратив засоби для існування
- Сприяння створенню умов для соціальної стійкості громади, допомагаючи людям адаптуватися до нових економічних реалій через перекваліфікацію, програми зайнятості та соціальної інтеграції.

9) Бізнес

- Підтримка громадських ініціатив через надання матеріальних ресурсів для допомоги постраждалим від обстрілів (продукти харчування, одяг, техніка).
- Забезпечення безперервної роботи критичних об'єктів (енергопостачання, водопостачання) через залучення власних ресурсів або технологій.
- Участь у відновленні інфраструктури після військових дій (відновлення виробничих потужностей, ремонт будівель).
- Налагодження діалогу в громаді навколо чутливих питань (мародерство, порушення прав людини, забезпечення соціальної стабільності).

10) Міжнародні організації

- Надання гуманітарної допомоги громадам, постраждалим від військових дій.
- Підтримка програм із відновлення інфраструктури та захисту цивільного населення.
- Сприяння залученню міжнародних ресурсів для підтримки безпеки та відновлення життєдіяльності у громадах.
- Контроль за дотриманням міжнародних норм гуманітарного права на території бойових дій та моніторинг безпекової ситуації.
- Посилення спроможності місцевих органів влади через підтримку навчальних програм, тренінгів та консультацій для місцевих органів самоврядування щодо кризового управління та безпеки.
- Реалізація програм соціальної підтримки.
- Посередництво та діалог.
- Підтримка в розвитку стратегій сталого відновлення: допомога громадам у впровадженні довгострокових планів із розвитку безпечного середовища після завершення бойових дій.

Воєнний стан вплинув на функціонал суб'єктів безпеки в громадах: з'явилися нові суб'єкти (військові адміністрації, органи Територіальної оборони), трансформувалася функціонал існуючих (Національна поліція України, Збройні сили України (далі – ЗСУ), тощо). Окремо виділимо повноваження таких суб'єктів забезпечення безпекової складової в громаді в умовах воєнного стану:

1) Військові адміністрації

- Координація оборонних заходів із місцевими органами влади для забезпечення захисту цивільного населення.
- Відновлення критичної інфраструктури після військових атак у співпраці з іншими зацікавленими сторонами.
- Забезпечення правопорядку і безпеки на територіях, що перебувають у зоні бойових дій або загрози.

2) ЗСУ

- Безпосередня участь у бойових діях для захисту країни від агресії та забезпечення безпеки цивільного населення на територіях, що перебувають під загрозою.
- Забезпечення військової підтримки в громадах, що опинилися на лінії фронту або в зоні бойових дій.

- Координація з місцевими органами влади щодо створення фортифікаційних споруд, укріплень, безпечних зон для цивільного населення.

- Забезпечення безпеки гуманітарних коридорів, евакуація мирного населення із зон активних бойових дій.

- Співпраця з Національною поліцією, Службою з надзвичайних ситуацій та іншими органами для підтримки громадського порядку, безпеки та відновлення після бойових дій.

- Забезпечення безпеки важливих об'єктів (енергетичні об'єкти, водопостачання, транспортна інфраструктура) для запобігання їх руйнуванню або захопленню ворогом.

- Проведення робіт із розмінування територій після бойових дій для забезпечення безпеки громадян та відновлення нормальної життєдіяльності у звільнених громадах.

3) Органи Територіальної оборони (як складова ЗСУ)

Згідно із Законом України «Про основи національного спротиву»²⁰, територіальна оборона (далі – ТрО), має такі основні повноваження:

- Оперативне реагування та захист населення: вчасне реагування на загрози та вжиття заходів щодо оборони території, захисту населення від бойових дій, а також участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

- Охорона державного кордону: участь в охороні та захисті державного кордону України.

- Забезпечення функціонування органів влади: сприяння безпечній роботі органів державної влади, місцевого самоврядування та військового управління.

- Охорона критично важливих об'єктів: участь в охороні та обороні важливих об'єктів, комунікацій та інших критично важливих об'єктів інфраструктури.

- Створення умов для розгортання військ: забезпечення умов для стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил) або їхнього перегрупування.

- Підтримання громадського порядку: участь у забезпеченні громадської безпеки та порядку в населених пунктах.

- Впровадження заходів воєнного стану: участь у введенні та здійсненні заходів режиму воєнного стану.

Особливе значення має побудова **карти зацікавлених сторін**, що дозволяє не лише координувати зусилля, але й виявляти прогалини, слабкі ланки та можливості для розвитку спільних ініціатив. Саме інтегрований підхід і спільна відповідальність за безпечне середовище є фундаментом для побудови сталої, життєздатної та захищеної громади.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть суб'єктів забезпечення безпекової складової в громаді та їх повноваження під час воєнного стану.

²⁰ Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

Карта зацікавлених сторін – це інструмент візуалізації, який використовується для представлення відносин між різними сторонами в проєкті, процесі або організації та їх взаємодії один з одним.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

У чому полягає роль громади у забезпеченні безпеки громади? Чи впливає активна позиція громадян під час воєнного стану на безпекову складову в громаді?

Роль громади та громадських об'єднань в забезпеченні безпеки на місцевому рівні

У забезпеченні безпеки громади критично важливою є активна участь самих громадян та громадських об'єднань. Без їхнього залучення будь-яка модель безпеки не буде ефективною, оскільки саме вони є першими, хто стикається з реальними загрозами та проблемами безпеки. Сучасна безпекова модель вимагає синергії між органами влади, громадськістю, волонтерами та громадськими організаціями, що дозволяє реагувати на виклики швидше та більш ефективно.

Функції громади у забезпеченні безпеки:

1. Інформування та взаємодія з органами влади: Громадяни можуть надавати важливу інформацію про загрози, такі як руйнування, вибухи або гуманітарні потреби, що дозволяє органам влади швидше реагувати.

2. Волонтерські ініціативи та організація безпеки: У місцевих громадах часто виникають ініціативи, спрямовані на підтримку безпеки, такі як організація евакуації, надання гуманітарної допомоги або допомога в підтримці порядку в зонах, що постраждали від бойових дій.

3. Громадські формування: Громадські формування можуть бути залучені до підтримки правопорядку, нагляду за територіями та організації чергувань, що знижує рівень злочинності під час воєнного стану.

4. Підтримка безпеки через громадські ініціативи: Громадські організації активно впроваджують програми безпеки, що включають інформаційні кампанії, навчання місцевих жителів щодо дій під час обстрілів, забезпечення безпеки для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також надання доступу до юридичних консультацій.

Таким чином, активне залучення громадян та громадських організацій у процеси забезпечення безпеки є необхідною умовою для успішного створення сталого безпечного середовища в громаді. Громади, що здатні самоорганізовуватись та ефективно взаємодіяти з органами влади, можуть значно підвищити рівень безпеки та захисту населення в умовах військових загроз.

Приклад 1: «Безпека в місцевій громаді через волонтерство та інформаційні кампанії»

У місті Чернігів, під час бойових дій, місцеві громадські організації активно залучали волонтерів до організації допомоги пораненим та підтримки евакуації цивільних осіб. Вони також проводили інформаційні кампанії, щоб підвищити рівень обізнаності населення про необхідність дотримуватися заходів безпеки, використовувати укриття та повідомляти про можливі загрози.

Приклад 2: «Громадські об'єднання та спільна безпека в Сумській області»

У Сумській області, де безпекова ситуація є нестабільною через наближення фронту та постійні обстріли, місцеві громадські об'єднання працюють разом з місцевими органами влади для створення та підтримки безпечних зон, а також організовують спільні патрулі для контролю ситуації на вулицях і реагування на потенційні загрози. Вони також координують надання гуманітарної допомоги та підтримку постраждалим від військових дій.

1.3. Трансформація безпекових програм територіальних громад України в умовах повномасштабного вторгнення

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну кардинально змінило безпекову ситуацію в територіальних громадах. Традиційні підходи до забезпечення безпеки виявились недостатніми в умовах активних бойових дій, масового внутрішнього переміщення населення, збільшення обігу зброї, замінування та руйнування критичної інфраструктури. Аналіз поточної ситуації виявляє системні проблеми, що вимагають комплексного вирішення та переосмислення наявних безпекових практик.

До 2022 року безпекові програми здебільшого фокусувались на питаннях громадського порядку, профілактиці правопорушень та базовому цивільному захисті. Проте повномасштабний воєнний конфлікт змусила переосмислити саме поняття безпеки та створити нові механізми її забезпечення. За даними дослідження, проведеного Інститутом миру і порозуміння, відбулася суттєва трансформація як у структурі безпекових програм, так і в складі залучених стейкхолдерів. Особливо помітними стали зміни у прифронтових регіонах та деокупованих територіях, де місцева влада зіткнулася з безпрецедентними викликами. Експерти відзначають, що ця трансформація торкнулася не лише формальних аспектів, але й змінила саме розуміння безпеки в громадах – від суто фізичного захисту до комплексного підходу, що включає соціальну згуртованість, психологічну стійкість та інформаційну безпеку²¹.

– У м. Дніпро з 2016 року діє Програма «Безпечне місто», в рамках якої було створено Ситуаційний центр міста. Головна мета – сприяння відповідним органам та службам у здійсненні оперативного реагування на надзвичайні події (ситуації), порушення нормальних процесів життєдіяльності населення, громадського порядку. За програмою «Безпечне місто» запроваджена система ситуаційного відеоспостереження міста Дніпра²²: станом на лютий 2025 року понад 2 500 камер «Безпечне місто» встановлені на автошляхах, вулицях, у парках, скверах, цілодобово фіксують ситуацію.

– У період 27 березня–02 квітня 2025 року відбулося розмінування Херсонщини: обстежено 13 га території, 1683 га полів, 56 об'єктів (всього 65,7 % території розміновано); виявлено 1230 вибухівки за тиждень²³.

²¹ Трансформація безпекових програм територіальних громад України в умовах повномасштабного вторгнення: виклики та перспективи / Інститут миру і порозуміння. Київ, 2024. 48 с. URL : <https://cop.org.ua/ua/dosvid/ukrainskyi-dosvid/zahalnoukrainskyi-dosvid/transforms-ya-bezpekovikh-program-teritor-al-nikh-gromad-ukrajini-v-umovakh-povnomasshtabnogo-vtorgnennya>.

²² Скільки у Дніпрі камер відеоспостереження «Безпечне місто» і як вони допомагають патрульній поліції. URL : <https://nashemisto.dp.ua/2025/02/28/skilky-u-dnipri-kamer-videosposterezhennia-bezpechne-misto-i-iak-vonyu-dopomahaiut-patrulnii-politsii/>; Кращі практики місцевого самоврядування. Дніпро. URL : https://auc.org.ua/sites/default/files/practik/dnipro-bezpechne_misto.pdf.

²³ Розмінування Херсонщини 27 березня – 02 квітня 2025 року. URL : <https://khoda.gov.ua/roznm%D1%96nuvannja-hersonshini-27-bereznja-%E2%80%9402-kv%D1%96tnja-2025-roku>.

– У жителів прифронтових громад є можливість добровільної евакуації. Наприкінці січня 2025 року у Нікопольському та Синельниківському районах Дніпропетровщини з-під обстрілів допомогли виїхати сімом дітям та їхнім рідним. Участь в евакуації взяли місцева влада, поліцейський офіцер громади та гуманітарна організація²⁴. Дніпропетровщина продовжує приймати переселенців з Донеччини. Наразі в області працює п'ять евакопунктів.

Компонент III:
Громадська
безпека та со-
ціальна згурто-
ваність

Роль міжнародних партнерів у підтримці безпеки громад

Варто відзначити роль ООН у підтримці безпеки громад України. Заходи Програми розвитку ООН у межах Компоненту III Програми ООН із відновлення та розбудови миру спрямовані на зміцнення громадської безпеки, соціальної згуртованості, довіри до державних інституцій і примирення шляхом сприяння громадським ініціативам та партнерству між громадами та надавачами послуг із безпеки та правосуддя в Україні²⁵. З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року Програма ООН із відновлення та розбудови миру у межах Компоненту III згрупували діяльність за двома стратегічними напрямками:

– **підсилення заходів із місцевого реагування** для забезпечення найнагальніших потреб у поруйнованих військовими діями, транзитних і приймаючих громадах шляхом і) координації розповсюдження критичної допомоги та забезпечення зв'язку з надійними громадськими організаціями через нашу мережу; ii) підтримки місцевої влади у створенні притулків для внутрішньо переміщених осіб, облаштуванні пунктів обігріву та створенні просторів на базі центрів колективного проживання для ліпшої інтеграції переселенців та iii) підтримки діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) та Національної поліції України (НПУ) через закупівлю спеціалізованого обладнання для підрозділів, що працюють у прифронтових громадах, устаткування для офісів підтримки, наборів для надання першої медичної допомоги та продуктів харчування для жителів і жительок поруйнованих військовими діями громад;

– **підсилення сфери надання послуг** шляхом і) виділення грантів для громадських організацій, що задіяні в сферах правового та психологічного консультування, а також у процесі розповсюдження критично важливої допомоги в поруйнованих військовими діями, транзитних і приймаючих громадах; ii) закупівлі технічного обладнання для підтримки роботи поліції, спрямованої на забезпечення потреб громад та iii) розвитку й удосконалення професійних навичок психологів ДСНС і НПУ задля запобігання вигоранню серед спеціалістів, що працюють у прифронтових громадах.

²⁴ 3 прифронтових громад Дніпропетровщини евакуювали сімох дітей. URL : <https://suspilne.media/dnipro/257482-z-prifrontovih-gromad-dnipropetrovsini-evakuuvali-simoh-ditej/>.

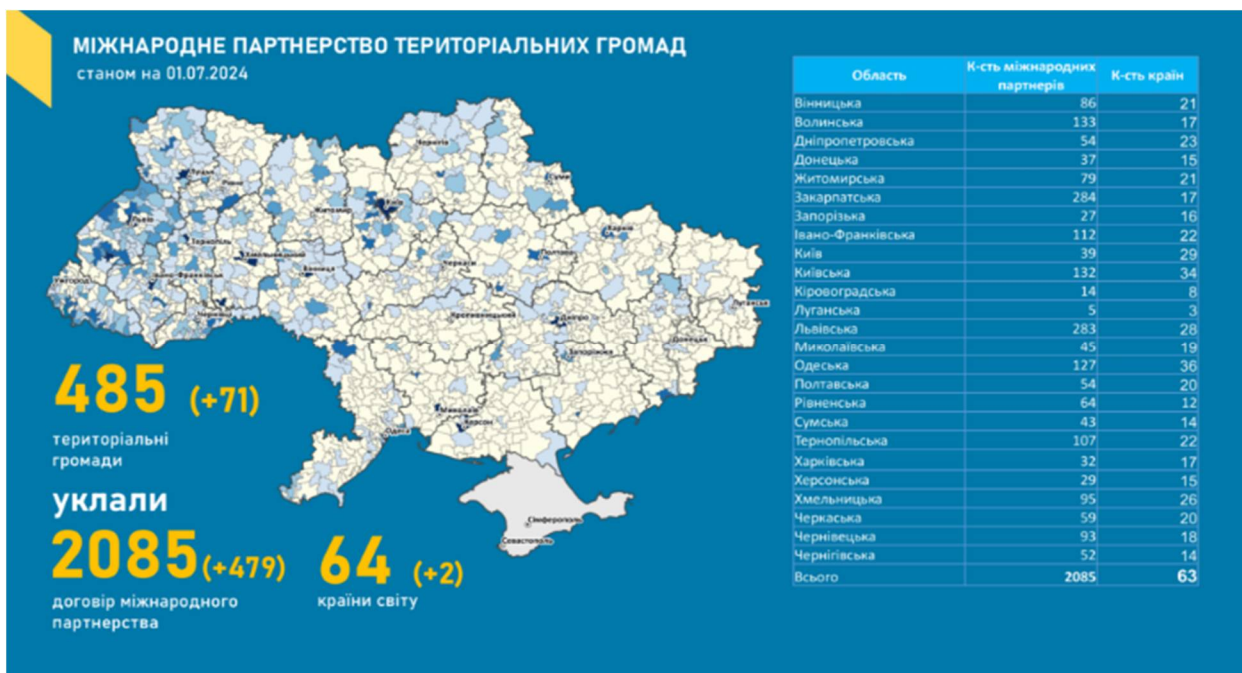
²⁵ ПРООН в Україні. Громадська безпека та соціальна згуртованість. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/polipshennya-hromadskoyi-bezpeky-ta-sotsialnoi-zhurtovanosti>.

У 2023 році діяльність Компоненту III сфокусована навколо **п'яти стратегічних макронапрямів**: 1) підтримка рятувальних операцій і заходів із оперативного реагування в прифронтових громадах; 2) відновлення критичної інфраструктури; 3) підтримка надавачів послуг; 4) підтримка внутрішньо переміщених осіб, ветеранів і ветеранок, а також їхніх родин та 5) заохочення до активнішої громадянської участі та посилення взаємодії між різними соціальними групами.

До того ж, на початку повномасштабної воєнної конфлікти Міністерство розвитку громад та територій України організувало масштабний міжнародний марафон єднання місцевого самоврядування, до якого долучилося понад тисяча муніципалітетів із 35 країн світу. Це дало новий імпульс розвитку міжнародних партнерств між українськими громадами і зарубіжними муніципалітетами. У 2023 році Офіс Президента започаткував Міжнародний саміт міст і регіонів, який також став сприятливою платформою для формування горизонтальних міжнародних зв'язків на рівні громада-громада. Із підготовкою до вступу України до Європейського Союзу міжнародні зв'язки українських громад набули нового сенсу. Європейський Союз має високі вимоги до прозорості, участі громадян у прийнятті рішень, сталого розвитку, екологічних стандартів. І завдяки таким зв'язкам українські громади можуть вивчати практичні аспекти роботи із міжнародними програмами і досягати кращих результатів.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які теми курсу відповідають реалізації яких стратегічних макронапрямів?

Також контакти з іноземними партнерами дозволяють українським громадам готувати гранти й залучати інвестиції в межах європейських програм підтримки розвитку. Тож така співпраця має сприяти розширенню економічних зв'язків, обміну досвідом у сфері підприємництва, залученню нових інвесторів. Це є ключовим фактором підготовки до вступу в ЄС, де місцеві економіки тісно пов'язані між собою через ринки й спільні проекти. І загалом міжнародна співпраця підвищує рівень інституційної спроможності територіальних громад, наближає їх

до європейських практик і стандартів, що в свою чергу полегшує інтеграцію України до Європейського Союзу²⁶.

До основних тенденцій трансформації належать:

Зростання усвідомлення важливості безпекових питань

Помітною тенденцією стало суттєве підвищення пріоритетності безпекових питань у порядку денному територіальних громад. За даними дослідження, 78% представників місцевого самоврядування відзначають кардинальну зміну свого ставлення до питань безпеки після початку повномасштабного вторгнення. Аналіз місцевих бюджетів показує зростання частки видатків на безпекові програми в середньому на 150-200 % порівняно з довоєнним періодом. Спостерігається активізація громад у пошуку нових підходів до забезпечення безпеки, включаючи впровадження інноваційних технологічних рішень. Важливим аспектом є зростання розуміння необхідності комплексного підходу до безпеки, що включає як фізичні, так і соціальні компоненти. У багатьох громадах створюються спеціалізовані підрозділи з питань безпеки та призначаються відповідальні особи на рівні керівництва. Експерти відзначають якісну зміну в підходах до планування безпекових заходів, з більшим акцентом на превентивні заходи. Позитивною тенденцією є також зростання готовності громад до міжмуніципальної співпраці у сфері безпеки. Важливим фактором є підвищення рівня залучення громадськості до обговорення та прийняття рішень з безпекових питань.

Запит на експертизу

У територіальних громадах спостерігається безпрецедентне зростання попиту на професійну експертизу в сфері безпеки. Кількість звернень до експертних організацій збільшилась утричі порівняно з 2021 роком, що свідчить про якісну зміну підходів до планування безпекових заходів. Особливо помітним є зростання інтересу до міжнародного досвіду забезпечення безпеки громад в умовах збройних конфліктів. Дослідження показує, що 82 % громад активно шукають можливості для залучення зовнішніх експертів до розробки та оцінки своїх безпекових програм. Важливою тенденцією стало формування постійних експертних груп при органах місцевого самоврядування, що забезпечують професійний супровід безпекових ініціатив. Спостерігається активний розвиток партнерських відносин між громадами та науково-дослідними установами у сфері безпеки. Експерти відзначають підвищення якості запитів на експертну підтримку – від загальних консультацій громади переходять до запитів на вирішення конкретних безпекових проблем. Важливим аспектом є зростання готовності громад інвестувати в експертну підтримку, виділяючи на це окремі бюджетні кошти. Помітною є тенденція до формування міжмуніципальних експертних мереж для обміну досвідом та спільного вирішення безпекових викликів. Критичним фактором успіху стає здатність громад ефективно впроваджувати отримані експертні рекомендації.

²⁶ Міжнародне партнерство громад: можливості, виклики та нагальні потреби. URL : <https://decentralization.ua/news/18838?page=2>.

Розвиток окремих напрямків безпеки

Аналіз демонструє занурення громад у розвиток специфічних напрямків безпеки, особливо у сфері протимінної діяльності. Якщо говорити мовою цифр, то за 2023 рік створено 45 нових навчальних програм з протимінної безпеки, що охопили понад 100 000 жителів громад. Також акцент у зусиллях громад помітний щодо побудови інфраструктури (йдеться переважно про укриття та системи оповіщення), водночас, менше уваги приділяється, приміром, питанням надання першої медичної допомоги, м'яким компонентам безпеки.

Цікава статистика: згідно із опитуванням Центру Разумкова²⁷, при оцінці поточної ситуації з безпекою на місцевому рівні через доступ до якісних укриттів і сховищ значна частина респондентів (44,4 %) зазначила, що їхній район недостатньо забезпечений укриттями, тоді як ще 24,8 % вказали, що укриттів взагалі немає. Це підкреслює суттєвий брак захисної інфраструктури, причому ця проблема найбільш гостро стоїть на Півдні, де 63,5 % повідомляють про недостатню кількість укриттів – це найвищий показник серед усіх регіонів.

Попри значний вплив війни, Схід має найбільшу частку респондентів (22,1 %), що вважають, що їхній регіон достатньо забезпечений укриттями.

Наразі цікаве спостереження було виявлено на Заході та Сході: 13 % респондентів вважають, що укриття в їхньому районі не потрібні, у той час як на Півдні таку думку висловили лише близько 4 %.

Готовність до надання першої медичної допомоги залишається низькою – лише 25 % респондентів почуваються достатньо підготовленими, тоді як майже 70 % зазначають про недостатні або повністю відсутні знання, що вказує на критичний брак життєво важливих навичок.

Єдиною групою респондентів, більшість якої має достатній рівень підготовки (57 %), є військовослужбовці.

Експерти відзначають якісне покращення координації між різними службами реагування на надзвичайні ситуації. Спостерігається активний розвиток волонтерських ініціатив у сфері безпеки, особливо в напрямку навчання населення основам безпечної поведінки. Критичним фактором успіху залишається здатність підтримувати досягнутий прогрес та забезпечувати сталий розвиток цих напрямків.

Збільшення кількості фахівців з безпеки

Позитивною тенденцією стало суттєве розширення кадрового потенціалу у сфері безпеки завдяки інтеграції ветеранів та активних представників ВПО. Особливо цінним є залучення людей з практичним досвідом роботи в умовах бойових дій та надзвичайних ситуацій. Дослідження показує, що наявність у громаді фахівців з військовим досвідом підвищує ефективність планування безпекових заходів. Важливою тенденцією стало формування постійних команд безпеки, що поєднують досвід військових, рятувальників та цивільних експертів. Спостерігається активний розвиток програм перекваліфікації та додаткового навчання для фахівців безпекового сектору. Критичним фактором залишається здатність громад забезпечити належні умови праці та професійного розвитку для залучених фахівців.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть основні тенденції трансформації безпекових програм територіальних громад України в умовах воєнного стану. Чи буде впливати на безпеку в громаді рівень обізнаності населення щодо необхідних змін?

²⁷ За лінією фронту: Суспільне сприйняття безпеки в Україні. Аналітичний звіт за результатами загальнонаціонального опитування громадян щодо оцінки безпеки. Київ, 2025. 56 с.

Ці тренди створюють основу для трансформації системи безпеки територіальних громад України та підвищення їх стійкості в умовах триваючих військових дій. Важливим завданням залишається підтримка та розвиток цих тенденцій через системну роботу на всіх рівнях.

Проект «Пліч-о-пліч: згуртовані громади»

Цей проєкт – національна ініціатива, спрямована на об'єднання зусиль громад України для підтримки та відновлення населених пунктів, що постраждали від військових дій.

Основна мета проєкту – створення партнерств між тиловими та прифронтовими громадами, що дозволяє ефективно реагувати на виклики та сприяти відбудові країни.

Такі проєкти – приклад трансформації безпекових підходів, оскільки вони змінюють традиційні методи забезпечення безпеки та реагування на кризові ситуації в громадах.

Ключові аспекти проєкту:

– ***Співпраця між громадами:*** Тилові громади надають допомогу прифронтовим у відновленні інфраструктури, забезпеченні гуманітарних потреб та покращенні безпекової ситуації

– ***Масштабність:*** Станом на сьогодні до проєкту долучилися понад 100 громад, підписано 51 меморандум про партнерство.

– ***Державна підтримка:*** Уряд України прийняв постанову для регулювання проєкту, що передбачає створення механізмів співпраці та координації допомоги між громадами.

Ініціатива, започаткована для допомоги Херсонщині, вийшла на національний рівень, охоплюючи все більше громад по всій країні.

Водночас, можна говорити про низку викликів у роботі з безпековим середовищем у громадах²⁸:

Відсутність цілісного розуміння системи безпеки в громаді

Дослідження із трансформації безпекових програм територіальних громад в умовах повномасштабного вторгнення, проведене Фондом Відродження, критичну тенденцію до фрагментарного розуміння безпеки в територіальних громадах, що проявляється у надмірній концентрації на фізичних аспектах захисту населення. За даними аналізу безпекових програм, 65% громад зосереджують свої зусилля виключно на створенні та обладнанні укриттів, ігноруючи інші важливі компоненти безпеки. Особливо помітним є нехтування питаннями інформаційної безпеки – лише 15% громад включають відповідні заходи до своїх програм. Відсутність комплексного підходу призводить до вразливості громад перед гібридними загрозами, включаючи дезінформацію та кібератаки. Аналіз бюджетних витрат показує, що в середньому 80% коштів, виділених на безпеку, спрямовується на фізичний захист, тоді як на розвиток «м'яких» компонентів безпеки припадає менше 5%. Така незбалансованість призводить до зниження загальної стійкості громад та їхньої здатності протистояти комплексним загрозам. Важливим фактором

²⁸ Трансформація безпекових програм територіальних громад України в умовах повномасштабного вторгнення: виклики та перспективи / Інститут миру і порозуміння. Київ, 2024. 48 с. URL : <https://cop.org.ua/ua/dosvid/ukrainskyi-dosvid/zahalnoukrainskyi-dosvid/transformats-ya-bezpekovich-program-territor-al-nikh-gromad-ukrajini-v-umovakh-povnomasshtabnogo-vtorgnennya>.

є також відсутність методології оцінки ефективності безпекових заходів, що не дозволяє громадам об'єктивно оцінювати результативність своїх програм. Необхідним є створення єдиної системи індикаторів безпеки, яка б враховувала всі аспекти захисту громади – від фізичної безпеки до соціальної згуртованості.

Неадаптованість безпекових програм

Також серед викликів можна виділити нездатність багатьох громад адаптувати свої безпекові програми до нових реалій повномасштабних військових дій. Статистика показує, що 47 % громад західних областей продовжують працювати за документами, розробленими до лютого 2022 року, що не враховують сучасних загроз та викликів. Аналіз змісту безпекових програм демонструє, що навіть оновлені документи часто являють собою формальне доопрацювання старих версій без врахування реального досвіду воєнного стану. В багатьох випадках програми не містять механізмів реагування на специфічні воєнні загрози, такі як ракетні обстріли чи дії диверсійно-розвідувальних груп. Дослідження виявило, що лише 25 % громад мають актуальні плани евакуації населення, що враховують досвід проведених евакуацій з інших регіонів. Відсутність системного підходу до оновлення безпекових програм особливо помітна у питаннях взаємодії з військовими адміністраціями та підрозділами територіальної оборони. Процедури координації дій різних структур часто залишаються неврегульованими або описаними надто загально. Суттєвою проблемою є також відсутність механізмів швидкого внесення змін до безпекових програм у відповідь на нові виклики. Є необхідність створення гнучкої системи планування безпеки, яка б дозволяла оперативно реагувати на зміни безпекового середовища.

Зниження довіри до інституцій

Критичною тенденцією стало суттєве падіння рівня довіри населення до державних органів та місцевої влади у сфері безпеки.

Цікава статистика: Згідно із дослідженням Центру Разумкова²⁹, оцінюючи діяльність місцевих та центральних органів влади щодо забезпечення безпеки громадян за шкалою від 1 до 5, де «1» означає «не роблять нічого», а «5» – «роблять усе можливе», респонденти не дуже схвальні. Місцеві органи влади отримали середню оцінку 3.0, а центральні – трохи нижчу, 2.9. Це свідчить про те, що, незважаючи на реформи, багато громадян вважають, що потрібно впровадження більш ефективних безпекових рішень.

Жителі Півдня та Сходу оцінюють діяльність місцевих і центральних органів влади трохи вище, ніж респонденти з Центру та Заходу. Найнижча оцінка місцевій владі надана в деокупованих територіях (2.7), що може свідчити про проблеми з місцевим управлінням та обмежені ресурси. Найвища оцінка зафіксована в регіонах, де проживають ВПО (3.1), що може вказувати на ефективні місцеві відповіді на питання безпеки, пов'язані з переміщеними особами.

²⁹ За лінією фронту: Суспільне сприйняття безпеки в Україні. Аналітичний звіт за результатами загальнонаціонального опитування громадян щодо оцінки безпеки. М. Київ, 2025. – 56 с.

Центральні органи влади отримали вищу оцінку в деокупованих територіях (3.2), що може свідчити про позитивне сприйняття національних програм стабілізації та відновлення. Загалом жоден з регіонів не оцінив місцеву чи центральну владу вище за 3.2, що вказує на відсутність достатнього рівня довіри до зусиль у забезпеченні безпеки.

Досить гостро це проявляється у питаннях евакуації та виконання безпекових приписів, коли частина населення ігнорує рекомендації влади через недовіру до їхньої обґрунтованості. Аналіз звернень громадян показує, що найбільше нарікань викликає непрозорість процесу прийняття рішень у безпековій сфері та відсутність чіткої комунікації щодо наявних загроз. У деокупованих територіях ситуація ускладнюється негативним досвідом взаємодії з органами влади під час окупації. Вочевидь, відновлення довіри вимагає не лише покращення якості безпекових послуг, але й суттєвого підвищення прозорості та підзвітності органів влади. Спостерігається прямий зв'язок між рівнем довіри та ефективністю впровадження безпекових заходів – громади з вищим рівнем довіри демонструють кращі показники готовності до надзвичайних ситуацій. Необхідним є впровадження систем громадського контролю та регулярного звітування про використання ресурсів у безпековій сфері.

Кадровий дефіцит

Попри тенденцію до збільшення кількості фахівців з безпеки, відчувається нестача людей загалом, а зокрема, спеціалістів з кризового менеджменту, фахівців з кібербезпеки. Значна частина досвідчених працівників мобілізувалися або виїхали з території громади через бойові дії, що створило додатковий тиск на систему безпеки. Аналіз показує, що існуючі програми підготовки фахівців не відповідають сучасним вимогам та не враховують специфіку роботи в умовах воєнного стану. У більшості громад відсутні системні підходи до підвищення кваліфікації працівників безпекового сектору. Ситуація ускладнюється низьким рівнем оплати праці та відсутністю ефективних механізмів мотивації фахівців. Є також потреба в розвитку механізмів залучення ветеранів та досвідчених військових до роботи в безпековому секторі громад. Критичною є проблема утримання кваліфікованих кадрів, особливо в умовах конкуренції з приватним сектором та міжнародними організаціями.

Фінансові обмеження

Недостатність фінансових ресурсів стала одним з ключових факторів, що обмежують розвиток безпекових програм у територіальних громадах. Дослідження показує, що 22,7 % громад зафіксували значне зниження фінансових можливостей у 2023 році, до того ж, потреби у фінансуванні безпекових заходів зросли в 3-5 разів. В прифронтових регіонах ситуація особливо критична – деякі громади втратили до 70 % дохідної частини бюджету. Аналіз бюджетних витрат показує, що більшість громад змушені перерозподіляти кошти з інших програм розвитку на забезпечення базових безпекових потреб. Важливим є також розвиток інструментів державно-приватного партнерства у сфері безпеки. Необхідним є впровадження системи оцінки ефективності безпекових витрат та розвиток механізмів прозорого бюджетування.

Низька увага до питань згуртованості

Недооцінка важливості соціальної згуртованості у безпековому контексті стала помітною для багатьох територіальних громад. У більшості випадків громади не мають інструментів для оцінки рівня соціальної згуртованості та її впливу на безпекову ситуацію. Ігнорування соціальних аспектів безпеки може призвести до довгострокових негативних наслідків для стійкості громад. Важливим фактором є відсутність розуміння взаємозв'язку між соціальною згуртованістю та ефективністю реагування на кризові ситуації. Дані показують, що в громадах з низьким рівнем згуртованості ефективність евакуаційних заходів нижча. Необхідним є впровадження системного підходу до розвитку соціальної згуртованості як невід'ємної частини безпекових програм. Критичною є потреба в розробці методології оцінки впливу соціальної згуртованості на безпекову ситуацію.

Проблеми сприйняття безпеки населенням

Дослідження³⁰ виявляють суттєві розбіжності між офіційними підходами до безпеки та їх сприйняттям населенням. За даними опитувань, 65 % жителів громад не розуміють повною мірою логіку та необхідність впроваджуваних безпекових заходів. Особливо проблемним є сприйняття превентивних заходів безпеки, що часто розглядаються як надмірні обмеження. Аналіз звернень громадян показує, що найбільше нерозуміння викликають вимоги щодо облаштування укриттів та обмеження пересування в певні періоди. У багатьох випадках населення демонструє скептичне ставлення до офіційних оцінок рівня загроз, особливо в регіонах, віддалених від лінії фронту. Експерти відзначають необхідність розробки нових підходів до комунікації з населенням щодо безпекових питань. Важливим фактором є відсутність систематичної роботи з вивчення громадської думки та врахування потреб різних груп населення при плануванні безпекових заходів. Спостерігається прямий зв'язок між рівнем розуміння безпекових заходів та готовністю населення їх дотримуватися. Необхідним є впровадження освітніх програм з питань безпеки для різних вікових та соціальних груп. Критичною є потреба в розробці механізмів зворотного зв'язку та врахування громадської думки при плануванні безпекових заходів.

Узагальнення тенденцій трансформації

Аналіз виявлених трендів та викликів демонструє складну динаміку трансформації безпекового середовища в територіальних громадах України. Спостерігається чітка взаємодія між позитивними та негативними факторами, наприклад, брак експертизи стимулює зростання запиту на професійні знання, а кадровий дефіцит частково компенсується залученням досвідчених ветеранів та внутрішньо переміщених осіб. Помітною є регіональна специфіка трансформацій – громади, що знаходяться ближче до лінії фронту, демонструють більш швидку адаптацію безпекових програм, тоді як віддалені регіони часто зберігають інерційність довоєнних підходів. Важливо відзначити, що більшість викликів мають системний характер і потребують комплексного вирішення на різних рівнях управління. Приміром, першими кроками можуть бути такі:

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Перелічіть та коротко поясніть поточні виклики у роботі з безпековим середовищем у громадах.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які виклики у роботі з безпековим середовищем у громаді може подолати поліцейський офіцер громади самостійно?

³⁰ Трансформація безпекових програм територіальних громад України в умовах повномасштабного вторгнення: виклики та перспективи / Інститут миру і порозуміння. Київ, 2024. 48 с. URL : <https://cop.org.ua/ua/dosvid/ukrainskyi-dosvid/zahalnoukrainskyi-dosvid/transformats-ya-bezpekovich-program-territor-al-nikh-gromad-ukrajini-v-umovakh-povnomasshtabnogo-vtorgnennya>.

1. Розробка комплексних програм безпеки, що охоплюють усі аспекти захисту громади.
2. Створення ефективних механізмів адаптації безпекових програм.
3. Впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності безпекових заходів.
4. Розвиток програм підготовки фахівців з безпеки.
5. Розвиток міжмуніципального співробітництва.

1.4. Рекомендації щодо реалізації безпекових ініціатив для поліцейських

Стратегія розвитку безпечної громади – це визначення пріоритетних напрямів, цілій та завдань сталого розвитку громади в динамічному середовищі з урахуванням ризиків та можливостей.

Стратегія розвитку безпечної громади як частина загальної стратегії розвитку громади чи як окремий документ повинна визначати пріоритетні напрями, цілі та завдання сталого розвитку громади в динамічному середовищі з урахуванням ризиків та можливостей.

Відсутність цілісної системи стратегічного планування не дає змоги забезпечити бюджетне планування на належному рівні та призводить до послаблення зв'язків між бюджетними програмами та пріоритетами розвитку громади. Будь-яка програма безпеки чи дотичні програми не є самоціллю чи незалежним елементом, вони є одним із компонентів стратегії розвитку безпечної громади та мають органічно з нею поєднуватись.

Під час проведення стратегічного планування необхідно дотримуватися таких принципів:

- залучення всіх суб'єктів громади до процесу розробки стратегії;
- реалізація пріоритетних завдань з урахуванням наявних ресурсів, можливостей та повноважень громади;
- відкритість доступу до підготовки, презентації та обговорення результатів стратегічного планування.

Необхідно також розуміти, що актуальні для громади безпекові проблеми вирішуються різними суб'єктами. Певні питання можливо вирішити зусиллями поліції; є питання, що перебувають у винятковій компетенції місцевого самоврядування; багато питань потребують комплексних зусиль різних органів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що важливим є планування довгострокових і короткострокових ініціатив, орієнтуючись на можливості громади, наявні ресурси і реальні потреби в безпеці. Це включає активну участь місцевих органів влади та громадян в розробці стратегії безпеки.

Важливо залучити всіх ключових гравців громади—від поліції до місцевих органів влади та громадських організацій—до процесу створення стратегії безпеки.

Залежно від наявних викликів/ризиків та потреб мешканців кожна громада потребує розробки індивідуального дизайну програми з безпеки. Традиційно визначають повний і універсальний спектр **компонентів безпеки** – як тих, що складають її змістову частину, так і тих, що стосуються роботи зі зміцнення потенціалу громади у сфері безпеки, – які уможливають формування безпечного середовища. З цього спектра кожна громада може обрати для себе той набір компонентів, що якнайкраще відповідає її безпековим потребам і сформульованому баченню розвитку. До вибору надається також рівень роботи над кожним компонентом³¹.

Компоненти безпеки – складають змістову частину безпеки та стосуються роботи зі зміцнення потенціалу громади у сфері безпеки.

Рис. 1.1. Піраміда компонентів безпеки в громаді

³¹ Безпека в громаді. Компоненти. URL : <https://cop.org.ua/ua/shcho-take-bezpeka-v-hromadi/bezpeka-v-hromadi-komponenty>

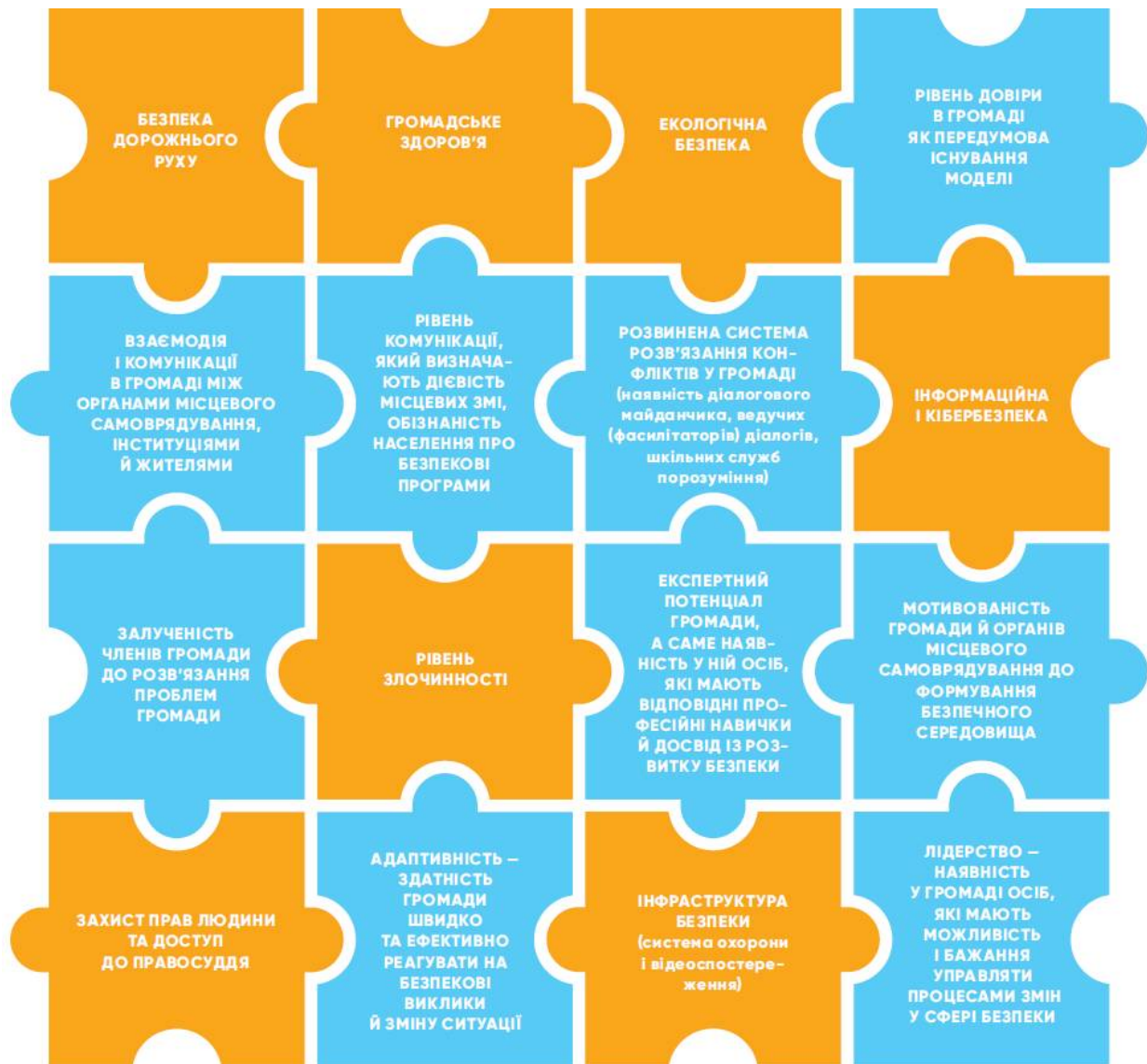

Рис. 1.2. Складові безпеки в громаді

Головні принципи взаємодії з громадами

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть компо-
ненти безпеки в
громаді

Сучасна поліція у своїй роботі орієнтується на потреби місцевої громади. Закон України «Про Національну поліцію» визначає необхідність взаємодії поліції і населення на засадах партнерства³²:

– Завдяки залученню людей (наприклад, спільне патрулювання, нагляд за територією і вчасне інформування патрульних) поліція зможе ефективніше запобігати новим правопорушенням. Як наслідок, поменшає роботи, пов'язаної із реагуванням на вчинені правопорушення і розслідуванням скоєних злочинів.

³² Взаємодія поліції та громади (Community Policing). URL : https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/com_pol.pdf.

– Співпраця з активними мешканцями дозволить заручитись підтримкою громади і будувати довіру між поліцейськими та мешканцями.

– Вирішення проблем, що турбують громаду, сприяє формуванню позитивного іміджу поліції.

– Співпрацюючи з громадою, поліція має можливість підвищувати обізнаність мешканців про свою роботу (наприклад, про межі компетенції поліцейських або про альтернативні шляхи вирішення проблем).

Перш ніж долучатися до розбудови безпеки на локальному рівні, варто врахувати контекст, у якому відбувається розвиток громад в Україні. Повномасштабні військові дії поставили перед об'єднаними територіальними громадами нові виклики, з-поміж яких упровадження нової системи органів державного управління, необхідність розподіляти кошти місцевих бюджетів відповідно до потреб громад і військового конфлікту, недоукомплектованість органів місцевого самоуправління (особливо на деокупованих і прифронтових територіях), управління поліції кадрами, внутрішнє переміщення, руйнування систем цивільної інфраструктури, тощо. Тож безпекові загрози в кожній із громад різняться, а відтак потребують відмінних підходів до їх врегулювання.

Проте існують тенденції у безпековій сфері, що їх об'єднують, і закономірності розвитку, що дають змогу виокремити засадничі положення роботи зі створення безпечного простору на локальному рівні. Отже, спираючись на здобутий досвід роботи із різними громадами, *розроблено основні принципи роботи з розвитку потенціалу громад у сфері безпеки*³³:

Орієнтованість на потреби громади. Під час військового конфлікту, програми зі створення безпечного середовища повинні задовольняти не лише базові потреби жителів, але й мінімізувати реальні ризики/загрози, що існують у громаді у сфері безпеки. Тут йдеться не лише про потреби жителів, але й про відповідність програми вектору розвитку безпеки, як його бачать ключові суб'єкти в громаді. Наприклад, програми евакуації населення з територій бойових дій, забезпечення медичної допомоги та їжі для громадян, що перебувають в умовах воєнного стану.

Усі безпекові заходи мають враховувати різні потреби, досвіди та вразливості жінок, чоловіків, осіб з інвалідністю, літніх людей, дітей, ВПО, ветеранів тощо. Це дозволяє уникнути уніфікованих рішень і створює інклюзивні механізми реагування на загрози. Гендерно чутливий підхід допомагає виявити приховані бар'єри до участі в безпекових процесах і сприяє тому, щоб кожна соціальна група могла бути залучена до формування безпечного середовища на рівні громади.

Системність. Під час військової агресії необхідний довготривалий план дій для забезпечення безпеки громадян. Це передбачає розвиток обізнаності громади в питаннях безпеки, підготовку спеціалістів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та розвиток інфраструктури безпеки.

Один із основних принципів діяльності Національної поліції України – взаємодія поліції і населення на засадах партнерства.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть основні принципи роботи з розвитку потенціалу громад у сфері безпеки.

³³Принципи роботи з громадами. URL : <https://cop.org.ua/ua/shcho-take-bezpeka-v-hromadi/pryntsyropy-roboty-z-hromadamy>.

Локалізація. Важливо, щоб до процесу формулювання запиту громади, аналізу ризиків, розробки стратегії безпеки, її реалізації та аналізу результатів втілення програм максимально долучалися всі значущі суб'єкти у цій сфері. Важливо щоб відповідальність за розробку і реалізацію програм з безпеки несла громада і її мешканці. Залучення зовнішньої експертизи тільки для підсилення експертизи місцевих залучених сторін, все решта – відповідальність і власність громади.

Синхронізація та координація. Особливо під час збройної агресії важливе узгодження серед суб'єктів, які мають вплив на формування середовища, спільного бачення розвитку безпеки в громаді та координацію їхніх дій. Це передбачає розвиток системи зв'язку, підготовку спеціалістів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, розвиток інфраструктури безпеки, регіональну співпрацю між суб'єктами безпеки.

Гнучкість. Означає врахування різних типів загроз: від фізичних (бомбардування, обстріли) до соціально-економічних (перебої в постачанні, демографічні зміни). Це включає як миттєві заходи захисту (укриття, евакуація), так і довгострокові стратегії підтримки життєдіяльності громади. Наприклад, розробка альтернативних систем постачання електроенергії та продовольства, впровадження автономних систем життєзабезпечення дозволяє мінімізувати залежність від зовнішніх факторів. До того ж, плани повинні бути адаптовані до змін у правовому середовищі – введення військових режимів, нові законодавчі вимоги та комендантські години. Важливо, щоб громади могли швидко перебудувати свої дії відповідно до нових правових норм та змінювати стратегії у відповідь на поточну ситуацію. Це дозволить підтримувати безпеку та стабільність у будь-яких умовах, враховуючи як негайні загрози, так і довгострокові наслідки конфлікту.

Впровадження безпекових ініціатив поліцейськими офіцерами громад (ПОГ)

Забезпечення та розбудова безпекового простору в громаді є багатокомпонентним стратегічним планом створення та підтримки правопорядку, яка втілюється ПОГ спільно із органами місцевого самоврядування та мешканцями, визначаються пріоритетні напрямки враховуючи особливості дільниці які потребують уваги, загальний стан безпеки та безпекова складова. У службовій діяльності ПОГ реалізація безпекових ініціатив визначається як пріоритетна.

Безпекова ініціатива – швидке та просте рішення актуальних проблем безпеки, яке здійснюється спільно з керівництвом територіальної громади, ОСББ, волонтерами, мешканцями. Ця ініціатива формується на основі проведеного аналізу поліцейськими або отриманої інформації від населення громади та спрямована на швидке вирішення безпекової проблеми, не потребує значного фінансування, залучення великої кількості інших суб'єктів, розробку проєктної документації, додатково прийнятих рішень.

Упровадження безпекових ініціатив – це реакція ПОГ на запит місцевих мешканців за рахунок сучасних підходів до вирішення безпекових питань, надання якісного поліцейського сервісу, спільна робота з органами місцевого самоврядування та активна участь громади у розбудові, удосконаленні та підтриманні колективної безпеки.

Безпекова ініціатива – швидке та просте рішення актуальних проблем безпеки, яке здійснюється спільно з керівництвом територіальної громади, ОСББ, волонтерами, мешканцями.

Формування безпекової ініціативи включає:

1) *проведення аналізу території* – проводиться ПОГ в межах поліцейської ділянки, після отримання відомостей про стан правопорядку. Під час моніторингу ділянки, вивчається стан безпекового середовища, негативні наслідки, можливі ризики у майбутньому. ПОГ використовує аналітичні дані ІПНП (кваліфікація та кількість звернень, подій, прийнятих рішень, інші статистичні дані), а також аналізує інформацію, отриману від мешканців, представників ОСББ, керівників підприємств, закладів та інформацію, яка доступна у публічних джерелах.

2) *обґрунтування* – формується на основі фактично зібраних даних, аналітиці та інформації. Обґрунтування готується ПОГ та надається на розгляд ОСББ та іншим зацікавленим суб'єктам.

3) *описову частину* – містить статистичні дані, потенційні ризики та шляхи їх вирішення. Цей документ ПОГ використовує під час публічних виступів на заслуховуваннях, звітуваннях, ініціативних нарадах, обговореннях тощо.

Розгляд безпекової ініціативи рекомендовано проводити під час офіційних заходів (сесія органів місцевого самоврядування, засідання виконавчих комітетів, збори ОСББ, робочі зустрічі).

Реалізація безпекової ініціативи. ПОГ планує терміни проведення визначених заходів і включає їх до двотижневого плану роботи, відповідно зазначає у логістичному приладі обираючи відповідну категорію службового завдання, повідомляє або інформує осіб, що залучені до цього заходу.

Консолідація зусиль. ПОГ практично застосовує принцип консолідації сил у досягненні спільної мети у розбудові безпекового середовища та покращення умов проживання громадян. ПОГ застосовує принцип консолідації, як одне з пріоритетних завдань, яке буде спрямоване на створення безпечного простору та покращення якості життя громади. За допомогою комунікації під час зустрічей ПОГ з ОСББ, органами місцевого самоврядування, та іншими рекомендовано спільно відшукати ефективне рішення, ресурси, методи та шляхи вирішення проблемних питань.

ПОГ вносить пропозиції, залучає до співпраці зацікавлених суб'єктів, засоби, ресурси, осіб, презентує проблемні питання, наголошує про можливі наслідки існуючих проблем та вносить свої пропозиції щодо їх вирішення або зменшення впливу цих проблем на суспільство, ініціюючи спільні збори, зустрічі та наради.

Звітування. Під час звіту ПОГ детально розповідає про стан дотримання правопорядку на поліцейській ділянці, вжиті заходи для запобігання правопорушенням, та впровадження безпекової ініціативи. У своєму звіті ПОГ надає повну інформацію про позитивний ефект впровадження безпекових ініціатив, наводить приклади та порівняння, аналізує результати спільної роботи та визначає позитивні зміни. Додатково, ПОГ долучає до звітування позитивні відгуки мешканців, що свідчать про задоволення їхніх потреб у безпеці та високу якість співпраці ПОГ з громадою. Рекомендовано долучати фото та відео, відображати статистичні відомості позитивних змін в безпеці та правопорядку громади у зв'язку із ефективною реалізацією безпекової ініціативи.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Складіть типовий план реалізації безпекової ініціативи поліцейського офіцера громади (наприклад, виявлення осіб, схильних до колабораційної діяльності). Складіть коротку карту зацікавлених сторін.

Ефективний алгоритм щодо реалізації безпекових ініціатив:

1. *Визначення проблеми та встановлення умов*, що негативно впливають на вчинення правопорушень та безпеки громади в цілому, а також ідентифікацію можливих ризиків.

2. *Визначення способу, заходу, методу, стратегії щодо вирішення конкретної проблеми*, або зменшення її негативного впливу на громадян. Ця дія є індивідуальною, так як ідентичних проблем та шляхів їх вирішення не існує.

3. *Формування листа*. Формується письмово на основі фактично зібраних даних, аналітиці (в тому числі в межах розгляду звернень), інформації від громадян, органів самоврядування тощо. В листі зазначається інформація щодо проблеми, ризиків, впливу на громадян, правопорядок та шляхи вирішення цієї проблеми.

4. *Лист* – це основний документ під час проведення звітування перед громадою на сесії, виконавчому комітеті, інших заходах громади. Для повної деталізації та висвітленні проблеми, рекомендовано підготувати презентацію про відповідну проблему, її потенційні ризики, шляхи вирішення та наслідки ігнорування та провести публічний виступ на офіційних заходах громади.

5. *Оцінка*. Після реалізації безпекової ініціативи, рекомендовано через певний період дослідити проблему повторно, тим самим встановивши доцільність та ефективність впровадженої безпекової ініціативи.

Поліцейський офіцер громади підходить до вирішення проблеми індивідуально, так як кожна громада та її проблеми, це також індивідуальна історія, тому і їх вирішення індивідуальне.

ВИСНОВКИ

– Безпека для людей – це не лише про фізичний захист, але й про економічну, соціальну та політичну стабільність. Людиноцентричний і гендерно-чутливий підходи ставлять у центр уваги реальні потреби, досвід і вразливість кожної людини, особливо в умовах воєнного стану. Безпека – це не лише про укриття та протиповітряну оборону, але й про доступ до життєво важливих ресурсів, психологічний комфорт, право на економічні можливості, соціальне забезпечення, можливість планувати майбутнє.

– Забезпечення безпеки в умовах військового конфлікту та післявоєнного відновлення є комплексним процесом, який

потребує тісної міжсекторальної співпраці всіх ключових суб'єктів – органів державної влади, місцевого самоврядування, сектору безпеки і оборони, громадянського суспільства, бізнесу та міжнародних партнерів. Кожен з учасників має чітко визначені функції, що взаємодоповнюють одна одну: від стратегічного планування та координації дій (місцева влада, військові адміністрації, ТрО), до безпосередньої реалізації безпекових заходів (ЗСУ, поліція, ДСНС), соціального захисту та правової допомоги (соцслужби, правові центри), медичної та психологічної підтримки (заклади охорони здоров'я), а також впровадження освітніх, економічних та правових ініціатив, що

сприяють стійкості громади.

– Активна участь громадян та громадських об'єднань є ключовим елементом сучасної моделі безпеки громади. Саме громада першою стикається з викликами і небезпеками, а отже, її залучення дозволяє швидше і точніше реагувати на загрози.

– Волонтерські ініціативи, громадські формування, інформаційні кампанії та взаємодія з органами влади створюють основу для ефективної та стійкої системи безпеки. Практичні приклади з Чернігова та Сумської області демонструють, як самоорганізація населення, у партнерстві з місцевою владою, може забезпечити захист, евакуацію, гуманітарну допомогу та контроль за порядком навіть в умовах активних бойових дій.

Таким чином, громади, що об'єднують ресурси, знання та ініціативу своїх жителів, не лише підвищують власну безпеку, але й зміцнюють соціальну згуртованість, довіру та здатність до відновлення в умовах воєнного стану. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало точкою перелому для системи безпеки в територіальних громадах. В умовах нових викликів – бойових дій, масової міграції, загрози ракетних обстрілів і мінної небезпеки, громади змушені були переосмислити безпекову політику: від обмеженого фокусу на громадському порядку до інтегрованого підходу, який охоплює фізичну, інформаційну, соціальну та психологічну безпеку.

Серед ключових трансформацій – зростання пріоритету безпеки в місцевій політиці, активізація співпраці з експертами, впровадження спеціалізованих безпекових напрямків (особливо протимінної діяльності), збільшення участі ветеранів та внутрішньо переміщених осіб у безпекових

ініціативах.

Попри позитивні зрушення, громади стикаються з рядом викликів: фрагментарне розуміння безпеки, відставання безпекових програм від актуальних загроз, обмежена готовність до адаптації, а також падіння довіри до державних інституцій. Вирішення цих проблем вимагає формування цілісної системи управління безпекою, підвищення прозорості рішень і активнішої участі громади в процесах планування.

Таким чином, трансформація безпекових програм в громадах триває, формуючи нову, стійкішу архітектуру місцевої безпеки, здатну протистояти як традиційним, так і гібридним загрозам.

Основою діяльності поліцейського офіцера громади у сфері забезпечення безпекової складової є стратегічне планування розвитку безпечної громади, яка включає довгострокову та короткострокові перспективи. Реалізація визначених планів має враховувати змістовний компонент та компонент потенціалу громади. Принцип взаємодії поліції і населення на засадах партнерства є пріоритетом в діяльності поліцейського офіцера громади, саме тому комунікація з органами місцевого самоврядування та громадою в цілому під час реалізації безпекових ініціатив в громаді є запорукою ефективності поліцейського офіцера громади.

Безпекова ініціатива – це форма вирішення проблеми, яка турбує мешканців поліцейської дільниці в межах територіальної громади. Роль поліцейського офіцера громади – орієнтуватись на потреби громади та впроваджувати безпекові ініціативи з метою припинення правопорушень, а також вирішення локальних проблем жителів, що сприяє розбудові безпекового простору.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Наведіть приклади, коли Ви відчували безпеку та небезпеку в громаді, в якій проживаєте.
2. Безпека – необхідна складова кожної людини. Які складові безпеки в громаді?
3. Чому забезпечення суб'єктами безпеки в громаді безпекової складової не є змаганням, де є переможці?
4. Що таке людиноцентричний підхід в діяльності поліції і яка його роль під час забезпечення безпеки в громаді поліцейськими?
5. Опишіть зв'язок змістовного компоненту безпеки в громаді та компонентів потенціалу громади. Як знання компонентів безпеки громади може використовувати поліцейський офіцер громади у своїй діяльності?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Вирішіть завдання в підгрупах по 5-7 осіб та презентуйте спільне рішення:

1. Розгляньте та обґрунтуйте думку керівниці робочої групи із комунікації Програми U-LEAD, Регіонального офісу в Херсонській області Оксани Сілюкової³⁴ про те, що внутрішня комунікація під час війни – це про безпеку та надання населенню своєчасної інформації. Якщо в мирні часи від неї залежить задоволення інформаційних потреб населення, можливість повноцінно існувати в просторі новин, то в часи криз комунікація стає екстреною, спрямованою на реагування на надзвичайні події. Не розвагою, а базовою потребою, від якої часто залежить безпека мешканців громад, і навіть життя.
2. Як відрізняється безпекова складова в громаді під час пандемії COVID-19 та під час запровадження воєнного стану в Україні? З чим пов'язані такі зміни?
3. Вас призначили поліцейським офіцером громади в об'єднану територіальну громаду. На які особливості територіальної громади Ви будете звертати увагу в першу чергу під час вироблення стратегії розвитку безпечної громади? До яких суб'єктів в першу чергу Ви будете звертатися для комунікації у сфері забезпечення безпекової складової громади?
4. Вам необхідно прийняти рішення щодо забезпечення безпекової складової в громаді у зв'язку із тим, що збільшилася кількість дрібних крадіжок, вчинених неповнолітніми особами. Які можуть бути причини та умови даного явища? Які варіанти зменшення кількості таких адміністративних правопорушень Ви запропонуєте? З якими суб'єктами забезпечення безпеки в громаді Ви будете взаємодіяти?
6. Уявімо, що завтра прийде повідомлення про припинення війни в Україні, з якими безпековими викликами може стикнутися поліцейський у післявоєнний період в першу чергу?

³⁴ Внутрішня комунікація в громаді під час війни: важливе своєчасне інформування. URL : <https://decentralization.ua/news/17864>

Використані та рекомендовані джерела:

1. Безпека – базова потреба людини. URL : <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/19/115>.
2. Безпека в громаді. Компоненти. URL : <https://cop.org.ua/ua/shcho-take-bezpeka-v-hromadi/bezpeka-v-hromadi-komponenty>.
3. Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 92–98.
4. Взаємодія поліцейського офіцера громади та представників громади : наук.-метод. рекомендації / І. С. Дрок, В. Є. Іняхін, Є. В. Кобко, Б. О. Логвиненко, І. О. Луговий та ін. Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. 55 с.
5. Взаємодія поліції та громади (Community Policing). URL : https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/com_pol.pdf.
6. Внутрішня комунікація в громаді під час війни: важливе своєчасне інформування. URL : <https://decentralization.ua/news/17864>.
7. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf.
8. 3 прифронтових громад Дніпропетровщини евакуювали сімох дітей. URL : <https://suspilne.media/dnipro/257482-z-prifrontovih-gromad-dnipropetrovsini-evakuovali-simoh-ditej/>.
9. Карта ключових учасників. URL : <https://cop.org.ua/ua/shcho-take-bezpeka-v-hromadi/karta-kliuchovykh-uchasnykiv>.
10. Конституція України : Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
11. Корж І. Ф. Безпека: методологічні підходи до поняття. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 4 (38). Р. 68–72.
12. Кращі практики місцевого самоврядування. Дніпро. URL : https://auc.org.ua/sites/default/files/practik/dnipro-bezpechne_misto.pdf.
13. Кулешов М. М., Садковий В. П., Тютюнник В. В. Державна система цивільного захисту : навч. посіб. Харків : НУЦЗУ, 2020. 232 с.
14. Міжнародне партнерство громад: можливості, виклики та нагальні потреби. URL : <https://decentralization.ua/news/18838?page=2>.
15. Назарова Г. В., Дем'яненко А. А. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «безпека». *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 травня – 1 червня 2018 р.)*. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. С. 109–110.
16. Настіна О. Бюджетування безпекових ініціатив. URL : <https://cop.org.ua/ua/praktychni-instrumenty/budzhetuвання-bezpekovykh-initsiatyv>.
17. Павлович-Сенета Я. П., Лепіш Н. Я. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 209-214. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.38>.
18. Правове регулювання національної безпеки : навч. посіб. / О. Г. Боднарчук, О. І. Боднарчук, М. В. Глух, А. В. Гарбінська-Руденко. Ірпінь : Державний податковий університет 2024. 202 с.
19. Принципи роботи з громадами. URL : <https://cop.org.ua/ua/shcho-take-bezpeka-v-hromadi/pryntsyry-roboty-z-hromadamy>.
20. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
21. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text>.
22. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні : Постанова Верховної Ради України від 17.12.1993 № 3748-XII (втратила чинність). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3748-12#Text>.

23. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку : наказ МВС України від 10.08.2016 № 773. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#Text>.
24. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
25. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
26. Про Національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
27. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
28. ПРООН в Україні. Громадська безпека та соціальна згуртованість. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/polipshennya-hromadskoyi-bezpeky-ta-sotsialnoyi-zhurtovanosti>.
29. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
30. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
31. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
32. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 № 68/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405>.
33. Розмінування Херсонщини 27 березня–02 квітня 2025 року. URL : <https://khoda.gov.ua/rozm%D1%96nuvannja-hersonshhini-27-bereznja-%E2%80%9402-kvitnja-2025-roku>.
34. Скільки у Дніпрі камер відеоспостереження «Безпечне місто» і як вони допомагають патрульній поліції. URL : <https://nashemisto.dp.ua/2025/02/28/skilky-u-dnipri-kamer-videosposterezhennia-bezpechne-misto-i-ia-k-vony-dopomahaiut-patrulnii-politsii/>.
35. Трансформація безпекових програм територіальних громад України в умовах повномасштабного вторгнення: виклики та перспективи / Інститут миру і порозуміння. Київ, 2024. 48 с. URL : <https://cop.org.ua/ua/dosvid/ukrainskyi-dosvid/zahalnoukrainskyi-dosvid/transforms-ya-bezpekovikh-program-teritor-al-nikh-gromad-ukrajini-v-umovakh-povnomasshtabnogo-vtorgnennya>.
36. Територіальні громади під час війни : стійкість та безпека в умовах прямої загрози життю (Херсонська та Запорізька області). 2023. URL : https://uames.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/zvit_hromady-pid-chas-vijny-ukr.pdf.
37. Human Development Report 1994. URL : hdr1994encompletenostats.pdf.

Тема 2 СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ КОНФЛІКТУ НА РІВНІ ГРОМАДИ

Навчальні цілі: застосовувати системний підхід до виявлення причин, динаміки та потенційних наслідків конфліктів у громаді; здійснювати комплексний аналіз конфліктної ситуації з урахуванням соціального, політичного, економічного та культурного контекстів; використовувати інструменти SWOT-аналізу та картографії конфлікту для оцінки ризиків та розробки превентивних заходів; застосовувати інструмент «SARA» у превентивній діяльності поліцейського.

ЛЕКЦІЯ № 2

Загальне поняття системи та системного мислення як підходу у розумінні конфліктів. Основні теоретико-методологічні засади системного аналізу. Види системного аналізу конфлікту. Структурний підхід до аналізу конфліктів: від причин до вирішення. Територіальна громада як соціальна система.

2.1. Загальне поняття системи та системного підходу

Навколишній світ є складною системою, і це відчувається кожним із нас. Суспільство утворює собою систему з усіма законами розвитку. Систем є колектив студентів (студентська група), колектив фірми, населення великого міста, громада підприємства. Прикладом добре організованих і продуманих систем є навчальні заклади, транспортні мережі, житлові квартали, бібліотеки.

Кожна система утворена за певними правилами, законами та живе власним життям.

Система – це сукупність взаємопов'язаних елементів, що формують цілісне утворення, здатне набувати нових властивостей, не властивих окремим елементам.

Розглянемо основні складові системи (рис. 2.1):

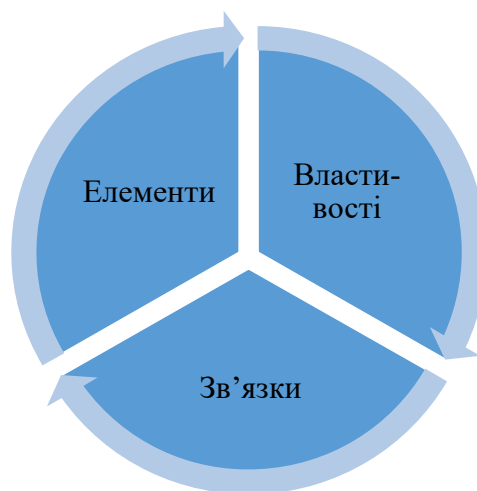

Рис. 2.1. Складові системи

Питання до аудиторії:

Розгляньте ваш університет як систему. Які елементи, властивості та зв'язки вона має?

Система – це сукупність взаємопов'язаних елементів, що формують цілісне утворення, здатне набувати нових властивостей, не властивих окремим елементам

- елементи – це об’єкти, частини, компоненти системи;
- властивості – це елементи якості, що дають можливість описувати систему;
- зв’язки – то, що з’єднує елементи і властивості системи в цілому.

Системне мислення як підхід у розумінні конфліктів

Системне мислення допомагає побачити глибші причини конфліктів, виявити взаємозв’язки між елементами системи та знайти точки впливу для позитивних змін

Системне мислення – це ментальна модель, тобто спосіб сприйняття та осмислення світу³⁵. Воно дозволяє бачити взаємозв’язки між структурами, поведінкою та стосунками. Такий підхід допомагає не лише виявити глибинні причини проблем, але й знайти можливості для позитивних змін. Це особливо корисно для тих, хто прагне втручатися в конфліктні системи та впливати на них, адже ці системи часто є сталими, інерційними і здатні викликати зневіру навіть у досвідчених миротворців.

Україна, яка з 2014 року переживає тривалий період російської агресії, зіткнулася з численними викликами, що носять системний характер. Це – питання безпеки громад, довіри до державних інституцій, повернення ветеранів, внутрішнє переміщення мільйонів людей, а також конфлікти на місцевому рівні, спричинені соціальною напругою, дискримінацією чи нерівністю.

Як показує практика, кожна система – конфліктна чи ні – ідеально налаштована для досягнення тих результатів, що вона наразі демонструє. Інакше кажучи, системи працюють саме Зокрема, як вони були спроектовані – навіть якщо ці результати є руйнівними чи несправедливими.

Конфліктні системи зазвичай виконують негативну функцію для більшості залучених у них осіб. Наприклад, система безпеки може неспівідомо посилювати недовіру до поліції, якщо побудована без участі громади, або відтворювати нерівність, якщо не враховує різні потреби жінок, чоловіків, ветеранів, молоді тощо.

Миротворці, правоохоронці, органи місцевого самоврядування та громадські організації в Україні визнають критичну необхідність змінити такі динаміки. Системне мислення в цьому контексті – це здатність бачити взаємозв’язки між елементами системи таким чином, щоб досягти бажаної мети – наприклад, підвищити рівень безпеки, довіри чи справедливості.

Суть системного підходу у сфері запобігання конфліктам полягає в тому, щоб змінити конфліктні системи Зокрема, аби вони почали приносити більше позитивних результатів для більшої кількості людей. Саме в цьому полягає головна ціль миробудівної діяльності – і це стає дедалі важливішим для відновлення та стабілізації в Україні.

При аналізі системи первинний інтерес представляє вивчення її структури.

Структура системи відображає найбільш істотні, стійкі зв’язки між елементами системи та їх групами, що забезпечують основні властивості системи. Інакше кажучи, структура це форма організації системи. Структура системи може змінюватися в залежності від факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Структура системи формує стабільні зв’язки між елементами та забезпечує поведінку системи.

³⁵ Systems Approaches to Peacebuilding_ CDA.

Поведінка системи характеризує можливість стійкого, контрольованого переходу системи з одного стану в інший. В такому випадку необхідно або знати, або виявити закономірності керованої поведінки системою.

Система може набувати рівноваги, зберігати стабільний першопочатково заданий стан. *Стійкість* – це здатність системи повертатися в стан рівноваги після того, як вона була порушена факторами різного порядку. Розуміється, реальна стійкість системи може розвиватися тільки в певних межах.

Поняття розвитку характеризується вдосконаленням поведінкою структур і функцій системи під впливом внутрішніх факторів, у зв'язку з чим система набуває більш впорядкованого і прогнозованого характеру. Багато систем здатні розвиватися.

Незважаючи на крайню багатообразність системи, вони мають багато загальних рис і особливостей. Існує велика кількість класифікацій системи, ми представляємо найбільш розповсюджені: за походженням, за специфікою вмісту, по об'єктивності існування, за ступенем зв'язку з навколишнім середовищем, залежно від часу, обумовленості дій, за ієрархією систем.

За походженням розрізняють системи: натуральні (природні); штучні (антропогенні), ті, що створені людиною. Ці системи поділяються у свою чергу на технічні, технологічні, інформаційні, соціальні, економічні.

За об'єктивністю існування системи можуть бути: матеріальними (створені об'єктивно, тобто незалежно від пізнання людини), ідеалістичними, як ті, що сконструйовані в уяві людини у вигляді гіпотез і образів.

Системи відрізняються за ступенем зв'язку з навколишнім середовищем і можуть бути: відкритими, відносно відокремленими, закритими, ізольованими.

В залежності від часу відрізняються системи: статичні, параметри яких не залежать від часу; динамічними, їх параметри пов'язані з часом.

Системи відрізняються за місцем в ієрархії систем: суперсистеми, великі системи, підсистеми, елементи.

Системи можуть бути класифіковані і безліч інших способів залежно від цілей, завдань дослідження.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Подумайте та надайте кілька прикладів елементів, що складають систему взаємодії поліції з громадою. Які з них, на вашу думку, є ключовими для успішної взаємодії?

2.2. Основні теоретико-методологічні засади системного аналізу

Системний аналіз – це міждисциплінарний науковий підхід, який використовується для дослідження складних систем, прийняття рішень і розв'язання проблем у різних сферах діяльності. Його основне завдання – виявлення структури, функцій та взаємозв'язків елементів системи для її оптимального функціонування.

Системний аналіз – це методологія дослідження складних проблем шляхом розгляду їх як системи, що складається з взаємопов'язаних елементів.

Системний аналіз у роботі поліції – це інструмент глибшого розуміння потреб громадян, побудови довіри та створення стійких стратегій взаємодії.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть основні характеристики системного аналізу.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Який із принципів системного аналізу можуть використовувати поліцейські офіцери громади? Поясніть як саме?

Системний аналіз застосовується в різних сферах: економіці, управлінні, техніці, екології, соціології, конфліктології.

У дослідженні конфліктів системний аналіз вважається найбільш ефективнішим, адже дозволяє визначити структуру конфлікту, види, елементи, фактори і динаміку.

В контексті розуміння конфліктів в громаді ми будемо говорити про соціальні системи. Адже територіальна громада є соціальною системою, а конфлікт є її комунікаційним елементом.

Ключові характеристики системного аналізу:

- орієнтація на вирішення складних проблем;
- урахування цілісності об'єкта дослідження;
- дослідження взаємозв'язків між елементами системи;
- використання кількісних і якісних методів.

Основні принципи системного аналізу:

– **Принцип цілісності** – необхідність розглядати систему як єдине ціле, а не просто сукупність елементів.

– **Принцип ієрархічності** – будь-яка система складається з підсистем і водночас може бути частиною більшої системи.

– **Принцип зв'язності** – всі елементи системи взаємопов'язані, і зміни в одному з них можуть впливати на всю систему.

– **Принцип адаптивності** – система може змінюватися у відповідь на вплив зовнішнього середовища.

– **Принцип моделювання** – для аналізу складних систем використовуються математичні, інформаційні та інші види моделей.

– **Принцип цілісності** – необхідність розглядати систему як єдине ціле, а не просто сукупність елементів.

– **Принцип ієрархічності** – будь-яка система складається з підсистем і водночас може бути частиною більшої системи.

– **Принцип адаптивності** – система може змінюватися у відповідь на вплив зовнішнього середовища.

– **Принцип моделювання** – для аналізу складних систем використовуються математичні, інформаційні та інші види моделей.

Пізнання системи пов'язано також з отриманням знань про їх суттєві параметри. Такі як: надійність системи, завершеність, стабільність.

Основні етапи системного аналізу

Системний аналіз складається з кількох основних етапів:

1. **Формулювання проблеми** – визначення цілей аналізу та постановка задачі.

2. **Збір та аналіз інформації** – виявлення ключових параметрів і факторів впливу.

3. **Побудова моделі системи** – створення математичної або логічної моделі, що описує систему.

4. **Аналіз альтернативних варіантів** – розгляд можливих шляхів вирішення проблеми.

5. **Оцінка ефективності рішень** – вибір оптимального варіанту на основі критеріїв ефективності.

6. **Прийняття рішення та реалізація** – впровадження обраного рішення в практику.

7. Моніторинг та корекція – аналіз результатів і коригування дій у разі необхідності.

Застосування системного аналізу при взаємодії поліції з громадою дозволяє більш ефективно оцінювати рівень довіри населення до правоохоронців, виявляти проблеми та конфлікти в спілкуванні з громадянами, а також розробляти стратегії для покращення комунікації та взаємодії. За допомогою аналітичних методів можна виявити основні соціальні та економічні фактори, що впливають на громадську думку, а також оцінити ефективність поліцейських ініціатив, таких як програми безпеки чи участь поліції в місцевих ініціативах. Це дозволяє поліції не лише покращити своє імідж, але й створити умови для більш конструктивного діалогу та співпраці з громадою.

Конфлікт не варто сприймати як окремий епізод, адже це процес, що має свої закономірності причин, наслідків та шляхів подолання.

2.3. Види системного аналізу конфлікту

Системний аналіз конфлікту – це методологічний підхід до вивчення конфлікту як складної соціальної системи, що складається з взаємозалежних елементів. Він дає змогу розглядати конфлікт не лише як окремий епізод, а як динамічний процес із певною структурою, причинами, наслідками та можливими шляхами розв’язання.

Системний аналіз конфліктів має кілька видів, що використовуються залежно від рівня, структури, динаміки та мети дослідження конфлікту. Основні види системного аналізу конфліктів включають:

Структурно-функціональний аналіз – передбачає вивчення конфлікту через його структурні елементи та функціональні взаємозв’язки. Найчастіше застосовується для аналізу соціальній та політичній сферах.

Що аналізується:

- Суб’єкти конфлікту (учасники, їхні інтереси, ролі).
- Об’єкт конфлікту (предмет суперечності).
- Функції конфлікту (деструктивні або конструктивні наслідки).

Які ключові питання тут можна поставити? (приклад: **Ключові питання:** Хто є учасниками конфлікту? Які між ними взаємозв’язки? Які інтереси та потреби має кожна сторона? Які ресурси мають сторони (влада, підтримка, інформація)? У чому полягає основна суперечність? Яка мета кожної сторони?)

Динамічний (процесний) аналіз – дослідження конфлікту як процесу, що має певні стадії розвитку. Застосовується дослідженні міжособистісних, міжгрупових та міжнародних конфліктів.

Що аналізується:

- Етапи розвитку конфлікту (зародження, ескалація, кульмінація, врегулювання).
- Тригери ескалації та деескалації.
- Механізми управління розвитком конфлікту.

Конфлікт – це ситуація суперечності між двома й більше соціальними суб’єктами, яка потребує розв’язання та викликає активність сторін щодо її подолання.

Які ключові питання можна тут поставити? (приклад: **Ключові питання:** Коли і як почався конфлікт? Які були ключові події (тригери), що вплинули на ескалацію? Як змінилася поведінка сторін з часом? Чи є ознаки деескалації або навпаки – зростання напруги? Які можливі сценарії подальшого розвитку ситуації? Яка точка входу для ефективного втручання?)

2.4. Структурний підхід до аналізу конфліктів: від причин до вирішення

Отже, застосуємо структурно-функціональний аналіз до розгляду конфлікту. Визначимо ключове поняття в рамках даного підходу.

Конфлікт визначаємо в даному підході як *ситуацію суперечності між двома й більше соціальними суб'єктами, яка потребує розв'язання та викликає активність сторін щодо її подолання*. (взагалі – від лат. conflictus – сутичка, зіткнення).

Важливо розуміти, що конфлікт може бути не лише негативним, але й конструктивним, якщо правильно підійти до його розв'язання.

Конфлікт можна розглядати як відкриту соціальну систему, що складається з елементів: будь-який конфлікт має УЧАСНИКІВ (бо без суб'єктів немає і конфлікту) та ПРОБЛЕМУ, через яку він відбувається.

СТОРОНИ КОНФЛІКТУ – важливий елемент існування його (від того, ким представлені конфліктуючі сторони, залежать і характеристики конфлікту).

ПЕРЕДУМОВИ конфлікту:

- наявність ситуації, що сприймається як неприйнятна учасниками;
- неподільність об'єкту конфлікту – проблеми однієї сторони можуть бути вирішені лише за рахунок іншої сторони.

ОЗНАКИ конфлікту:

- усвідомлення сторонами конфлікту протилежної спрямованості інтересів, мотивів та суджень сторін;
- відкрите або приховане протиборство сторін, нанесення ними взаємних збитків;
- психологічна напруженість, наявність негативних емоцій стосовно іншої сторони;
- втягування учасників у конфліктну взаємодію, що ускладнює її припинення.

СТРУКТУРА КОНФЛІКТУ – сукупність стійких зв'язків його складових елементів, що забезпечують цілісність, відмінність; без них конфлікт не існував би як цілісна система та процес.

Найпростіша модель будь-якого конфлікту: т.зв. «трикутник конфлікту» (див. рис. 2.2)

Конфлікт – це
не завжди нега-
тивне явище!

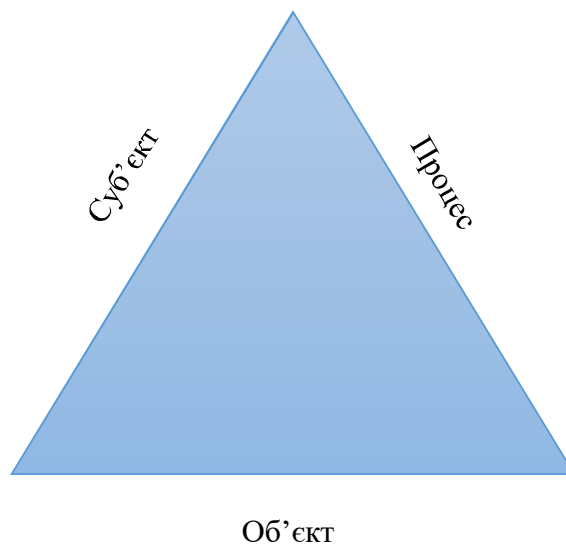

Рис. 2.2. Трикутник конфлікту

Питання до аудиторії:

Яку роль може відігравати поліція в конфлікті? Що впливає на сприйняття ролі поліції в конфліктній ситуації?

При ускладненні розмови про конфлікти, виокремлюють дві багатогартові структурні одиниці, важливі для опису конфлікту:

- об'єктивні складові;
- суб'єктивні складові.

Об'єктивні складові конфлікту:

- а) учасники (сторони) конфлікту:
 - **основні** (протидіючі сили) – ті, що безпосередньо діють один проти одного; інколи – як «опонент» («той, хто заперечує»);
 - **групи підтримки** – ті, що діями або бездіяльністю підтримують сторону конфлікту, збільшують її капітал (здебільшого – символічний);
 - **підбурювачі** – соціальний суб'єкт, щой підштовхує іншого до конфлікту;
 - **організатори** – соціальний суб'єкт, який планує розвиток конфлікту, передбачає різні шляхи розгортання;
 - **медіатори** – посередники при вирішенні конфліктних ситуацій;

б) об'єкт конфлікту – те, до володіння/користування чого прагнуть сторони конфлікту; те, що викликає суперечності (різновиди - див. вище: марксистська схема чи схема Маслоу). Наявність об'єкту та учасників і породжує **конфліктну ситуацію** (але не обов'язково загострення її до відкритого конфлікту);

в) предмет конфлікту – об'єктивна або уявна **проблема**, що є основою конфлікту; по суті – причина, яка змушує сторони; завжди пов'язаний із **інцидентом** – чи то із конкретними діями/бездіяльністю, що вивели конфлікт назовні, заакцентували його;

г) **проблема конфлікту** – та суперечність, що виникає через об'єкт конфлікту та стає причиною протистояння сторін;

д) **умови перебігу** конфлікту – як умови (матеріальні, соціальні, особистісні), в яких виникає та розвивається конфлікт; макросередовище (загальне тло); мікросередовище (конкретне соціальне оточення).

Суб'єктивні складові конфлікту:

а) **образ** конфлікту – відображення предмета та сутності конфлікту в свідомості його учасників; свого роду ідеальні уявлення про себе, протилежну сторону, середовище та умови, в яких протікає конфлікт. Зокрема, конфліктну поведінку визначає саме образ конфлікту; зміна цих образів дозволяє вирішувати конфліктні ситуації.

б) **мотиви** конфлікту – внутрішні спонуки, що підштовхують суб'єкти соціальної взаємодії до конфлікту; сукупність умов, що викликали конфліктну активність; завжди є зовнішні та внутрішні мотиви (внутрішні – часто приховані – інколи навіть від учасника).

– потреби;

– усвідомлені потреби = інтереси;

– побоювання (негативні думки щодо наслідків дій опонента);

– цінності (які відстоюються сторонами конфлікту) – загальні чи особистісні;

– цілі – уявлення про кінцевий результат конфліктної взаємодії (стратегічні та тактичні).

в) **позиції сторін-конфліктерів** – те, про що вони заявляють одне одному в ході конфлікту та його вирішення.

г) **психологічні компоненти:**

– **пізнавальні** – взаємне сприйняття сторін; здатність обробляти інформацію; ступінь включеності особи в конфлікт; самосвідомість тощо;

– **емоційні** – сукупність переживань учасників;

– **вольові** – як сукупність зусиль, спрямованих на подолання суперечностей під час протиборства сторін, на досягнення цілей;

– **мотиваційні** – утворюють його ядро та характеризують сутність розбіжностей позицій.

Територіальна громада – це соціальна система, де взаємодіють мешканці, інститути та норми для вирішення спільних питань життєдіяльності

2.5. Територіальна громада як соціальна система

З'ясуємо що є соціальна система і чи відповідає феномен територіальної громади її визначенню.

Соціальна система – це впорядкована сукупність соціальних елементів, таких як індивіди, групи, інститути, норми та цінності, що перебувають у взаємодії. Вона характеризується певною цілісністю, взаємозалежністю компонентів та наявністю регулюючих механізмів.

Соціальні системи можуть бути різних рівнів і масштабів:

– **Глобальна соціальна система** (світове суспільство);

– **Національні соціальні системи** (держави, країни);

– **Локальні соціальні системи** (регіони, громади, міста);

– **Мікрорівень** (сім'я, колективи, малі групи).

Отже територіальну громаду ми розглядаємо як локальну соціальну систему, яка відповідає наступним характеристикам:

Цілісність. Соціальна система є єдиним утворенням, у якому всі елементи взаємопов'язані. Зміни в одному елементі можуть спричинити зміни в інших, що забезпечує динамічність системи. **Структурованість.** Кожна соціальна система має певну структуру, яка визначає взаємодію між її елементами. Це можуть бути соціальні інститути (держава, сім'я, релігія, освіта), соціальні групи (класи, професійні об'єднання) тощо.

Взаємозалежність елементів. Елементи соціальної системи не існують окремо, вони взаємодіють між собою, впливаючи один на одного. Це забезпечує узгоджене функціонування системи в цілому.

Функціональність. Кожен елемент системи виконує певні функції, що сприяють підтриманню стабільності та розвитку системи. Наприклад, освіта забезпечує передачу знань, а економічні інститути – розподіл ресурсів.

Динаміка і розвиток. Соціальна система не є статичною – вона постійно змінюється, адаптується до нових умов, реагує на внутрішні та зовнішні впливи. Реформи, технологічний прогрес, зміни в цінностях і нормах є факторами, що впливають на розвиток системи.

Саморегуляція. Соціальні системи мають механізми, що дозволяють їм підтримувати рівновагу та адаптуватися до змін. Це можуть бути соціальні норми, закони, моральні цінності тощо.

За вітчизняним законодавством, **територіальна громада** – це мешканці, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів декількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Відповідно до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування» можна виділити такі **види територіальних громад**:

- територіальна громада села;
- територіальна громада селища;
- територіальна громада міста;
- територіальна громада кількох поселень у випадку їх добровільного об'єднання у єдину громаду;
- територіальна громада району у місті.

Станом на 2025 рік в Україні створено 1439 територіальних громад, що включають майже 28656 населених пунктів³⁶.

Наведемо ще одне визначення, що підкреслює цілісність громади та соціальні риси:

Територіальна громада – це сукупність громадян, об'єднаних певною територією, на якій вони проживають, що мають спільні інтереси у вирішенні питань, пов'язаних із проживанням на даній території, та які беруть активну участь у їх вирішенні³⁷

Ознаки територіальної громади як соціальної системи:

- спільна територія існування (що може включати проживання, територію, володіння нерухомим майном);
- спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності;
- соціальна взаємодія у процесі реалізації цих інтересів;

Громада є складною соціальною структурою, де різні соціальні групи мають різні інтереси та потреби, що змінюються залежно від віку, соціального статусу, національності чи культурних особливостей.

³⁶ Децентралізація в Україні. Територіальні громади. URL : <https://decentralization.ua/newgromada>.

³⁷ Алфьоров С. Територіальна громада: поняття, ознаки, проблеми функціонування в Україні. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013 № 1 (16). С. 47-50. URL: <https://surl.li/khspru>.

- психологічна самоідентифікація кожного члена з громадою;
- спільна комунальна власність;
- сплачування комунальних податків.

Громада – це складна соціальна структура, в якій взаємодіють різні групи людей із різними інтересами, потребами та цілями. Кожен член громади має власний досвід, різний рівень вразливості, сприйняття реальності та потреби, що можуть змінюватися в залежності від віку, соціального статусу, професії, національності чи культурних відмінностей. Тому вам, як майбутнім поліцейським або фахівцям соціальної сфери важливо не лише знати основні особливості громади, але й розуміти її як динамічну систему, яка постійно змінюється та реагує на різні внутрішні й зовнішні фактори.

Тож, якщо громаду уявити як сукупність окремих підсистем, кожна з яких має свої власні характеристики, потреби та функції, можна привести такий приклад підсистем як соціальні групи.

– **Молодь:** Молоді люди можуть мати інші погляди на безпеку, більше прагнути до свободи та самовираження. Для цієї групи важливими можуть бути заходи, що дозволяють їм відчувати себе почутими, не порушуючи їхніх прав.

– **Пенсіонери:** Старші люди можуть мати більші побоювання щодо безпеки через вік, фізичні обмеження або сприйняття зростання злочинності. Вони можуть більше потребувати захисту від крадіжок або шахрайств. Це важливі аспекти для поліцейських, оскільки вони можуть вплинути на типи заходів безпеки, що повинні бути запроваджені для цієї групи в рамках ширших безпекових ініціатив.

– **Підприємці:** Власники бізнесів можуть мати специфічні інтереси у забезпеченні економічної безпеки, захисті своїх майнових прав та боротьбі зі злочинністю, такою як крадіжки, рекет або порушення законів. Поліція повинна працювати з підприємцями, щоб забезпечити умови для розвитку бізнесу та запобігти економічним злочинам.

– **Сім'ї з дітьми:** Ця група може бути зацікавлена у безпеці на вулицях, в громадських місцях або у сфері захисту дітей від насильства, експлуатації чи злочинних дій. Поліція може зосередитися на забезпеченні безпечних умов для дитячих майданчиків, шкіл та інших громадських місць, де можуть перебувати діти.

– **Люди з інвалідністю.** Ця соціальна група може мати специфічні потреби в плані доступу до безпечних просторів, допомоги в надзвичайних ситуаціях або захисту від насильства. Поліція має бути обізнана з такими потребами і забезпечувати інклюзивну безпеку.

– **Ветерани:** Ветерани мають унікальний досвід, сформований участю в бойових діях, який може суттєво відрізнятися від досвіду інших членів громади. Деякі з них можуть мати фізичні або психологічні наслідки, що потребують додаткової уваги та підтримки — особливо в контексті їхньої реінтеграції у мирне життя, побудови довіри та попередження можливих конфліктів. Водночас багато ветеранів володіють цінними лідерськими якостями, навичками самодисципліни й готовністю брати участь у зміцненні безпеки громади. Поліція має бути готовою до партнерської взаємодії з цією групою — як для надання належної підтримки, так і для залучення їхнього потенціалу до спільної безпекової роботи.

Розуміння особливостей кожної соціальної групи в громаді дозволяє поліцейським ефективніше попереджати та вирішувати конфлікти, враховуючи реальні потреби та вразливості людей.

– **ВПО (внутрішньо переміщені особи):** Ця група може зіткнутися з соціальною ізоляцією, проблемами адаптації в нових умовах, а також з економічними труднощами. Поліція має враховувати специфічні проблеми ВПО, такі як доступ до соціальних послуг, захист від дискримінації та забезпечення рівних прав для цієї категорії населення.

Розуміння потреб та перспектив різних соціальних груп допомагає створити більш інклюзивну та ефективну стратегію для забезпечення безпеки та взаємодії з усіма членами громади.

Щоб забезпечити ефективну безпеку на рівні громади, варто працювати не лише з кожною підсистемою окремо, але й намагатися інтегрувати їх інтереси та потреби. Це означає, що:

– Поліція може організовувати зустрічі та діалоги між різними групами громади, де обговорюватимуться конкретні проблеми (наприклад, заходи безпеки для молоді чи бізнесу).

– Важливо формувати партнерства з представниками громади для підтримки зусиль поліції. Наприклад, активні групи громади можуть допомогти в запобіганні злочинності або формуванні довіри до поліції.

– Поліція може запровадити інклюзивні програми, що будуть враховувати специфічні потреби кожної групи.

Іноді ресурси поліції є обмеженими, і в таких випадках важливо правильно пріоритетизувати потреби громади, враховуючи потенційний ризик для різних підсистем.

Важливо! Постійно оцінювати ефективність своїх дій і коригувати їх залежно від результатів, що спостерігаються в різних підсистемах громади, тобто мати та аналізувати зворотній зв'язок від громадян, розбудовувати співпрацю з громадськими організаціями та безпосередньо залучати мешканців до вирішення конфліктів або безпекових проблем в громадах.

ВИСНОВКИ

– Система – це сукупність взаємопов'язаних елементів, що разом створюють цілісну структуру з новими властивостями, і для її розуміння важливо враховувати її елементи, зв'язки та властивості.

– Системне мислення допомагає глибше розуміти конфлікти, розглядаючи їх як частину взаємопов'язаних структур, поведінкових моделей і стосунків. Такий підхід дозволяє виявляти глибинні причини проблем і шукати ефективні рішення, що змінюють саму систему на краще. Для цього важливо аналізувати її структуру, поведінку, стійкість і здатність до розвитку. У

контексті безпеки в Україні системне мислення є ключем до побудови більш справедливих і ефективних підходів у роботі з громадами.

– Системний аналіз є потужним науковим підходом, що дозволяє комплексно досліджувати складні об'єкти та процеси. Його основні принципи – цілісність, ієрархічність, взаємозв'язок елементів та адаптивність – забезпечують глибоке розуміння функціонування систем різного рівня та сприяють ефективному прийняттю рішень.

– Методи системного аналізу застосовуються в різних сферах: управлінні,

економіці, техніці, соціальних науках тощо. Вони дають змогу не лише описувати системи, але й моделювати їхній розвиток, виявляти проблеми та розробляти оптимальні рішення.

– Системний аналіз конфлікту допомагає краще зрозуміти його природу, структуру та наслідки. Використання структурно-функціонального підходу сприяє ефективному визначенню, управлінню конфліктами в громаді та зменшенню їх деструктивного впливу. Важливо застосовувати різні методи аналізу та стратегічні підходи для досягнення конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Структурно-функціональний підхід до системного аналізу конфлікту дозволяє глибоко аналізувати конфлікти як соціальні системи, в яких взаємодіють об'єктивні й суб'єктивні чинники.

– Конфлікт має свою структуру, що включає учасників, об'єкт, предмет, умови та мотиви. Важливо розрізнати не лише зовнішні прояви конфлікту, але й внутрішні спонукальні чинники, образи конфлікту та психологічні складові. Такий

аналіз допомагає не просто розв'язати конфлікт, а трансформувати його, перетворюючи на можливість для конструктивних змін.

– Територіальна громада – це локальна соціальна система, що об'єднує мешканців певної території, що мають спільні інтереси, спільну власність і взаємодіють для вирішення питань життєдіяльності. Як соціальна система, громада характеризується цілісністю, взаємозалежністю, структурованістю, функціональністю, динамічністю та здатністю до саморегуляції.

– Громада включає різні соціальні підсистеми – молодь, пенсіонерів, підприємців, сім'ї, людей з інвалідністю, ветеранів, ВПО тощо – кожна з яких має свої потреби та бачення безпеки. Для ефективної роботи в громаді загалом, а також в частині попередження або вирішення конфліктів, поліція має розуміти специфіку цих груп, будувати партнерства, вести діалог і адаптувати безпекові заходи до змін у соціальному середовищі.

– Інклюзивний підхід, зворотний зв'язок і пріоритезація потреб – ключ до стабільності та довіри в громаді.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Яким чином системне мислення допомагає виявити глибинні причини конфліктів у громаді та сприяти їхньому вирішенню?
2. Чим системний аналіз відрізняється від традиційного або причинно-наслідкового аналізу?
3. Які об'єктивні та суб'єктивні складові конфлікту ви знаєте? Чи можливий конфлікт за відсутності об'єктивної або суб'єктивної складової?
4. Наведіть приклади різних соціальних систем.
5. Чому системний аналіз конфлікту найкраще підходить для роботи в громадах?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Виконайте завдання в підгрупах по 3-5 осіб та презентуйте спільне рішення:

1. Підготуйте структуровану аналітичну доповідь (5–7 сторінок), у якій:
 - Розкрийте ключові принципи системного мислення.
 - Проаналізуйте один реальний кейс конфлікту у громаді (національний або локальний рівень).
 - Покажіть, як системне мислення дозволяє побачити приховані (латентні) причини конфлікту.
 - Запропонуйте шляхи їх подолання.
2. Створіть візуалізовану матрицю порівняння (таблиця + інфографіка), у якій:

- Визначте щонайменше 5 ключових відмінностей між системним та традиційним (лінійним) аналізом.
 - Наведіть приклади з громади для кожного типу аналізу.
 - Узагальніть, коли і чому системний аналіз є більш доцільним у роботі з конфліктами.
3. Здійсніть сценарне моделювання конфліктів:
- Побудуйте моделі конфлікту з різними поєднаннями об'єктивних і суб'єктивних складових (тільки об'єктивні, тільки суб'єктивні, обидві складові).
 - На основі моделей змодельуйте (описово або графічно) 2–3 короткі сценарії виникнення конфлікту у громаді.
 - Обговоріть у групі, який із сценаріїв є найбільш реалістичним та чому.
4. Здійсніть картографування соціальних систем громади:
- Побудуйте моделі конфлікту з різними поєднаннями об'єктивних і суб'єктивних складових (тільки об'єктивні, тільки суб'єктивні, обидві складові).
 - На основі моделей змодельуйте (описово або графічно) 2–3 короткі сценарії виникнення конфлікту у громаді.
 - Обговоріть у групі, який із сценаріїв є найбільш реалістичним та чому. Представте результати у вигляді презентації або постера
5. На основі прикладу конфлікту в громаді, розробіть модель втручання:
- Які заходи можуть змінити динаміку конфлікту?
 - Як діяти з урахуванням особливостей соціальної системи громади?
 - Яку роль можуть відіграти фасилітатори, медіатори, місцеві лідери?

ЛЕКЦІЯ № 3

Основні методи вивчення потенціалу конфлікту в громаді. Опитування, аналіз документів та спостереження. Евристична цінність SWOT-аналізу у дослідженні громади. Метод мапування конфлікту, ГІСМАОВК. Проблемно-орієнтований підхід у роботі поліції.

3.1. Основні методи вивчення потенціалу конфлікту в громаді³⁸

Конфлікти є невід'ємною частиною суспільного життя, і громади не є винятком. Вивчення потенціалу конфлікту дозволяє прогнозувати його виникнення, знижувати напруженість та знаходити ефективні шляхи вирішення суперечностей.

Для фахівців з правоохоронної сфери, що працюють в межах територіальної громади однією з ключових компетенцій - вміння аналізувати результати опитувань громадської думки та розумітися на наукових способах діагностики конфліктного потенціалу громади.

Зауважимо, що представники правоохоронних структур в своїй діяльності мають періодично цікавитись та використовувати результати соціологічних досліджень та опитувань громадської думки для розуміння соціальних проблем, соціального самопочуття населення громади, рівня довіри до державних інституцій, поліції зокрема.

Конфлікти – це невід'ємна частина життя громади, і важливо вміти прогнозувати їх виникнення та знаходити ефективні способи вирішення.

³⁸ Комих Н. Г. Соціологічні дослідження у сфері правоохоронної діяльності : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2022. 112 с.

Поліцейський не є соціологом.

У професійній діяльності поліцейські можуть використовувати опитування як метод комунікації з громадою та мешканцями.

Також звертатися із запитом до відповідних структур із замовленням необхідних досліджень для отримання громадської думки стосовно актуальних проблемних питань мешканців громади.

Безпосередньо в практичній професійній діяльності поліцейські використовують декілька видів опитування, але треба розуміти, що це не є соціологічним дослідженням, а інформаційне, комунікативне опитування громадян. Наведемо такі приклади застосування опитування в діяльності поліцейських: роздаткове анкетування, інтерв'ю або розмови з мешканцями (face-to-face).

Соціологічні методи відіграють ключову роль у процесі діагностики та вирішення конфліктів, оскільки вони дають можливість зрозуміти соціальні процеси, що передують конфлікту, та виявити його основні чинники, позиції учасників та можливості вирішення.

Соціологічне дослідження конфлікту в громаді базується на таких ключових аспектах:

- Визначення соціальних груп, що потенційно перебувають у конфлікті.
- Аналіз ресурсів, що є предметом суперечностей.
- Вивчення соціальних норм, цінностей і стереотипів, що впливають на конфліктну взаємодію.
- Ідентифікація рівня соціальної напруженості та її причин.
- Рівень довіри до соціальних інституцій та владних структур.

Основні соціологічні методи, що використовуються для виявлення конфліктного потенціалу громади (див. рис. 3.1).

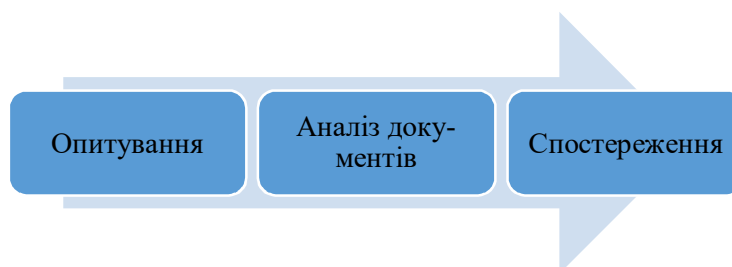

Рис. 3.1. Основні методи соціологічного дослідження громади

Найбільш розповсюдженим методом для виявлення конфліктів в громаді є опитування.

Опитування – незамінний метод отримання інформації про суб'єктивний світ людей, їх схильності, мотиви діяльності, думки. Цей спосіб дослідження дозволяє подумки моделювати будь-які необхідні досліднику «ситуації» у тому, щоб виявити стійкість уподобань, мотивів, суб'єктивних станів окремих осіб чи великих мас людей.

Опитування – метод збору соціологічної інформації, який передбачає усне або письмове звернення до респондента з питаннями, що представляють проблему дослідження на емпіричному рівні.

В соціології використовуються різні опитування. За характером взаємозв'язків соціолога і респондента опитування поділяють на заочні (анкетні) й очні (інтерв'ю).

Питання до аудиторії:

Чи доводилося вам проводити або брати участь у опитуванні громадської думки?

Анкетування передбачає самостійне заповнення анкети респондентом. Інтерв'ю – це такий спосіб опитування, коли інформація здобувається через безпосередню соціально-психологічну взаємодію (бесіду) інтерв'юера з респондентом для розв'язання проблеми, яка вивчається. Види анкетування та інтерв'ю, що є найбільш розповсюдженими представлені на рис. 3.2.

Опитування – це важливий інструмент моніторингу стану громадської думки та вивчення потенціалу конфлікту.

Рис. 3.2. Види інтерв'ю та анкетування

Експертне опитування є ефективним методом для вирішення конфліктів в громаді. Поліцейський для вирішення нагальних проблем та конфліктних ситуацій пов'язаних – наприклад з конфліктами мешканців і влади через незаконні забудови, може ініціювати звернення до фахівці з приводу такого дослідження.

Експертне опитування – вид опитування, об'єктами якого є фахівці з проблеми, що вивчається. Такий вид опитування відрізняється від масового тим, що експерти відповідають не анонімно, тобто вони повинні бути зорієнтовані на активне співробітництво з дослідниками, розуміти суть проблеми, яка досліджується. Для цього виду опитування важливим є якісний склад експертів.

Експертне опитування може бути зреалізовано за допомогою методу фокус групової дискусії.

Фокус-групові дискусії дозволяють детальніше розглянути проблеми, що хвилюють громаду, а також виявити ставлення різних соціальних груп до конфлікту. Вони також корисні для отримання якісних даних, що доповнюють результати опитувань.

Експертне опитування є ефективним методом для вирішення конфліктів в громаді.

Інтернет опитування, або онлайн-опитування – це опитування, що використовують Інтернет для передання запитань дослідника респондентам і для передання їх відповідей дослідникові. Інструментарій інтернет опитування нагадує анкету, яка розробляється за допомогою спеціального програмного забезпечення. Найпопулярніші в інтернеті сервіси онлайн-опитування: Google Forms, Microsoft Forms, SurveyMonkey.

Перш за все, слід відмітити, переваги Інтернет опитувань в порівнянні з традиційними методами проведення емпіричних досліджень:

- економія часу, коштів, ресурсів як людських (не потрібно залучати інтерв'юерів) так і фінансових (економія коштів на розмноження інструментарію, розробки додаткової документації і т.д.);

- можливість провести прискорений та результативний пілотаж інструментарію;

- достатньо висока анонімність та опосередкованості (відсутність візуального контакту), що підвищує відчуття особистої захищеності та налаштовує на відвертість;

- проведення дослідження дозволяє респонденту знаходитись у комфортних та зручних для нього умовах;

- зміна комунікативної ситуації взаємодії респондента та дослідника надає можливість більш ретельно обдумати і сформулювати свою позицію відповідачеві;

- можливість досліджувати специфічні, сенситивні, делікатні проблеми – наркоманії, сексуальної поведінки, насилля, тютюнопаління, абортів, самогубства;

- просторова досяжність, що дозволяє проводити міжрегіональні дослідження;

- розширення вибіркової сукупності завдяки, тому, що мережа стирає часові та географічні кордони.

- Вочевидь, що присутність певних переваг не відмінє присутність *дуже значимих проблем* і недоліків інтернет опитувань, серед яких слід зазначити:

- проблеми формування репрезентативної вибіркової сукупності з урахуванням специфіки інтернет-аудиторії;

- відбором тематики інтернет-опитування;

- етичні засади проведення дослідження та представлення результатів соціологічного дослідження;

- не завжди відверті відповіді на питання опитувальника, з причини не серйозного ставлення до інформації в мережі та такого роду досліджень;

- велика вірогідність спотворення особистої інформації, особливо соціально-демографічної, що не можливо проконтролювати;

- використання дослідниками термінології та методик слабо адаптованих до опитування в мережі.

Анкетування – це традиційна форма збору інформації, за якої респондентам надається роздрукована анкета, що містить запитання дослідника.

Основні переваги анкетування у порівнянні з онлайн-форматами:

- доступність для всіх груп населення, включаючи людей похилого віку, осіб без доступу до Інтернету або з низьким рівнем цифрової грамотності;

Питання до аудиторії:

Які основні недоліки можуть мати онлайн-опитування?

- вища ступінь особистої взаємодії, що може сприяти довірі та зацікавленості з боку респондента;

- можливість уточнення питань та пояснення інструкцій на місці – поліцейський чи волонтер може допомогти респонденту краще зрозуміти суть запитання;

- висока гнучкість щодо місця та часу проведення – анкети можна роздавати на масових заходах, у чергах до державних установ, під час відвідування домогосподарств;

- простота реалізації в малих громадах або в місцях з нестабільним доступом до електроенергії та зв'язку;

- можливість збору чутливих даних – за умови забезпечення анонімності, паперові анкети можуть бути не менш ефективними для дослідження делікатних тем (домашнє насильство, ставлення до поліції, дискримінація тощо);

- позитивний ефект присутності поліції в громаді – саме проведення опитування сприяє налагодженню діалогу та зменшенню дистанції між громадянами і поліцією.

Водночас, анкетування має обмеження:

- витрати на друк та логістику (треба роздрукувати, розповсюдити, зібрати анкети);

- необхідність ручного введення даних в електронні таблиці або бази – що збільшує навантаження та ризик помилок;

- можливі упередження через присутність інтерв'юера (респонденти можуть змінювати відповіді, намагаючись «сподобатись» чи уникнути незручностей);

- складніше забезпечити анонімність, особливо у малих громадах, де «всі всіх знають»;

- менш гнучкі можливості аналізу, якщо немає попередньо визначеної системи для обробки даних;

- логістичні складнощі зі зберіганням і транспортуванням великої кількості анкет.

Збір інформації за допомогою анкети можуть використовувати поліцейські в своїй діяльності для збору об'єктивної інформації про мешканців громади або про події, що спричинила конфлікт. Роздруковані анкети часто використовуються під час безпосереднього спілкування з мешканцями, під час громадських зустрічей, у приміщеннях ЦНАПів, шкіл, лікарень, бібліотек, на вулицях, а також під час патрулювання офіцерами громади чи дільничними.

Метод інтерв'ю face-to-face – є найбільш із розповсюджених на сьогодні методів соціологічного дослідження соціальних проблем суспільства та громадської думки населення.

Основні переваги інтерв'ю у порівнянні з іншими методами опитування:

- високий рівень довіри і відкритості, особливо якщо поліцейський знайомий громаді або діє в партнерстві з місцевими лідерами;

- можливість гнучко адаптувати питання до ситуації, ставити додаткові запитання, роз'яснювати незрозумілі моменти;

- збір не лише відповідей, але й емоційної інформації, невербальних сигналів, що дають глибше уявлення про настрій у громаді;

Питання до аудиторії:

Чому анкетування може забезпечити кращу доступність для всіх груп населення?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Подумайте і напишіть п'ять запитань які міг би спитати за допомогою анкети поліцейський у громадянина, який є учасником конфлікту в громаді.

- більше шансів отримати відверті відповіді в контексті складних або конфліктних тем, коли респондент почувається у безпечному середовищі;

- створення або зміцнення комунікаційного містка між поліцією та громадянами, що позитивно впливає на рівень довіри;

- прийнятна альтернатива для осіб, що не можуть або не хочуть заповнювати анкети, зокрема літніх людей або осіб з низьким рівнем грамотності;

- швидке збирання якісної інформації, з можливістю одразу виявити ключові проблеми або потенційні джерела напруги.

Недоліки та виклики методу face-to-face інтерв'ю:

- високі витрати часу та людських ресурсів – потрібно підготувати і провести розмову, потім обробити інформацію;

- необхідність навчання для поліцейських щодо технік інтерв'ювання, етичної поведінки та формулювання питань;

- можливе викривлення інформації через соціальну бажаність – респонденти можуть давати «правильні», а не щирі відповіді;

- не завжди вдається досягти анонімності, що ускладнює обговорення чутливих тем;

- складність стандартизації відповідей, особливо коли дані збираються різними інтерв'юерами або в різних локаціях;

- необхідність фіксації даних – потрібно записувати (іноді аудіо/відео) або вести детальні нотатки, що вимагає додаткових навичок та часу.

Для збору інформації про події в громаді поліцейський може використовувати *інтерв'ю або розмови з мешканцями (face-to-face)*. Однак треба розуміти, що в такому випадку мова йде про інтерв'ю як інструмент інформаційного опитування, а не соціологічного. Під час інтерв'ю поліцейський або інший представник проводить безпосереднє спілкування з громадянином у формі інтерв'ю чи напівструктурованої бесіди. Такий підхід особливо ефективний для глибшого розуміння локальних проблем, вивчення ставлення мешканців до безпеки, поліції та причин конфліктів у громаді. Інтерв'ю можуть бути індивідуальними або груповими (наприклад, під час зборів громади чи тематичних зустрічей).

Спостереження в соціологічному дослідженні являє собою метод збору первинної соціальної інформації про досліджуваний об'єкт шляхом безпосереднього сприйняття і прямої реєстрації усіх факторів, що стосуються досліджуваного об'єкта і значимих з погляду цілей дослідження.

У роботі поліцейського важливо не лише реагувати на події, але й вміти вчасно помічати сигнали, що можуть свідчити про напруження, конфлікт або інші проблеми в громаді. І саме спостереження в цьому може допомогти.

Спостереження – це не просто «дивитися», а цілеспрямовано звертати увагу на те, що може бути корисним для оцінки ситуації – поведінка людей, стиль їхньої взаємодії, реакції, мова тіла, дії в публічному просторі тощо.

На відміну від побутового спостереження, у професійному підході важлива:

- систематичність – спостереження відбувається регулярно;

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Подумайте, в яких ситуаціях поліцейські можуть провести інтерв'ю?

Спостереження – важливий метод, який дозволяє не лише реагувати на події, але й звертати увагу на ранні сигнали, що можуть вказувати на конфлікти або напруження в громаді

- планомірність – ми знаємо, за чим саме спостерігаємо;
- цілеспрямованість – спостереження допомагає знайти відповіді на конкретні питання, що стосуються безпеки чи конфліктів.

Наприклад, у громаді відбувається публічний захід або зібрання. Поліцейський може спостерігати:

- як поведуться різні соціальні групи (молодь, ветерани, переселенці тощо);
- чи є напруга в комунікації;
- хто є лідером думок, хто ініціює конфлікт чи навпаки – заспокоює;
- як простір впливає на взаємодію – тісно, небезпечно, комфортно?

Спостереження дає змогу зрозуміти ситуацію до того, як вона вийде з-під контролю. Це допомагає приймати кращі рішення – наприклад, як краще забезпечити порядок або з ким з громади варто почати діалог.

Аналіз документів – це діяльність, яка дозволяє досліднику виявити особливості явищ і процесів, що були зафіксовані у певних документах.

Документом у соціології вважається все, що зафіксовано у будь-якому вигляді, придатному для вивчення. Наприклад, навіть коментарі мешканців у Facebook можуть допомогти побачити настрої у громаді, виявити конфлікт або недовіру

Існує два основні підходи до аналізу документів:

- **Змістовий (традиційний)** – це сукупність логічних прийомів, що спрямовані на розкриття основного змісту документа, який вивчається в цілому, тобто соціолог, вивчаючи документ, логічно пояснює його зміст за різними ознаками.

- **Контент-аналіз** – це більш системний підхід, коли дослідник підраховує кількість повторень певних тем, слів або образів. Наприклад, скільки разів у новинах згадувались «погрози», «мітинг», «поліція» – це дозволяє оцінити рівень тривожності чи протестного настрою в громаді.

Важливо! Аналіз документів допомагає не лише зрозуміти, що вже сталося, але й передбачити можливий розвиток ситуації. Це корисний інструмент для профілактики порушень і формування політики взаємодії з громадою.

Поліцейські щодня працюють з різними джерелами інформації – рапортами, відеозаписами, листами, коментарями в соцмережах, повідомленнями в ЗМІ. Фактично здійснює аналітичний огляд, загальну фіксацію інформації, що є змістом цих документів. Ознайомлення з матеріалами соціологічних досліджень методом аналізу документів наприклад стосовно змісту медійного простору громади або споживання новин, для поліцейських буде значимою інформацією для розуміння специфіки конфліктогенності громади.

Використання результатів соціологічного дослідження та опитувань громадської думки в аналітичній діяльності представників правоохоронної системи треба починати з огляду компаній, що проводили дослідження. Організації мають бути акредитовані Соціологічною

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Наведіть приклади джерел інформації або документів, з якими працюють поліцейські?

асоціацією України³⁹ та є в Державному реєстрі. Адже, особливо в часи виборчих компаній, виникають фірми «одноденки», що просто заробляють гроші на проведенні неякісних досліджень та працюючи на угоду замовника.

Українські журналісти інтернет видання Texty, розробили інтернет платформу «База псевдосоціологів» (Texty.org.ua), на якій представили недоброчесні фірми та прізвиська недоброчесних науковців, журналістів, політологів, соціологів, що займаються «продажем рейтингів» та неякісними дослідженнями.

Дослідники та споживачі інформації мають пам'ятати, звертати увагу, на характеристики, що треба обов'язково оприлюднювати, та, на які звертати увагу при використанні в діяльності даних досліджень.

Наведемо ці параметри:

- Скільки осіб було опитано?
- Кого репрезентує опитана група населення?
- Хто здійснював опитування?
- Коли здійснювали опитування?
- Яка припустима похибка випадкової вибірки?

Наочно інформація про необхідні параметри представлена на рис. 3.3.⁴⁰

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Чим можуть бути корисними для поліцейського офіцера громади результати соціологічного дослідження «Споживання медіа в громаді»

Рис. 3.3. Основні параметри опитування

Результати соціологічного дослідження в громаді можуть бути використані для:

- Прогнозування конфліктів та їх попередження.
- Розробки стратегій посередництва та мирного врегулювання.
- Формування соціальної політики та програм розвитку громади.
- Підвищення рівня довіри між мешканцями громади та місцевою владою, правоохоронними структурами.

³⁹ Соціологічна асоціація України. URL : <https://sau.in.ua/>.

⁴⁰ Опитування громадської думки. Як правильно розуміти та інтерпретувати соціологічні дані. Посібник для журналістів. Київ : Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», 2020. С. 56. URL : <http://surl.li/cbbbug>.

Соціологічні методи є потужним інструментом для аналізу та прогнозування конфліктного потенціалу в громаді. Їх комплексне застосування допомагає не лише зрозуміти причини та наслідки конфліктів, але й знайти ефективні способи їхнього запобігання. Регулярний моніторинг соціальних процесів у громаді дозволяє створювати стійке, гармонійне середовище для розвитку суспільства.

У роботі поліцейського ознайомлення з результатами опитувань чи спостережень допомагають визначити, де саме у громаді мешканці відчують найбільше занепокоєння — наприклад, через конфлікти між групами, підвищений рівень злочинності, насильство в сім'ї, або низький рівень довіри до поліції. Соціологічні дослідження (особливо повторні опитування) дозволяють оцінити, як змінилося ставлення громади до поліції після впровадження певних заходів.

3.2. Евристична цінність SWOT-аналізу у дослідженні громади⁴¹

SWOT-аналіз є ефективним методом стратегічного аналізу, який дозволяє оцінити внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на розвиток конфліктів у громаді. Його застосування допомагає виявити причини конфліктів, знайти можливості для їх вирішення та мінімізувати загрози (рис. 3.4).

SWOT-аналіз – це визначення внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на розвиток конфліктів у громаді.

Рис. 3.4. Матриця SWOT аналізу

SWOT-аналіз дозволяє структурувати інформацію про конфліктний потенціал громади, поділяючи його на чотири категорії:

⁴¹ SWOT-аналіз. URL : <https://surl.li/rbevyn>.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

*Перелічіть
категорії
SWOT.*

Сильні сторони (Strengths) – чинники, що сприяють стабільності громади та запобігають конфліктам.

Слабкі сторони (Weaknesses) – внутрішні проблеми громади, що можуть стати причиною напруженості.

Можливості (Opportunities) – зовнішні фактори, що можна використати для зниження конфліктного потенціалу.

Загрози (Threats) – зовнішні виклики, що можуть спричинити або загострити конфлікти.

Збір інформації.

Для реалізації даного аналізу важливо розуміти, що чим більше дослідник матиме інформації про конфлікт, тим ефективніше буде процес його вирішення.

Тут в нагоді будуть:

– *соціологічні методи*: опитування, аналіз документів, спостереження;

– *комплекс напрямків збору інформації, що пропонують автори методичних вказівок* про дослідження конфліктогенності територіальної громади, діагностики та роботи з конфліктом⁴².

1. *Дослідження рівня та місць незадоволення ситуацією станом на зараз (де, на якому рівні?). Джерелами цієї інформації можуть бути:*

а) звернення громадян в ОМС з приводу рішень чи дій, що призвели/можуть призвести до втрат, напруги, несправедливості;

б) наявність маркерів «несправедливості» (судових позовів і ухвал, обмежувальних приписів; благ, розподілених з порушеннями);

в) скарги на дії чи бездіяльність уповноважених осіб;

г) чутки (які варто перевіряти);

д) активність різних груп, невизнаних опозиційних лідерів, у тому числі в соціальних мережах;

е) загальне збільшення кількості конфліктних подій та «гарячих» тем.

2. *Дослідження рівня готовності груп до активності в конфлікті та форм її прояву (що може зробити представник групи, група та громада разом). Вагомими джерелами маркерів для аналізу тут можуть бути:*

а) діяльність громадських організацій та політичних партій з відстоювання інтересів, структур і процесів, що відбуваються / не відбуваються в громадах;

б) наявність у громаді груп з етнічною, релігійною чи іншою чітко вираженою ідентичністю;

в) наявність історично обумовленої місцевої ідентичності на рівні почуття приналежності до локальної громади, яка має особливий статус, та побоювань, щодо втрати цього статусу у разі злиття з іншими громадами;

г) досвід організованих протестних дій у минулому.

⁴² Робота з конфліктами в громадах у процесі децентралізації. Методичні вказівки. / Терещенко І., Гусев А., Овчаренко О., Київ : OSCE. 2020. URL : <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/479278>.

3. *Аналіз інтересів та пріоритетів акторів.* Зазвичай орієнтація відбувається на вже проявлених, яскраво проявлених, акторів. Тому особливим завданням є виявлення та включення, крім проявлених, тих акторів, хто не помітний, хто не планував долучатися до сторін конфлікту, але може суттєво вплинути на проблему. При наявності очевидного дисбалансу сторін важливим є також пошук ресурсів, сил, стейкхолдерів, що здатні врівноважити ситуацію. Допоміжними джерелами інформації тут можуть бути: чутки і плітки, що доходять до рівня ОДА про зацікавлені сторони та їх інтереси.

4. *Аналіз змісту конфлікту.* Важливо звернути увагу та пошукати відповіді на питання:

- Що вплинуло на появу конфлікту?
- Що стало приводом?
- Які зміни призвели до конфлікту?
- Якими є декларовані вимоги в учасників, а на які вимоги вони насправді опираються?

Після збору даних вони групуються за категоріями SWOT. *Наприклад:*

Сильні сторони: активна участь громади у вирішенні проблем, високий рівень довіри між мешканцями.

Слабкі сторони: соціальна нерівність, низький рівень комунікації між різними групами.

Можливості: підтримка міжнародних організацій, залучення незалежних медіаторів для вирішення конфліктів.

Загрози: зростання соціальної напруженості, економічні труднощі, зовнішні політичні фактори.

Отже, SWOT-аналіз допомагає:

- Визначити основні ризики та загрози конфліктів.
- Розробити стратегії попередження конфліктів.
- Оптимізувати механізми посередництва.
- Підвищити рівень соціальної згуртованості громади.

Наводимо корисні та вдалі приклади діагностики конфлікту в просторі територіальної громади, складання профілю конфлікту – за посиленнями⁴³⁴⁴.

SWOT-аналіз є важливим інструментом для виявлення та попередження конфліктів у громаді. Його використання сприяє формуванню стратегії ефективного управління конфліктами, мінімізації ризиків та покращенню соціальної стабільності громади.

⁴³ Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с. URL : <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf>.

⁴⁴ Огляд поточної ситуації збройного конфлікту на сході України та контекст окремих його проявів і наслідків: аналітичний звіт / Вадим Черниш, Вікторія Вороніна. Київ, 2020. 172 с.

3.3. Метод мапування конфлікту, ГІСМАОВК

Конфлікти є природною складовою суспільного життя, особливо в межах територіальних громад, де перетинаються інтереси різних груп. Ефективна діагностика та управління конфліктами є запорукою запобігання ризикам та основою стабільного розвитку громади. Один із сучасних інструментів для аналізу та розв'язання конфліктів — це метод картографії конфлікту.

Метод картографії конфлікту (Conflict Mapping) – це підхід, який дозволяє візуально відобразити структуру конфлікту, його учасників, їхні позиції, інтереси та взаємозв'язки. Це допомагає краще зрозуміти суть проблеми, визначити можливі точки дотику та розробити ефективні стратегії вирішення

Основні елементи укладання карт конфлікту:

1. Сторони конфлікту: визначення основних та другорядних учасників.
2. Позиції та інтереси: аналіз відкритих заяв учасників та їхніх реальних потреб.
3. Причини конфлікту: структурні, культурні, політичні, соціальні фактори.
4. Рівень конфлікту: міжособистісний, груповий, інституційний.
5. Динаміка конфлікту: його ескалація, можливі наслідки та перспективи розвитку.
6. Ресурси та потенціал вирішення: наявні ресурси громади для врегулювання ситуації.

Етапи застосування методу

- Збір інформації: проведення інтерв'ю, опитувань, аналіз документів.
- Визначення учасників: хто прямо або опосередковано залучений у конфлікт.
- Візуалізація конфлікту: створення схеми чи карти взаємодії учасників.
- Аналіз: ідентифікація основних причин конфлікту та його можливих наслідків.
- Розробка стратегії: визначення шляхів вирішення та можливих компромісів.
- Втілення рішень та моніторинг: впровадження заходів і контроль за їхньою ефективністю.

*Приклад візуальної карти конфлікту*⁴⁵

Візуальну мапу використовують для:

- Аналізу системи взаємозв'язків між учасниками конфлікту
- Визначення «сили» кожної зі сторін
- Визначення балансу сил у конфлікті
- Аналізу шляхів можливої ескалації конфлікту

Алгоритм роботи з візуальною мапою:

Метод мапування конфлікту (Conflict Mapping) – це візуальний інструмент, який використовується для аналізу та розуміння конфліктної ситуації.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які елементи включає метод мапування конфлікту?

⁴⁵ Робота з конфліктами в громадах у процесі децентралізації : методичні вказівки / Терещенко І., Гусев А., Овчаренко О. Київ: OSCE. 2020. URL : <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/479278>.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Який метод складання мапи конфлікту простіше використовувати поліцейському офіцерові громади? Чому?

Аналіз візуальної мапи

1. Перевіряємо, чи усіх учасників конфлікту ми зобразили на карті.
2. Чи не пропустили ми зв'язки між кимось із учасників?
3. Подумки ділімо мапу вертикально «навпіл» та дивимось, з якого боку більше «сили».
4. Хто ще може бути включений в конфлікт у разі його ескалації?
5. Хто із учасників конфлікту може посилити процес урегулювання конфлікту?
6. За необхідності переформулюємо предмет спору.

Інший метод для складання мапи конфлікту – це змістова мапа конфлікту за Х. Корнеліус та Ш. Фейр⁴⁷

Процес змістовної картографії конфлікту складається з трьох етапів:

Етап 1. У чому проблема? Описати проблему в загальних рисах.

Етап 2. Розпізнати і означити основних учасників. Хто залучений? Вирішіть, хто є головними сторонами конфлікту.

Етап 3. З'ясувати потреби і побоювання кожного учасника або групи. Які їх справжні потреби? Тепер слід перерахувати основні потреби й побоювання, пов'язані з даною проблемою, для кожного з головних учасників.

Потреби. Ми користуємося цим терміном в його широкому сенсі. Він може означати бажання, цінності, інтереси і взагалі все, що може здаватися важливим для людини, соціальної групи, громади.

Побоювання. Тут може йтися про заклопотаність, побоювання, тривоги. *Побоювання* можуть включати: провал і приниження; боязнь схибити; фінансовий крах; можливість бути покинутим або нелюбом; втрата контролю; самотність; бути підданим критиці або осуду; втрата роботи; низька зарплата; нецікава робота; побоювання, що вами будуть командувати; переплата за покупку; побоювання, що все доведеться почати спочатку.

Використовуйте категорію побоювань для виявлення *мотивацій*, що не виникають при перерахуванні потреб. Наприклад, для деяких людей легше сказати, що вони не терплять неповаги, ніж зізнатися, що вони потребують поваги. Шаблон змістової карти представлено на рис. 3.7.

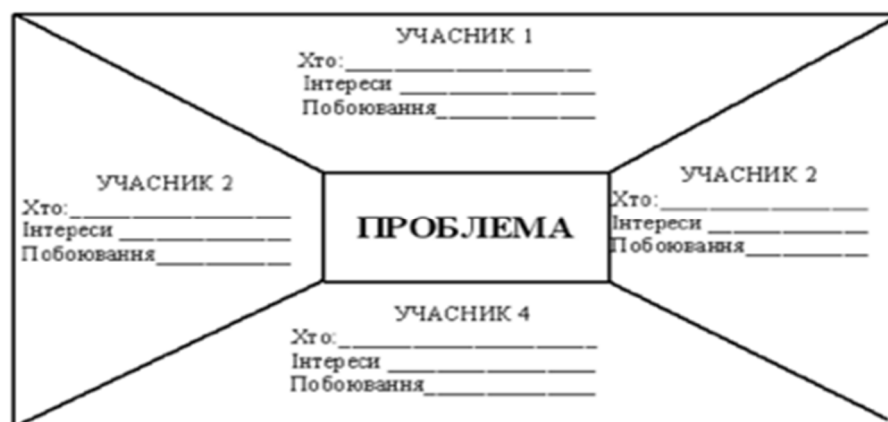

Рис. 3.7. Шаблон змістової карти

⁴⁷ Там само

Алгоритм роботи зі змістовою мапою:

1) проблема, що є ключовою, визначається в найзагальнішому вигляді;

2) мають бути позначені всі учасники (сторони) конфлікту, у тому числі і неявні – у представлений графічній схемі їх чотири, але може бути два, три або більше чотирьох (див. малюнок 3);

3) визначаються потреби і побоювання всіх учасників і вписуються в карту конфлікту;

4) виявляються і підкреслюються на мапі загальні потреби та побоювання для тих чи інших учасників (а також загальні для всіх);

5) на підставі попередньої роботи проблема формулюється точно і вписується в мапу конфлікту;

6) продукується і вписується в шаблон якомога більша кількість варіантів рішень (методом «мозкового штурму»);

7) варіанти ранжуються відповідно до обраних критеріїв, основним з яких є взаємне прийняття потреб і побоювань учасників (сторін);

8) розробляється і фіксується в бланку план дій щодо одного-двох обраних рішень.

ГІСМАОВК⁴⁸ – це інноваційний підхід до відстежування та розв’язання конфліктів в Україні. Веб ресурс створено в 2019 році для впровадження практик запобігання конфліктів в територіальній громаді. Переваги цієї методики в тому, що можна повідомити про конфлікт в реальному часі. А це дає змогу миттєво реагувати відповідним структурам.

ГІСМАОВК – це замкнутий цикл роботи над конфлікт-кейсами: від виявлення, зазначення, аналізу до оцінки та організації роботи.

Базові джерела інформації:

1. Аналітики ГІСМАОВК через персональний кабінет на сайті <https://gismaecr.org.ua/>, де мепінгуються та рейтингуються конфлікти

2. Контент-аналіз медіапростору та соціальних мереж аналітиками системи

3. Вільні користувачі системи через кнопку «Повідомити про конфлікт» на сайті

4. Опрацювання відкритих соціологічних досліджень з аналізом, прогнозуванням та побудовою моделі можливого розвитку конфлікту

5. Відстеження аналітиками сигналів раннього запобігання конфліктам

Як одне із ключових джерел надходження повідомлень про конфлікти в умовах війни, локальні монітори ГІСМАОВК можуть користуватися всіма доступними ресурсами: робота з відкритими джерелами, глибинні інтерв’ю з ключовими інформаторами, інформація від анонімних джерел, пошукові боти тощо.

ГІСМАОВК має комплексний підхід до роботи з конфліктами – від моніторингу та аналізу конфліктів до їх врегулювання шляхом медіації чи фасилітації діалогу. Основні здобутки системи – це постійна практика з реальними кейсами конфліктів.⁴⁹

ГІСМАОВК - це геоінформаційна система моніторингу, аналізу, оцінки та вирішення конфліктів.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Зайдіть на вебсайт ГІСМАОВК і роздивіться мапу конфліктів у Вашому регіоні.

⁴⁸ Мапа конфліктів. URL : <https://dialog-ua.org/>.

⁴⁹ Там само.

Метод картографії конфлікту є ефективним інструментом аналізу та розв'язання конфліктів у територіальних громадах. Він дозволяє побачити проблему з різних ракурсів, залучити всі зацікавлені сторони до діалогу та сприяти сталому розвитку громади.

3.4. Проблемно-орієнтований підхід у роботі поліції

Проблемно орієнтований підхід в поліції – це стратегія, яка зосереджується на виявленні, аналізі та вирішенні конкретних проблемних ситуацій у громаді, що впливають на її безпеку. Спрямований на пошук коріння проблеми.

Проблемно-орієнтований підхід (POP) – це стратегія поліцейської діяльності, яка фокусується не просто на реагуванні на правопорушення, а на виявленні, аналізі та усуненні кореневих причин проблем безпеки у громадах.

Вперше його запропонував американський кримінолог Герман Голдштейн у 1979 році.

Основні елементи POP:

1. Ідентифікація проблеми – поліція вивчає повторювані інциденти (наприклад, часті бійки біля клубу або крадіжки в певному районі).
2. Аналіз причин – за допомогою даних, свідчень мешканців, спостережень.
3. Розробка рішень – часто за участі громади та інших установ (наприклад, місцевої влади, соціальних служб).
4. Оцінка результатів – поліція перевіряє, чи зменшилась проблема.

Цей підхід не зосереджений на злочинцеві, а на системі, в якій виникає проблема.

ПЕРЕВІР СЕБЕ
Назвіть основні елементи POP

Інструмент SARA

Модель SARA – це практичний інструмент, який допомагає поліції застосовувати проблемно-орієнтований підхід у повсякденній роботі. Його перевага в тому, що він забезпечує логічну послідовність дій – від виявлення проблеми до оцінки результату.

Рис. 3.8. Процес вирішення проблеми за методикою SARA

1. Scanning (Сканування)

Визначення проблеми, яка повторюється і потребує системного підходу

Основні завдання:

- Виявити повторювані інциденти або ситуації, що турбують громаду.
- Визначити, хто постраждав (потерпіла особа) та хто причетний (порушники).
- Встановити місце і час подій.
- Зібрати інформацію зі звітів, звернень громадян, соціальних мереж, розмов із жителями.

Приклад:

У районі фіксуються регулярні конфлікти між молоддю та пенсіонерами у парку. Часті виклики поліції на шум, сварки, вандалізм.

2. Analysis (Аналіз)

Глибоке розуміння причин, умов і мотивів проблеми

Основні завдання:

- Зібрати додаткові дані: офіційна статистика, опитування мешканців, камера спостереження.
- Визначити корінні причини проблеми (економічні, соціальні, інфраструктурні).
- Проаналізувати ролі всіх сторін: потерпілих, правопорушників, посередників.
- Розглянути попередні заходи – що вже робилося і чому не спрацювало.

Приклад:

Аналіз показав, що молодь збирається в парку через брак громадських просторів, а конфлікти виникають через агресивну поведінку й відсутність нагляду. Поліція раніше лише розганяла підлітків, але це не вирішувало проблему.

3. Response (Реакція)

Реалізація продуманих рішень, що зменшують або усувають проблему

Основні завдання:

- Залучити інших партнерів: школи, міську владу, громадські організації.
- Розробити альтернативні або інноваційні рішення: не лише карати, але й попереджати.
- Спрямувати ресурси на профілактику, розбудову довіри, взаємодію з громадою.

Приклад:

Поліція запропонувала місцевій владі створити в парку «зелену зону» для молоді, встановити лавки й вуличне освітлення. Молодіжний центр організував літні заходи. Поліцейські проводили патрулювання у форматі «діалогової поліції».

4. Assessment (Оцінка)

Перевірка ефективності заходів та ухвалення подальших рішень

Основні завдання:

- Виміряти, чи зменшилась проблема (кількість інцидентів, викликів).

SARA – це новий спосіб планування безпечніших громад у 21 столітті, що використовує запобігання злочинності і розвиток потенціалу мешканців громади, щоб повернути місця вчинення злочинів до життєвих локацій благоустрою.

- Опитати мешканців про відчуття безпеки.
- Визначити, що заходи спрацювали, а які ні.
- За потреби – повторити цикл: оновити аналіз, змінити підхід.

Приклад:

Через 2 місяці кількість конфліктів у парку зменшилася на 80 %. Молодь почала долучатися до заходів, дехто став волонтером. Поліція підтримує зв'язок із мешканцями через Facebook-групу району.

Чому це важливо для майбутніх поліцейських?

- SARA змінює логіку мислення поліцейського – від «гасіння пожеж» до профілактики й вирішення причин.
- Це інструмент командної роботи: поліція, громада, влада, освіта, охорона здоров'я – всі можуть брати участь. Дає змогу посилити довіру до поліції, бо мешканці бачать результат, а не просто присутність.

ВИСНОВКИ

– Конфлікти – це невід'ємна частина життя громади, і важливо вміти прогнозувати їх виникнення та знаходити ефективні способи вирішення.

– *Опитування* – метод збору соціологічної інформації, який передбачає усне або письмове звернення до респондента з питаннями, що представляють проблему дослідження на емпіричному рівні.

– Інтерв'ю – це такий спосіб опитування, коли інформація здобувається через безпосередню соціально-психологічну взаємодію (бесіду) інтерв'юера з респондентом для розв'язання проблеми, яка вивчається. експертне опитування – вид опитування, об'єктами якого є фахівці з проблеми, що вивчається.

– Інтернет опитування або онлайн-опитування – це опитування, що використовують Інтернет для передання запитань дослідника респондентам і для передання їх відповідей дослідникові.

– Анкетування – це традиційна форма збору інформації, за якої респондентам надається друкована анкета, що містить запитання дослідника.

– Інформаційне інтерв'ю (face-to-face) – це метод збору інформації, під час якого поліцейський або інший представник проводить безпосереднє спілкування з

респондентом у формі інтерв'ю чи напівструктурованої бесіди.

– Спостереження – метод збору первинної соціальної інформації про досліджуваній об'єкт шляхом прямої реєстрації усіх факторів, що стосуються досліджуваного об'єкта і значимих з погляду цілей дослідження.

– Аналіз документів – це метод, який дозволяє досліднику виявити особливості явищ і процесів, що були зафіксовані у певних документах.

– Обов'язковими параметрами для перевірки надійності та оприлюднення результатів опитування громадської думки є: кого репрезентує опитана група населення; хто здійснював опитування; коли здійснювали опитування; яка припустима похибка випадкової вибірки.

– SWOT-аналіз дозволяє структурувати інформацію про конфліктний потенціал громади, поділяючи його на чотири категорії: ільні сторони (Strengths); слабкі сторони (Weaknesses); можливості (Opportunities); загрози (Threats).

– Метод картографії конфлікту (Conflict Mapping) — це підхід, який дозволяє візуально відобразити структуру аналізу, оцінки та вирішення конфліктів.

– Геоінформаційна система моніторингу, аналізу, оцінки та вирішення конфліктів (ГІСМАОВК) – це замкнутий цикл роботи над конфлікт-кейсами: від виявлення, зазначення, аналізу до оцінки та організації роботи.

– Проблемно-орієнтований підхід

(POP) – це стратегія поліцейської діяльності, яка фокусується на виявленні, аналізі та усуненні кореневих причин проблем безпеки у громадах. Модель SARA – це практичний інструмент, який допомагає поліції застосовувати проблемно-орієнтований підхід у повсякденній роботі. SARA включає етапи: сканування, аналіз, реакція та оцінка.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які переваги та обмеження має метод опитування у вивченні конфліктного потенціалу громади
2. Які типи опитувань найчастіше застосовують у дослідженнях громадського конфлікту?
3. Які види документів доцільно аналізувати при вивченні потенційного конфлікту?
4. Як поєднання кількох методів покращує розуміння конфліктної ситуації в громаді?
5. У чому полягає особливість методу ГІСМАОВК (географічне, історичне, соціальне, моральне, акторне, організаційне, владне, культурне виміри конфлікту)?
6. Наведіть власний приклад проблемного питання в громаді, та як його можна вирішити шляхом застосування проблемно-орієнтованого підходу?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Порівняйте методи опитування, спостереження та аналізу документів у контексті вивчення соціальних конфліктів у громаді. Визначте, який метод є найефективнішим для виявлення ризиків громадської безпеки.

Форма подачі: аналітична записка (1-2 сторінки).

2. Побудуйте SWOT-матрицю для умовної громади, що переживає соціальну напругу, та обґрунтуйте можливість використання SWOT-аналізу як інструменту виявлення загроз громадському порядку.

Форма подачі: SWOT-таблиця + пояснювальний коментар (до 1 сторінки).

3. Проаналізуйте конфлікт між громадою та забудовником за допомогою моделі ГІСМАОВК, визначивши ключових гравців, інтереси, стратегії, альтернативи, очікування та контекст.

Форма подачі: презентація (6–8 слайдів) або інфографіка.

4. Розробіть план мікродослідження соціального конфлікту в умовній громаді з використанням методів опитування, спостереження та аналізу документів.

Форма подачі: службова записка або короткий дослідницький звіт (2–3 сторінки).

5. Опишіть приклад використання проблемно-орієнтованого підходу поліцією для врегулювання конфлікту в громаді та запропонуйте власний сценарій дій у подібній ситуації. Форма подачі: ситуаційне есе або сценарій поліцейського реагування (до 2 сторінок).

Використані та рекомендовані джерела:

1. Community policing: освітні практики: колективна монографія / кол. авт. ; наук. ред. К. М. Недря. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 251 с.
2. Гендерна дискримінація: інструменти виявлення та протидії в секторі безпеки та оборони : метод. рекомендації / Н. Г. Комих, Е. К. Скиба. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 48 с.
3. Гуменюк Л. І. Соціологія: Хрестоматія (від першоджерел до сучасності). У 2-х т. Т.1. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 784 с.
4. Довідник поліцейського : авт.-упоряд.: С. С. Чернявський, К. Б. Левченко ; худож.-оформлювач М. С. Мендор. Харків : Фоліо, 2018. 348 с.
5. Досвід Cedos: соціальні дослідження для суспільних трансформацій. Київ: Аналітичний центр Cedos, 2021. 120 с.
6. Забезпечення надання правових послуг особам, постраждалим від домашнього насильства : практичний посібник для надавачів правової допомоги / К. Л. Бойчук, С. М. Бреус, Т. І. Бугаєць, Л. О. Гриценко, Д. О. Пилипенко; за заг. ред. д.ю.н., доц. А. Б. Благої. Київ : [б. в.], 2023. 136 с.
7. Комих Н. Г. Гендерна оптика в дослідженні злочинності *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2 с. 204-209.
8. Комих Н. Г. Соціологічні дослідження у сфері правоохоронної діяльності : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 112 с.
9. Комих Н. Г. Соціологія безпеки : хрестоматія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 146 с.
10. Ледерак Дж. П. Розбудова миру. Стале примирення в розділених суспільствах ; пер. з англ. Д. Каратєєва та Л. Лозової. Київ : Дух і літера, 2019. 256 с.
11. Лепський М. А. Профайлінг злочинця та політика : монограф. Запоріжжя : ЦНСД, 2024. 400 с.
12. Мапа конфліктів. URL : <https://dialog-ua.org/>.
13. Мітченко К. В. Професійно-психологічна підготовка поліцейських : практикум / К. В. Мітченко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 68 с.
14. Мітченко К. В. Фундаментальні основи роботи з МАК: особливості роботи та практичні вправи для використання в роботі психологами : методичні рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2023. 45 с.
15. Недря К. М. Стресостійкість у роботі поліцейського : навч.-практ. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 124 с.
16. Огляд поточної ситуації збройного конфлікту на сході України та контекст окремих його проявів і наслідків: аналітичний звіт / Вадим Черниш, Вікторія Вороніна. Київ, 2020. 172 с.
17. Опитування громадської думки. Як правильно розуміти та інтерпретувати соціологічні дані : посіб. для журналістів. Київ : Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», 2020. URL : <http://surl.li/cbbbug> SWOT-аналіз. URL : <https://surl.li/rbevyn>.
18. Планування розвитку територіальних громад : навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с. URL : <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf>.
19. Посібник з виявлення чинників виникнення конфліктів в громаді на основі самооцінки / Вадим Черниш, Вікторія Вороніна. Київ, 2021. 26 с.
20. Робота з конфліктами в громадах у процесі децентралізації : метод. вказівки. / Терещенко І., Гусєв А., Овчаренко О. Київ : OSCE. 2020. URL : <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/479278>.
21. Роль і завдання поліції в місцевій системі запобігання та протидії домашньому насильству : посіб. / С. В. Альошкін, К. Л. Бойчук, О. В. Даценко, О. В. Ковальова ; за заг. ред. А. Б. Благої. Одеса : ОДУВС, 2023. 221 с.
22. Шинкаренко І.О. Психологічні рекомендації працівнику Національної поліції під час дій в екстремальних умовах (в схемах) : наук.-практ. рекомендації. Дніпро : ДДУВС. 2020. 57 с.

Тема 3

КОМУНІКАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ НА РІВНІ ГРОМАДИ

Навчальні цілі: ефективно використовувати вербальні та невербальні комунікаційні техніки для запобігання конфліктам у громаді; розрізняти та практично застосовувати різні стилі комунікації відповідно до соціального та конфліктного контексту; визначати бар'єри ефективної комунікації та знаходити способи їх подолання; реалізовувати інструменти медіації та фасилітації для вирішення конфліктів на рівні громади; здійснювати комунікацію з урахуванням принципів етики, недискримінації та інклюзивності.

ЛЕКЦІЯ № 4

Основні комунікаційні труднощі, з якими стикаються громади в конфліктних ситуаціях (типові та ті, що пов'язані з воєнним станом); ефективна комунікація та комунікативні стратегії взаємодії поліції та громади; інструменти та техніки для покращення комунікації в громадах; ненасильницьке спілкування як стратегія якісної взаємодії; медіація, фасилітація як інструменти вирішення конфліктів.

4.1. Основні комунікаційні труднощі, з якими стикаються громади в конфліктних або кризових ситуаціях (типові та ті, що пов'язані з воєнним станом)

У конфліктних ситуаціях комунікація в громаді набуває критичного значення. **Комунікація** – це двосторонній процес, і для успішного спілкування необхідний підхід, орієнтований на аудиторію, який забезпечує чуйний зворотний зв'язок, а не односторонню передачу інформації.

Важливо тримати фокус, що комунікація не повинна зводитись тільки до процесу інформування громадськості про вже прийняті рішення чи реалізовані проекти. Адже **комунікація** – це ефективний управлінський засіб розвитку та реалізації заходів необхідних для досягнення поставлених цілей у громаді.

Комунікація – це процес обміну інформацією, ідеями, емоціями або знаннями між двома або більше особами за допомогою вербальних (усних, письмових) та невербальних (жести, міміка, інтонація) засобів. Метою комунікації є досягнення взаєморозуміння між учасниками процесу.

Таблиця 4.1

Класично виділяють основні комунікативні виклики

Відсутність стратегічного підходу	Комунікація не завжди використовується як інструмент для досягнення цілей, а часто є реакцією на події. Це призводить до хаотичності та неефективності
Одностороння комунікація	Переважає одностороння передача інформації, без зворотного зв'язку та врахування думки громади. Це викликає відчуття ігнорування та недовіру. Відсутність платформ для відкритого обговорення проблем та обміну думками.
Недостатнє висловлення громадської думки	Відсутність системного моніторингу настроїв та потреб громади ускладнює пошук компромісів та прийняття зважених рішень

продовження табл. 3.1

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як ви розумієте поняття комунікації? Наведіть приклади з власного досвіду.

Питання до аудиторії:

Чи доводилося вам бути у ситуації, коли рішення приймалося без врахування вашої думки? Як це вплинуло на довіру до політичної влади?

Складність налагодження діалогу	Кризові ситуації, з якими зіштовхуються поліцейські, часто супроводжуються емоційною напругою, що ускладнює конструктивний діалог між владою, громадськістю та бізнесом
Брак довіри	У конфліктних або кризових ситуаціях довіра до органів влади, як правило, знижується. Сумніви щодо об'єктивності та неупередженості інформації. Використання соціальних мереж та месенджерів для поширення неперевіреної інформації. Люди можуть більше покладатися на чутки чи «сарафанне радіо», а ніж на офіційні джерела. Важливо будувати відкриті, прозорі комунікації.
Недостатня відкритість та/або доступність	Відсутність своєчасного та повного інформування про причини конфлікту, дії влади та можливі рішення. Закритість процесу прийняття рішень, що викликає недовіру та посилює напругу. Стиль, формат може впливати на рівень розуміння та доступності повідомлень для різних груп населення
Маніпуляція інформацією та дезінформація	Поширення неправдивої або спотвореної інформації, що посилює конфлікт або кризову ситуацію. Використання пропаганди та маніпулятивних технік для впливу на громадську думку. Складність розрізнення правдивої та неправдивої інформації.
Обмеження на поширення певної інформації (для безпеки) під час воєнного стану	Може створювати інформаційні вакууми та породжувати чутки.
Інфраструктурні виклики під час воєнного стану	Навантаженість каналів комунікації (аварії мереж, відключення світла, інтернету) можуть негативно вплинути на можливості комунікації або невідкладного інформування громади.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

В чому полягає важливість емоційного компонента в процесі комунікації? Наведіть приклади позитивних емоцій для ефективної комунікації.

Окрім зазначених комунікативних бар'єрів, варто визначити також психологічні бар'єри, що виникають між людьми на шляху встановлення і розвитку психологічних контактів. Адже в партнерів зі спілкування нерідко протилежні бажання, прагнення, установки, характери, манери спілкування, різне самопочуття. Іноді, навіть за найсприятливіших умов встановленню контакту зі співрозмовником заважають індивідуально-типологічні особливості сторін.

До індивідуально-типологічних особливостей належать: особливості темпераменту, характеру, вплив негативних емоційних станів і внутрішні усвідомлені або неусвідомлені мотиви (рис. 4.1).

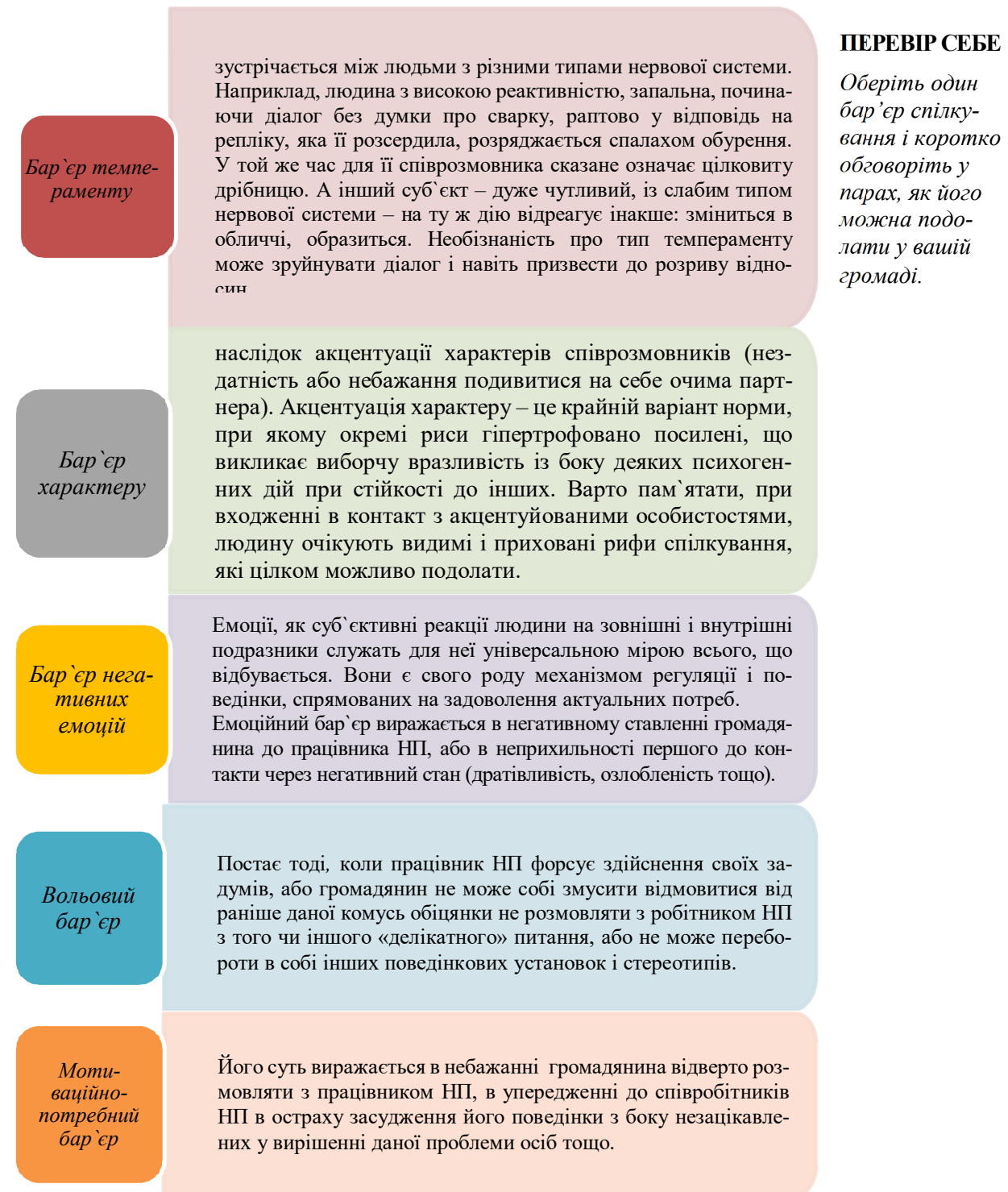

Рис. 4.1. Психологічні бар'єри

Службове спілкування потребує від працівника досягнення психологічного контакту з громадянами та співпрацівниками, тобто такого ситуативного стану взаємовідносин, коли він характеризується досягненням взаєморозуміння і зняттям психологічних бар'єрів при вчиненні якихось дій, що мають значення для успішного розв'язання службових задач.

Питання до аудиторії:

Чи помічали ви, як емоції або темперамент заважають вам почути іншу людину під час суперечки?

Для ефективного розв'язання конфліктних ситуацій у громадах необхідно впровадити стратегічну, систематичну та контрольовану комунікацію, що передбачає налагодження двостороннього діалогу з громадою, забезпечення зворотного зв'язку, регулярний моніторинг громадської думки, залучення незалежних експертів для фасилітації діалогу та використання різноманітних каналів комунікації для охоплення всіх груп населення, сприяючи тим самим зміцненню соціальної згуртованості.

Враховуючи необхідність ефективного розв'язання конфліктних ситуацій у громадах, як було зазначено раніше, ключову роль відіграє стратегічна комунікація. Цей управлінський підхід передбачає не лише передачу «правильного» повідомлення відповідній цільовій аудиторії, але й комплексний процес, спрямований на досягнення цілей та реалізацію завдань громади.

Стратегічна комунікація:

- Сприяє партнерству між владою, громадськістю та бізнесом
- Забезпечує залучення до прийняття рішень
- Підтримує міжособистісний зв'язок.

Стратегічні комунікації, як інструмент, включають в себе:

- вивчення громадської думки,
- залучення громадськості до процесу прийняття рішень на локальному рівні,
- моніторинг настроїв у громаді,
- забезпечення міжособистісного діалогу між керівниками та жителями громади.

Таким чином, стратегічна комунікація є невід'ємною частиною ефективного управління громадою, що дозволяє не лише реагувати на конфліктні ситуації, але й запобігати їх виникненню, зміцнюючи соціальну згуртованість.

4.2. Ефективна комунікація та комунікативні стратегії взаємодії поліції та громади

Ефективна комунікація між поліцією та громадою є ключовим фактором для забезпечення правопорядку та безпеки. Вона сприяє формуванню довіри, взаєморозуміння та співпраці, що є необхідними умовами для успішного вирішення проблемних ситуацій. Комунікативні стратегії, що використовуються поліцією, повинні бути спрямовані на встановлення відкритого та прозорого діалогу з громадянами, враховуючи їхні потреби та очікування.

Одним із важливих аспектів ефективної комунікації є використання різноманітних каналів зв'язку. Поліція повинна активно використовувати як традиційні методи комунікації, такі як особисті зустрічі та публічні виступи, так і сучасні технології, включаючи соціальні мережі, веб-сайти та мобільні додатки. Це дозволить охопити широке коло громадян та забезпечити оперативне інформування про важливі події та заходи.

Питання до аудиторії:

Поділитися прикладами ефективної комунікації, або випадками, коли комунікація не спрацювала.

Для налагодження ефективної взаємодії з громадою поліція повинна використовувати комунікативні стратегії, що сприяють формуванню позитивного іміджу та підвищенню рівня довіри. До таких стратегій належать: активне слухання, емпатія, повага до думки громадян, а також оперативне та об'єктивне реагування на їхні запити та звернення. Важливо також забезпечити прозорість діяльності поліції та відкритість до діалогу з громадськістю.

Важливим елементом комунікативної стратегії є навчання поліцейських навичкам ефективної комунікації. Тренінги та семінари з питань спілкування з громадянами, вирішення конфліктів та роботи з різними соціальними групами допоможуть поліцейським підвищити свою компетентність у цій сфері. До того ж, важливо проводити регулярний моніторинг та оцінку ефективності комунікативних стратегій, щоб вчасно виявляти та усувати недоліки.

На схемі (див. рис. 4.2) відображено основні напрямки комунікативних стратегій, що можуть бути використані для налагодження ефективної взаємодії поліції та громади.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як ефективно комунікувати поліції та громаді через соціальні мережі? Наведіть приклади.

Рис. 4.2. Комунікативні стратегії взаємодії поліції та громади

Щоб установити психологічний контакт у службовому спілкуванні, працівнику НП необхідно забезпечити психологічні умови для спілкування, навчитися запобігати негативним емоціям та усувати їх, знімати психічне напруження у взаємовідносинах, розвивати психологічну культуру спілкування. Специфіка спілкування в кожному конкретному випадку залежить від тієї службової задачі, яку розв'язує поліцейський, а також від психології співрозмовника, його професії, віку, статі, соціальної приналежності, стану здоров'я, національності, ставлення поліції, а також від умов, за яких відбувається спілкування.

Будь-яка професійна діяльність має свої технічні прийоми, без оволодіння якими неможлива досконалість. Необхідно пам'ятати, що кожне слово, тон розмови, манера поведінки, вчинки, його зовнішній вигляд – усе знаходиться у сфері сприйняття його громадянами. Професійна психологічна підготовка сприяє зміцненню авторитету працівника поліції, якому необхідно навчитися володіти мовою, вести діалог, уміти слухати.

Ефективність професійної діяльності поліцейського в значній мірі залежить від вміння встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Вміти розширювати чи звужувати коло спілкування, розуміти партнера по спілкуванню, прогнозувати наслідки різноманітних комунікативних ситуацій.

Досить часто, з метою налагодження ефективної комунікації, потрібно підлаштовуватися до предикатів іншої людини, тобто почати говорити на його мові і представляти йому ідеї саме тим способом, яким він сприймає їх. Успіх комунікації багато в чому залежить від здатності побачити, почути або схопити «лінгвістичні патерни» інших людей, від наявності достатнього запасу слів в кожному з патернів для адекватної реакції. Тобто, більше шансів встановити ефективний контакт між тими людьми, що сприймають та передають інформацію подібним способом.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які канали комунікації між суб'єктами, на вашу думку, є найбільш ефективними у вашій громаді?

Ключовим моментом у процесі встановлення такого лінгвістичного патерну є визначення провідної репрезентативної системи (модальності) партнера чи опонента по комунікативному акту. Репрезентативна система (лат. *representatio* – наочне зображення) – основний, домінуючий спосіб отримання людиною інформації із зовнішнього світу; індивідуальна модель сприйняття того, що передають органи чуття людини; специфічна система збирання та опрацювання інформації, яку особа використовує для формування й репрезентації власного досвіду.

Із огляду на це, виокремлюють три основні модальності, представники яких у процесі осмислення реальності надають перевагу різним операційним категоріям мислення:

- візуали мислять образами (зір);
- аудіали кодують інформацію за допомогою слів (слух);
- кінестетики сприймають світ за допомогою відчуттів (м'язові відчуття, смак і нюх).

Деякі фахівці називають ще дигіталів, що, контактуючи із зовнішнім світом, орієнтуються на діалог та аналіз.

Для швидкої орієнтації поліцейського в типах особистостей та врахування її для ефективного налагоджувати комунікацію розроблено таблицю (див. табл. 4.2).

Таблиця 4.2

	Критерії	Ознаки	Взаємодія з поліцією
<u>Візуали:</u>	☐ Добре розвинена візуальна система. ☐ Осмислення світу в зорових образах. ☐ Увага до зорових деталей. ☐ Використання предикатів: «бачити», «яскравий» «розпливчато».	☐ Рух очей: вліво-вгору, вправо-вгору, прямо-вгору, по центру. ☐ Активна жестикуляція. ☐ Розправлені плечі. ☐ Швидка та голосна мова з паузами. ☐ Дистанція для огляду. ☐ Увага до зовнішнього вигляду.	☐ використання прикметників в мові. ☐ яскраві описи. ☐ жестикуляція. ☐ дотримання дистанції. ☐ охайний зовнішній вигляд поліцейського.
<u>Аудіали:</u>	☐ Легке розрізнення звуків. ☐ Використання предикатів: «говорити», «звучати», «тиша».	☐ Рух очей: вліво-вбік, вправо-вбік, вліво/вниз. ☐ Уникнення зорового контакту. ☐ Нахил уперед. ☐ «телефонна позиція».	☐ Чіткі та лаконічні вирази. ☐ Паузи в бесіді. ☐ Інтонації та емоції голосу. ☐ Легка мелодія або тиша.
<u>Кінестетики:</u>	☐ Сприйняття через відчуття. ☐ Тактильні відчуття, емоції. ☐ Використання предикатів: «відчувати», «теплий», «гладенький».	☐ Рух очей: вправо-вниз, прямо-вниз. ☐ Цінування комфорту. ☐ Зручний одяг. ☐ Важке переживання стресу.	☐ Комфортне місце спілкування. ☐ Тактильний контакт.

Вміння розпізнавати та адаптуватися до різних репрезентативних систем – візуальної, аудіальної та кінестетичної – є ключовим фактором для ефективної комунікації, особливо у контексті взаємодії поліції з громадянами. Розуміння того, як людина сприймає та обробляє інформацію, дозволяє поліцейському підібрати оптимальні методи спілкування, враховуючи її індивідуальні особливості. Це включає використання відповідних предикатів, невербальних сигналів та створення комфортних умов для спілкування. Такий підхід сприяє встановленню довіри, покращенню взаєморозуміння та підвищенню ефективності роботи поліції.

Ефективна комунікація між поліцією та громадою є необхідною умовою для зміцнення довіри, забезпечення правопорядку та підвищення безпеки. Використання стратегічних комунікативних підходів, зокрема активного слухання, прозорості, поваги до громадян та оперативного реагування на їхні запити, сприяє налагодженню взаємодії.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Яке з цих завдань стратегічної комунікації, на вашу думку, виконується найгірше у вашій громаді?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як, на вашу думку, стратегічна комунікація може змінити поведінку громади під час конфлікту (воєнних дій)?

Важливу роль відіграє адаптація стилю комунікації до індивідуальних особливостей сприйняття інформації, що дозволяє ефективніше встановлювати контакт із різними групами населення. Використання сучасних технологій, таких як соціальні мережі, мобільні додатки та онлайн-платформи, забезпечує оперативний обмін інформацією та підвищує рівень обізнаності громадян.

Професійна підготовка поліцейських, що включає навчання навичкам ефективного спілкування та розпізнавання психологічних особливостей співрозмовників, допомагає уникати конфліктів і сприяє підвищенню рівня довіри до правоохоронних органів. Регулярний моніторинг ефективності комунікаційних стратегій дозволяє коригувати підходи та підвищувати результативність взаємодії.

Таким чином, стратегічно організована та орієнтована на громаду комунікація є запорукою стабільності, безпеки та конструктивної співпраці між поліцією та громадянами.

4.3. Інструменти та техніки для покращення комунікації в громадах

Ефективна комунікація є основою для успішного розвитку будь-якої громади. Вона сприяє налагодженню діалогу між різними групами населення, вирішенню конфліктів та прийняттю спільних рішень. Для покращення комунікації в громадах необхідно використовувати різноманітні техніки, спрямовані на активне слухання, емпатію та повагу до думки інших. Важливо навчитися ефективно вести діалог, уникати конфліктів та знаходити спільні рішення. Тренінги та семінари з питань комунікації можуть допомогти громадянам розвинути ці навички. До того ж, важливо забезпечити прозорість діяльності органів місцевого самоврядування та відкритість до діалогу з громадськістю.

Схематично можна відобразити такі основні інструменти, що можуть бути використані для покращення комунікації поліцейського з громадою (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Основні інструменти комунікації

Ефективна комунікація є ключовим елементом роботи поліцейського, адже саме вона дозволяє налагодити контакт з громадянами, вирішити конфліктні ситуації та забезпечити правопорядок. Для цього поліцейський повинен володіти різноманітними техніками спілкування, що базуються на принципах поваги, емпатії та відкритості.

Техніка «Активне слухання» передбачає не лише фізичну присутність під час розмови, але й повну концентрацію на словах співрозмовника. Поліцейський повинен уважно слухати, не перебиваючи та не оцінюючи, а також використовувати невербальні сигнали, такі як кивки головою та зоровий контакт, щоб показати свою зацікавленість. Наприклад, якщо громадянин повідомляє про правопорушення, поліцейський повинен уважно вислухати його, уточнити деталі та надати зворотний зв'язок, наприклад, «Я розумію вашу стурбованість. Давайте разом розберемося в цій ситуації».

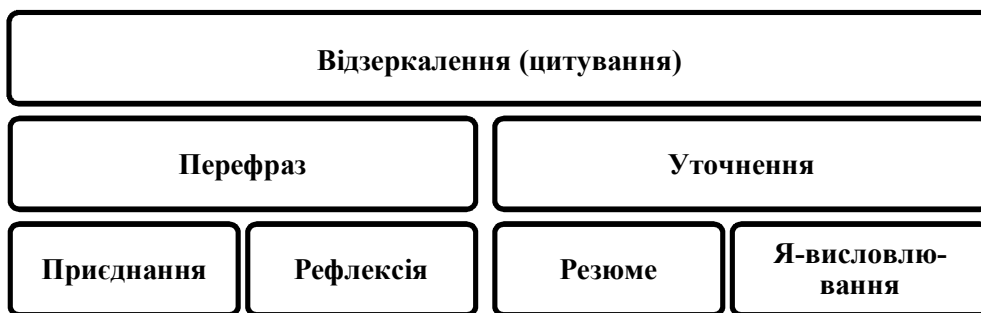

Рис. 4.4. Техніки спілкування

Відзеркалення (цитування) – повторення слів співрозмовника.
Приклад: громадянин каже: «Я бачив, як двоє людей бігли з магазину». Поліцейський відповідає: «Ви бачили, як двоє людей бігли з магазину?».

Це допомагає відчувати громадянину, що його почули та зрозуміли. А також дає можливість уточнити, чи правильно поліцейський сприйняв інформацію.

Перефразування – переформулювання слів співрозмовника своїми словами.

Приклад: громадянка каже: «Мій сусід постійно шумить, я не можу спати». Поліцейський відповідає: «Ви маєте на увазі, що шум від вашого сусіда заважає вам відпочивати?».

Техніка показує, що поліцейський не лише чує, але й розуміє суть сказаного. Це також допомагає уточнити незрозумілі моменти.

Уточнення – задавання уточнюючих питань допомагає отримати більше інформації та уникнути непорозумінь.

Приклад: поліцейський запитує: «Ви можете описати, як виглядали ці люди?», «В якому напрямку вони бігли?», «Чи були у них якісь особливі прикмети?».

Це особливо важливо в складних ситуаціях, коли потрібно з'ясувати деталі події.

Приєднання – висловлення розуміння та підтримки допомагає встановити контакт зі співрозмовником.

Приклад: поліцейський каже: «Я тут, щоб вам допомогти», «Ми зробимо все можливе, щоб вирішити цю ситуацію».

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які інструменти, на вашу думку є найбільш ефективними для комунікації поліції і громади в умовах воєнного стану?

Це особливо важливо в ситуаціях, коли людина переживає стрес або горе.

«Я-висловлювання» – дозволяє уникнути звинувачень та критики, зосереджуючись на власних переживаннях та потребах, сприяє відкритості та чесності у спілкуванні, що є основою для вирішення конфліктів. Я-висловлювання дозволяє донести свої почуття, не звинувачуючи колегу, та сприяє пошуку спільного рішення.

Приклад: колега постійно запізнюється на зустрічі, використовуючи «Я-висловлювання», можна сказати: *«Коли я бачу, що ти запізнюєшся на інструктаж добового чергування, я відчуваю роздратування та розчарування (почуття), тому що це затримує початок роботи та впливає на мою продуктивність (причина)».*

У контексті даної схеми доречним є згадати **техніку «Тричасних висловлювань»**, коли учаснику пропонується назвати свої відчуття (*Мені складно...; Я гублюся...; Я не можу зрозуміти...*), далі назвати причину, через яку вона це відчуває та проговорити що це для неї означає (наприклад: Для мене це означає, що ти мене не поважаєш, не зважаєш на мою думку...)

Рефлексія – аналіз власних почуттів та реакцій допомагає поліцейському краще розуміти себе та свої дії, а також дозволяє контролювати емоції та уникати упередженості. Після спілкування з агресивним правопорушником поліцейський аналізує свої відчуття, щоб зрозуміти, як його емоції могли вплинути на спілкування.

Резюме – підсумовування сказаного допомагає закріпити інформацію та переконатися, що обидві сторони однаково розуміють ситуацію.

Приклад: у кінці розмови поліцейський каже: *«Отже, ми домовилися, що ви надасте мені документи завтра о 10:00. Якщо у вас виникнуть питання, ви можете зв'язатися зі мною за цим номером».*

Поліцейський повинен ставитися до громадян з повагою, незалежно від їхнього соціального статусу, віку чи національності. *Емпатія* – це здатність розуміти та співчувати емоціям інших людей. Наприклад, якщо людина знаходиться в стані стресу або переживає особисту трагедію, поліцейський повинен проявити розуміння та підтримку, а не зневагу чи байдужість. Ввічливе та коректне спілкування – це основа для налагодження довірливих відносин з громадянами.

Важливою технікою ведення ефективної комунікації є вміння ставити відкриті запитання, вести дискусію та знаходити компроміси є важливими навичками для поліцейського. Відкриті запитання дозволяють отримати більше інформації та стимулюють співрозмовника до розмови. Наприклад, замість запитання «Ви бачили, що сталося?» краще запитати «Що ви бачили?».

У контексті професійної діяльності поліцейського, ефективний діалог є ключовим інструментом для налагодження конструктивної взаємодії з громадянами. Уміння вислухати різні точки зору, аргументовано представити власну позицію та досягти консенсусу є невід'ємними складовими успішного комунікативного акту. Стратегічно важливим є використання простої та зрозумілої мови, що мінімізує ризик виникнення непорозумінь та забезпечує ефективну передачу інформації.

Ефективність комунікації поліцейського з громадянами значною мірою залежить від його здатності до активного слухання, емпатії та поваги до співрозмовника. Техніки активного слухання, такі як парафраз, уточнення та резюмування, дозволяють поліцейському демонструвати свою зацікавленість та розуміння позиції іншої сторони. Емпатія та повага, що виявляються у ввічливому та коректному спілкуванні, сприяють встановленню довірливих відносин та створенню атмосфери взаєморозуміння. Уміння ставити відкриті запитання, вести дискусію та знаходити компроміси є важливими навичками для успішного вирішення конфліктних ситуацій.

Ефективна комунікація відіграє ключову роль у взаємодії між поліцейськими та громадою, сприяючи зміцненню довіри, вирішенню конфліктів та забезпеченню правопорядку. Використання таких технік, як активне слухання, віддзеркалення, перефразування, уточнення та рефлексія, допомагає покращити розуміння між сторонами, зменшити непорозуміння та підвищити рівень довіри громадян до правоохоронців.

Емпатія, повага та відкритість до діалогу є основою ефективного спілкування, що дозволяє поліцейським не лише оперативно реагувати на ситуації, але й запобігати конфліктам. Використання «Я-висловлювань», вміння ставити відкриті запитання та чітко резюмувати розмову сприяють ефективному вирішенню проблем та формуванню позитивного іміджу правоохоронних органів.

Таким чином, впровадження цих технік у професійну діяльність поліцейських є важливим етапом на шляху до налагодження конструктивного діалогу з громадянами, зміцнення правопорядку та створення безпечного середовища для всіх членів суспільства.

4.4. Ненасильницьке спілкування як стратегія якісної взаємодії

Ненасильницьке спілкування (ННС) – це комунікативна стратегія, розроблена Маршаллом Розенбергом, яка спрямована на побудову якісних та емпатичних відносин між людьми. Вона базується на принципах: чесності, відкритості та співчуття, дозволяючи висловлювати свої потреби та почуття, не вдаючись до критики, звинувачень чи насильства.

ННС допомагає людям зрозуміти одне одного, знайти спільну мову та вирішити конфлікти мирним шляхом. Метод М. Розенберга нині користується заслуженою увагою та популярністю в світі, оскільки прокладає шлях до зцілення та примирення у близьких і родинних стосунках, відносинах на роботі, у системі охорони здоров'я та соціального забезпечення, у роботі поліції, взаємовідносинах працівників пенітенціарних установ, ув'язнених осіб та військовослужбовців, а також у роботі урядів, шкіл та організацій, що працюють із соціальними змінами.

Суть ННС полягає в усвідомленні та вираженні своїх почуттів і потреб, а також у здатності слухати та розуміти почуття і потреби інших. Ця стратегія включає чотири ключові компоненти: спостереження (опис фактів без оцінки), почуття (вираження власних емоцій), потреби

Питання до аудиторії:

Які з технік комунікації вам уже знайомі та які з них ви хотіли б спробувати на практиці?

ННС полягає в усвідомленні та вираженні своїх почуттів і потреб, а також у здатності слухати та розуміти почуття і потреби інших.

(визначення універсальних людських потреб) та прохання (формулювання конкретних прохань). Застосування ННС дозволяє будувати діалог, в якому кожна сторона відчуває себе почутою та зрозумілою, що сприяє якісній взаємодії та вирішенню конфліктів на основі взаємоповаги.

До тактично безпечної, професійної та чутливої моделі професійного спілкування поліцейських можна віднести й п'ятикрокову модель професійного переконання. Використовуючи дану модель можна змусити не агресивну особу, яка не підкорюється законним вимогам поліцейського, виконати те, що від неї вимагають. Слід відмітити, що кроки пропонуються як такі, що переходять один в один при не спрацюванні попереднього. Охарактеризуємо *запропоновані кроки через призму особистісних якостей поліцейського*, описаних вище.

Крок 1. Прохання – у спілкуванні потрібно використовувати прохання, а не накази, що здійснюються приємним, м'яким та ввічливим голосом. В той час як накази автоматично викликають у людей опір, тому їх потрібно використовувати якомога рідше, лише під час проведення складних операцій. Під час використання даного кроку важливим є вміння поліцейського легко встановлювати контакти, оптимізм, активність та певна домінантність.

Крок 2. Пояснення. Справжній секрет повноважень – це не влада, не фізична сила і не залякування, а пояснення особі причин. Адже більшість людей, робитимуть те, що скажуть, однак лише за умови, що це буде прояснено. Поліцейському як професійному співробітнику необхідно встановити контроль над ситуацією, адже так він встановлює основні правила гри, що є «підґрунтям» для подальшого ефективного спілкування.

Основні правила Кроку 2:

1. Чітке пояснення свої повноваження.
2. Спілкування ввічливе, однак чітке та рішуче.
3. Уникнення переходу на особистісне, дотримання професійної та неупередженої стратегії.
4. Незалежно від того, з якими представниками національностей відбувається взаємодія – пояснення людям **ЧОМУ** – є знаком поваги.
5. Уникнення вживання слова «заспокойся», тому що воно може бути розцінене людьми як команда та оцінка їх емоцій і призведе до ескалації конфлікту. Важливо пояснити людям чому вони мають справу з поліцейським.
6. Слідкування за своєю мовою: лихослів'я руйнує професіоналізм.

Даний крок базується саме на закріпленні пояснення законів, процедур, інструкцій. Наявність таких особистісних якостей як наполегливість, стресостійкість, вміння відстоювати свою позицію є передумовою ефективності здійснення цього кроку.

Крок 3. Підтвердження - створення та використання інших варіантів впливу, адже поліцейському двічі чинили опір. На цьому етапі особа може досі вважати, що вона права, хоча це не так. Правоохоронець повинен налаштувати свій голос на дуже спокійний і дипломатичний тон, використати метод тактичного співпереживання. Суть даного методу: спілкуватися з особою. Зокрема, щоб показати, що поліцейський

небайдужий та співчуває їй. Якщо особі є що втрачати, а у правоохоронця є доволі серйозні інструменти впливу, щоб переконати її виконати його прохання без застосування сили, особа це зробить. Варто чітко обґрунтувати, що те, що пропонується є вигідним для особи в обмін на те, що від неї вимагається. Завжди (або майже завжди) люди зроблять те, про що вони раніше навіть не замислювалися. Тобто, особу необхідно «зачепити на гачок» словами, виявити та використати відкриту потребу, для цього такі якості як схильність до ризику, наполегливість, домінантність, готовність відстоювати свою позицію є в нагоді.

Крок 4. Закріплення – час, коли опоненту поліцейського треба дати останній шанс засумніватися, а тому, маючи справу з особою, яка не виконує вимоги поліцейського, в якості останнього і найбільш важливого варіанту зверніться до неї зі словами: «Що, на Вашу думку, можу я (або мій напарник) сказати Вам аби Ви погодились на співпрацю з нами?». Такий формат запитання потрібно використати, тому що правоохоронець, це особа яка служить та захищає. Це чутливий підхід. Важливо говорити це із співчуттям; поліцейський – професіонал і остання пропозиція має бути професійною. Даний підхід дієвий, оскільки захищає правоохоронця, забезпечить наявність позитивних свідчень, допоможе у суді.

На цьому кроці остання реакція особи є найважливішим чинником. Поліцейському необхідно бути фізично готовим до негайної дії після відповіді особи на будь-який опір, потрібно миттєво застосувати алгоритм А.К.Т. (Арешт, Контроль, Транспортування – швидке, тактичне, безпечне затримання), що є **Крок 5.** Якщо поліцейський отримує відповідь, яка не є опором за своєю суттю або потребує уточнення того, що варто сказали, то можна повторно застосувати п'ятикрокову модель. Однак повертатися треба не до Кроку 4, а до Кроку 2, а потім до Кроку 3, якщо це необхідно.

Слід пам'ятати, що саме поліцейський повністю контролює ситуацію, тому варто запам'ятати ці Кроки та управляти процесом протистояння, і, в той же час, бути фізично готовим до будь-якого нападу на будь-якому етапі. Застосовувати 5-крокову модель потрібно у визначеній покроковій послідовності, а кожен Крок виконувати в повному обсязі. За необхідності можна повертатися лише до Кроку 2, потім – до Кроку 3 і потім – до Кроку 4. Оволодіння даною моделлю спілкування потребує постійної практики та дисциплінованості від самого поліцейського. Ще одним прикладом моделі ефективної ненасильницької комунікації є так звана модель Betari Box або цикл конфліктів.

Betari Box – це модель, яка допомагає зрозуміти як власні погляди, переконання та поведінка впливають на ставлення та поведінку людей навколо нас (рис. 4.5).

Питання до аудиторії:

На вашу думку, на якому кроці спілкування може виникнути найбільше труднощів для поліцейського і яких саме?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які слова і дії заборонено вживати поліцейському на другому кроці?

Рис. 4.5. Модель Betari Box

Питання до аудиторії:
Якими діями поліцейського в моделі Betari Box може супроводжуватися етап «моє відношення»?

Як видно з рис. 5 взаємовплив ставлення та поведінки – це замкнутий цикл. У будь-якої взаємодії позитивне або негативне ставлення поліцейського до особи, з якою він спілкується відображається у відповідній його поведінці. Під час спілкування люди на свідомому та підсвідомому рівнях обмінюються сигналами (посмішка, тон голосу, використання конкретних слів, міміка, мова тіла), інтерпретують та вирішують яким чином відповісти на них.

Ненасильницьке спілкування (ННС) є ефективною стратегією якісної взаємодії, що сприяє побудові довірливих, емпатичних та продуктивних відносин. Воно базується на чесності, відкритості та співчутті, дозволяючи уникати конфліктів та спрямовувати комунікацію в конструктивне русло. Чотири ключові компоненти ННС (спостереження, почуття, потреби та прохання) допомагають учасникам діалогу краще розуміти одне одного, що сприяє ефективному вирішенню проблем.

Для поліцейських та інших професіоналів, що працюють у сфері правопорядку, ННС є важливим інструментом, який забезпечує ефективне спілкування без застосування примусу. П'ятикрокова модель професійного переконання дозволяє правоохоронцям керувати ситуацією, впливати на поведінку громадян без конфронтації та досягати мирного вирішення суперечок.

Зокрема, модель Betari Box демонструє взаємозв'язок між ставленням і поведінкою, наголошуючи на необхідності контролю власних емоцій та реакцій для формування позитивного комунікативного середовища. Володіння цими техніками дозволяє зменшити рівень агресії у суспільстві, зміцнити довіру до правоохоронців і сприяти соціальній гармонії.

Отже, впровадження принципів ненасильницького спілкування в професійну та повсякденну комунікацію є важливим кроком до побудови більш толерантного та справедливого суспільства, в якому діалог є основним інструментом вирішення конфліктів.

4.5. Медіація, фасилітація як інструменти вирішення конфліктів

У складних конфліктних ситуаціях, що характеризуються високим рівнем емоційної напруги, самостійна деескалація та пошук конструктивного рішення учасниками стає ускладненим. У таких випадках виникає необхідність в залученні нейтральної третьої сторони – посередника, – з метою фасилітації процесу досягнення консенсусу.

Залучення посередника до процесу врегулювання конфлікту є доцільним при застосуванні учасниками стратегій, орієнтованих на співпрацю, таких як компроміс або колаборація. Існують формалізовані методи посередництва, що передбачають залучення кваліфікованих фахівців, серед яких виділяють арбітраж, примирення, фасилітацію та медіацію.

Арбітраж є формою посередництва з найжорсткішою роллю посередника (арбітра), рішення та рекомендації якого є обов'язковими для виконання. По суті вся судова система побудована за цим принципом.

Примирення застосовується у конфліктах, що містять риси шкідливості та загрозовості. Основна спрямованість примирення – не на результат та суть домовленостей, а на факт припинення ворожнечі між учасниками. Примирювач допомагає учасникам впоратись з емоціями.

Фасилітація застосовується для колективного або групового розв'язання конфліктів, це, по суті, модерування групових діалогів нейтральним посередником (фасилітатором).

Медіація – найуніверсальніша з вказаних форма посередництва, яка полягає у розв'язанні конфлікту за допомогою нейтрального посередника (медіатора), що допомагає сторонам конфлікту знайти рішення, що максимально задовольнятимуть інтереси кожного учасника конфлікту. Термін «медіація» в перекладі власне і означає «посередництво», відтак інколи медіацію і посередництво вживають як синоніми. Медіація надає можливість сторонам конфлікту самостійно знайти рішення, яке задовольняє їхні інтереси, під керівництвом нейтрального посередника.

Ключовими принципами медіації є добровільність, нейтральність та незалежність посередника, конфіденційність, рівність сторін, а також їхня активність та самовизначення. Ці принципи гарантують, що процес медіації відбувається лише за згодою сторін, медіатор не представляє інтереси жодної зі сторін, інформація залишається конфіденційною, кожна сторона має рівні можливості для висловлення своєї позиції, а рішення приймаються самими учасниками конфлікту.

Медіатор виконує ряд ключових функцій для забезпечення ефективного процесу розв'язання конфлікту: комунікативна (налагодження діалогу між сторонами, створення атмосфери для відкритого спілкування та взаєморозуміння), модеруюча (організація процесу медіації, включаючи планування зустрічей, створення комфортних умов та управління ходом діалогу), аналітична (виявлення інтересів сторін, аналіз їхніх позицій та емоцій, а також у допомозі сторонам у пошуку взаємоприйнятних рішень), контрольна (перевірка реалістичності досягнутих домовленостей та, за необхідності, у контролі за їх виконанням).

Питання до аудиторії:

Чи можете ви пригадати ситуацію, коли посередництво допомогло уникнути конфлікту у вашому житті або спільноті?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як би ви пояснили різницю між медіацією та фасилітацією людині, яка ніколи не чула про них раніше?

Інструментарій медіатора включає широкий спектр навичок та компетенцій, необхідних для ефективного посередництва. До них належать навички активного слухання, такі як: використання відкритих та закритих питань, перефразування та резюмування, а також навички невербальної комунікації. Майстерне застосування цих інструментів є ключовим фактором успішної медіації та вимагає від медіатора високого рівня професіоналізму та комунікативної майстерності.

Медіація – гнучкий процес, який, однак, має певну визначену послідовність та процедуру проведення, що в більшості випадків виглядає приблизно так:

Питання до аудиторії:

Які з перелічених навичок ви використовуєте у повсякденному спілкуванні? Які з них хотіли б розвинути?

Рис. 4.6. Процес медіації

Беззаперечними перевагами медіації є можливість її застосування на будь-якій стадії конфлікту, а також майже у будь-яких видах спорів, що виникають між сторонами конфлікту. Практично не існує сфер відносин, де медіація не може бути застосована, але в кожній сфері може бути немедіабельним конкретний спір, однак це встановлюється в індивідуальному порядку.

Медіація є ефективним методом розв'язання спорів, оскільки вона дозволяє сторонам знизити емоційну напругу, зберегти контроль над процесом, заощадити час і гроші, забезпечити конфіденційність, знайти гнучкі рішення, створити сприятливе середовище для прийняття справедливих рішень, гарантувати добровільне виконання домовленостей, зберегти відносини та репутацію, сформувати культуру діалогу та інвестувати в майбутнє.

Фасилітація – це процес, спрямований на допомогу групі людей у досягненні спільної мети шляхом ефективного спілкування та співпраці. Фасилітатор, як нейтральний посередник, не пропонує власні рішення, а створює умови для того, щоб учасники групи самостійно знайшли оптимальні шляхи вирішення завдань. Ключовими принципами фасилітації є нейтральність фасилітатора, його неупередженість, добровільна участь, відкритість та рівноправність учасників. Ці принципи гарантують, що процес фасилітації відбувається в атмосфері довіри та взаємоповаги, де кожен учасник має можливість висловити свою думку та зробити внесок у спільну роботу. Процес фасилітації можна зобразити такою схемою:

ПЕРЕВІР СЕБЕ

На яких стадіях конфлікту можна використовувати медіацію?

Рис. 4.7. Схема процесу фасилітації

Інструментарій фасилітатора включає різноманітні методи та техніки, такі як мозковий штурм, групові дискусії, SWOT-аналіз, метод шести капелюхів та інші. Вибір інструментів залежить від цілей фасилітації, розміру групи та специфіки завдання.

Метод шести капелюхів – це техніка, розроблена Едвардом де Боно, яка використовується для організації групового мислення та прийняття рішень. Вона передбачає розгляд проблеми з шести різних точок зору, кожна з яких представлена окремим «капелюхом» певного кольору.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

У чому полягає ефективність методу фасилітації для вирішення конфлікту.

Рис. 4.8. Метод шести капелюхів

Цей метод широко застосовується у сферах, де необхідно приймати зважені та обґрунтовані рішення.

Перевагами фасилітації є можливість досягнення консенсусу, підвищення ефективності групової роботи, розвиток навичок співпраці та прийняття рішень, а також створення сприятливого середовища для творчого мислення. Фасилітація допомагає групам досягати кращих результатів, використовуючи потенціал кожного учасника.

Медіація та фасилітація є ефективними інструментами вирішення конфліктів, що дозволяють сторонам знайти взаємоприйнятне рішення шляхом конструктивного діалогу та співпраці. Вони передбачають залучення нейтральної третьої сторони, яка сприяє пошуку компромісу та створенню сприятливих умов для розв'язання суперечностей.

Медіація є універсальним методом посередництва, що ґрунтується на добровільності, нейтральності, конфіденційності та рівності сторін. Вона дозволяє учасникам конфлікту знизити рівень емоційної напруги, знайти гнучкі рішення та забезпечити їх добровільне виконання. Медіатор виконує функції комунікатора, аналітика та модератора, допомагаючи сторонам розкрити інтереси та виробити оптимальні шляхи вирішення суперечки.

Фасилітація, у свою чергу, є процесом організації ефективного групового діалогу для досягнення спільної мети. Фасилітатор не нав'язує власних рішень, а створює умови для конструктивної взаємодії, рівноправного обговорення та генерування колективних ідей. Вона широко застосовується в колективній роботі, управлінні проектами та прийнятті стратегічних рішень.

Переваги обох методів включають можливість збереження відносин між сторонами, економію часу та ресурсів, гнучкість у прийнятті рішень, а також формування культури діалогу та співпраці. Медіація та фасилітація допомагають уникнути ескалації конфліктів, підвищують рівень взаєморозуміння між учасниками та сприяють досягненню справедливих рішень.

ВИСНОВКИ

– Ефективне вирішення комунікаційних труднощів у громадах під час конфліктних ситуацій потребує стратегічного підходу. Одностороння передача інформації, відсутність діалогу, низький рівень довіри та маніпуляція даними лише загострюють напругу. Тому важливо впроваджувати системну, прозору та контрольовану комунікацію, що передбачає двосторонній діалог, зворотний зв'язок і врахування громадської думки.

– Залучення незалежних експертів, моніторинг суспільних настроїв і використання різних каналів комунікації сприятимуть налагодженню конструктивної взаємодії між владою, громадськістю та бізнесом. Стратегічна комунікація допоможе не лише вирішувати конфлікти, але й запобігати їм, сприяючи зміцненню соціальної згуртованості та стабільності в громадах.

– Ефективна комунікація між поліцією та громадою є необхідною умовою

для зміцнення довіри, забезпечення правопорядку та підвищення безпеки. Використання стратегічних комунікативних підходів, зокрема активного слухання, прозорості, поваги до громадян та оперативного реагування на їхні запити, сприяє налагодженню взаємодії.

– Важливу роль відіграє адаптація стилю комунікації до індивідуальних особливостей сприйняття інформації, що дозволяє ефективніше встановлювати контакт із різними групами населення. Використання сучасних технологій, таких як соціальні мережі, мобільні додатки та онлайн-платформи, забезпечує оперативний обмін інформацією та підвищує рівень обізнаності громадян.

– Професійна підготовка поліцейських, що включає навчання навичкам ефективного спілкування та розпізнавання психологічних особливостей співрозмовників, допомагає уникати конфліктів і

сприяє підвищенню рівня довіри до правоохоронних органів. Регулярний моніторинг ефективності комунікаційних стратегій дозволяє коригувати підходи та підвищувати результативність взаємодії.

– Ефективна комунікація відіграє ключову роль у взаємодії між поліцейськими та громадою, сприяючи зміцненню довіри, вирішенню конфліктів та забезпеченню правопорядку. Використання таких технік, як активне слухання, віддзеркалення, перефразування, уточнення та рефлексія, допомагає покращити розуміння між сторонами, зменшити непорозуміння та підвищити рівень довіри громадян до правоохоронців.

– Емпатія, повага та відкритість до діалогу є основою ефективного спілкування, що дозволяє поліцейським не лише оперативно реагувати на ситуації, але й запобігати конфліктам. Використання «Я-висловлювань», вміння ставити відкриті запитання та чітко резюмувати розмову сприяють ефективному вирішенню проблем та формуванню позитивного іміджу правоохоронних органів.

– Таким чином, впровадження цих технік у професійну діяльність поліцейських є важливим етапом на шляху до налагодження конструктивного діалогу з громадянами, зміцнення правопорядку та створення безпечного середовища для всіх членів суспільства.

– Ненасильницьке спілкування (ННС) є ефективною стратегією якісної взаємодії, що сприяє побудові довірливих, емпатичних та продуктивних відносин. Воно базується на чесності, відкритості та співчутті, дозволяючи уникати конфліктів та спрямовувати комунікацію в конструктивне русло. Чотири ключові компоненти ННС (спостереження, почуття, потреби та прохання) допомагають учасникам діалогу краще розуміти одне одного, що сприяє ефективному вирішенню проблем.

– Для поліцейських та інших професіоналів, що працюють у сфері правопорядку, ННС є важливим інструментом, який забезпечує ефективне спілкування без застосування примусу. П'ятикрокова модель професійного переконання дозволяє правоохо-

ронцям керувати ситуацією, впливати на поведінку громадян без конфронтації та досягати мирного вирішення суперечок.

– Також модель Betari Vox демонструє взаємозв'язок між ставленням і поведінкою, наголошуючи на необхідності контролю власних емоцій та реакцій для формування позитивного комунікативного середовища. Володіння цими техніками дозволяє зменшити рівень агресії у суспільстві, зміцнити довіру до правоохоронців і сприяти соціальній гармонії.

– Медіація та фасилітація є ефективними інструментами вирішення конфліктів, що дозволяють сторонам знайти взаємоприйнятне рішення шляхом конструктивного діалогу та співпраці. Вони передбачають залучення нейтральної третьої сторони, яка сприяє пошуку компромісу та створенню сприятливих умов для розв'язання суперечностей.

– Медіація є універсальним методом посередництва, що ґрунтується на добровільності, нейтральності, конфіденційності та рівності сторін. Вона дозволяє учасникам конфлікту знизити рівень емоційної напруги, знайти гнучкі рішення та забезпечити їх добровільне виконання. Медіатор виконує функції комунікатора, аналітика та модератора, допомагаючи сторонам розкрити інтереси та виробити оптимальні шляхи вирішення суперечки.

– Фасилітація, у свою чергу, є процесом організації ефективного групового діалогу для досягнення спільної мети. Фасилітатор не нав'язує власних рішень, а створює умови для конструктивної взаємодії, рівноправного обговорення та генерування колективних ідей. Вона широко застосовується в колективній роботі, управлінні проектами та прийнятті стратегічних рішень.

– Переваги обох методів включають можливість збереження відносин між сторонами, економію часу та ресурсів, гнучкість у прийнятті рішень, а також формування культури діалогу та співпраці. Медіація та фасилітація допомагають уникнути ескалації конфліктів, підвищують рівень взаєморозуміння між учасниками та сприяють досягненню справедливих рішень.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які канали зв'язку є найбільш ефективними для встановлення довіри між поліцією та громадою, і як можна максимально використати їх у сучасних умовах (або під час воєнного стану)?
2. Як застосування стратегії активного слухання та емпатії може допомогти в покращенні взаємодії поліції та громадян?
3. Яким чином використання ненасильницького спілкування (ННС) може змінити підхід до вирішення конфліктів і покращити ефективність комунікації в правоохоронних органах?
4. Як методи активного слухання, перефразування та рефлексії можуть сприяти розвитку довіри і покращенню взаєморозуміння між поліцією та громадою?
5. Яку роль відіграють медіація і фасилітація у вирішенні конфліктних ситуацій та формуванні конструктивного діалогу між поліцією та громадянами (громадою)?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Знайдіть у регіональних або національних ЗМІ приклад конфлікту між громадою та місцевою владою (наприклад, через забудову, інфраструктурні проєкти, підвищення тарифів тощо).

Завдання:

- Опишіть суть конфлікту. Проаналізуйте, що саме комунікаційні помилки були допущені владою або громадою.
- Запропонуйте, як можна було запобігти ескалації через використання інструментів стратегічної комунікації.

2. Знайдіть приклад у ЗМІ або соцмережах про позитивний або негативний приклад взаємодії поліції з громадянами (наприклад, на мітингу, під час надзвичайної ситуації, локального конфлікту). *Завдання:*

- Проаналізуйте дії поліції з точки зору стратегій комунікації. Визначте, що з технік (активне слухання, “Я-висловлювання”, рефлексія тощо) могли б покращити взаємодію.

3. Знайдіть інформацію (новину або публікацію) про комунікацію органів влади або поліції під час ракетної загрози, евакуації, гуманітарної кризи. *Завдання:*

- Проаналізуйте, чи була комунікація відкритою, своєчасною та достовірною.
- Чи вдалося досягти довіри громадян? Які помилки або успіхи ви помітили?
- Запропонуйте, як можна було вдосконалити інформаційну взаємодію.

4. Знайдіть реальний приклад звернення офіційної особи (поліцейського, чиновника, посадовця) у публічному просторі (відео, інтерв'ю, допис у соцмережі), яке спровокувало негативну або позитивну реакцію громади.

Завдання:

- Проаналізуйте висловлювання: чи відповідає воно принципам ненасильницького спілкування?
- Як би ви переписали це повідомлення, дотримуючись чотирьох кроків ННС (спостереження – почуття – потреба – прохання)?

5. Знайдіть приклад конфлікту між окремими групами в громаді (наприклад, підприємці vs. мешканці, молодь vs. старше покоління тощо), описаний у ЗМІ або соціальних мережах. *Завдання:*

- Опишіть, як можна було б організувати процес медіації у цій ситуації (етапи, ролі, інструменти).
- Які переваги мала б медіація у цьому випадку порівняно з іншими способами вирішення?

ЛЕКЦІЯ № 5

Психологічні чинники, що впливають на встановлення контакту між поліцейським та громадою. Шляхи зміцнення довіри та розвитку стосунків із представниками громади. Професійні межі в комунікації працівників поліції, їх перетини та порушення

5.1. Психологічні особливості встановлення та підтримання контакту

Ефективність спілкування багато в чому залежить від уміння працівника Національної поліції будувати свої взаємовідносини з громадянами, від знання соціально-психологічних особливостей мешканців, а також історичних та соціокультурних особливостей формування громади. Головною задачею має бути встановлення контакту, довірливих відносин із громадянами. При цьому «лідером» контакту потрібно бути працівнику поліції, тому що ефект впливу безпосередньо залежить від сприймання людиною співробітника поліції.

Психологічний контакт – процес встановлення та підтримання взаємного прагнення до спілкування. Якщо люди відчують інтерес одне до одного і не розцінюють свої позиції (погляди, прагнення, цілі і цінності тощо) як не сумісні, у них виникає потреба в продовженні та розвитку стосунків.

У психологічному плані встановлення контакту передбачає три стадії:

- 1) взаємне оцінювання,
- 2) взаємна зацікавленість
- 3) уособлення в діаду, тобто виникнення почуття «ми». Виникає такий різновид міжособових стосунків, що утворюються умовами взаємодії на ґрунті симпатії та привабливості.

Встановлення психологічного контакту залежить від кількох взаємозв'язаних чинників:

- 1) особистісних властивостей суб'єкта і об'єкта взаємодії;
- 2) вибраних методів (засобів) та умов налагодження контактів;
- 3) наявності чи відсутності психологічних бар'єрів, їх природи та вибору адекватних шляхів їх подолання.

Дослідження показують, що *перше враження складається на основі сприйняття:*

- зовнішнього виду людини;
- її експресивних реакцій (міміки, жестів ходи тощо);
- голосу і мовлення.

Особливість пізнання поліцейським інших людей в перебігу спілкування полягає в тому, що сприймаючи, суб'єкт прагне зрозуміти не лише обумовленість зовнішніх ознак, але також наміри, плани, суб'єктивний світ іншої людини.

Можна стверджувати, що процес формування першого враження логічно розпадається на кілька етапів:

Ефективна комунікація поліцейського з громадою залежить від встановлення довірливих відносин, психологічного контакту

Питання до аудиторії:

Як ви розумієте поняття «відчуття “ми”» у повсякденній взаємодії? Поділіться прикладами.

Питання до аудиторії:

Які бар'єри ви вважаєте найбільш поширеними у взаємодії між громадянином і поліцейським?

Питання до аудиторії:

Чи можна, на вашу думку, змінити перше негативне враження від сприйняття? Як саме?

Перший етап – це сприйняття об’єктивних характеристик. Тут партнер по майбутньому спілкуванню сприймається скоріше як фізичний індивід ззовні зрозумілими особливостями (стать, зріст, міміка, одяг, хода, рольові ознаки тощо). Це якості, що ніби говорять самі за себе. У цьому зв’язку їх і називають невербальними компонентами спілкування.

Другий етап – це сприйняття емоційних і поведінкових проявів, загального психічного стану партнера зі спілкування.

Третій етап – це синтез наших раціональних висновків, емоційних вражень, поєднання минулого досвіду і наших власних намірів, щодо партнера і створення так званого динамічного образу, який включає оцінки уявлення про іншого як власника соціально-рольових та індивідуально-особистісних рис, що роблять його придатним або непридатним для спілкування за таких умов.

У процесі спілкування між людьми виникає симпатія або антипатія, що складаються звичайно на підсвідомому рівні. Розвиток контакту триває природно тільки за наявності позитивного ставлення один до одного, тобто коли є взаємна симпатія. Цілком зрозуміло, що для розвитку контакту працівнику необхідно викликати до себе почуття симпатії з боку зацікавленої особи.

Психологічні спостереження показують, що люди з подібними ціннісними орієнтаціями мають тенденцію зближатися, вони викликають симпатії один в одного.

Особливо важливі для багатьох людей *особистісні цінності*: ставлення до добра і зла, загальнолюдських норм моралі, збагачення, пізнання і т. ін. Велику значущість також мають соціальні цінності і установки, що регулюють життя більшості людей. *Людина шукає зближення з тими, хто її підтримує.*

Щоб викликати симпатію до себе, потрібно іноді мистецько відігравати роль односторонця. Люди тяжіють до тих, хто розглядає їх як особистість, наділену певними позитивними якостями.

Одним із проявів турботи є прагнення зрозуміти внутрішні переживання людини, яка цікавить поліцейського. Доведено, що коли одна людина щиро хоче зрозуміти іншу, остання немов допускає цю людину у світ своїх переживань, симпатизує їй.

Поліцейський має враховувати, що найбільший інтерес до своєї особистості, а також до спілкування він може викликати в процесі самої бесіди. Навіть у тому випадку, якщо об’єкт спочатку матиме до працівника певне почуття ворожості, бесіда може виправити становище. Варто враховувати, що спільну розмову буде підтримано далеко не кожним співрозмовником. Недоречна тема розмови також може призвести до негативних наслідків, вона створює ніяковість між тими, хто спілкується, і породжує бар’єр несумісності.

Для успішного встановлення і розвитку контакту поліцейському доцільно підготувати план, у якому відбивалися б соціальні та особистісні риси об’єкта встановлення контакту. Скласти соціально-психологічний портрет людини (вік, стать, соціальне походження, склад сім’ї, соціальні ролі, національність, віросповідання, політичні погляди, економічний статус, місце проживання, соціальне оточення). Формування в нього інтересу до контакту здійснюється шляхом забезпечення зацікавленості об’єкта в особистості працівника і спілкування з ним.

Питання до аудиторії:

Яка інформація, на вашу думку, має бути в плані для встановлення контакту з громадянином?

Питання до аудиторії:

Що означає для поліцейського «вміти слухати»?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Наведіть приклади методик «активного слухання».

Плануючи побудову проблемної ситуації в бесіді, треба брати до уваги характерологічні особливості об'єкта, його ерудицію, соціально-психологічні дані. Основну увагу треба звернути й на соціальний статус та соціальну роль об'єкта в суспільстві. Встановлення контакту дозволяє отримати достовірну інформацію про внутрішній світ співрозмовника, сприяє його саморозкриттю і кращому сприйняттю впливів (запитань, порад, переконань) із боку поліцейського.

Поліцейський повинен вміти встановлювати діловий контакт, завоювати в співрозмовника довіру, привабити його до себе. Саме до нього люди йдуть із болем, стражданнями, скаргами, просять допомоги.

Необхідність у встановленні комунікативних зв'язків із заявником, очевидцем, потерпілим дозволяє здобути різноманітну інформацію, що забезпечує успіх в оперативній службовій діяльності. Спілкування дозволяє виявити осіб, що становлять оперативний інтерес для поліцейського, факт злочину, предмети і документи, що зберегли ефективну комунікацію тощо.

Контакт розвивається тільки за умови позитивного ставлення. Щоб викликати симпатію, варто демонструвати спільні цінності, підтримку, зацікавленість, розуміння внутрішніх переживань співрозмовника.

Працівник поліції, який вміє слухати, справляє добре враження на співрозмовника, якщо вникає в суть висловлюваних ним фраз, уміє відокремити головне від другорядного, факти від думок про них.

Незважаючи на те що працівник часто відчуває дефіцит часу, необхідно також виробити в собі вміння слухати співрозмовника.

Важливо зрозуміти основну думку, суть його висловлювань. Дуже часто під час бесіди працівника відволікають телефонні дзвінки, ходіння людей у коридорі, особи, що прийшли на прийом та ін. Тому необхідно привчити себе не відволікатися, слухати співрозмовника і шукати правдивий зміст його слів, аналізувати їх, стежити за тим, яким тоном висловлюється співрозмовник, якими є його міміка, жести, рухи.

Уміння слухати полягає також у тому, щоб зрозуміти не лише те, що говорить співрозмовник, але й те, як він це говорить, що він хоче висловити, чого він не хоче або не може сказати.

Важливо вміти ставити запитання, також уточнюючі, навідні. Працівнику необхідно це робити. Зокрема, щоб у співрозмовника виникло бажання докладно відповідати на запитання, йому хотілося б розповідати про себе, свої переживання, думки, почуття, про якісь факти. Працівник має показати своєму співрозмовнику, що він уважно його слухає:

- періодично дивитися йому в очі,
- кивати головою,
- робити відповідні жести, немов підкріплюючи слова і висновки об'єкта.

Питання до аудиторії:
Яким чином, на вашу думку, має формуватися довіра між суб'єктами громади? Які фактори впливають на побудову довіри між поліцією і громадою?

Питання до аудиторії:

Як ви вважаєте, що запитання можуть виникнути у громадян до поліції під час публічних зустрічей?

Поліцейський повинен уміти усувати перешкоди на шляху взаємного розуміння і згоди, не повторювати минулих помилок у спілкуванні, бути самокритичним, володіти собою, дотримуватися норм етики спілкування, не переносити ділові конфлікти на особистості, бути принциповим до громадян, терпимим до їхніх слабостей і недоліків особистого характеру, виявляти повагу до моральних і правових підвалин суспільства, до самого себе і до особистості іншого, володіти методами виховання і переконання людей.

Коли співрозмовник висловить усе, що хотів сказати, необхідно підбити підсумки:

- підсумувати сказане,
- зважити, оцінити очевидні факти,
- підкреслити об'єктивність висловленого,
- у необхідних випадках підготувати контраргументи.

Поліцейському необхідно розвивати в собі комунікативні здібності, тобто, бути товариським, вміти приваблювати до себе громадян. Як властивість особистості товариськість можна визначити як сильно розвинене, стійке прагнення до психологічних контактів із оточуючими людьми, яке сполучається зі швидкістю їх установлення.

Уміння слухати – ключове. Поліцейський має вміти не лише чути факти, а й зчитувати емоції, розуміти підтексти. Важливо ставити уточнювальні та відкриті запитання, стимулюючи співрозмовника до самовираження.

5.2. Шляхи зміцнення стосунків та зміцнення довіри між поліцейським та громадою

Питання до аудиторії:

Чи важлива інтонація в спілкуванні? Як правильне використання пауз та інтонацій може змінити сприйняття поліцейського громадянами?

Розвиток стосунків та зміцнення довіри між поліцейським та громадою є ключовим фактором для забезпечення ефективного правопорядку та безпеки.

Цей процес вимагає комплексного підходу, що включає в себе покращення комунікації, підвищення прозорості діяльності поліції та активну участь громади у процесах прийняття рішень.

Одним із важливих шляхів зміцнення довіри є налагодження відкритого та регулярного діалогу між поліцією та громадою. Це можна досягти шляхом проведення публічних зустрічей, де поліцейські можуть розповісти про свою роботу, відповісти на запитання громадян та вислухати їхні пропозиції.

Важливим є вміле володіння власним мовленням та вмінням розуміти невербальне мовлення опонентів.

Мовлення – це індивідуальний феномен, що відображає особливості через вимову, лексику та структуру речень, а також паралінгвістичні характеристики, такі як гучність, темп, паузи та інтонації.

Гучність голосу, наприклад, може впливати на сприйняття поліцейського представником громади, створюючи враження домінування або відстороненості. Паузи та темп мовлення також несуть комунікативне навантаження, відображаючи емоційний стан правоохоронця та впливаючи на сприйняття інформації. Інтонації в свою чергу можуть кардинально змінювати значення висловлювань.

Таблиця 5.1

Особливості голосу	Використання	Вплив
<u>Гучність голосу</u>	☐ Відповідність гучності ситуації спілкування. ☐ Уникнення надмірної гучності, що може сприйматися як агресія. ☐ Використання гучності для підкреслення важливих моментів.	☐ Створення атмосфери довіри або напруги. ☐ Демонстрація впевненості або агресивності.
<u>Паузи</u>	☐ Для оцінки реакції співрозмовника. ☐ Для передачі ініціативи в розмові. ☐ Для підкреслення важливих моментів. ☐ Для створення ефекту очікування.	☐ Створення відчуття впевненості або невпевненості. ☐ Маніпулювання увагою співрозмовника.
<u>Темп мовлення</u>	☐ Відповідність темпу ситуації спілкування. ☐ Уникнення надмірно швидкого або повільного темпу. ☐ Використання темпу для відображення емоційного стану.	☐ Відображення емоційного стану мовця. ☐ Створення відчуття терміновості або спокою. ☐ Вплив на сприйняття інформації.
<u>Інтонації</u>	☐ Для підкреслення важливих слів і фраз. ☐ Для відображення емоційного стану. ☐ Для зміни змісту сказаного.	☐ Зміна змісту висловлювання. ☐ Створення емоційного фону спілкування. ☐ Підвищення виразності мовлення.

Питання до аудиторії:
 Чи знайоме вам поняття «емоційний інтелект»?

Ці характеристики є важливими інструментами в руках поліцейського, що при правильному використанні, допоможуть налагодити контакт з громадянами. Для ефективної комунікації працівнику поліції необхідно усвідомлювати вплив цих характеристик та використовувати їх свідомо.

Процес сприйняття різних елементів зовнішнього вигляду людини неоднаковий. Якщо за 100% приймати загальне число всіх елементів зовнішнього вигляду, то на відображення:

- фізичного вигляду (зріст, очі, волосся, обличчя, статура тощо) припадатиме 82 %;
- експресії (виразності вигляду) – міміки, жестів, пози, мовлення – 16 %;
- засобів оформлення зовнішності (зачіска, одяг, взуття, косметика – 4 %.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Який тип відстані для спілкування має застосовувати поліцейський для ефективної комунікації?

Найбільш дослідженим є набір комунікативних пантомімічних реакцій, що виражають ставлення до співрозмовника або ситуації. Загальні тенденції цього ставлення (наближення і запобігання, відкритість і закритість, бажання домінувати або підкорятися) передаються пантомімічно досить точно і, як правило, «зчитуються» співрозмовником (звичайно як нечітке враження, джерело якого людям важко визначити, але якому, довіряють).

У кожної людини існує певний простір, який вона відчуває як «свій» і «носить із собою» завжди. Розміри його приблизно відповідають просторові, що можна окреслити навколо себе не до кінця розпрямленою рукою. Межі його природньо невидимі, проте, ми щось відчуваємо, коли хтось вторгається в наш особистий простір. Виділено чотири типи відстані для спілкування:

– інтимна зона (15-45 см). У цю зону допускаються лише близькі, добре знайомі люди. Для цієї зони характерні конфіденційність, негучний голос у спілкуванні, тактильний контакт. Дослідження показують, що порушення інтимної зони тягне певні фізіологічні зміни в організмі: частішає серцебиття, підвищується виділення адреналіну, припливає кров до голови тощо. Передчасне вторгнення в інтимну зону в процесі спілкування завжди сприймається співрозмовником як замах на його недоторканість;

– особиста, або персональна зона (45-120 см) – для повсякденної бесіди з друзями і колегами. Припускає тільки візуально-зоровий контакт між партнерами, що підтримують розмову;

– соціальна зона (120-400 см) звичайно дотримується під час офіційних зустрічей у кабінетах та інших службових приміщеннях, як правило, із тими, яких не дуже добре знають;

– публічна зона (понад 400 см) припускає спілкування з великою групою людей.

Обличчя є ключовим інструментом невербальної комунікації, де міміка відображає внутрішній емоційний стан людини, передаючи до 70% інформації. Погляд за своєю специфікою може бути:

Діловий – коли він фіксується в районі чола співрозмовника.

Це передбачає створення серйозної атмосфери ділового партнерства;

Світський – коли погляд опускається нижче рівня очей співрозмовника до рівня губ). Це сприяє створенню атмосфери невимушеного світського спілкування;

Інтимний – коли погляд спрямований не в очі співрозмовника, а нижче обличчя – на інші частини тіла до рівня грудей. Фахівці стверджують, що такий погляд свідчить про більшу зацікавленість один одним у спілкуванні; погляд скося – свідчить про критичне або підозріле ставлення до співрозмовника.

Різні частини обличчя виражають, основні людські емоції: страждання, гнів, радість, подив, страх, відразу, інтерес, сум, тощо. Причому найлегше розпізнаються позитивні емоції: радість, любов, подив. Важче сприймаються людиною негативні емоції – сум, гнів, відразу. Важливо зауважити, що основне пізнавальне навантаження в ситуації розпізнавання щирих почуттів людини несуть брови і губи.

Науково доведено, що ліва половина обличчя набагато частіше видає емоції людини. Це викликано тим, що права півкуля, що контролює емоційне життя людини, відповідає за ліву половину обличчя. Позитивні емоції відбиваються більш-менш рівномірно на обох половинах обличчя, негативні – більш виражені на лівій частині обличчя.

Найбільш дослідженим є набір комунікативних пантомімічних реакцій, що виражають ставлення до співрозмовника або ситуації. Загальні тенденції цього ставлення (наближення і запобігання, відкритість і закритість, бажання домінувати або підкорятися) – передаються пантомімічно досить точно і зчитуються партнером (звичайно як нечітке враження, джерело якого людям важко визначити, але якому довіряють).

Поза, постава, жести, хода – різних «маленьких» аспектів невербального спілкування безліч. Зокрема, різні способи будувати свою позу як закриту (схрещені на грудях руки, сплетені в замок пальці, уперті в коліна лікті тощо) відповідають і внутрішній закритості в контакті.

Якщо ж довіра зростає, розслаблюються плечі, груди, дихання стає глибшим. Жести – це рухи тіла, що мають дуже точне значення, яке може бути виражене в словах, у даній культурній групі. Вони можуть відбуватися мимоволі, але мають під собою культурну основу того суспільства, у якому ця людина виховувалася. Це ті ж обмовки, тільки в рухах, інформація, що може видати обман.

Невербальна комунікація включає в себе не лише жести, але й мікрожести, такі як рухи очей, почервоніння щік та підвищена частота моргання, що можуть видавати приховані емоції. Розуміння цих сигналів є важливим для працівника поліції, оскільки дозволяє розпізнавати удавані жести, що можуть перебільшувати слабкі хвилювання або придушувати сильні.

Гендерні стереотипи суттєво впливають на характер комунікації, зокрема на її невербальні аспекти. Наприклад, коли поліцейський чоловік використовує м'який тон і проявляє уважність у спілкуванні, це іноді сприймається громадою як ознака слабкості або недостатньої впевненості. Подібні уявлення формують хибні очікування щодо «належної» поведінки поліцейських залежно від їх статі, що може знижувати ефективність взаємодії з населенням.

У цьому контексті розуміння впливу гендерних стереотипів є критично важливим. Поліцейські мають усвідомлювати, як їхні вербальні й невербальні комунікативні стратегії інтерпретуються через призму гендерних уявлень. Це знання дозволяє не лише уникнути непорозумінь, але й сприяти формуванню довіри, зміцненню партнерських відносин з громадою та забезпеченню ефективного діалогу у чутливих або конфліктних ситуаціях. Разом з тим, щоб уникнути гендерних стереотипів у поліцейських щодо громадян, важливо усвідомлювати, що зовнішність чи стать людини не визначає її поведінку чи рівень небезпеки. Наприклад, не слід автоматично припускати, що чоловіки завжди агресивні, а жінки – емоційні та потребують «особливого» ставлення. Так само важливо уникати уявлень, що жінка не може бути правопорушником, а чоловік – постраждалим від домашнього насильства.

Жести, що виникають під час спілкування, можуть відображати найрізноманітніші стани людини (табл. 5.2).

Питання до аудиторії:

Чому саме ліва частина обличчя людини видає її негативні емоції?

Питання до аудиторії:

Поміркуємо разом, як невербальні сигнали, такі як погляд, міміка і жести, можуть змінити сприйняття поліцейського у громаді?

(записати думки на фліпчарті чи у чаті)

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Наведіть прикладів гендерних стереотипів в суспільстві.

Таблиця 5.2

Стани людини

самоконтроль	руки зведені за спину, одна наразі стискує іншу: поза людини, що сидить на стільці і вчепилася руками у підлокітник тощо
впевненість	з'єднання пальців у купол піраміди, розгойдування на стільці
очікування	почісування підборіддя; витягування вказівного пальця уздовж щоки; вставання і ходіння тощо (людина оцінює інформацію)
знервованість	переплетені пальці рук, пощипування долоні; постукування по столу пальцями; торкання спинки стільця перед тим, як на нього сісти, тощо
чекання	потирання долонями; повільне витирання вологих долонь об тканину
заперечення	складені руки на грудях; відхилений назад корпус; схрещені руки; доторкування до кінчика носу тощо
прихильність	прикладання руки до грудей, переривчасте доторкування до співрозмовника тощо
домінування	жести, пов'язані з виставлянням великих пальців напоказ, різкі змахи зверху вниз тощо
нещирість	жест «прикриття рукою рота», «доторк до носа», як більш витончена форма прикриття рота, яка свідчить або про неправду, або про вагання у чомусь, поворот корпусу тіла в бік від співрозмовника, бігаючий погляд тощо

Питання до аудиторії:
Як ви вважаєте, чи є ці жести універсальними у всіх культурах? Як, на вашу думку, ці сигнали можуть допомогти в розумінні емоцій співрозмовника під час спілкування поліцейського з громадянами (громадою)?

Але варто враховувати, що невербальні сигнали можуть бути неоднозначними і потребують контекстуального аналізу. Наприклад, почісування підборіддя може свідчити про оцінку інформації, а схрещені руки – про заперечення.

Аналіз невербальної поведінки є критично важливим для виявлення неправди у процесі комунікації, оскільки, попри відсутність універсальних ознак брехні, більшість осіб мимоволі демонструють сигнали, що видають їхні істинні наміри. Посилений самоконтроль, що проявляється у скутості рухів, «кам'яному обличчі» або напруженій посмішці, може свідчити про спробу приховати емоції. Оскільки емоції, особливо негативні, є важко контрольованими через їхню рефлексивну природу, їхня невідповідність вербальним заявам є надійним індикатором неправди.

Важливим є також аналіз послідовності вербальних та невербальних сигналів: якщо слово передує жесту, це може вказувати на неправду, тоді як синхронність вербальних та невербальних проявів підвищує ймовірність правдивості. Розбіжність між вербальними та невербальними сигналами, навпаки, є ознакою можливої нещирості. Однак, слід враховувати, що інтерпретація невербальних сигналів вимагає контекстуального аналізу та врахування індивідуальних особливостей особистості.

Підвищення прозорості діяльності поліції та активна участь громади у процесах прийняття рішень є невід'ємними складовими зміцнення довіри між поліцейськими та громадянами. Ці фактори тісно пов'язані з необхідністю розуміння поліцейськими своєї невербальної поведінки та вміння інтерпретувати невербальні сигнали інших.

5.2. Професійні межі в комунікації працівників поліції їх перетини та порушення

Професійна діяльність працівників поліції регламентується чіткими межами, встановленими законодавством, етичними нормами та службовими інструкціями: Конституція України, Закони України «Про Національну поліцію», «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських».

Узагальнення Правил етичної поведінки поліцейських, затверджених наказом МВС України від 09.11.2016 № 1179, дозволяє окреслити ряд найбільш важливих вимог, що ґрунтуються на згаданих вище принципах професійної етики поліцейського та конкретизують їх зміст:

1. За будь-яких обставин і стосовно будь-якої людини, як у робочий, так і в неробочий час, поліцейський зобов'язаний дотримуватися норм професійної етики.

2. При зверненні до особи поліцейському заборонено виявляти свою зверхність, погрожувати, іронізувати, використовувати ненормативну лексику.

3. Поліцейський має поводитись коректно та не повинен допускати застосування насильства чи інших негативних дій щодо членів суспільства, а також, незважаючи на провокації, повинен залишатися неупередженим.

4. З метою зменшення кількості випадків застосування поліцейських заходів примусу, поліцейський повинен проявляти розсудливість, відкритість, почуття справедливості, володіти комунікативними навичками (переконання, ведення переговорів тощо), а в необхідних випадках – проявляти керівні та організаційні якості.

Зокрема, незалежно від посади чи звання у відносинах із населенням поліцейський зобов'язаний:

- бути тактовним та доброзичливим;
- висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі;
- надати можливість особі висловити власну думку;
- до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень проявляти повагу, охороняти їх безпеку та право на невтручання в особисте життя.

Під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен:

1. Поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова; на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання.

2. У кожному окремому випадку обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків.

Питання до аудиторії:

Під час обговорення норм професійної етики поліцейського, чи є у вас приклади з життя, коли ці межі здаються нечіткими чи не зовсім зрозумілими?

Які з наведених навичок вам видаються найбільш важливими для поліцейських у їхній щоденній роботі?

3. Неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства України, обмежень, пов'язаних зі службою в Національній поліції України.

4. Виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку.

5. Поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно та ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати.

6. Контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку.

7. Мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу.

8. Дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики.

9. Зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Наразі під час виконання службових обов'язків поліцейському заборонено:

- Сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

- Допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.

- Використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних або особистих цілях.

- Розголошувати та використовувати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у тому числі після припинення служби в поліції.

- Знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак (жетон), а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню за допомогою технічних засобів, крім випадків, коли поліцейський виконує службові обов'язки в режимі секретності.

- Перебувати на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, вживати тютюнові вироби під час безпосереднього виконання службових обов'язків і в невстановленому місці.

Найчастіше негативна оцінка суспільством працівників поліції пов'язана з їхніми діями при затриманні, особливо, якщо була здійснена відеофіксація цих дій окремими громадянами або представниками ЗМІ.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

На Вашу думку, що важливі кроки потрібно зробити для запобігання порушенню професійних меж?

Безумовно, затримання як тимчасовий, короткочасний запобіжний захід, що застосовується з метою забезпечення дієвості кримінального провадження, припинення кримінального протиправного діяння, попередження уникнення особою слідства або суду, запобігання фальсифікації особою доказів та з метою запобігання іншими способами завадити здійснення кримінального провадження має свою специфіку. З урахуванням попереднього досвіду та з метою недопущення зловживання владними повноваженнями, Правила етичної поведінки імплементують морально-етичні «запобіжники» в професійну діяльність правоохоронців щодо цих особливих випадків.

Ці межі визначають допустимі способи та методи виконання службових обов'язків, а також обмежують повноваження поліцейських у їх взаємодії з громадянами. Дотримання професійних меж є ключовим фактором для забезпечення законності, довіри суспільства та ефективності роботи поліції.

Перетин професійних меж може відбуватися в різних формах, проте є допустимим коли відбуваються свідомо заради користі представнику громади. Можуть включати перевищення службових повноважень (профілактична бесіда та попередженням підлітка, який нецензурно висловлюється, якщо це сприятиме виховному ефекту, без складання протоколу), зловживання владою (порушення правил дорожнього руху під час супроводження породіллі до пологового), корупційні дії (поза чергою придбання води для надання первинної психологічної чи домедичної допомоги свідку надзвичайної події) тощо.

Відповідно порушення професійних меж мають серйозні наслідки як для суспільства, так і для самої поліції. Вони підривають довіру громадян до правоохоронних органів, створюють відчуття беззаконня та несправедливості, а також завдають шкоди репутації поліції. Причини таких порушень можуть бути різноманітними, включаючи недостатню професійну підготовку, низький рівень етичної свідомості, психологічний тиск, корупційні спокуси та відсутність належного контролю.

Для запобігання порушенням професійних меж необхідно впроваджувати ефективні механізми контролю, проводити регулярні перевірки діяльності поліцейських, забезпечувати належну професійну підготовку та підвищувати рівень етичної свідомості.

Важливим аспектом є також створення системи зворотного зв'язку з громадянами, що дозволяє виявляти та реагувати на випадки порушень. Забезпечення прозорості діяльності поліції, відкритість до діалогу з громадськістю та активна участь громадян у контролі за роботою правоохоронних органів є ключовими факторами для зміцнення довіри та запобігання порушенням професійних меж.

Питання до аудиторії:

Яку роль, на вашу думку, відіграють ЗМІ у формуванні іміджу поліції в Україні?

ВИСНОВКИ

– Ефективне спілкування працівника Національної поліції з громадянами ґрунтується на вмінні встановлювати психологічний контакт, що включає взаємне оцінювання, зацікавленість і формування довірливих відносин. Важливими факторами є особистісні риси співрозмовників, методи комунікації та подолання психологічних бар'єрів.

– Формування першого враження відбувається через сприйняття зовнішності, поведінки, голосу та мовлення. Поліцейський має викликати симпатію, демонструвати емпатію та розуміння внутрішнього світу співрозмовника. Уміння слухати, аналізувати та правильно ставити запитання сприяє ефективному контакту. Наявність комунікативних здібностей допомагає встановлювати довірливі стосунки, отримувати необхідну інформацію та впливати на громадян, зберігаючи наразі етичні норми й професіоналізм.

– Зміцнення стосунків та укріплення довіри між поліцейськими та громадою є необхідною умовою для забезпечення безпеки та правопорядку. Досягти цього можна через покращення комунікації, відкритий діалог, прозорість діяльності поліції та залучення громади до процесів ухвалення рішень. Важливу роль у цьому відіграє невербальна комунікація, зокрема мова тіла, вираз обличчя, інтонація голосу

та дотримання комфортної дистанції у спілкуванні. Усвідомлене використання цих аспектів дозволяє поліцейським ефективніше взаємодіяти з громадянами, формуючи довіру та повагу.

– Професійні межі працівників поліції визначаються законодавством, етичними нормами та службовими інструкціями, що регламентують їхню діяльність. Дотримання цих меж є важливим для забезпечення законності, суспільної довіри та ефективності роботи поліції. Перетин професійних меж можливий у виняткових випадках, коли це йде на користь громадянам, однак він має бути обґрунтованим і не суперечити загальним принципам законності та етики. Порушення ж професійних меж, особливо у формі перевищення повноважень чи зловживання владою, підриває довіру до правоохоронних органів і може мати серйозні наслідки для суспільства та самої поліції.

– Запобігання таким порушенням потребує ефективного контролю, належної професійної підготовки, підвищення етичної свідомості та залучення громадян до контролю за діяльністю поліції. Прозорість, відкритість до діалогу та система зворотного зв'язку сприяють зміцненню суспільної довіри та підвищенню якості роботи правоохоронних органів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Як психоемоційний контакт між поліцейським та громадянином може вплинути на ефективність комунікації та взаєморозуміння?
2. Які методи комунікації є найбільш ефективними для подолання психологічних бар'єрів у взаємодії між поліцейським і громадянином?
3. Як можна покращити вміння поліцейських слухати та правильно ставити запитання для ефективнішої взаємодії з громадянами?
4. Яку роль відіграє невербальна комунікація (мова тіла, вираз обличчя, інтонація) у встановленні довіри між поліцейськими і громадянами?
5. Як важливість дотримання професійних меж у роботі поліцейських може відобразитися на загальному рівні довіри до правоохоронних органів?
6. Які, на вашу думку, найважливіші принципи поведінки поліцейського?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Завдання 1. Аналіз першого контакту.

Опишіть реальну або змодельовану ситуацію першої взаємодії поліцейського з громадянином (заявником, свідком, потерпілим).

Завдання: проаналізуйте, що вербальні та невербальні засоби були використані; вкажіть, що сприяло, а що ускладнювало встановлення контакту; запропонуйте рекомендації щодо покращення комунікації.

Завдання 2. Вплив гендерних стереотипів на спілкування

Опишіть приклад ситуації, коли стиль спілкування поліцейського може бути сприйнятий по-різному залежно від його/її статі.

Завдання: поясніть, що гендерні стереотипи впливають на інтерпретацію дій поліцейського;

наведіть можливі наслідки такого сприйняття для довіри до поліції;

сформулюйте власні висновки щодо важливості гендерної чутливості у професійному спілкуванні.

Завдання 3. Невербальна поведінка і довіра

Знайдіть приклад відео або фото, де видно комунікацію між правоохоронцем і громадянином.

Завдання: проаналізуйте невербальну поведінку обох сторін (позу, міміку, жести, дистанцію);

визначте, як ці сигнали впливають на рівень довіри між сторонами;

дайте поради, як поліцейському керувати невербальними сигналами.

Завдання 4. Психологічні чинники комунікації

На основі власного досвіду або спостереження опишіть ситуацію, коли комунікація була ускладнена через емоційний стан (агресію, страх, байдужість) однієї зі сторін.

Завдання: поясніть, що психологічні чинники вплинули на перебіг спілкування;

як повівся/повелася б ви на місці поліцейського?

запропонуйте прийоми подолання психологічних бар'єрів.

Завдання 5. Межі професійної комунікації

Прочитайте опис ситуації: «Після завершення розгляду звернення заявниці, поліцейський написав їй повідомлення у соцмережах з особистими запитаннями».

Завдання: проаналізуйте, чи було порушено професійні межі;

у чому ризики такої поведінки?

як зберігати баланс між людяністю та професійною дистанцією?

Завдання 6. Шляхи зміцнення довіри

Складіть перелік із 5 конкретних дій або стратегій, що поліцейський може застосувати у своїй повсякденній роботі для зміцнення довіри громади.

Завдання: коротко поясніть, чому кожна дія є ефективною;

додайте приклади з практики або можливі сценарії застосування;

сформулюйте принципи, що мають лежати в основі таких дій.

Використані та рекомендовані джерела:

1. Community policing: освітні практики : колективна монографія / кол.авт. ; наук. ред. К. М. Недря. Дніпро : Дніпроп. Держ. Ун-т внутр. справ, 2023. 251 с.
2. Андросюк В. Г., Волошина О. В. та ін.. Зарубіжний досвід ефективної комунікації поліцейських (Аналітичний огляд). Київ : [б. в.], 2018. 31 с.
3. Бесчасний В. М., Кононенко Т. В., Сабельникова Т. М. Етикет і професійна етика поліцейського. Київ : ВД «Дакор», 2019. 216 с.
4. Ваньчик Ю. Професійне спілкування поліцейських із різними категоріями громадян. *Знання європейського права*, (1), 2020. С. 60-63. URL : <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.49>.
5. Возніцина К., Литвиненко Л. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців. 2-ге вид., допов. Київ : [б. в.], 2023. 164 с.
6. Волошина О. В. Психологічні чинники формування комунікативної компетентності слідчих Національної поліції України : метод. рекомендації Київ : НАВС, 2020. 67 с.
7. Галустьян О. А., Захаренко Л. М., Юрченко-Шеховцова Т. І. Особливості спілкування патрульних поліцейських з різними категоріями осіб : метод. рекомендації. URL : <http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/2987/1/Методичка.pdf>.
8. Розроблення комунікаційної стратегії для органів місцевого самоврядування. Посібник створено командою ГО «Інтерньюз-Україна» у межах проєкту «Комунікаційні стратегії для територіальних громад», який реалізується за підтримки Проєкту USAID «ГОВЕРЛА», 2024. 48с. URL : <https://surl.li/wjxahb>.
9. Соціальний конфлікт: інноваційні комунікативні технології врегулювання : практ. посіб. / Г. М. Бевз, І. В. Петренко, А. І. Гусєв та ін. ; за наук. ред. Г. М. Бевз, І. В. Петренко. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2020. 144 с.
10. Царьов О. Тактико-психологічний контекст спілкування поліціанта з правопорушниками. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 101-106.

Тема 4

ВСТУП ДО ДІАЛОГУ НА РІВНІ ГРОМАДИ

Навчальні цілі: розуміти сутність, принципи та етапи діалогу як інструменту взаємодії у громаді; ідентифікувати ситуації, в яких доцільно застосовувати діалог для вирішення конфліктів або запобігання ескалації напруги; сформувати базові навички ведення конструктивного діалогу з урахуванням потреб, інтересів та цінностей сторін; налагоджувати комунікацію між представниками громади та поліції на основі довіри, відкритості та рівноправності; застосовувати інструменти діалогу для створення безпечного середовища та розвитку співпраці в громаді; застосовувати методику CEPTEd для профілактики злочинності в громаді.

ЛЕКЦІЯ № 6

Поняття діалогу: чому діалог важливий для безпеки і розвитку громади. Принципи ефективного діалогу. Ключові суб'єкти діалогу та їхні ролі в діалозі. Взаємодія поліції та суспільства: підхід «партнерської поліції». Механізми активного залучення громади: громадські слухання, консультативні ради, спільні ініціативи. Ефективність діалогу як критерій оцінки роботи поліції: як вимірювати довіру та співпрацю.

6.1. Основи діалогу у громаді

Запровадження партнерських відносин між поліцією та громадою є надзвичайно важливим, особливо в умовах воєнного стану, коли держава перебуває в умовах підвищеної загрози та нестабільності. У цей період ключовим завданням є забезпечення публічної безпеки, підтримка правопорядку та збереження довіри до правоохоронної системи. Партнерська модель взаємодії сприяє формуванню позитивного іміджу поліції як захисника населення, а не як репресивного органу, що є особливо важливим у часи підвищеної соціальної напруги. Завдяки тісній співпраці з місцевими мешканцями правоохоронці можуть оперативніше отримувати важливу інформацію про підозрілі дії чи осіб, потенційні загрози або незаконну діяльність, що істотно підвищує ефективність превентивних заходів. До того ж, активне залучення громади до процесу підтримки правопорядку дозволяє зменшити ризики мародерства, провокацій, дезінформації та панічних настроїв, що часто супроводжують періоди воєнної нестабільності. Громадяни, що відчувають себе партнерами поліції, охочіше співпрацюють, підтримують ініціативи безпеки, а також сприяють збереженню соціального порядку. Важливо також зазначити, що в умовах воєнного стану багато громад створюють добровольчі формування та беруть участь у територіальній обороні, а ефективна координація цих структур з поліцією забезпечує більш цілісну систему місцевої безпеки. У післявоєнний період саме партнерська модель «поліція–громада» сприятиме швидкому відновленню правопорядку, реінтеграції постраждалих територій і збереженню громадянської єдності.

Питання до аудиторії:
Чому поліція не може ефективно забезпечувати безпеку без співпраці з громадою?

Community Policing – це постійна співпраця поліції з населенням та місцевою владою, щоб створити спільний безпечний простір в громаді.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як звучить основний принцип «Community Policing», розроблений Робертом Пілом у 1829 році?

Діалог (фасилітований діалог, професійно-підготовлений діалог) - це спеціально підготована групова зустріч, яка має на меті налагодження порозуміння та стосунків між учасниками, а також сприяння прийняттю рішень щодо спільних дій або вирішення конфлікту.

У загальному вигляді, поширений міжнародний термін «Community Policing» може виступити дороговказом для удосконалення діяльності поліції та розбудови її взаємодії з суспільством на засадах партнерства, і має своєю метою співпрацю з окремими громадянами, групами громадян, громадськими організаціями для виявлення та вирішення проблем, що негативно впливають на якість життя і стан правопорядку у конкретних населених пунктах, районах та регіонах. Основний принцип «Community Policing» було розроблено Робертом Пілом (Британія) у 1829 році. Він звучить, як «Поліція для громади і громада для поліції». Цей принцип за своїм звучанням одразу додає відповідальності щодо взаємного обміну інформацією та постійного зв'язку для отримання цілковитого порозуміння та вирішення актуальних проблем населення, але і водночас покладає на громаду відповідальність щодо двосторонньої тісної співпраці з поліцією, що полягає у відкритості озвучування потреб для розробки плану їх співпраці.

Зауважимо, що Стратегія розвитку системи МВС України до 2027 року прямо передбачає залучення суспільства до процесу створення безпечного середовища, що полягатиме у: тісній співпраці з територіальними громадами і суспільством у цілому; створенні механізмів партнерства з інститутами громадянського суспільства; нетерпимості до корупції. Також, до стратегічних пріоритетів розвитку органів системи МВС було віднесено «Створення безпечного середовища». Реалізація зазначеного пріоритету передбачає створення безпечного середовища життєдіяльності людей, що забезпечується шляхом провадження орієнтованої на потреби населення діяльності органів системи МВС, її швидким і компетентним реагуванням на надзвичайні ситуації і події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, вжиття запобіжних заходів та активної участі населення у забезпеченні публічної безпеки і порядку.

Виклики, що стоять на заваді досягненню цілей Стратегії і вимагають поступового подолання, безпосередньо стосуються діяльності підрозділів превентивної діяльності поліції, так як останні найбільш тісно взаємодіють з населенням в ході щоденної поліцейської діяльності.

Поняття діалогу: чому діалог важливий для безпеки і розвитку громади

Поняття «діалог» є досить широким та являє собою форму взаємодії, яка має безліч варіантів щодо його інтеграції в роботі не лише поліцейських на різних рівнях (від рядового до начальницького складу), але й додатково між органами державної влади та місцевого самоврядування і іншими особами (спільнотами, організаціями) в громаді з метою підвищення довіри населення, виявлення актуальних проблем та їх вирішення з урахуванням сучасних потреб та особливостей якісного та кількісного складу громади.

Останнім часом в Україні це слово дуже часто вживається в найрізноманітніших контекстах і значеннях, що призводить до непорозуміння і, врешті-решт, до втрати сенсу та дискредитації цього поняття. Тому пропонуємо розрізняти побутове розуміння діалогу від професійно підготовленого та проведеного діалогу як соціальної технології (який іноді називають «фасилітований діалог»). Надалі слово «діалог» буде вживатися саме в цьому розумінні.⁵⁰

⁵⁰ Діалог в місцевих громадах: Рекомендації для органів місцевого самоврядування, Інститут миру і порозуміння. Київ 2018. URL : <https://peacefulchange.org/wp-content/uploads/2021/01/IMIP-Dialoge-print.pdf>.

За визначенням української експертної діалогової спільноти «діалог (фасилітований діалог) як процес трансформації та вирішення конфліктів – це спеціально підготовлений груповий процес, який відбувається за допомогою ведучого-фасилітатора та має на меті покращення розуміння/стосунків між учасниками або покращення розуміння/стосунків між учасниками з одночасним прийняттям рішень щодо спільних дій або вирішення конфлікту у спосіб, що передбачає рівну можливість учасників зустрічі висловлювати власні думки».

Принципи ефективного діалогу.

Діалог в громаді є досить глибоким та відповідальним процесом, який вимагає дотримання певних *принципів*, що неухильно мають виконуватись учасниками, з яких ми можемо виокремити основні:

1. Добровільність. Жодна особа не може бути примушена до діалогу, оскільки такий вид взаємодії не може бути результативним, а буде являти собою форму насильницького спілкування. Основою діалогу має бути зацікавленість двох сторін прийти до загального взаєморозуміння та мати на меті спільними зусиллями прийти до вирішення конфлікту чи наявної проблеми в суспільстві чи на території обслуговування.

2. Відкритість. Чесність від громади у наданні пропозицій, ідей чи думок має межувати з прозорістю відповідей органів державної влади, необмеженого доступу до публічної інформації, виражатись у сталому звітуванні і залученні громадян до прийняття рішень.

3. Повага. Взаємоповага до отриманого життєвого досвіду, висловлених думок, відсутності нездорової критики та готовності почути ідеї інших, не поступаючись власними інтересами, а працюючи в синергії.

4. Інклюзивність. Залучення всіх категорій населення до діалогу має бути відкритим та не допускати дискримінації за національністю, статтю, віком, расовою належністю та іншими компонентами, що можуть бути сприйняті стороною як обмежуючі ознаки.

5. Своєчасність. Відкладання вирішення проблеми при відсутності поважних причин не мають місце у якісному діалогові та спричиняють авторитетні втрати для всіх сторін. Відповідно до цього принципу терміни відповіді на звернення мають бути суворо дотримані строками згідно чинного законодавства, а відповіді на звернення мають бути чіткими, обґрунтованими та зрозумілими.

Серед додаткових принципів визначають принцип балансу сил, при якому різні сторони мають відносно рівне представлення та можливості для висловлення позицій, а також конфіденційність, яка гарантуватиме певний рівень безпеки учасникам.

Дотримання вищезазначених принципів значно підвищить ефективність діалогового процесу в громаді, чим активно сприятимуть демократичності суспільства та забезпечення прав і свобод людей, зокрема, свободи на вільне вираження думки, оскільки для всіх сторін діалогу важливо бути почутими.

Питання до аудиторії:

Як війна впливає на можливість дотримуватися принципів діалогу в громаді?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть принципи ефективного діалогу в громаді.

Суб'єкти діалогу в громаді – усі зацікавлені сторони, що спільно впливають на безпеку та добробут: поліція, громада, органи місцевого самоврядування, громадські організації та інші партнери.

ПЕРЕВІР СЕБЕ
Назвіть ролі суб'єктів діалогу в громаді.

Питання до аудиторії:
Які ролі із запропонованих може виконувати поліція?

Ключові суб'єкти діалогу

Діалог на місцевому рівні можна класифікувати за **суб'єктами**, що можуть взаємодіяти з громадою, а отримавши якісний результат, перетворювати його на полілог, в якому будуть приймати участь декілька суб'єктів, що уповноважені на вирішення конкретних проблем, надаючи підтримку один одному в межах своїх повноважень та компетенцій.

Діалог на рівні громади передбачає активну участь різних суб'єктів, кожен із яких виконує важливу роль у забезпеченні безпеки, довіри та соціальної згуртованості. Основні учасники діалогу – це представники громади (мешканці, громадські об'єднання, активісти), органи місцевого самоврядування, заклади освіти, бізнес-структури, служби соціального захисту, а також правоохоронні органи, зокрема Національна поліція.

Виділяють також певні ролі в діалозі, що можуть відігравати різні суб'єкти відповідно до ситуації, теми або проблеми. Ось декілька прикладів таких ролей:

– **Роль організатора діалогу.** Організатор має розуміти важливість діалогового підходу, джерела конфлікту та знати сторони. Він взаємодіє із замовником, здатний провести переговори та зробити первинний аналіз конфлікту та зацікавлених сторін. Організатор координує роботу фасилітаторів, комунікацію із замовниками та аналітиками. Він також відповідає за технічне забезпечення діалогу, зокрема за приміщення та запрошення учасників. Після проведення зустрічі організатор може продовжувати комунікацію між сторонами та супроводжувати їх у виконанні узгоджених рішень.

– **Роль аналітика.** Аналітик має збирати та систематизувати інформацію про сторони та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями. Він оцінює ризики, прогнозує варіанти розвитку ситуації та оцінює перспективи діалогу. Аналітик також моніторить стан відносин з учасниками діалогу та динаміку змін. Він співпрацює зі сторонами та оточенням конфлікту.

– **Роль мультиплікатора.** Мультиплікатор відповідає за інформаційний супровід діалогового заходу та поширення його результатів. Він формує позитивний імідж та культуру діалогу у своєму середовищі або на своїй території, сприяє популяризації діалогу. Мультиплікатор дбає про позитивне ставлення до діалогу, управляє очікуваннями учасників щодо діалогу та впровадження його результатів. Він співпрацює з місцевими інформаційними службами, журналістами та ЗМІ.

– **Роль фасилітатора.** Фасилітатор безпосередньо працює з процесом діалогу, розробляє його дизайн, організовує простір, планує перебіг та підготовку питань для учасників. Він слідкує за динамікою групи та взаємодією між учасниками, організовує роботу групи, не втручаючись у їхній змістовий діалог. Варто пам'ятати, фасилітатор, відповідає за процес, а не за результат. Результативність діалогу є відповідальністю його учасників. Важливо зберігати баланс, нейтралітет та допомагати учасникам бути залученими та почутими. Фасилітатор працює безпосередньо з учасниками діалогового заходу та використовує спеціальні комунікаційні інструменти, що сприяють взаєморозумінню. Роль фасилітатора полягає у полегшенні та підтримці комунікації. Він або вона створюють безпечне середовище для учасників, допомагаючи їм уважно слухати та розуміти один одного⁵¹.

⁵¹ Практики діалогу для порозуміння та участі. Як залучати та надихати на зміни у громадах? U-LEAD, Громадські ініціативи України, вересень 2023. URL : <https://decentralization.ua/uploads/library/file/866/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.%D0%94%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3.pdf>

На практиці кілька ролей може виконувати одна й та сама особа.

Роль поліції у підтримці діалогу

Взаємодія поліції та громади: підхід «партнерської поліції»

Важливою складовою партнерських стосунків між поліцією та громадою є ефективне спілкування. Воно здійснюється на двох рівнях:

- **Рядові поліцейські** – щоденна сервісна взаємодія під час несення служби.
- **Керівний склад поліції** – обробка скарг, пропозицій, прийняття стратегічних рішень.

Правову основу такої взаємодії встановлює **стаття 11 Закону України «Про Національну поліцію»**, де закріплено принципи:

- Співпраця з населенням і громадськими об'єднаннями на засадах партнерства.
- Урахування потреб і проблем територіальних громад при плануванні роботи поліції.
- Основний критерій ефективності роботи поліції – **рівень довіри населення**.

- Проведення оцінки довіри через незалежні соціологічні служби.

Аналізуючи ці норми законодавства, можна зробити висновок про те, що підхід до діалогу з громадою має бути індивідуалізованим. Індивідуалізація означає аналіз потреб громади відповідно до того, хто є її складовою. Особливе значення в умовах воєнного та поствоєнного періоду мають незахищені категорії населення, до яких відносяться переселенці, родини у складних життєвих обставинах, ветерани війни, люди з інвалідністю, діти.

Водночас важливо застосовувати людиноцентричний підхід, який передбачає орієнтацію на конкретні потреби людей під час планування та організації діалогу.

Практичним прикладом такої роботи може бути підготовка безпекової програми громади шляхом проведення діалогових зустрічей, де враховуються відмінності у готовності до криз серед різних груп населення. Зокрема, при розробці планів евакуації наприклад потрібно передбачити інформаційні кампанії і навчальні заходи для жінок, оскільки вони частіше відповідальні за підготовку "тривожних валізок". Водночас для чоловіків доцільно включити елементи самозабезпечення – інструкції з використання альтернативних джерел енергії (генератори, акумулятори) у разі тривалих відключень.

Також у безпековому плані слід врахувати, що внутрішньо переміщені особи, ті, хто повертаються з-за кордону та мешканці зон бойових дій мають вищу готовність до евакуації, тому їх можна залучати як ресурс у поширенні навичок підготовки до надзвичайних ситуацій серед інших членів громади. (приклади взяті із опитування Центру Разумкова)⁵².

Таким чином, правильна побудова діалогу на основі людиноцентричного підходу дозволяє не лише краще зрозуміти потреби різних соціальних груп, але й створити безпекові заходи, що відповідають реальним можливостям та пріоритетам громади.

Питання до аудиторії:

Як ви розумієте принцип партнерства між поліцією та громадою, закріплений у статті 11 Закону України "Про Національну поліцію"?

⁵² За лінією фронту: Суспільне сприйняття безпеки в Україні. Аналітичний звіт за результатами загальнонаціонального опитування громадян щодо оцінки безпеки. Київ, 2025. 56 с.

Важливість партнерського підходу полягає в тому, що лише у співпраці з громадою поліція може ефективно забезпечувати безпеку та правопорядок. Партнерство передбачає не лише інформування громади про свою діяльність, але й активне залучення громадян до процесу ухвалення рішень, планування заходів безпеки та вирішення локальних проблем. Це дозволяє враховувати реальні потреби і очікування людей, підвищувати рівень довіри до поліції, сприяє більшій відкритості, підзвітності та прозорості діяльності правоохоронних органів. Партнерський підхід формує відчуття спільної відповідальності за безпеку, коли громада виступає не лише об'єктом, але й активним суб'єктом безпекових процесів.

Варіанти реагування на повідомлення від громадян можуть бути різними і передбачають безліч варіантів звернень громадян до територіальних органів Національної поліції. Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Основні види звернень громадян:

– *Пропозиція (зауваження)* – рекомендації щодо поліпшення суспільного життя.

– *Заява (клопотання)* – прохання про допомогу у реалізації прав або інформування про порушення.

– *Скарга* – вимога захисту прав, порушених діями або бездіяльністю органів влади.

– *Електронна петиція* – сучасна форма громадської участі.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть види звернень громадян.

Питання до аудиторії:

Чи можна вважати регулярні зустрічі керівників поліції з представниками місцевого самоврядування достатнім механізмом для побудови довіри громади до поліції?

Найчастішою формою є звернення з заявами та скаргами на лінію 102, що передбачає швидке та оперативне реагування з одночасною взаємодією з іншими екстреними службами. Серед іншого, поліцейські можуть здійснювати особистий прийом населення у приміщенні поліцейської станції або іншому місці. Усі звернення, отримані під час прийому громадян, реєструються відповідно до Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС від 06 листопада 2015 року № 1377. При виявленні на території поліцейської дільниці інших порушень, реагування на які не належить до повноважень поліції, дільничні офіцери поліції інформують про це відповідні уповноважені органи (приміром, податкових, митних тощо). Стосовно участі громадського активу у забезпеченні публічної безпеки і порядку, дільничні офіцери поліції співпрацюють з представниками громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону, надає допомогу в організації їх діяльності, бере участь у проведенні спільних нарад, під час яких розробляються та погоджуються заходи із забезпечення публічної безпеки і порядку на територіях обслуговування та взаємодії з патрульною поліцією.

Важливо зацентувати увагу на важливості коннекту громади та керівників органів та підрозділів Національної поліції.

Закон України «Про Національну поліцію» дією статті 88 під назвою «Взаємодія між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування» регламентує основи їх взаємодії:

1. Керівники територіальних органів поліції повинні не менше одного разу на два місяці проводити відкриті зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування на рівнях областей, районів, міст та сіл з метою налагодження ефективної співпраці між поліцією та органами місцевого самоврядування і населенням. На таких зустрічах обговорюється діяльність поліції, визначаються поточні проблеми та обираються найефективніші способи їх вирішення.

2. Керівники територіальних органів поліції з метою підвищення авторитету та довіри населення до поліції систематично інформують громадськість про стан правопорядку, заходи, що вживаються щодо попередження правопорушень.

Додатково, варто зауважити, що керівники мають забезпечувати безоплатність розгляду звернення. Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи розглядають звернення громадян, не стягуючи плати. Особистий прийом громадян має проводитись у встановленому законом порядку. Керівники та інші посадові особи органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян зобов'язані проводити особистий прийом громадян. Прийом проводиться регулярно у встановлені дні та години, у зручний для громадян час, за місцем їх роботи і проживання. Графіки прийому доводяться до відома громадян. Порядок прийому громадян в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, об'єднаннях громадян визначається їх керівниками. За їхнім рішенням особистий прийом громадян може бути призупинено на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Усі звернення громадян на особистому прийомі реєструються. Якщо вирішити порушені в усному зверненні питання безпосередньо на особистому прийомі неможливо, воно розглядається у тому ж порядку, що й письмове звернення. Про результати розгляду громадянину повідомляється письмово або усно, за бажанням громадянина.

6.2. Механізми активного залучення громади

Взаємодія з поліцією

Щоб залучити громаду до співпраці з поліцією, важливо зацікавити людей роботою поліції і показати ті слабкі місця у житті громади, що потребують вирішення. Часто люди не знають про проблеми навколо або вважають, що якщо їх особисто проблема не торкнулася, то її взагалі не існує. Це може статися через брак правових знань або через відсутність особистого досвіду зі складними ситуаціями. Ми пам'ятаємо, що громада – це система, де кожна соціальна група має свої погляди, думки, потреби.

Саме тому потрібно активно інформувати людей про важливі зміни у громадському житті. Таке інформування можна проводити у різних форматах. Нижче пропонуємо розглянути перспективні *способи, як поліція і громада можуть співпрацювати на основі партнерських відносин*.

– **Громадський актив** (контактери від ОСББ, представники багатоквартирних будинків, селищ, сіл, районів). Поліція запрошує таких осіб до територіальних підрозділів, де проводить тренінги, презентує роздаткові матеріали з питань особистої та сусідської безпеки. Далі вже громадські активісти проводять зустрічі з мешканцями, здійснюють правопросвітницьку та роз'яснювальну роботу;

– **Анонси зустрічей** – Дільничні офіцери поліції анонсують зустрічі з місцевими мешканцями та програму таких зустрічей (запобігання крадіжкам, вживанню наркотиків, профілактика правопорушень серед неповнолітніх осіб тощо);

– **Презентації** – наочна демонстрація актуальних питань у громадських місцях.

– **Волонтери-ресстратори** – Громадські активісти здійснюють функцію первинного прийому громадян у територіальних підрозділах поліції, спрямовуючи відвідувачів та сприяючи проведенню особистого прийому. Таким чином звільняється час поліцейських та забезпечується оперативне перенаправлення відвідувачів до установ і організацій, до сфери повноважень яких віднесене вирішення питання.

– **Спільні патрулі** – Поліцейські разом з громадянами із числа громадських формувань з охорони громадського порядку та активістами проводять спільне патрулювання для більшої обізнаності про проблеми і потреби поліції, налагодження контакту та покращення стану правопорядку на території обслуговування;

– **Звітна підтримка** – Допомога членів громадських формувань із високими моральними якостями та громадських активістів у підготовці та проведенні громадських обговорень (сільських сходів, звітів про поліцейську діяльність) з проблем публічної безпеки і порядку, інших питань, що належать до компетенції поліції і турбують громаду.

– **Курси для водіїв** – підготовка активістів для моніторингу безпеки на транспорті.

– **Громадське око** – Організація короткострокових курсів для громадського активу щодо спостереження та оперативного інформування чергові служби поліцейських підрозділів про дотримання антинаркотичного законодавства, виявлення і припинення діяльності незаконних пунктів прийому металу, продажу саморобних алкогольних виробів тощо;

– **Шкільний офіцер поліції** – профілактична робота у школах та тісна співпраця з батьками і педагогами.

Приклад:

У Дніпрі активно впроваджується програма «Шкільний офіцер поліції», яка спрямована на створення безпечного та довірливого середовища в навчальних закладах. З вересня 2024 року офіцери Служби освітньої безпеки працюють у 30 школах міста, виконуючи функції наставників, просвітників та правоохоронців.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть способи взаємодії поліції та громади, запропонуйте свої.

Олена Голубок⁵³, офіцерка освітньої безпеки, працює в одній із гімназій Дніпра, де навчається понад 1000 учнів. Вона проводить щоденні інтерактивні заняття з учнями різного віку, зокрема на теми інтернет-безпеки, правил поведінки та протидії булінгу. Діти швидко почали довіряти Олені, звертаючись до неї з особистими питаннями та проблемами. Її присутність у школі сприяє не лише підвищенню рівня безпеки, але й формуванню позитивного прикладу для учнів.

Подібні спільні ініціативи між поліцією та громадою створюють довіру, роблять поліцію відкритішою та зрозумілішою для людей. Вони допомагають мешканцям краще усвідомлювати свої права, безпекові ризики та способи їх вирішення. Завдяки цьому налагоджується двосторонній діалог: громада активніше повідомляє про свої потреби та проблеми, а поліція краще адаптує свою роботу до реальних запитів суспільства. Це зміцнює відчуття спільної відповідальності за безпеку і порядок.

Інформування та ті методи, наведені вище, можуть сприяти розвитку інклюзивного діалогу в громаді із питань, пов'язаних з безпекою.

Ефективна взаємодія поліції та суспільства є запорукою безпеки, довіри та правопорядку. Вона сприяє профілактиці злочинності, захисту прав громадян і підвищенню якості життя в громадах.

Основні аспекти взаємодії поліції та суспільства:

- формування довіри до правоохоронних органів. Відкрита комунікація між поліцією та громадянами сприяє зниженню рівня недовіри та покращенню співпраці. Прозорість у діяльності поліції підвищує її авторитет у суспільстві.

- профілактика злочинності. Поліція може ефективніше запобігати правопорушенням, якщо співпрацює з громадою. Громадяни, що довіряють поліції, охочіше повідомляють про підозрілі дії або потенційні загрози.

- програми «Community Policing». Впровадження програм взаємодії поліції з громадянами, наприклад, «Шерифи в громадах», «Сусідська варта» (активна участь громади в забезпеченні охорони громадського порядку та безпеки), «Пітбуль» (протидія та активне інформування про незаконний обіг наркотичних речовин та психоактивних засобів, що обмежені в обігу). Патрулювання поліції разом із місцевими жителями для підвищення рівня безпеки, інформування про програми викривачів (громадський нагляд та інформування щодо випадків корупційних правопорушень та злочинів, що вчиняються на всіх рівнях влади).

- освітні та інформаційні заходи. Проведення лекцій, тренінгів у школах і громадах щодо правопорядку, безпеки, протидії насильству та кіберзлочинності. Роз'яснення громадянам їхніх прав та обов'язків при контакті з поліцією.

- реагування на звернення громадян. Оперативна реакція на скарги та повідомлення про правопорушення сприяє зміцненню довіри до поліції. Використання електронних сервісів для спрощення зв'язку з громадянами.

⁵³ У Дніпрі в 30-ти школах працюють поліцейські: які їхні функції. URL: <https://nashemisto.dp.ua/2024/10/07/shkilnyi-ofitser-politsii-zaporuka-bezpeky-pidtrymka-dlia-vchyteliv-ta-batkiv/>.

– громадський контроль за діяльністю поліції. Створення незалежних наглядових комісій для оцінки дій правоохоронців. Відкритий доступ до статистики правопорушень та діяльності поліції.

Таким чином, підводячи підсумок ми можемо вести мову про те, що взаємодія поліції та суспільства має такі характерні риси:

– Здійснюється всіма поліцейськими, проте основні завдання з цього напрямку мають покладатися саме на поліцейських підрозділів превентивної діяльності, що є найближчими до населення.

– Вирішення проблеми. Роль кожного важлива у досягненні спільного результату, у підтримці та впровадженні ініціатив для вирішення проблем.

– Пріоритети партнерства. Визначення, шляхом проведення консультацій, обговорень, зустрічей потреб громади та пріоритетів щодо

– підтримання правопорядку; забезпечення підзвітності, прозорості та дієвості поліції на території обслуговування.

– Підзвітність. Національна поліція має звітувати про результати дієвості та ефективності управління та використання наявних ресурсів.

Звіти про ефективність діяльності є однаково важливими як для керівника органу поліції, так і для дільничного офіцера поліції.

– Видимість, доступність та реагування. Виділення ресурсів для взаємодії поліції з громадою сприятиме зміцненню позитивного іміджу діяльності поліції у громаді, висвітлення результатів діяльності поліції збільшить обізнаність громади про правомірну і протиправну поведінку.

– Попередження та зменшення кількості правопорушень. Попередження правопорушень є обов'язком кожного члена громади, а не лише поліцейського.

Взаємодія громади з органами місцевого самоврядування

Взаємодія громади з органами місцевого самоврядування є основою для розвитку територій, підвищення якості життя та зміцнення демократичного управління. Вона передбачає залучення громадян до процесів ухвалення рішень, реалізації проєктів, контролю за діяльністю влади на засадах відкритості, партнерства і врахування інтересів різних груп населення.

Форми взаємодії громади та органів місцевого самоврядування

1. Громадські слухання

Це офіційно організовані зустрічі, на яких мешканці можуть обговорювати проєкти рішень місцевої влади.

– **Приклади тем:** розподіл бюджету, зміни в містобудуванні, екологічні програми, соціальні послуги.

– **Форма участі:** відкриті засідання, виступи громадян, подання пропозицій.

– **Результат:** влада враховує пропозиції громади перед ухваленням рішень.

Безпекові приклади:

– Обговорення встановлення камер відеоспостереження.

– Слухання про запровадження нічного освітлення в небезпечних районах.

– Консультації з громадами щодо розташування поліцейських пунктів.

2. Громадські ініціативи та петиції

Це ініціативи, подані індивідуально або колективно громадянами, для впливу на місцеву політику.

- **Інструменти:** письмові звернення, електронні петиції, ініціювання референдумів.

- **Умова розгляду:** достатня кількість підписів (визначається законом або статутом громади).

Приклади: петиція щодо встановлення дитячого майданчика або зміни маршруту транспорту.

Безпекові приклади:

- Петиція про встановлення системи тривожної кнопки у шкільних приміщеннях.

- Колективне звернення щодо збільшення присутності поліції у зонах відпочинку.

3. Участь у громадських радах

Громадські ради – це дорадчі органи, створені при органах місцевої влади.

- **Склад:** представники ГО, активісти, фахівці.

- **Функції:** аналіз рішень, надання пропозицій, участь у формуванні політик.

- **Значення:** роблять рішення більш зваженими, враховують думку різних груп.

Безпекові приклади:

- Громадська рада при поліції щодо охорони публічного порядку.

- Залучення ветеранів до обговорення програм протидії насильству.

- Участь експертів з прав людини в розробці безпекових стратегій.

4. Бюджет участі (громадський бюджет)

Це інструмент, за допомогою якого мешканці обирають, як витратити частину коштів з місцевого бюджету.

- **Типові проєкти:** благоустрій, ремонт доріг, освітлення.

- **Переваги:** прозорість, залучення громадян, розвиток довіри.

Безпекові приклади:

- Проєкт «Безпечний двір»: освітлення, відеокамери, охоронні системи.

- Курс самозахисту для підлітків.

- Придбання дефібриляторів для публічних місць.

5. Спільні проєкти та програми розвитку

Ці проєкти реалізуються у партнерстві між владою, громадою та бізнесом.

- **Приклади:** відкриття культурних центрів, екологічні акції, навчальні ініціативи.

- **Ролі:** влада – адміністрування, громада – ідеї та участь, бізнес – ресурси.

- **Переваги:** мобілізація ресурсів, ефективні рішення, залучення молоді.

Питання до аудиторії:

Чи доводилося Вам брати участь у громадських слуханнях чи інших формах взаємодії з ОМС?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть форми взаємодії громади та органів місцевого самоврядування, запропонуйте свої.

Безпекові приклади:

- Програма «Безпечна школа» – спільно з поліцією, вчителями та батьками.
- Проєкт «Ветеран – наставник» для роботи з молоддю у громадах.
- Кампанії проти домашнього насильства за участі місцевих ГО.

6. Електронне врядування

Сучасний формат комунікації влади з громадянами за допомогою цифрових платформ.

- **Інструменти:** онлайн-звернення, доступ до документів, е-голосування.
- **Платформи:** офіційні сайти міськрад, застосунки («Дія»), локальні сервіси.
- **Переваги:** швидкість, зручність, прозорість.

Безпекові приклади:

- Онлайн-мапа небезпек міста (злочини, ДТП).
- Е-звернення щодо підозрілих об'єктів або осіб.
- Цифровий зворотний зв'язок з дільничним офіцером.

7. Контроль та моніторинг діяльності влади

Громадяни здійснюють нагляд за діяльністю влади, використовуючи інструменти відкритості.

- **Форми:** перевірка бюджету, контроль за виконанням рішень, участь у розслідуваннях.
- **Інструменти:** відкриті дані, запити на публічну інформацію, антикорупційні ініціативи.
- **Роль громади:** забезпечення доброчесності, формування культури підзвітності.

Безпекові приклади:

- Моніторинг витрат на охорону правопорядку.
- Аналіз статистики злочинності з відкритих джерел.
- Спостереження за діями поліції під час масових заходів.

Взаємодія громади з місцевим самоврядуванням – це не лише елемент демократії, а **необхідна умова сталого розвитку і безпеки**. Громада стає не пасивним спостерігачем, а активним учасником процесів управління, зміцнюючи соціальну довіру, законність і правопорядок.

6.3. Ефективність діалогу як критерій оцінки роботи поліції: як вимірювати довіру та співпрацю

Основним критерієм результативності діалогу є його ефективність.

Під терміном ефективність можна розуміти процес обміну інформацією між людьми, при якому досягається повне порозуміння і прийняття змісту звернення обома сторонами діалогу. Воно передбачає не лише передачу інформації, але й здатність слухати, розуміти і реагувати на отримане повідомлення відповідним чином.

Діалог задля забезпечення високої ефективності має бути доцільним, виваженим, а його кінцева мета має задовольняти не лише дві сторони діалогу, але й підходити за своєю формою, змістом та результатом для більшості проживаючих на території громади і не суперечити інтересам, а також моральним та законним нормам. Для відкриття процесу діалогу варто забезпечити такі фактори:

1. Наявність тривалого конфлікту/проблеми, яка не доступна для самостійного вирішення чи має спірні деталі, що відкриті для обговорення.

2. Попередні прийняті рішення втратили актуальність з відповідних причин або викликали суспільного резонансу/невдоволення громади.

3. Прийняті рішення здебільшого не відповідають потребам населення, під час їх встановлення не були визначені фокус-групи, щосний склад проживаючих на території громади або умови життєдіяльності були змінені внаслідок стихійного лиха або надзвичайних обставин.

4. Наявна необхідність конструктивного проведення суспільних заслуховувань, прийняття місцевих регуляторних актів, розгляду громадських ініціатив та нових ідей, налагодження роботи громадської ради, тощо.

5. Низька залученість громади до прийняття рішень, неактивна позиція будь-якої зі сторін, конфронтація між органами державної влади та громадою.

Дані фактори, при умові забезпечення дотримання принципів ведення діалогу будуть активно підвищувати авторитет, бо відносини держави і громадянського суспільства мають бути максимально діалектичними, тобто як розмежовані, так і об'єктивно поєднанні одночасно. Діалог заздалегідь можна вважати таким, що не буде мати ефективності у низці факторів:

- низький ступінь звільнення громадян від державного впливу, бюрократичної монополії, наявності авторитарної влади і упередженого ставлення до діалогових процесів;

- кейси, коли жодна зі сторін не готова поступитись позицією в жодному випадку, прагне досягнути результату за будь-яких умов, всупереч здоровому глузду, а також із застосуванням силових методів та підходів вирішення ситуації;

- поставлена хибна мета, так звана «мета без шляху», яку можна охарактеризувати як бажання досягнути найвищого ступеню розвитку суспільства без певних вкладень. Простими словами, перестрибнути всі поступові кроки у вирішенні питання, перекладання відповідальності за наявні конфлікти на обставини, що не вирішуються за один день, бажання почути гарантії щодо відсутності перешкод та суперечок в майбутньому;

- намагання вирішення питань без залучення додаткових суб'єктів (громадські та благодійні організації, органи судової влади, законних представників, учасників проваджень, тощо);

- відсутність спроб учасників конфлікту отримати ресурси для вирішення проблеми (часовий, фінансовий, логістичний, моральний).

За наявності хоча б двох факторів, що ми перелічили вище, діалоговий процес буде абсолютно неефективним і потребує повернення до другого етапу плану вирішення проблеми в суспільстві, тобто реновації підходу підготовки до діалогу.

Ефективність діалогових процесів може бути якісною за умови залучення суб'єктів, що уповноважені щодо вирішення актуальних питань, що виникли в громаді. Нижче ми хочемо звернути увагу на низку окремих суб'єктів, що відіграють ключову роль у встановленні сили співпраці, можливість донесення своїх інтересів і їх відстоювання, вміння розв'язувати конфліктні питання.

Але як вимірювати ефективність діалогу та рівень довіри до поліції?

Ефективність діалогу між поліцією та громадою складно виміряти лише цифрами – потрібна комбінація кількісних і якісних підходів, що дозволяють оцінити не лише факти взаємодії, але й глибину довіри, відчуття справедливості, готовність до співпраці.

Нижче ми наведемо декілька прикладів, що допоможуть оцінити ефективність взаємодії з громадою:

А. Кількісні індикатори (що можна поррахувати):

1. Рівень звернень громадян до поліції:

– Чи збільшується кількість добровільних звернень про порушення?

– Чи люди інформують поліцію не лише у критичних випадках, але й превентивно?

2. Частота спільних заходів з громадою:

– Скільки інформаційних зустрічей, патрулювань, безпекових кампаній проведено?

– Скільки учасників залучено?

3. Участь у програмах community policing:

– Кількість реалізованих проєктів за участі громади.

– Число добровольців, активістів, що співпрацюють із поліцією.

4. Показники задоволеності послугами поліції:

– Опитування населення після взаємодії з поліцією (анонімні форми оцінювання).

– Кількість позитивних і негативних відгуків у відкритих джерелах (офіційні платформи, соцмережі).

5. Динаміка скарг і подяк:

– Який баланс між подяками та скаргами?

– Чи зростає кількість звернень, де громадяни оцінюють поведінку поліцейських як ввічливу/неупереджену?

Б. Якісні індикатори (що можна проаналізувати):

1. Опитування сприйняття поліції:

– Рівень довіри до поліції серед різних соціальних груп (молодь, ветерани, переселенці, жінки тощо).

– Чи вважають громадяни поліцію справедливою, доступною, прозорою?

2. Глибинні інтерв'ю або фокус-групи:

– Які відчуття залишає взаємодія з поліцією?

– Які бар'єри або страхи перешкоджають довірі?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Подумайте та наведіть конкретний приклад того, який діалог може стати нерезультативним? (наприклад, коли до діалогу залучені представники ОМС, що не мають повноважень для сприяння вирішенню проблеми)

3. Оцінка взаємодії під час кризових ситуацій:

– Чи вдалося уникнути ескалації під час конфліктів (наприклад, протестів)?

– Чи застосовувала поліція підхід діалогу?

4. Тональність і контекст згадок про поліцію:

– Аналіз ЗМІ та соціальних мереж: чи переважає довіра, критика, байдужість?

– Чи згадують громадяни поліцію як партнера у безпеці?

Використовувані методи збору даних:

– Анкетування (вуличне, онлайн, через додатки типу «Дія»);

– Інтерв'ю з представниками цільових груп;

– Онлайн-моніторинг відкритих платформ (наприклад, чат-ботів, форумів);

– Збір статистики з локальних відділень поліції;

– Інструменти оцінки від міжнародних організацій (OECD Trust Index, UNODC Surveys).

Інноваційні інструменти оцінки:

– **«Карта безпеки» громади** – інтерактивна мапа проблем, подій та ініціатив, яку спільно наповнюють громадяни і поліція.

– **«Поліцейський рейтинг довіри»** – оцінка дільничних офіцерів на основі фідбеку громади.

– **Сервіси зворотного зв'язку** – чат-боти, електронні форми на сайтах поліції, QR-коди після події або консультації.

Поліція активно впроваджує чат-боти для покращення комунікації з громадянами:

– *@Water_Police_bot*: створений поліцією Києва для повідомлень про браконьєрство на воді. Користувачі можуть анонімно повідомляти про правопорушення та надсилати геолокацію.

– *@dvv_pr_bot*: МВС України закликає громадян повідомляти про корупцію в сервісних центрах через цей чат-бот або на гарячу лінію.

– *#ДійПротиНасильства*: чат-бот у Telegram, створений МВС для протидії домашньому насильству, надає інформацію та контакти служб допомоги.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Чому рівень довіри населення вважається ключовим критерієм ефективності роботи поліції?

ВИСНОВКИ

– Діалог у громаді є ключовим інструментом взаємодії між поліцією, органами влади та мешканцями задля спільного вирішення проблем безпеки й розвитку. Його ефективність ґрунтується на принципах добровільності, відкритості, поваги та інклюзивності, а успішна реалізація передбачає участь широкого кола суб'єктів – від громадян до організаторів, аналітиків, фасилітаторів і представників державних структур. Такий підхід сприяє форму-

ванню довіри та сталого партнерства в громаді.

– Партнерська взаємодія між поліцією та громадою ґрунтується на принципах довіри, відкритості та врахування потреб різних соціальних груп. Ефективний діалог можливий лише за умов індивідуалізованого, людиноцентричного підходу, коли керівники поліції не лише інформують громаду, але й активно залучають її до ухвалення рішень у сфері безпеки. Такий підхід формує спільну відповідальність за

безпеку і підвищує ефективність роботи поліції на місцях.

– Ефективна взаємодія поліції з громадою базується на принципах партнерства, довіри, прозорості та спільної відповідальності за безпеку. Для цього важливо зацікавити людей у вирішенні локальних проблем, інформувати їх про ризики і способи реагування, а також активно залучати до ініціатив, таких як громадські патрулі, просвітницькі заходи, участь у звітах поліції, підтримка шкільної безпеки тощо. Особливу роль у такій взаємодії відіграють підрозділи превентивної діяльності. Впровадження підзвітних, доступних і видимих форм співпраці допомагає зменшити рівень правопорушень і зміцнити довіру до правоохоронної системи.

– Взаємодія громади з органами місцевого самоврядування є ключовою умовою для ефективного управління, безпеки та розвитку територій. Завдяки таким формам участі, як громадські слухання, петиції, громадські ради, бюджет участі, спільні проекти, електронне врядування та громадський контроль, громадяни можуть впливати на рішення влади, підвищувати якість

життя і зміцнювати довіру в суспільстві. Особливо важливою ця взаємодія є у сфері безпеки, де участь громади допомагає створювати безпечне і правове середовище.

– Ефективність діалогу між поліцією та громадою є ключовим критерієм оцінки якості правоохоронної діяльності. Вона вимагає взаєморозуміння, готовності слухати, реагувати та шукати спільні рішення. Такий діалог можливий лише за умови дотримання демократичних принципів, залучення різних учасників і наявності довіри. Вимірювання ефективності потребує поєднання кількісних та якісних індикаторів – від рівня звернень і участі громадян у безпекових ініціативах до емоційного фону взаємодії та сприйняття поліції як справедливого партнера. Новітні цифрові інструменти, такі як чат-боти, карти безпеки чи системи зворотного зв'язку, відкривають нові можливості для прозорої оцінки і зміцнення співпраці. Таким чином, системна робота над якісним діалогом стає не лише індикатором, але й інструментом побудови довіри.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Яким чином принцип конфіденційності допомагає забезпечити безпеку учасників діалогу?
2. Як організація курсів для громадського активу щодо спостереження може підвищити рівень безпеки у громаді?
3. Наведіть приклади, коли діалогові зустрічі в громаді можуть мати нульовий або навіть негативний ефект.
4. Наведіть декілька прикладів того, за яких умов діалогові зустрічі в громаді можуть вважатися ефективними та такими, що приносять позитивний результат для громади.
5. Які ризики виникають, якщо зустрічі керівників поліції з представниками місцевого самоврядування перетворюються на формальність?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Виконайте завдання в підгрупах по 3-5 осіб та презентуйте спільне рішення:

1. Аналітичне есе

Завдання: Напишіть есе (до 2 сторінок) на тему: «Чому діалог між поліцією та громадою є основою безпеки та розвитку суспільства?»

У роботі висвітліть:

- значення поняття «діалог»;
- роль діалогу у зміцненні довіри до поліції;
- приклади з українського чи міжнародного контексту.

2. Принципи ефективного діалогу – практичний аналіз

Завдання: Оберіть один з прикладів комунікації між поліцією та громадою (можна з новин, соціальних мереж або відкритих звітів). Проаналізуйте, що *принципи ефективного діалогу* були дотримані, а які – порушені. Зробіть короткі висновки (1–1,5 сторінки).

3. Рольова мапа суб'єктів діалогу

Завдання: Складіть **таблицю**, в якій зазначте ключових *суб'єктів діалогу* між поліцією та громадою (наприклад: поліція, мешканці, органи місцевого самоврядування, громадські організації тощо). Для кожного суб'єкта:

- вкажіть *його роль у діалозі*;
- можливі *інструменти впливу*;
- рівень відповідальності за результати взаємодії.

4. Оцінка механізмів залучення громади

Завдання: Оберіть один механізм активного залучення громади (наприклад: громадські слухання, консультативна рада, спільний патруль, освітня ініціатива) та:

- опишіть *його мету, формат, учасників*;
- проаналізуйте *ефективність* (з урахуванням прикладів або потенційних результатів);
- запропонуйте *способи вдосконалення*.

5. Довіра як індикатор ефективності

Завдання: Підготуйте **презентацію з 5–7 слайдів** на тему: «Як вимірюється рівень довіри до поліції? Які індикатори свідчать про ефективність діалогу з громадою?».

Розкрийте такі аспекти:

- які соціологічні методи використовуються;
- приклади індикаторів (рівень звернень, участь у спільних заходах, відгуки);
- значення довіри для сталості партнерства.

ЛЕКЦІЯ № 7

Проблематика діалогових процесів. Методи та способи вирішення викликів, що виникають в ході діалогу з громадою. Інклюзивність діалогових процесів як чинник сприяння довірі між правоохоронними органами та громадою. Технології та інновації та їх внесок у комунікацію між поліцією та громадою. Методика CEPTEД як інструмент профілактики злочинності в громаді.

Питання до аудиторії:
Згадайте з минулого заняття, в чому полягає сутність принципу «community policing» в діяльності поліції?

В Україні змінюються підходи до діяльності поліції. Поліція має переорієнтуватися з оперативного/реактивного підходу до стратегічного/проактивного, проблемно-орієнтованого підходу (тобто як виявлення потенційних злочинів, так і вирішення ситуації, що вже склалася); заохочувати громаду звертатися до поліції зі своїми проблемами. Впроваджується модель партнерської поліцейської діяльності, за якої:

- поліція в суспільстві виконує роль координатора в розв'язанні й подоланні проблем, що впливають на правопорядок і безпеку громади;
- відповідальність за стан справ у правоохоронній сфері несе не лише поліція, але й усе суспільство – громада, державні органи, громадські організації, населення;
- громадяни виступають у ролі «замовників» послуг, яких вони очікують від поліції, тому надані їм послуги мають бути своєчасними та якісними, оскільки поліція перебуває на службі тих, хто її наймає та утримує.

У діяльності поліції зарубіжних країн для позначення співпраці поліції з населенням вживається термін «поліція громади» («общинна поліція»). Основна ідея взаємодії поліції та суспільства полягає в наступному:

- усвідомлення поліцією необхідності врахування думки і побажань громадськості при визначенні та оцінці своєї роботи;
- співпраця з населенням з метою виявлення і вирішення місцевих проблем, зорієнтована на попередження правопорушень;
- населення – партнер поліції і повноправний учасник діяльності з покращення роботи поліції.

Суть такого підходу позначається терміном «community policing» (англ.), паралельно з ним вживається термін «police-public partnerships» (англ.). Організація безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) у 2008 р. визначила community policing як філософію або організаційну стратегію, під якою розуміють взаємне співробітництво поліції та громади (суспільства) з метою підвищення ефективності протидії злочинності, страху перед злочинами, фізичній або моральній шкоді, розпаду добросусідських відносин, а також покращення якості життя для всіх.

Однією з ключових цілей обох підходів є досягнення свободи від страху. Це є основоположним правом людини та наріжним каменем демократичного врядування. В контексті України community policing має працювати в обидві сторони: поліція зменшує страх злочинності і страх перед собою.

Основна ідея такого підходу полягає в тому, щоб зменшити дистанцію між поліцією та громадою й залучити громаду до спільного виробництва безпеки.

Ключова ідея поліції, орієнтованої на громаду, полягає в тому, що суспільство здатне саме себе охороняти – якщо йому надати таку можливість.

Це походить із американської традиції громадянського суспільства, зокрема з праць Роберта Трояновича у 1970-х роках. Підхід ґрунтується на припущенні, що поліція та громадськість мають спільний інтерес у забезпеченні безпеки. Він виник з особистих спостережень Трояновича під час заворушень у США у 1960–70-х роках, коли деякі громади самостійно підтримували порядок. Його ідея полягала в тому, що цю спільну здатність до саморегуляції можна посилити, якщо поліція буде присутньою та інтегрованою в місцеву спільноту.

Отже, підхід Community Policing (CoP) включає децентралізацію ухвалення рішень, зосередження на локальних проблемах та створення партнерств для співпраці. Важливо, що він обіцяє не лише реагування на злочини, але й профілактику, спрямовану на усунення кореневих причин злочинності.

Концепція взаємодії поліції та суспільства є основою діяльності поліції. Це нова стратегія роботи поліції: поліція працює заради людей та їхньої безпеки, що змінює практику поліцейської діяльності, забезпечує стратегію більш ефективного та дієвого досягнення її цілей. В основі цієї концепції лежить розуміння того, що поліцейські є невід’ємною частиною суспільства, в якому вони живуть та працюють.

Для такого підходу характерні такі риси:

- *Вирішення проблем*: кожен відіграє роль у наданні підтримки та впровадженні ініціатив щодо вирішення проблем.
- *Партнерство поліції та громадянського суспільства*: визначення потреб громади та пріоритетів із підтримання правопорядку; забезпечення підзвітності, прозорості та дієвості.
- *Підзвітність*: Національна поліція має звітувати про результати дієвості та ефективності управління та використання наявних ресурсів.
- *Видимість, доступність та реагування*: виділення ресурсів для взаємодії поліції з громадою підвищить ефективність діяльності поліції у громаді.
- *Попередження та зменшення кількості злочинів*: попередження злочинів є обов’язком кожного, в тому числі й членів громади.

Основними завданнями з активізації взаємодії між поліцією та суспільством є:

- підвищення авторитету й довіри населення до поліції;
- покращення стану комунікативної та загальної культури працівників поліції;
- сприяння об’єктивному інформуванню населення про діяльність поліції через ЗМІ;
- створення позитивного іміджу поліції шляхом підвищення рівня професійної компетентності та покращення результатів її діяльності;
- забезпечення безпосереднього діалогу між поліцією та населенням (громадськими об’єднаннями, профспілками, асоціаціями, організаціями, підприємствами) на конкретній території;
- проведення активної профілактичної, виховної, просвітницької роботи серед різних верств населення з метою запобігання злочинності, формування в громадян відчуття особистої причетності до правового порядку в суспільстві.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть характерні риси підходу Community Policing в діяльності поліції.

Основи партнерства поліції та суспільства

Філософія	Стратегія	Тактика
Широта функцій	Наголос на попередженні правопорушень	Партнерство
Персональне обслуговування, сервісний підхід	Географічна спрямованість, територіальний принцип роботи	Розв'язання проблем
Інформування громадян, відкритість і прозорість у побудові відносин	Оперативна гнучкість, вчасність і повнота реагування	Позитивна взаємодія

ПЕРЕВІР СЕБЕ

На Вашу думку, чи стає принцип «Community policing» більш актуальним в Україні в період правового режиму воєнного часу?

Для ефективної реалізації партнерства з суспільством поліція повинна:

- зміцнити свою легітимність в суспільстві;
- здійснювати діяльність на основі узгодженості своїх дій;
- поліпшувати якість надаваних населенню послуг;
- сприяти активізації участі місцевого населення у зміцненні безпеки й публічного порядку, в розв'язанні проблем злочинності в місцях проживання.

7.1. Проблематика діалогових процесів.

Методи та способи вирішення викликів, що виникають в ході діалогу з громадою

Діалог у громаді – процес відкритого спілкування та обміну думками між різними групами та індивідами, спрямований на досягнення взаєморозуміння, вирішення проблем та прийняття спільних рішень.

Діалог у громаді – це, насправді, ключовий механізм комунікації між місцевою владою, громадянами, бізнесом, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Однак у реальності цей процес часто стикається з низкою проблем, що ускладнюють конструктивну взаємодію та заводять діалог в глухий кут.

До основних проблеми діалогових процесів у громаді відносяться:

1. Низька довіра між учасниками. Варто пам'ятати про те, що євроінтеграційні процеси, глобалізація і технологічний прогрес обумовлюють динамічні зміни у соціально-економічному середовищі, створюють нові виклики для органів поліції. У зв'язку із множинністю та складністю завдань, що постають перед сучасними поліцейськими, формування єдиних іміджевих стандартів стає невід'ємною частиною правоохоронної діяльності. Актуальність впровадження таких стандартів в Україні цілком очевидна, адже вони сприятимуть підвищенню довіри до Національної поліції, сформують нову генерацію вітчизняних правоохоронців, прискорять євроінтеграційні процеси.

– Громадяни часто не довіряють владі через попередній негативний досвід, корупційні скандали або недостатню відкритість чиновників.

– Влада, у свою чергу, може скептично ставитися до громадських ініціатив, вважаючи їх занадто критичними або політично мотивованими.

2. Пасивність громадян. Вона проявляється у низькій участі людей у прийнятті рішень, обговоренні важливих питань, виборах, громадських ініціативах та волонтерських проектах. Це ускладнює ефективне управління громадою та уповільнює її розвиток.

- Багато мешканців не беруть активної участі в обговореннях через брак віри в зміни або відсутність мотивації.

- Недостатня поінформованість громадян про можливості впливу на процеси в громаді.

3. Брак комунікаційних платформ. Недостатні, неналежним чином оформлені або відсутні належні комунікаційні платформи, що призводять до того, що інформація не доходить до громадян, а влада просто не чує потреб людей.

- Відсутність зручних майданчиків для діалогу (онлайн-фориуми, громадські слухання, опитування).

- Дискусії часто проводяться у вузькому колі активістів, без залучення широких верств населення, що зацікавлені у їх вирішенні.

4. Недостатня прозорість прийняття рішень. Основний принцип, за яким працюють посадові особи органів Національної поліції прописаний у ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію» і являє собою саме відкритість та прозорість служби перед народом. Поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України, забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку. Поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом. Нормативно-правові акти, що регламентують діяльність поліції, обов'язково оприлюднюються на веб-порталі центрального органу управління поліції. Нормативно-правові акти з обмеженим доступом оприлюднюються у випадках та в порядку, визначених законом. Проекти нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини, обов'язково проходять громадське обговорення в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України.

- Важливі рішення часто ухвалюються без попереднього обговорення з громадою або з імітацією консультацій.

- Відсутність доступу до якісної інформації про діяльність влади, бюджети та плани розвитку.

5. Конфлікт інтересів та маніпуляції. Конфлікт інтересів у громадському діалозі виникає, коли різні групи чи окремі особи переслідують суперечливі цілі. Це може стосуватися розподілу бюджету, забудови територій, екологічних питань або інших суспільно важливих рішень.

- Участь у діалозі можуть брати групи з прихованими інтересами (лобісти, представники бізнесу, екології), що намагаються впливати на рішення на свою користь.

- Використання громадських слухань для просування вигідних рішень, а не для реального врахування думки мешканців.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які основні навички в проведеному діалогових процесів є найбільш важливими для поліцейських?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Яким чином можна залучити та зацікавити молодь та людей, що мають брак часу через високую зайнятість до діалогових процесів з поліцією?

Інклюзивність (або інклюзія) – це створення рівних можливостей та умов для всіх людей, незалежно від їхніх відмінностей, у всіх сферах життя. Це означає, що всі мають право на участь, доступ до ресурсів та підтримку для повноцінної реалізації свого потенціалу.

6. Відсутність навичок ведення діалогу. Коли люди не вміють вести ефективні переговори, слухати одне одного і шукати компроміси, це призводить до соціальної напруги, конфліктів та неефективного управління громадою

– Діалог часто перетворюється на конфронтацію через емоційність та поляризацію поглядів.

– Відсутність навчених фасилітаторів, що могли б спрямовувати дискусію у конструктивне русло.

7. Ігнорування молоді та вразливих груп. Цьому факту має бути відведена окрема увага в нашій лекції, оскільки важливість в період введення правового режиму воєнного стану є надзвичайно високою.

– Молодь, люди з інвалідністю, малозабезпечені верстви часто не залучаються до діалогу.

– Немає адаптованих механізмів комунікації для різних соціальних груп.

7.2. Інклюзивність діалогових процесів як чинник сприяння довірі між правоохоронними органами та громадою

Інклюзивність у громаді означає створення рівних можливостей для всіх її мешканців, незалежно від їхніх фізичних можливостей, віку, статі, соціального статусу чи інших особливостей. Інклюзивна громада – це така, де кожен має доступ до ресурсів, послуг та можливостей для повноцінного життя та самореалізації.

Чому важлива інклюзивність?

1. Соціальна рівність – усі члени громади можуть брати активну участь у житті суспільства.

2. Економічний розвиток – залучення різних груп населення сприяє збільшенню трудового потенціалу громади.

3. Гармонійне суспільство – інклюзивність знижує рівень дискримінації та соціального відчуження.

4. Комфортне середовище для всіх – доступна інфраструктура покращує якість життя всіх мешканців громади.

Основні виклики впровадження інклюзивності:

1. Фізична недоступність громадських просторів (відсутність пандусів, ліфтів, спеціального обладнання в громадських місцях, транспорт не адаптований для маломобільних груп населення, брак доступних вбиралень, парковок для людей з інвалідністю). Дані проблеми можуть бути вирішені шляхом діалогових процесів під час зустрічей з представниками громади, щосним та кількісним показником людей з особливими потребами в суспільстві та конкретні приклади, що потребують негайного втручання і виправлення. До цього можна віднести введення розкладу руху спеціального транспорту громадського користування для людей з особливими потребами, у випадку, якщо бюджет в громаді є обмеженим, підвищення обізнаності серед населення порядку безкоштовного отримання категорією маломобільних людей автотранспорту в структурному підрозділі з питань соціального захисту населення для забезпечення спецавтотранспортом та порядку пільгового ввезення спеціального транспорту через кордон.

2. Бар'єри у сфері освіти та працевлаштування (Відсутність адаптованих програм для дітей з особливими освітніми потребами, роботодавці не готові брати на роботу людей з інвалідністю або людей похилого віку, відсутність можливостей для перекваліфікації або дистанційного навчання). Хочемо нагадати про діючу норму законодавства, яка прописана в ст. 11 Закону України «Про працевлаштування», яка регламентує право особи на захист від проявів дискримінації у сфері зайнятості населення. Держава гарантує особі право на захист від будь-яких проявів дискримінації у сфері зайнятості населення залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому громадському об'єднанні, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їхніх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання. Забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії (прийом на, роботу) зазначати вимоги, визначені частиною першою цієї статті, пропонувати роботу (зайнятість) лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі.

3. Соціальні та культурні стереотипи (дискримінація щодо людей з інвалідністю, національних меншин, жінок, ЛГБТ+ спільноти, людей похилого віку, пасивність громади у боротьбі з упередженнями, недостатня увага до проблем вразливих груп з боку влади). Проведення навчання та тренінгів серед працівників державних органів та громадських організацій а також осіб, що надають послуги основ антидискримінаційного законодавства, заснованих на принципах дотримання прав людини та недискримінації. Відповідне навчання має передбачати формування навичок аналізу різних проявів дискримінації, поєднання ознак і випадків множинної дискримінації задля кращого врахування цих чинників у роботі. Розробка програм недискримінації та забезпечення неухильного її застосування в роботі. Перевірка процедури надання послуг без жодних обмежень, крім випадків, коли надання певних послуг окремим категоріям населення регламентоване законом і послідовно обґрунтоване. Впровадження практики діалогу з громадою, зокрема з представниками вразливих груп щодо їхніх потреб і визначення оптимальних шляхів задоволення цих потреб, запровадження простої та прозорої процедури подання й розгляду скарг на дискримінацію, швидке реагування на них.

4. Інформаційна недоступність (Відсутність інформації шрифтом Брайля, адаптованих веб-сайтів для людей з вадами зору, брак перекладу жестовою мовою під час офіційних заходів, нестача державних та місцевих програм з розвитку інклюзивної громади). Використання адаптованих інформаційних програм у громаді – це крок до рівноправного суспільства, де кожен має доступ до інформації та можливостей. Це не лише покращує якість життя людей із порушеннями зору, але й формує культуру інклюзії, де кожен може почуватися частиною громади. Основою розвитку роботи Національної поліції в побудові інклюзивного суспільства є створення спеціальних патрулів під назвою

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які виклики впровадження інклюзивності простіше подолати сільській, а які міській громаді?

«Ластівка», що передбачає створення патрулів, що володіють навичками перекладачів жестової мови для подолання бар'єрів у взаємодії. Для патрульних поліцейських, що комунікують у своїй професійній діяльності з людьми з порушенням слуху створено навчальний план, програма курсів та орієнтовний перелік жестових одиниць. Серед них – загальноживані жести, жести за необхідними для комунікації, в тому числі, юридичними і екстреними темами. Висвітлено сучасні міжнародні підходи етичного супроводу нечуючих і надано рекомендації щодо ефективної взаємодії з позиції розуміння, поваги, рівноправ'я й толерантності.

7.3. Технології та інновації і їхній внесок у комунікацію між поліцією та громадою

1. Використання цифрових платформ та мобільних додатків

– **Чат-боти та гарячі лінії** – автоматизовані сервіси для подачі звернень, отримання консультацій та оперативних повідомлень. Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України з початком повномасштабного вторгнення агресора на територію нашої держави, запустив чат-бот для отримання інформації про зрадників та колаборантів, тощо.

– **Мобільні додатки для взаємодії з поліцією** – можливість швидко надсилати скарги, повідомляти про правопорушення, отримувати важливі сповіщення. До таких програм відноситься додаток «My pol», за допомогою якого користувачі смартфонів можуть оперативно, натиснувши у кишені кнопку на смартфоні, викликати поліцію, а ще – повідомляти про злочин, дізнаватися про ситуацію в місті й оцінювати в режимі онлайн будь-якого поліцейського, який здійснював комунікацію з населенням.

– **Платформи для онлайн-звернень** – інтеграція електронних сервісів для зручного подання заяв та відстеження їхнього розгляду. Це стосується не лише звернень та пропозицій до органів державної влади та місцевого самоврядування, але й повідомлення про вчинення корупційних правопорушень та злочинів в серед держслужбовців. Одним із яскравих прикладів є створення Єдиного порталу повідомлень викривачів, який працює з 2023 року. Цей цифровий сервіс наразі став найдієвішим механізмом для забезпечення на належному рівні конфіденційності та анонімності викривачів та своєчасного отримання ними захисту. На сьогодні до нього підключилося понад 11,5 тис. організацій та надійшло понад 7,5 тис. повідомлень.

2. Соціальні мережі як канал оперативного зв'язку

– **Facebook, Telegram, Twitter, Instagram** – активна присутність поліції в соцмережах для інформування громадян. Ведення соціальних мереж із відкритою коментарською сіткою дає можливість слідкувати за діючими суспільними проектами муніципальної системи, поліції, екстрених служб та активне залучення громади до пропозицій щодо їх роботи. За допомогою соціальних мереж в органів державної влади є влучна можливість висвітлювати проблемні питання і найчастіші порушення, а також робити звіти та кримінальні сводки у відповідній території чи в

Питання до аудиторії:

Чи маєте Ви досвід користування цифровими платформами або мобільними додатками? Чи був цей досвід позитивним або негативним? Чому?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Наведіть приклади використання цифрових платформ та мобільних додатків Національною поліцією України.

- Україні в цілому, ділитись міжнародним досвідом.
- **Прямі ефіри та Q&A-сесії** – регулярні онлайн-зустрічі керівництва поліції з громадянами для відповідей на запитання.
- **Оперативне спростування фейків** – боротьба з дезінформацією шляхом швидкого реагування на неправдиві новини. ІПСО у соцмережах – це потужний інструмент інформаційної війни, але свідомо громада може їм протидіяти. Головне – критичне мислення, фактчекінг, активна боротьба з дезінформацією та підтримка правдивих наративів. Інформаційна гігієна – це відповідальність кожного, і саме вона допомагає захистити суспільство від маніпуляцій. Офіційні сторінки представників влади є надійним інструментом, за допомогою якого громада може підтвердити чи спростувати отриману на просторах мережі інтернет інформацію через офіційне джерело.

3. Камери спостереження та системи розпізнавання

– **Система «Безпечне місто»** – розумні камери на вулицях, що допомагають відстежувати правопорушення. Безпечне місто – це можливість всебічного віддаленого моніторингу поточної ситуації в місті, та контроль за ситуацією на вулицях, на громадських об'єктах, інфраструктурних об'єктах міста. Концепція безпечного міста обов'язково включає можливість накопичення, об'єднання, аналізу, групування масивів різноманітних даних, отриманих з різних джерел у реальному часі чи ретроспективно. Саме такі інтеграційні можливості надає різне програмне забезпечення, за допомогою якого досягається інтеграція систем відеоспостереження з іншими безпековими і інфраструктурними системами та інженерним обладнанням, дає можливість місцевій владі забезпечувати безпеку громадян і ключових об'єктів міста, краще задовольняти потреби населення. Це стосується питань безпеки дорожнього руху, охорони громадського правопорядку, безпеки громадських і комунальних об'єктів, безпечного функціонування міської інфраструктури, обслуговування громадян.

Моніторинг ключової міської інфраструктури в реальному часі.

Інтеграційні можливості відеоаналітики з ПЗ INNI забезпечать міським службам точну та своєчасну обізнаність про ситуацію в місті. Такі дані необхідні, зокрема, для правоохоронних органів, для служб з надзвичайних ситуацій.

Переглядати відео, отримані з камер, можна незалежно від відстані від диспетчерського центру, а також можна оперативно інформувати відповідні органи та зацікавлені сторони у разі надзвичайної ситуації.

Реконструкція подій на основі записаного відео

Безпечне місто – означає місто, в якому органи правопорядку можуть ефективно контролювати криміногенну ситуацію, а комунальні служби – ефективно виконувати свою роботу, ліквідовувати наслідки надзвичайних ситуацій, аварій, пошкоджень критичної та некритичної міської інфраструктури, об'єктів енергетики тощо.

Часто для встановлення причин виникнення позаштатних ситуацій, встановлення винуватців подій є необхідність оперативно знайти і виділити фрагменти відеозаписів, щоб відновити хід подій.

«Безпечне місто» – це комплексна система, яка використовує сучасні технології для забезпечення безпеки та ефективного управління містом.

Вона включає відеоспостереження, аналітику, моніторинг критичної інфраструктури та взаємодію між різними службами.

Мета – покращити громадську безпеку, запобігати злочинам, реагувати на надзвичайні ситуації та оптимізувати роботу комунальних служб.

Саме інтелектуальна відеоаналітика від INNI надає широкі можливості для реконструкції подій на основі записів відеоспостереження.

Також є можливість пересилання потрібних фрагментів відеозаписів за запитом або в автоматичному режимі.

Транспортна безпека в безпечному місті на основі відеоаналітики

Безпечне місто – це, насамперед, про безпечний рух на дорогах, великих і малих вулицях міста. Транспортна безпека на основі відеоспостереження – сучасний тренд в міській інфраструктурі цивілізованих країн. За допомогою таких технологій здійснюється моніторинг дорожнього руху в місті, керування розумними світлофорами, що перерозподіляють транспортний потік в різні години доби і дні тижня. Транспортна безпека з відеоспостереженням і відеоаналітикою – це всебічний моніторинг дорожнього руху, виявлення та фіксація порушень ПДР, управління світлофорами і освітленням вулиць, доріг, детекція заторів в місті та інші задані функції за вибором замовника.

Розпізнавання номерних знаків – ключова складова концепції «безпечного міста», що дає можливість:

- налагодити фіксацію порушень ПДР;
- перевіряти розпізнані номерні знаки за базами даних про викрадені автомобілі;
- оптимізувати потоки транспорту за допомогою статистики трафіку;
- здійснювати контроль оплати за паркування;
- здійснювати контроль доступу транспортних засобів на територію парковок, підприємств, організацій тощо;
- здійснювати розшук злочинців, пошук подій за запитом.

Розумні світлофори

Керування світлофорами – важлива складова концепції безпечного міста. Автоматизація керування світлофорами економить людський ресурс, і, як наслідок, кошти муніципального бюджету. Система розумних світлофорів усуває ризик людської помилки, та і загалом інтелектуальні відеотехнології здатні обробити і проаналізувати незрівнянно більші масиви даних і врахувати значно більше факторів для прийняття оптимального рішення і вироблення оптимального режиму керування світлофорами на дорогах міста.

– **Нагрудні відеореєстратори** – підвищення рівня відповідальності поліцейських та зниження ризику неправомірних дій. Нагрудні відеореєстратори стали важливим інструментом для підвищення прозорості, підзвітності та довіри до правоохоронних органів. Вони фіксують взаємодію поліцейських із громадянами, що допомагає захистити як правоохоронців, так і населення, а також зменшує рівень конфліктів та корупції. Переваги їх використання не можуть бути применшені: Підвищення рівня підзвітності та прозорості (фіксація дій поліцейських під час виконання службових обов'язків, запобігання перевищенню службових повноважень, основна доказова база у випадках скарг на дії поліції. Захист прав громадян та поліцейських (зменшення випадків неправомірних дій з боку правоохоронців, захист поліцейських від безпідставних звинувачень, сприяння дотриманню законності при затриманнях

та обшуках). Зниження рівня конфліктності (люди поводяться стриманіше, знаючи, що їхні дії записуються. В свою чергу, поліцейські також діють обережніше, уникаючи агресії та некоректної поведінки, що запобігає ескалації конфліктів між правоохоронцями та громадянами. Покращення доказової бази у судових справах (записи можуть бути використані в суді для встановлення об'єктивної картини подій, являються вагомим доказом у кримінальних та адміністративних справах та мінімізують ризик маніпуляцій чи підтасовки фактів під час розслідувань).

– **Аналітичні системи моніторингу** – використання штучного інтелекту для аналізу злочинності та розробки превентивних заходів (система ідентифікації осіб, призначена для її використання шляхом інтеграції в безпілотні повітряні судна, є незамінною системою забезпечення публічної безпеки та порядку, а також проведення оперативно-розшукових дій в межах компетенції поліції. Дана система має свої перспективи у використанні з допомогою самостійно створеної віддаленої бази даних, яка виконана за прототипом поліцейських закритих інформаційно-пошукових систем Національної поліції, в яких відображена індивідуальна персональна інформація про кожну особу).

7.4. Інтерактивні громадські заходи

– **Відкриті зустрічі поліції з громадянами** – обговорення актуальних проблем безпеки, роз'яснення правових питань.

– **Освітні програми у школах та ЗВО** – курси правової культури, навчання правилам поведінки в екстремальних ситуаціях. До цього можна віднести створення Служби освітньої безпеки на основі бази Національної поліції. Інспектори СОБ – це кваліфіковані поліцейські, що проходять спеціальну підготовку у вишах МВС. Вони вивчають вікову психологію, інклюзивну освіту, методи комунікації, домедичну допомогу тощо. Окрім забезпечення фізичної безпеки, вони навчають дітей уникати небезпечної поведінки й формують культуру безпеки. Серед заходів, що впроваджуються СОБ: закріплення за однією школою одного інспектора, який здійснює охорону громадської безпеки та порядку на території школи та серед учасників освітнього процесу, пропускний режим із використанням металодетекторів, контроль освітлення пішохідних переходів навколо шкіл і дотримання безпеки дорожнього руху біля території, відеоспостереження, альтернативні джерела енергії та облаштування укриттів, заборона продажу алкоголю і тютюну біля шкіл, посилення пожежної безпеки.

– **Симуляційні ігри та квести** – інтерактивні заходи для знайомства громадян з роботою поліції. На прикладі Дніпровського державного університету внутрішніх справ можна продемонструвати ініціативу «Безпека дорожнього руху» під час Дня міста, яку активно впроваджують щороку. Під час даних заходів кожен з бажаючих може дізнатись більше про роботу поліції, нехтування водіями безпеки та керування транспортними засобами в стані алкогольного сп'яніння, спробувати інтерактивні VR-окуляри, що імітують стан сп'яніння і отримати знання та наочне розуміння важливості дотримання правил дорожнього руху всіма учасниками, що підвищує обізнаність серед населення та полегшує взаємодію між правоохоронцями та населенням.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

На Вашу думку, яка з описаних технологій є найбільш ефективною для взаємодії поліції та громади? Відповідь обґрунтуйте.

Інноваційні технології та нові форми комунікації допомагають зробити взаємодію поліції та громади більш ефективною, відкритою та довірливою. Впровадження цифрових платформ, активне використання соцмереж, інтерактивні громадські ініціативи та сучасні системи моніторингу сприяють створенню безпечного середовища, у якому кожен громадянин відчуває себе захищеним. Очікуваними результатами даних програм є: підвищення рівня довіри громадян до поліції, зниження рівня злочинності через превентивні заходи, оперативне реагування на запити та проблеми громади, підвищення прозорості роботи правоохоронних органів, залучення громадян до спільної роботи над безпекою. Основна мета роботи поліції – це забезпечення правопорядку і безпеки громадян в будь-якому місці України – від малого села до великого міста; а також високого рівня довіри людей до поліції. Це передбачає наближення поліції до громадян через максимальне залучення поліцейських на місцях для забезпечення правопорядку на вулицях; розвиток сервісних функцій поліції; підвищення ефективності у взаємовідносинах із громадянами.

У Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий резолюцією Генеральної асамблеї ООН № 34/169 (від 17 грудня 1979 р.) зазначено, що служіння суспільству передбачає надання послуг і допомоги тим членам громади, що з особистих, економічних і соціальних чи інших причин надзвичайного характеру потребують негайної допомоги.

Діяльність поліції полягає як у боротьбі зі злочинністю, забезпеченні правопорядку, так і в наданні поліцейських послуг суспільству щодо підтримки належного рівня безпеки. Це передбачає:

- зближення поліції з громадянами через максимальне залучення поліцейських на місцях до забезпечення правопорядку на вулицях;
- розвиток сервісних функцій поліції;
- підвищення ефективності у взаємовідносинах із громадянами.

Рекомендації Рес (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» (Ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001), зокрема, зазначено: Поліція повинна бути організована у такий спосіб, що сприяє хорошим зв'язкам поліції з громадськістю і, за необхідності, ефективній співпраці з іншими органами, місцевими громадами, неурядовими організаціями та іншими представниками громадськості, в тому числі етнічними меншинами. Поліцейські організації повинні бути готові надати об'єктивну інформацію про свою діяльність громадськості без розкриття конфіденційної інформації. Професійні керівні принципи для зв'язків зі ЗМІ повинні бути встановлені. Проведення громадських консультацій, що сприяють налагодженню контактів з населенням, крацій поінформованості суспільства про пріоритети поліцейської діяльності, формуванню громадської думки щодо актуальних проблем правоохоронної сфери.

Це важливий канал отримання достовірної інформації щодо очікувань громадян та існуючих на місцевому рівні загроз для публічної безпеки чи окремих випадків порушення спокою на рівні громади (агресивна поведінка молоді, порушення норм суспільної моралі, споживання алкоголю в публічних місцях, інші події, важливі для безпеки громадян). Активна співпраця з представниками мас-медіа, в тому числі з метою об'єктивного інформування населення про діяльність поліції. Особисті зустрічі громадян з керівниками поліції, кращими поліцейськими, закріпленими за конкретною територією, для забезпечення безпосереднього діалогу між поліцією та населенням.

7.5. Методика CPTED як інструмент профілактики злочинності в громаді

Що ж таке CPTED?

Ця абревіатура розшифровується як «Crime Prevention Through Environmental Design», що дослівно українською означає «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури». Це перевірений метод зниження фактичної злочинності та страху перед злочинністю шляхом зміни фізичного середовища, який може застосовуватися до існуючої громади, будинку, будівлі, школи, дитячого майданчика, парку або бізнесу. це підхід до профілактики злочинності через раціональне планування і дизайн навколишнього середовища. Ідея полягає в тому, що правильно спроектовані простори можуть зменшувати можливості для злочинів, підвищувати відчуття безпеки і підтримувати позитивну соціальну поведінку.

У запровадженні методики CPTED важливо пам'ятати, що профілактика злочинності це – справа кожного, це більше ніж просто безпека, це обов'язок державних органів усіх рівнів, пов'язана з вирішенням соціальних проблем та являється економічно ефективною.

Які основні засади CPTED?

1. **Сприяння природному спостереженню.** Конструкція та розміщення об'єктів, що максимально збільшують оглядовість, ілюструє принцип: «Бач сам і будь побачений», коштує дешевше, ніж більшість інших профілактичних заходів. Передбачає вивчення та організацію забезпечення благоустрою, а саме: освітлення необхідних територій, очищення зелених насаджень, встановлення освітлення місць загального користування.

2. **Контроль доступу.** Контроль входу та виходу з використанням замків на дверях, воріт, парканів, кодових чи біометричних замків, тощо.

3. **Територіальний підхід.** Розмежування приватного, державного та громадського простору, застосування фізичних атрибутів власності, зменшення нерозподіленого простору. Використання об'єктів мистецтва, написів, ландшафтного дизайну, огорож, тротуарів тощо для формування почуття гордості та причетності мешканців до забезпечення належного благоустрою, розміщення будівель або інших об'єктів благоустрою у спосіб, що визначає територію впливу.

4. **Підтримання порядку.** Усунення небажаних умов навколишнього середовища, заохочення всього, що сприяє почуттям безпеки, порядку та зручності. Чітке визначення порядку користування проїздами для транспортних засобів і проходами для пішоходів, розміщення зон скупчення людей там, де забезпечено добру оглядовість.

5. **Підтримання діяльності.** Планування діяльності громади та розміщення об'єктів для її здійснення таким чином, щоб сприяти забезпечення природної оглядовості, управлінню доступом та захищеності території, надання майданчиків / місця для різних програм, зборів та масових заходів.

CPTED –
це Crime Prevention Through Environmental Design (Попередження злочинності шляхом проектування середовища)

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть ключові засади CPTED?

Вищезазначені засади CERTED, на сьогодні впроваджуються в багатьох громадах нашої держави, однак це лише частина того, що необхідно впровадити.

Які першочергові кроки впровадження «Безпекового середовища»?

1. Методологія починається з оцінки проблеми: хто бере участь (і хто має владу) у громаді? Який характер і контекст проблем, з якими стикаються люди в цьому середовищі? Як залучити людей до процесу «Безпекового зростання»?

2. Збір даних слідує за створенням середовища співпраці. У «Безпечному зростанні» середовище для співпраці представлено групою сусідів, учасниками комітету або іншими командами, створеними в процесі.

3. Робота спочатку передбачає визначення та опис проблеми. Учасники встановлюють спільне розуміння проблеми, і вони використовують це розуміння для аналізу та вирішення її.

4. Потім вони створюють план вирішення проблеми та здійснюють цей план. На відміну від офіційної реалізації політики, де організація, як і уряд приймають одноосібно рішення у реалізації методу та які надходять одночасно з багатьох можливих джерел. До нього можуть входити команди мешканців, некомерційні асоціації, місцеві урядові організації, такі як поліція, експерти, муніципальні планувальники, корпорації, що працюють у співпраці з громадами, та багато інших. Оскільки метод використовує спільний підхід, а «Безпечне зростання» використовує мульти-дисциплінарні команди, а панелі впровадження «Безпечного зростання», приймають різні форми.

5. Нарешті, відбувається оцінка їхніх рішень. «Оцінка визначає правильність прийнятих рішень, відновлює нове бачення планування та відновлює наступний цикл методу.

6. Відновлення може відбутися через місяці або роки після процесу методу, але важливо, щоб кінцевий стан не передбачався з самого початку.

Хоча процес може здатися схожим на традиційний план дослідження, він далеко не лінійний чи впорядкований. Процес полягає в тому, що учасники та дослідник діють у колі діяльності, постійно переглядаючи, повторно аналізуючи та відповідно змінюючи свої дії.

Як залучити необхідних суб'єктів?

Коли залучення громадськості походить від урядових установ, воно найчастіше приймає форму інформації, консультацій або участі.

Інформаційний етап – це перший етап, на який найчастіше спираються державні органи. Це поширене явище, коли уряд повідомляє про зміну політики щодо будівельних робіт на громадських вулицях. Ця комунікація є односпрямованою та зазвичай описується лише як «необхідно знати».

Подібним чином етап консультацій покладається на інформування громадськості про майбутні послуги, часто за допомогою плакатів, листівки чи соціальні мережі. На цьому етапі громадський відгук, може змінити подальше прийняття рішень агентства, а також відкриті для (іноді критично важливої) громадськості. Хоча цей етап є реактивним, оскільки уряд надає щось громаді, його також описують як надання послуг, орієнтованих на потреби громади.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Складіть карту першочергових дій впровадження безпекового середовища у вашій громаді, використовуючи знання курсу.

Етап участі покращує потенціал для залучення громадськості. На цьому етапі державні установи формують партнерські стосунки з громадськістю з метою пошуку найкращих рішень, водночас виступаючи в якості дорадчого органу.

При підтримці з боку місцевих організацій, уряду, можливості для участі можуть активізувати мешканців і заохотити їх до активізації. Але це не гарантовано, оскільки вони можуть не відчувати себе достатньо уповноваженими, щоб ініціювати та рухати проекти самостійно, і, таким чином, справжнє право власності на сусідство залишається невлесним.

Хоча ці низхідні підходи мають місце, вони не залучають громадськість до процесу прийняття рішень, незважаючи на те, що надаються послуги для них або ними. Залежно від послуг, що надаються, різні типи залучень можуть бути використані в деяких невеликих або великомасштабних прикладах.

Однак, незалежно від їхнього масштабу, вони прагнуть каталізувати стійкі зміни, оскільки громадськість не керує ними, незважаючи на те, що вони є основними споживачами цих послуг. Ось чому принцип – практика, заснована на діях – так тісно пов'язана з активізацією громади. Коли порядок денний, що стоїть за проектами та послугами, встановлюється державними установами та визнається самою громадськістю, наданий зверху, він часто не відповідає потребам.

Взаємодія з мешканцями за допомогою цих базових стратегій участі може стати першим кроком до активізації громади через те, що ці стратегії залучення не ініціюють через політичні агентства, а через самі місцеві громадські організації. Без цього початкового контакту між мешканцями, а також між мешканцями та постачальниками послуг важко отримати більш просунуті форми участі громадськості. Автентичні форми взаємодії об'єднують сусідів, дозволяють будувати соціальну згуртованість, обговорювати проблеми, ділитися думками та зміцнювати зв'язки.

Нижче наведено кроки дій та результати для кожної проблеми, над якою працювали мешканці громад в Сполучених Штатах Америки:

а) Конрад Парк: Мешканці назвали недолік освітлення, закинутий будинок клубу, пошкоджене обладнання для дитячих майданчиків і незаконну діяльність, як головні проблеми для цього районного парку. Перше втручання полягало в заміні нелегітимної діяльності на законну. Шестеро жителів Голлігроув (всі жінки старше 50 років і більшість з них бабусі) організували пішохідний клуб Голлігроув, щоб гуляти в парку ввечері принаймні тричі на тиждень. Протягом місяця проституція та ринки наркотиків у парку зникли.

Використання парку як пішохідної зони також підкреслило потребу в осередку сусідства та надихнуло інших жителів виступати за благоустрій парку. Сьогодні в Конрад Парку є новий дитячий майданчик, громадський клуб, нове освітлення та огорожа, а також програма для молоді.

б) Дім для торгівлі наркотиками: Будинок, який постраждав від штурму, розташований лише за кілька кварталів від Конрад-парку, використовувався як ринок наркотиків, через який, за словами мешканців, увесь квартал почувався небезпечним.

Теорія розбитих вікон – це соціальна теорія, яка стверджує, що помітні ознаки безладу та недотримання норм у громадському середовищі можуть призвести до подальшого руйнування та злочинної поведінки. Якщо розбите вікно не замінюють, це може сигналізувати про те, що ніхто не стежить за порядком, що призводить до збільшення кількості розбитих вікон та інших актів вандалізму, а згодом і більш серйозних злочинів.

Співпрацюючи з місцевим депутатом міської ради, мешканці написали листи до міських департаментів, вказавши, що будинок проблемний у цьому районі. Вони також зателефонували в 911, щоб викликати поліцію та збільшити кількість дзвінків на службу, щоб дані про злочини підтверджували їхні пізніші заклики про втручання. Протягом трьох місяців після написання листа та кампанії 911 міська влада Нового Орлеана знесла будинок і розчистила ділянку.

Сьогодні ділянка використовується мешканцями для проведення вечірок та пікніків по сусідству.

в) Активний стрілець: У 2008 році в Голлігроуві було вбито 8 людей і було 28 випадків стрілянини. Це приголомшливі цифри для будь-якого міста, але особливо для цього тісно згуртованого району з менш ніж 6000 мешканців, що намагаються відновити свої будинки та життя після урагану «Катріна».

До того ж, вісім вбивств не відображають майже щоденну появу стрілянини в околицях. Департамент поліції Нового Орлеана намагався зібрати докази та свідчення мешканців для судового переслідування, але десятирічна історія недовіри до місцевої поліції не дозволяла мешканцям ділитися інформацією.

Команда проекту «Злочинність і безпека» розробила так звану гарячу таблицю «Безпечне скидання», яка забезпечувала анонімний спосіб обміну порадами. Гарячі аркуші були кинуті в усі двері в районі з конвертом з марками, щоб мешканці могли надіслати поштою безпосередньо до свого місцевого відділення поліції або до церков, що беруть у цьому участь.

Протягом місяця, програми «гарячих аркушів», що було надіслано у поліцейський відділ Нового Орлеана зібрав достатньо доказів, щоб ідентифікувати активного стрілка в цьому районі та заарештувати його. Тоді мешканці працювали з місцевим федеральним суддею, щоб переконатися, що активного стрілка не відпустили під заставу.

Після затримання активного стрільця, за словами мешканців, стрілянина в районі почала майже одразу вщухати.

г) Бар, для зустрічей криміналітету: Місцевий бар, відомий жителям як «Час великих чайових», став місцем трьох перестрілок і одного вбивства в 2009 році.

Мешканці розповіли, що вихідними днями біля бару збиралися великі натовпи, а бійки були майже щоденним явищем.

Використовуючи свої перевірки безпеки, мешканці визначили відсутність освітлення, як потенційне втручання CPTED. Після кількох місяців невдалих запитів на ремонт їхніх вуличних ліхтарів містом, жителі попросили місцеву церкву через дорогу від бару придбати вуличний ліхтар у місцевої енергетичної компанії з домовленістю, що жителі допоможуть сплатити 40 доларів на місяць.

Церква погодилася, і жителі щомісяця жертвували місцевій церкві, що встановила прожектор з газовим натрієм перед баром. У вихідні після встановлення прожектора мешканці сказали, що великі натовпи, які збиралися перед баром, більше не становлять проблеми. Але це не вирішило всіх проблем, оскільки в барі знову сталася стрілянина, тож мешканці вирішили, що освітлення явно недостатньо, щоб вирішити проблему, яку бар приніс до їх району.

Співпрацюючи з федеральним суддею, який допоміг розслідувати справу активного стрілка, жителі зустрілися з департаментом поліції, федеральним окружним прокурором і департаментом Луїзіани з питань

алкоголю та тютюну, щоб попросити втручання поліції. У барі відбувся обшук, під час якого було виявлено, що автомати для відео-покеру в барі були прикриттям для великого ринку кокаїну та героїну. Використовуючи докази рейду, жителі подали петицію до міста Новий Орлеан з проханням назавжди анулювати алкогольну ліцензію бару. У 2011 році бар «Час великих чайових» закрили назавжди, і відтоді там не було стрілянини.

Яку роль має поліцейський офіцер громади в CPTED?

- Співпрацює з місцевою владою, архітекторами та мешканцями для впровадження CPTED-принципів.
- Моніторить та оцінює інтегровані методи безпеки у громадських просторах.
- Проводить освітні заходи щодо важливості безпечного дизайну серед громади.
- Виявляє в процесі патрулювання «проблемні» місця, де потрібне поліпшення організації простору.

ВИСНОВКИ

– Діалог у громаді є ключовим механізмом комунікації, але він часто стикається з низкою проблем, що ускладнюють конструктивну взаємодію. Основними проблемами діалогових процесів є: низька довіра між учасниками (через негативний досвід або скептицизм влади), пасивність громадян (через брак віри в зміни або недостатню поінформованість), брак комунікаційних платформ (відсутність зручних майданчиків для діалогу та обмежене залучення населення), недостатня прозорість прийняття рішень (ухвалення рішень без обговорення або відсутність доступу до інформації), конфлікт інтересів та маніпуляції (переслідування суперечливих цілей та використання слухань для просування вигідних рішень), відсутність навичок ведення діалогу (перетворення діалогу на конфронтацію через емоційність та відсутність фасилітаторів), а також ігнорування молоді та вразливих груп (через відсутність адаптованих механізмів комунікації).

– Інклюзивність у громаді означає створення рівних можливостей для всіх її мешканців, незалежно від їхніх особливостей, забезпечуючи доступ до ресурсів та послуг для повноцінного життя та самореалізації. Вона важлива для соціальної рівності, економічного розвитку, гармонійного

суспільства та створення комфортного середовища для всіх. Виклики впровадження інклюзивності включають фізичну недоступність громадських просторів, бар'єри у сфері освіти та працевлаштування (попри законодавчі норми, що гарантують захист від дискримінації), соціальні та культурні стереотипи, а також інформаційну недоступність. Ці проблеми можуть бути вирішені через діалогові процеси, навчання, розробку програм недискримінації, впровадження практики діалогу з вразливими групами та використання адаптованих інформаційних програм. Прикладом впровадження інклюзивності в поліції є створення патрулів «Ластівка», що володіють жестовою мовою.

– Сучасні технології та інновації суттєво покращують комунікацію між поліцією та громадою. Це включає використання цифрових платформ та мобільних додатків, таких як чат-боти, мобільні додатки для взаємодії з поліцією ("My pol"), та платформи для онлайн-звернень (наприклад, Єдиний портал повідомлень викривачів). Соціальні мережі (Facebook, Telegram, Twitter, Instagram) є каналами оперативного зв'язку, дозволяючи поліції інформувати громадян, проводити прямі ефіри, спростовувати фейки та отримувати зворотний зв'язок. Камери спостере-

ження та системи розпізнавання, такі як "Безпечне місто" з інтелектуальною відеоаналітикою, допомагають моніторити ситуацію, фіксувати порушення та розшукувати злочинців, а нагрудні відеореєстратори підвищують прозорість та підзвітність поліції. Інтерактивні громадські заходи, такі як відкриті зустрічі, освітні програми (наприклад, Служба освітньої безпеки) та симуляційні ігри, також сприяють зближенню поліції з громадою та підвищенню правової обізнаності. Очікуваними результатами цих програм є підвищення довіри, зниження злочинності, оперативне реагування та залучення громадян до спільної роботи над безпекою.

– CPTED – це перевірений метод зниження злочинності та страху перед нею шляхом зміни фізичного середовища. Ідея полягає в тому, що правильно спроектовані простори зменшують можливості для зло-

чинів та підвищують відчуття безпеки. Основними принципами CPTED є: природний нагляд (максимізація можливості бачити і бути поміченим через розташування вікон, освітлення, відкриті планування та ландшафтний дизайн); природний контроль доступу (спрямування руху людей та підкреслення входів/виходів за допомогою фізичних елементів дизайну, таких як огорожі, стіни, доріжки та освітлення); територіальне посилення (створення чіткого відчуття приватності або громадської належності через візуальні ознаки, що розмежовують простори); та підтримка (добре доглянутий простір сигналізує про те, що територія охороняється, знижуючи ризик злочинної поведінки). Поліцейський офіцер громади відіграє ключову роль у впровадженні CPTED, співпрацюючи з місцевою владою, моніторячи ефективність та проводячи освітні заходи.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які основні проблеми перешкоджають ефективному діалогу між поліцією та громадою, і які конкретні методи можуть бути застосовані для їх вирішення? Наведіть приклади з відкритих джерел інформації, що ілюструють як «низька довіра» або «відсутність навичок ведення діалогу» впливають на комунікацію.

2. Чому інклюзивність є ключовим чинником для побудови довіри між правоохоронними органами та громадою, та які виклики виникають при її впровадженні? Наведіть приклади з відкритих джерел інформації конкретних ініціатив або підходів, що сприяють залученню різних груп населення.

3. Яким чином сучасні технології (цифрові платформи, соціальні мережі, системи відеоспостереження) покращують комунікацію та взаємодію між поліцією та громадою? Опишіть переваги та потенційні ризики використання щонайменше двох різних технологій.

4. Поясніть сутність методики CPTED та її основні принципи («сприяння природному спостереженню», «контроль доступу», «територіальний підхід», «підтримання порядку», «підтримання діяльності»). Як поліцейський офіцер громади може застосовувати ці принципи для профілактики злочинності на практиці?

5. Опишіть ключові особливості підходу "партнерської поліції" та її відмінність від традиційного реагуючого підходу. Яким чином це впливає на роль громадян у забезпеченні безпеки та яким чином поліція може сприяти активізації їхньої участі?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Виконайте завдання в підгрупах по 3-5 осіб та презентуйте спільне рішення:

1. Аналіз викликів діалогу та шляхів їх подолання

Опис: Напишіть есе (обсягом 500-700 слів), в якому ви детально проаналізуєте основні проблеми та виклики, що виникають в ході діалогу між поліцією та громадою, що були озвучені в лекції (наприклад, низька довіра, пасивність громадян, брак платформ, відсутність прозорості, конфлікт інтересів, відсутність навичок діалогу, ігнорування певних

груп). Для кожної визначеної проблеми запропонуйте конкретні методи та способи її вирішення, обґрунтовуючи свої пропозиції на прикладах або теоретичних положеннях лекції.

Критерії оцінювання: Глибина розуміння проблематики, обґрунтованість запропонованих рішень, логічність викладу, відповідність матеріалу лекції.

2. Обґрунтування інклюзивності та її практичне застосування

Опис: Підготуйте аналітичний звіт (обсягом 400-600 слів), присвячений важливості інклюзивності діалогових процесів як чинника сприяння довірі між правоохоронними органами та громадою.

1. Розкрийте поняття інклюзивності у цьому контексті.
2. Поясніть, чому саме інклюзивність є критично важливою для побудови довіри.
3. Наведіть та розширте приклад інклюзивної практики з лекції (наприклад, патрулі «Ластівка») та запропонуйте ще два нові, реалістичні шляхи або ініціативи, що поліція могла б впровадити для забезпечення ширшого залучення вразливих або малопредставлених груп населення до діалогу.

Критерії оцінювання: Розуміння концепції інклюзивності, аргументація її важливості, обґрунтованість запропонованих ініціатив, чіткість викладу.

3. Технології для посилення діалогу: аналіз та пропозиції

Опис: Оберіть дві-три технології або інноваційні підходи, згадані в лекції (наприклад, мобільні додатки «My pol», соціальні мережі, системи «Безпечне місто» або нагрудні відеореєстратори), та детально проаналізуйте їхній внесок у комунікацію між поліцією та громадою.

1. Опишіть функціонал обраних технологій у контексті діалогу.
2. Визначте їхні ключові переваги та потенційні ризики/виклики при впровадженні.
3. Запропонуйте, як поліція може оптимізувати використання цих технологій для ще ефективнішого діалогу та отримання зворотного зв'язку від громади.

Критерії оцінювання: Глибина аналізу технологій, обґрунтованість переваг та ризиків, практичність пропозицій щодо оптимізації.

4. Кейс-стаді: Застосування CPTED у громаді

Опис: Оберіть реальну або гіпотетичну проблемну локацію у вашому населеному пункті (наприклад, певний парк, двір багатопверхівки, шкільний стадіон, підземний перехід), яка має ознаки підвищеного ризику злочинності.

1. Проаналізуйте цю локацію з позиції чотирьох принципів методики CPTED (природний нагляд, природний контроль доступу, територіальне посилення, підтримка), ідентифікуючи "слабкі місця".
2. Запропонуйте конкретні заходи або зміни в дизайні/благоустрої, що можна було б впровадити для профілактики злочинності, посилаючись на принципи CPTED.
3. Поясніть, яку роль у реалізації цих заходів міг би відігравати поліцейський офіцер громади та як він би співпрацював з місцевою владою чи мешканцями.

Критерії оцінювання: Розуміння та правильне застосування принципів CPTED, практичність та обґрунтованість запропонованих змін, розуміння ролі поліції.

5. Розробка комунікаційної стратегії для «Партнерської Поліції»

Опис: Уявіть, що ви є частиною команди, яка впроваджує модель партнерської поліцейської діяльності у вашому місті/районі.

1. На основі матеріалу лекції сформулюйте три ключові переваги цієї моделі для громади та один основний виклик, який може виникнути при її впровадженні.
2. Розробіть коротку комунікаційну стратегію для поліції (на 1 сторінку), спрямо-

вану на підвищення залучення громади до вирішення спільних проблем безпеки. Ваша стратегія має включати:

- **Цілі:** Чого ви хочете досягти?
 - **Цільові аудиторії:** До кого ви звертаєтесь?
 - **Ключові повідомлення:** Що ви хочете донести?
 - **Канали комунікації:** Які засоби (традиційні та інноваційні) ви будете використовувати?
 - **Механізми зворотного зв'язку:** Як ви будете отримувати відповіді від громади?
- Критерії оцінювання:** Розуміння моделі партнерської поліції, логічність та комплексність стратегії, практичність запропонованих кроків, використання знань з усієї лекції.

Використані та рекомендовані джерела:

1. Берендєєва А. І. Профілактична діяльність Національної поліції України в закладах освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 679-682. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/168>.
2. Бугайчук К. Л. «Трикутник вирішення проблем» як основна технологія Community Policing. *Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 21-22 серпня 2020 р.)*. Запоріжжя, 2020. С. 66–70.
3. Взаємодія поліції та громади (Community Policing). URL : https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/com_pol.pdf.
4. Вілсон П. Практичний посібник для поліцейських, що взаємодіють з громадою ; за ред. Є. Зимич, О. Чернищенко, Ю. Загуменна / Консультативна Місія Європейського Союзу. Харків : EUAM, 2018. 49 с.
5. Данчул О. С. Концепції «Сервісна держава» та «Community Policing» – необхідні умови ефективного реформування системи МВС України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. Вип. 3. С. 140–148.
6. Демський Н. В. Організаційні форми взаємодії підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України та інших суб'єктів профілактики правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 129-132. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/28>.
7. Демський Н. В. Реалізація підрозділами превентивної діяльності Національної поліції принципу взаємодії з населенням у сфері профілактики правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 359-362. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/87>.
8. Дрок І. С., Логвиненко Б. О., Луговий І. О. Взаємодія поліцейського офіцера громади та представників громади : наук.-метод. рек. Дніпро : ДДУВС, 2024. 48 с.
9. Звіт Національної поліції України за 2021 рік. URL : https://mediawww.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/Zvit_NPU_2021_.pdf.
10. Звіт Національної поліції України за 2022 рік. URL : https://mediawww.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_.pdf.
11. Звіт Національної поліції України за 2023 рік. URL : https://mediawww.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf.
12. Ковалів М. В. Взаємодія поліції та інститутів громадянського суспільств. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2 (12). С. 79-85.
13. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
14. Кундрик В. Взаємодія поліції та населення на засадах партнерства у сільській місцевості : посібник. 2-е вид. Київ, 2021. 52 с. URL : https://decentralization.ua/uploads/library/file/733/Community_Policing_Handbook_web_1304.pdf.
15. Кунєв Ю. Д. Взаємодія органів внутрішніх справ і громадських формувань з охорони громадського порядку як елемент державного управління у сфері правоохоронної діяльності. *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 2000. № 1. С. 108-112.
16. Логвиненко Б. О., Кравченко І. С. Взаємодія поліції та суспільства на засадах партнерства в діяльності підрозділів превентивної діяльності : методичні рекомендації. Дніпро : Дніпроп.

держ. ун-т внутр. справ, 2018. 20 с.

17. Майоров В. В. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства. *Право і суспільство*. 2020. Ч. 2. № 2. С. 185–190.

18. Медведенко С. В., Рудой К. М., Волокітенко І. О. Взаємодія поліції та 47 населення – основний принцип підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України. *Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland: International Multidisciplinary Conference (Stalowa Wola, Republic of Poland, 20-21.07.2018)*. Stalowa Wola, 2018. С. 10–13.

19. Найменше злочинів. URL : <https://www.rbc.ua/rus/news/naymenshezlochiniv-stalovido-mo-ki-oblasti-1731071621.html>.

20. Організація роботи дільничних офіцерів поліції в об'єднаних територіальних громадах на засадах партнерства: метод. рекомендації / Д. В. Голобородько, Б. О. Логвиненко, М. А. Очеретяний, А. О. Собакарь. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 68 с.

21. Погорілець О. Реалізація адміністративно-правового статусу підрозділів Національної поліції України щодо гарантування безпеки в освітньому середовищі. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 2 (62). С. 114-120. DOI : <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.2.17>.

22. Практики діалогу для порозуміння та участі. Як залучати та надихати на зміни у громадах? URL : <https://decentralization.ua/uploads/library/file/866/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.%D0%94%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3.pdf>.

23. Проєкт «Поліцейський офіцер громади». URL : https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/737/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83.pdf.

24. Про затвердження змін до Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 18.04.2019 № 377. URL : <https://www.npu.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-zmin-dopolozhennya-pro-departament-preventivnoyidiyalnosti-nacionalnoyi-policiyi-ukrayini>.

25. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>.

26. Про затвердження Інструкції з організації планування в системі Національної поліції України : наказ Національної поліції від 24.12.2015 № 202. URL : <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>.

27. Про затвердження Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 27.11.2015 № 123. URL : <https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/uploaded-files/%A3.pdf>.

28. Про затвердження Положення про Управління організації служби освітньої безпеки Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 12.04.2024 № 398. URL : <https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/uploaded-files>.

29. Прокопенко О. Ю., Булатін Д. О. До питання щодо взаємодії з громадою під час здійснення превентивної діяльності поліцією в окремих країнах ЄС. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.)*. Харків : ХНУВС, 2020. С. 420–423.

30. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 37.

31. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>

32. Теорія управління органами внутрішніх справ : підруч. / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : НАВСУ, 1999. 702 с.

33. Хатнюк Ю. А., Гурковська К. А. Зміст та перспективи взаємодії поліції і населення. *Часопис цивілістики*. 2021. № 43. С. 89–93.

Тема 5

РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА БЕЗПЕКИ ГРОМАДИ

Навчальні цілі: ефективно комунікувати з ветеранами з урахуванням їхнього досвіду, потреб та емоційного стану; виявляти кризові ситуації в громаді за участю ветеранів та оперативно реагувати в межах повноважень правоохоронця; застосовувати базові навички першої психологічної допомоги ветеранам у складних життєвих обставинах; взаємодіяти з суб'єктами системи підтримки ветеранів для забезпечення комплексного підходу до їх реінтеграції.

ЛЕКЦІЯ № 8

Визначення реінтеграції та особливості «шляху ветерана_ки». Ключові виклики та упередження, з якими стикаються ветерани_ки під час повернення. Державна політика як чинник успішної реінтеграції ветеранів. Роль місцевих громад та поліції у підтримці ефективно реінтеграції.

8.1. Визначення реінтеграції та особливості «шляху ветерана/ки»⁵⁴

Питання до аудиторії:
Як ви розумієте поняття «реінтеграція», з чим це поняття асоціюється? Що означає «реінтегруватися»?

Реінтеграція ветеранів в Україні є нагальним національним та міжнародним пріоритетом, обумовленим очікуваним зростанням чисельності ветеранського населення з 800 000 до приблизно 2 млн осіб.⁵⁵ Це стрімке зростання викликає серйозні занепокоєння щодо можливої кризи у сфері підтримки ветеранів. Без невідкладних та комплексних заходів держава ризикує не забезпечити належний рівень допомоги та можливостей для інтеграції тих, хто пройшов службу.

Громади, особливо у сільській місцевості, не мають належної інклюзивної інфраструктури, що ускладнює повноцінну участь ветеранів з інвалідністю в цивільному житті. Існують значні прогалини в економічній, психосоціальній та громадській підтримці, і вкрай необхідно посилити послуги державного сектору та модернізувати громадські заклади, щоб відповісти різноманітним потребам тих, хто повертається з фронту.

Вирішення цих викликів є питанням соціальної справедливості, а також критично важливим для збереження суспільної єдності та стабільності в Україні.

Реінтеграція – це складний і багатовимірний процес повернення ветеранів і ветеранок до мирного, цивільного життя після участі у військових діях. Вона охоплює соціальні, економічні, психологічні та політичні аспекти, і передбачає не лише адаптацію до мирного життя, але й повноцінне включення в життя громади на правах рівноправних і активних учасників.

⁵⁴ Шлях ветеранів і ветеранок. Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя. URL : <https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennia-SHLIAKH-veteraniv-ta-veteranok.pdf>

⁵⁵ Between Frontline and Home Front: Reintegration, Resilience and Participation Strategies for Ukraine's Veterans. Corioli Institute. November 2024. URL : <https://pislyasluzhby.ORG.ua/uploads/admin/Project%20Report%20-%20Between%20Frontline%20and%20Home%20Front.pdf>

У міжнародній практиці поняття реінтеграції часто розглядається в межах концепції DDR – роззброєння, демобілізація та реінтеграція (англ. DDR – disarmament, demobilization and reintegration). DDR є процесом, що зазвичай відбувається у конфліктних та постконфліктних контекстах. У таких умовах реінтеграція може охоплювати широкий спектр підпроцесів, зокрема:

- (Пере)встановлення соціальних зв’язків і мереж між колишніми бійцями та громадами/суспільством, до яких вони повертаються після участі в бойових діях;
- Доступ колишніх бійців до роботи, освіти або інших видів підготовки, необхідних для забезпечення працевлаштування;
- Можливість колишніх бійців брати участь у публічному політичному обговоренні.

У цьому контексті реінтеграція – це багатогранний процес з відкритим часовим горизонтом, що відбувається переважно на рівні місцевих громад. Це частина загального процесу розвитку держави та національна відповідальність, яка часто вимагає довгострокової зовнішньої підтримки.

Підхід CBR (реінтеграція на рівні громади / Community-Based Reintegration)

Цей підхід спрямований на розвиток спроможності місцевих громад приймати та інтегрувати колишніх бійців, а не лише на пряму підтримку самих ветеранів. У такій моделі індивідуальні ветерани отримують вигоди як члени громади, а не на підставі їхнього бойового минулого.

DDR у різних контекстах виглядає по-різному:

- У Філіппінах процес DDR пов’язаний із ходом політичних реформ. Це означає, що якщо реформи гальмуються – сповільнюється й DDR.
- У Колумбії в межах DDR було створено спеціальний судовий процес, а також розгорнуто місію ООН для моніторингу прогресу реінтеграції.
- У Північній Ірландії сторони домовилися, що єдиними свідками та гарантами знищення зібраної зброї будуть колишній президент Фінляндії Мартті Ахтісаарі та Сіріл Рамафоса, який згодом став президентом Південно-Африканської Республіки.

Важливо зазначити, що Україна активно працює над розбудовою сталої системи реінтеграції. Зокрема, у Стратегії ветеранської політики до 2030 року, наприклад, зазначається, що «заходи, що сьогодні вживаються для реінтеграції ветеранів/ветеранок в суспільство, є недостатніми. Вони мають форму державних соціальних виплат і пільг, що органами державної влади, органами місцевого самоврядування, представниками громадянського суспільства, а також самими ветеранами/ветеранками вважаються застарілими та неефективними»⁵⁶.

Реінтеграція – це процес повернення ветеранів до цивільного життя, у якому поліція відіграє важливу роль, забезпечуючи безпеку, повагу та підтримку на рівні громади.

⁵⁶ Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text>.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Що таке реінтеграція ветеранів та ветеранок? Які властивості або особливості має цей процес?

Питання до аудиторії:

Як суспільні очікування щодо ролі чоловіка/жінки можуть впливати на повернення ветеранів/ок до цивільного життя після служби?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Знайдіть в Інтернеті, що таке «Шлях ветеранів»? Поясніть, як Ви це розумієте?

Варто наголосити, що *реінтеграція ветеранів – це індивідуальний процес*, оскільки кожен ветеран чи ветеранка має свій унікальний життєвий досвід, історію служби, тип демобілізації, рівень підтримки від родини й громади, стан здоров'я та власне бачення свого майбутнього.

До того ж, існують гендерні відмінності, що суттєво впливають на досвід повернення до цивільного життя.

Жінки-ветеранки часто стикаються з подвійною невидимістю: як учасниці бойових дій, їхній внесок недооцінюється, а після повернення додому очікується, що вони швидко відновлять традиційні «жіночі ролі» в родині. Наприклад, деякі ветеранки повідомляють, що їм не дозволяли брати участь в бойових дій, або що під час звернення до медичних закладів їхній досвід і травми не сприймають всерйоз.

Для чоловіків-ветеранів існує інший тиск – суспільне табу на прояв емоцій чи визнання психологічних труднощів. Через це вони рідше звертаються по допомогу, що підвищує ризик ізоляваності, залежностей або суїцидальних думок.

Зокрема, ветеранки можуть зазнавати гендерно зумовленого насильства як під час служби, так і після повернення, і не завжди отримують адекватну підтримку від відповідних органів. Це особливо актуально для тих, хто поєднує досвід військової служби з материнством, адже стигматизація ускладнює реінтеграцію.

Таким чином, ефективна підтримка ветеранів має враховувати не лише індивідуальні особливості, але й гендерну чутливість, щоб забезпечити справедливу і повноцінну реінтеграцію для всіх.

За підходом Veteran Hub, кожен та кожна ветеранів та ветеранок проходить свій *унікальний Шлях*⁵⁷. Проведене організацією дослідження фіксує можливі шляхи повернення ветеранів/ок та пояснює що буває після повернення з території бойових дій.

Шлях розглядає ключові події в період від «до служби», коли ветеран_ка мобілізується або приймає рішення долучитися до служби до «початку цивільного життя», де за умов позитивної траєкторії, перехід до цивільного життя та первинна адаптація може тривати ~1-1,5 роки, а період стабілізації та вкорінення – ~3 роки і більше після служби.

Розуміння цього контексту є важливим для поліції, адже підходи до комунікації, підтримки чи реагування мають бути чутливими до індивідуальної ситуації та потреб ветерана.

Особливо важливо розуміти, що:

- Кожен проходить ці етапи у власному темпі.
- Немає «правильного» чи «неправильного» способу переходу до цивільного життя.
- Повернення до попередніх етапів – це нормальна частина процесу.
- Підтримка на кожному етапі може мати вирішальне значення.

Важливо! Варто враховувати, що частина ветеранів і ветеранок залишатиметься у складі військового резерву, а отже, умови його функціонування та можливість повторного залучення до служби в майбутньому істотно впливатимуть на їхню здатність відновити власне цивільне

⁵⁷ Шлях ветеранів і ветеранок. Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя. URL : <https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennia-shliakh-veteraniv-ta-veteranok.pdf>.

життя після завершення служби. Питання національної безпеки у контексті підтримки ветеранів, ветеранок і членів їхніх родин набуває особливої важливості з огляду на невизначеність у завершенні військового конфлікту та ризик відновлення бойових дій у середній або довгостроковій перспективі.

8.2. Ключові виклики та упередження, з якими стикаються ветерани_ки під час повернення

Говорячи про виклики, з якими стикаються ветерани_ки при поверненні до цивільного життя, перш за все варто зазначити про ризики неякісної реінтеграції ветеранів та ветеранок, на яких вони самі наголошують. Самі ветерани часто зазначають, що негативний досвід взаємодії з державними інституціями знеохочує їх до звернення за підтримкою. Це знижує рівень довіри до держави та суспільства загалом і може спричиняти соціальні конфлікти. Дослідження також вказують на випадки, коли після повернення з фронту ветерани не можуть адаптуватися до цивільного життя, що іноді призводить до залежностей – алкогольної чи наркотичної або інших негативних явищ та навіть радикалізації.

Тож, можна виділити декілька основних викликів:

1. Байдужість і формальне ставлення з боку держави

Ветерани часто відчують, що держава не проявляє реального інтересу до їхнього повернення в цивільне життя. Підтримка виглядає декларативною, без чіткого супроводу та взаємодії⁵⁸.

2. Порушення прав та відсутність механізмів захисту

Ветерани не мають ефективних способів відстояти свої права у випадках зневаги чи бездіяльності з боку державних органів. Вони зазначають потребу в правових важелях впливу.

3. Недостатній доступ до інформації

Після завершення служби ветерани часто залишаються без орієнтирів, не знають, що кроки робити далі, до кого звертатися, як користуватись доступними послугами. Бракує як інформування самих ветеранів, так і підготовки працівників державних інституцій щодо спілкування з ними.

4. Стигматизація та упереджене ставлення

Ветерани зіштовхуються з негативними стереотипами через ПТСР, інвалідність або військовий досвід. Це призводить до соціального виключення з боку як держави, так і суспільства.

5. Проблеми психічного здоров’я

Багато ветеранів внаслідок служби стикаються з психологічними викликами, як-то тривожність, депресія, гострі стресові розлади, травми, рідше – ПТСР⁵⁹. Вони стикаються з недостатньо розвиненою системою підтримки психічного здоров’я та реабілітації.

⁵⁸ Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок. Аналітичне дослідження. URL : <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf>.

⁵⁹ Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні з акцентом на інклюзивність ветеранів як вразливої категорії населення і роль, які ветеранські організації можуть відігравати у забезпеченні інклюзивності. Підсумковий аналітичний звіт. МОМ ООН міграція. Листопад 2023. 44 с. URL : https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть кілька викликів, що постають перед ветеранами в процесі реінтеграції?

Чи можуть поліцейські відігравати роль у подоланні таких викликів?

Питання до аудиторії:

Чи траплялось Вам стикатися зі стереотипами щодо себе чи інших?

Стереотипи – це нормальне явище в комунікації між людьми.

Альтернатива:

виконати зі здобувачами вправу інтерактивно, за якої здобувачі самостійно або в групах вказують на відомі їм стереотипи щодо ветеранів (ветеранок) та пропонують їх розвінчання.

6. Економічна дезорієнтація та складнощі з працевлаштуванням

Ветерани мають труднощі з переходом до цивільної професійної діяльності: відсутність відповідних навичок або нерозуміння як «перекласти» військові навички на цивільну мову, дискримінація на ринку праці, проблеми з перекваліфікацією, обмежений доступ до освіти та підприємництва.

7. Фізична інвалідність та проблеми зі здоров'ям

Деякі ветерани повертаються з фізичними травмами або інвалідністю, отриманими під час військової служби. Доступ до якісних медичних та реабілітаційних послуг має вирішальне значення для вирішення цих проблем та надання ветеранам можливості вести продуктивне життя.

Стереотипи (упередження) щодо ветеранів та ветеранок⁶⁰

Стереотипи про ветеранів та ветеранок часто виникають через недостатнє розуміння та некоректне уявлення про вплив досвіду служби на психіку людини. Ці стереотипи вже існують в суспільстві: ми їх звідкись знаємо, і вони ніби «допомагають» знайти швидке пояснення поведінці людей, зокрема ветерана чи ветеранки.

Найпоширеніші стереотипи про ветеранів і ветеранок та їх розвінчання:

МІФ: Усі ветерани та ветеранки мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

РЕАЛЬНІСТЬ

Насправді ПТСР – це медичний діагноз, який може бути встановлений тільки лікарем. Він має чіткі симптоми та є лише одним (і не найпоширенішим) варіантом того, як люди переживають наслідки бойового досвіду. Переважна більшість ветеранів та ветеранок успішно повертається до цивільного життя: вони не мають психічних розладів, але можуть потребувати певного часу для адаптації. Однак серед ветеранів та ветеранок, як і серед інших людей, можуть бути ті, хто має психічні розлади.

Варто розуміти, що наявність у людини психічного розладу, поперше, неможливо встановити «на око», по-друге, не означає її «неадекватність», небезпечність чи соціальну дисфункцію. Тому варто оцінювати людей за їхніми словами та діями без встановлення попередніх діагнозів.

МІФ: Усі ветерани та ветеранки агресивні та схильні до насильства.

РЕАЛЬНІСТЬ

Іноді ветеранів і ветеранок уявляють як людей, схильних до агресії та насильства через наявність бойового досвіду. Як і в попередньому випадку, це узагальнення надмірне та недоречне. Приміром, якщо людина в цивільному житті виявляє агресію, у свідків одразу виникає версія, що таку поведінку міг зумовити бойовий досвід. Такий стереотип певною мірою підживлюють ЗМІ, що, висвітлюючи випадки агресивної поведінки за участі військовослужбовців та військовослужбовиць, особливо наголошують на їхньому статусі.

⁶⁰ Взаємодія поліції, ветеранів та ветеранок. Посібник для Національної поліції. 98 с. URL : <https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/vzaiemodiia-politsii-ta-veteraniv.pdf>.

Рівень агресивності та схильність до насильства є індивідуальною рисою, а не характеристикою людей певної професії. Ба більше: завдяки специфіці військового досвіду, контроль емоційних проявів та дій у ветеранів та ветеранок може бути сильнішим, ніж у цивільних.

МІФ: Усі ветерани та ветеранки є небезпечними: вони мають зброю, а також більше за цивільних схильні до насильства – а отже, і правопорушень.

РЕАЛЬНІСТЬ

Коли йдеться про виклик за участі ветерана або ветеранки, працівники та працівниці поліції дуже часто вважають людей із бойовим досвідом правопорушниками або правопорушницями, тому що наявність бойового досвіду дає змогу займати в конфлікті позицію сили. Проте наявність у людини бойового досвіду не є причиною того, що вона порушуватиме закон чи скоюватиме злочини. До того ж ветерани та ветеранки звертаються по допомогу до співробітників та співробітниць поліції і як потерпілі, і як свідки. Зокрема може бути й Зокрема, що ветерани та ветеранки можуть і менше звертатися загалом до поліції, бо вважають себе до статню спроможними вирішувати конфлікти, що їх стосуються, без залучення поліції, що збільшує видимість випадків за участі ветеранів, ветеранок у ролі правопорушників та правопорушниць.

МІФ: Усі ветерани та ветеранки потребують постійної допомоги.

РЕАЛЬНІСТЬ

Іноді ветеранів або ветеранок, особливо тих, що отримали поранення, сприймають як беззахисних і таких, що потребують постійної допомоги та підтримки. Потреба в допомозі є індивідуальною і залежить від конкретної ситуації, вона не визначається наявністю чи відсутністю бойового досвіду.

МІФ: Ветерани та ветеранки особливо схильні до різних залежностей, зокрема від психоактивних речовин.

РЕАЛЬНІСТЬ

Іноді до ветеранів та ветеранок ставляться з пересторогою, бо вважають, що вони більше схильні до зловживання, а значить, і девіантної поведінки, яка з цим пов'язана. Проте немає прямої кореляції між наявністю в людини бойового досвіду та її залежностями, висновки щодо яких мають робити лише лікарі.

МІФ: Усі військові – герої.

РЕАЛЬНІСТЬ

В Україні існують також «позитивні» стереотипи щодо ветеранів та ветеранок. Постійний наголос на героїчних вчинках, надмірно емоційні реакції схвалення і захоплення теж можуть мати деструктивний вплив. Надмірна героїзація часто може бути недоречною та суперечити уявленню ветерана або ветеранки про їхній досвід. Важливо розуміти, що внесок ветеранів та ветеранок заслуговує поваги та схвалення, але не характеризує моральну сторону людини. Не варто оцінювати діяльність ветеранів та ветеранок за них самих або наділяти їх певними рисами, спираючись лише на те, що вони відстоювали територіальну цілісність та суверенітет України.

У поліції цей стереотип може проявлятися у зв'язку з тим, що працівники та працівниці поліції іноді не зважають на «незначні» правопорушення з боку ветеранів та ветеранок. Наприклад, коли йдеться про адміністративні правопорушення – ПДР, працівники та працівниці поліції можуть просто відпустити ветерана або ветеранку, бо не відчують морального права завдавати незручностей людині, яка захищає Україну зі зброєю в руках. Звичайно, працівники та працівниці поліції повинні з повагою ставитися до особистого внеску кожного ветерана або ветеранки в забезпечення цілісності нашої держави та її захисту, однак ветерани та ветеранки мають однакові права та обов'язки, процесуальне становище, можуть бути такими ж суб'єктами правопорушень, як і цивільні. Тому ставлення до них у Національній поліції має бути в межах чинного законодавства та фактичних обставин події.

МІФ: Усі ветерани та ветеранки зневажають тих, хто не служив.

РЕАЛЬНІСТЬ

Часом цивільні можуть мати уявлення, що ветерани та ветеранки ставляться до них негативно, зі зневагою. Частково це зумовлено тим, що військові, ветерани та ветеранки, особливо ті, що нещодавно завершили службу, мають особливості стилю спілкування, пов'язані з військовою культурою, лексикою та стилем ведення розмови загалом. Часто це інтерпретують як спробу наголосити на відмінності досвіду ветеранів та ветеранок від досвіду людей, що не служили у війську – зокрема працівників та працівниць поліції. Насправді як і у всіх інших випадках, військові дуже по-різному ставляться до цивільних. Можливість порозумітися визначає не досвід, а наше бажання й уміння вести комунікацію та зберігати контакт.

Упередження та стереотипи є нормальним явищем, адже вони допомагають швидко зорієнтуватись у ситуації невизначеності, коли ми не знаємо, якою є людина поряд із нами та як варто поводитися та діяти у взаємодії з нею. Але доволі часто вони заважають порозумінню. Аби розвінчувати стереотипи, важливо виробити розуміння того, звідки вони походять. До того ж, необхідно помічати й піддавати критиці власні упередження, а також оцінювати людей за їхніми діями, а не належністю до соціальної групи.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Чому важливо уникати або долати упередження та стереотипи у взаємодії з ветеранами та ветеранками?

8.3. Державна політика як чинник успішної реінтеграції ветеранів

Держава має повноваження, ресурси та вплив щоб сформувати сприятливий контекст для реінтеграції ветеранів і ветеранок, але водночас її недостатні зусилля або неефективні політики можуть значно ускладнити цей процес.

Ветеранська політика є систематизованим комплексом заходів, що направлений на створення сприятливих умов та надання можливостей ветеранам та ветеранкам для реінтеграції та повноцінного функціонування в соціумі.

Ветеранська політика — це комплекс заходів, що вживає держава, щоб забезпечити соціальний захист ветеранів війни та членів їх сімей.

В Україні такі заходи зі сторони держави здійснюються у взаємодії трьох гілок влади, але поки не можна говорити про їхню достатню систематизованість. Законодавча влада формує законодавчу основу програм та пільг для ветеранів і ветеранок; судова – гарантує їх дотримання, а виконавча – розробляє та реалізує їх. Зокрема, саме центральні органи виконавчої влади виступають в якості гарантів та координаторів процесів, що стосуються реінтеграції ветеранів та ветеранок, на них покладена функція розробки методології, забезпечення та контролю даного процесу.

В Україні питання соціального захисту та реінтеграції ветеранів_ок регулюються низкою законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, основними з яких є:

– **Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»** (№3551-ХІІ від 22.10.1993).

Визначає правовий статус ветеранів війни та встановлює державні гарантії щодо їх соціального захисту. Спрямований на захист ветеранів війни шляхом: створення належних умов для підтримання здоров’я та активного довголіття; організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів; виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни; надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров’я.

– **Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»** (№ 2011-ХІІ 20.12.1991).

Визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов’язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі.

– **Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»** (№ 2262-ХІІ 09.04.1992).

Визначає умови, норми і порядок пенсійного забезпечення громадян України із числа осіб, що перебували на військовій службі і які мають право на пенсію за цим Законом.

– **Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2025-2030 роки** (№ 1500-р від 31.12.2024).

Програма забезпечує комплексний підхід до соціального захисту ветеранів, зокрема їх правове, медичне та психологічне забезпечення.

– **Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей»** (№ 175-Н від 11.04.2024).

Встановлює стандарти надання соціальних послуг, спрямованих на адаптацію ветеранів та членів їхніх сімей до цивільного життя.

Міністерство у справах ветеранів – ключовий орган центральної влади, покликаний сприяти ефективній реінтеграції ветеранів/ок

Отже, центральну та координуючу роль серед Центральних органів виконавчої влади в процесі реінтеграції ветеранів і ветеранок відіграє Міністерство у справах ветеранів України⁶¹, що формує та впроваджує ветеранську політику, шляхом розробки нормативних документів, координування ветеранської політики між різними відомствами, органами виконавчої влади та підпорядкованими їм структур.

Міністерство у справах ветеранів України розробило та впроваджує кілька ключових стратегій, спрямованих на підтримку та реінтеграцію ветеранів. Ось дві основні з них:

1. Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1209-р від 29.11.2024): охоплює всі аспекти взаємодії держави з ветеранами, від початкових кроків повернення до цивільного життя до активної участі ветеранів у розвитку громад і держави. Стратегія була схвалена урядом і розроблена у співпраці з ветеранською спільнотою та міжнародними партнерами.

Згідно зі Стратегією, ветеранська політика базується на потребах ветеранів/ветеранок та має слугувати основою для надання державної підтримки з урахуванням усіх наявних соціальних та правових статусів.

Визначені стратегічні цілі фокусуються на 1) відновленні людського капіталу та добробуту ветеранів/ветеранок, членів їх сімей та 2) повазі до ветеранів/ветеранок.

2. Стратегія формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1350-р від 31.12.2024) є ключовим документом, спрямованим на створення комплексної системи підтримки військовослужбовців, що завершують службу. Вона передбачає надання психологічної та правової допомоги, сприяння соціальній, професійній та культурній адаптації, а також забезпечення інструментів для успішної реінтеграції в суспільство та економіку. Реалізація цієї стратегії покликана забезпечити гідний перехід ветеранів до цивільного життя та їхню активну участь у розвитку країни.

8.4. Роль місцевих громад та поліції у підтримці ефективної реінтеграції

Соціальна інтеграція – це вирішальний процес як для життя кожного окремого індивіда, так і для функціонування суспільства загалом. Соціальна інтегрованість як характеристика індивіда безпосередньо пов'язана зі здатністю взаємодіяти з іншими, будувати стосунки, досягати своїх цілей, а також з ментальним та фізичним здоров'ям (Berkman, Glass, Brissette & Seeman, 2000).

Протилежним до соціальної інтеграції є явище «соціального виключення», тобто маргіналізації індивіда чи соціальної категорії на основі їх стигматизації як «ненормальних» для суспільства (Beresnevičaitė, 2003).

⁶¹ Деякі питання Міністерства у справах ветеранів: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>

Відповідно, ветеранам та ветеранкам для того щоб адаптуватись у всіх сферах та стати повноцінно включеними в життя суспільства потрібно чимало часу, зусиль та ресурсів.

Наразі реінтеграція є двостороннім процесом, що відбувається як зі сторони індивіда, який або яка адаптуються у суспільстві, так і зі сторони суспільства, яке сприяє або ускладнює цей перехід. Без підтримки у цьому процесі, ветерани та ветеранки можуть стати «соціально виключеними», а при наявності чисельної маргіналізованої категорії людей у суспільстві зростає ризик внутрішніх конфліктів, що дестабілізує його загалом. Тому соціальна реінтеграція військових, що повертаються зі служби, важлива як для них самих, так і для всієї країни. Зокрема, значну роль у поверненні військових до цивільного життя грають родина, друзі, знайомі, суспільство загалом та власне держава. Саме остання відповідальна за добробут всіх громадян і зацікавлена в їхній єдності та соціальній включеності.

Серед видів підтримки ветеранів на місцевому рівні можна виділити⁶²:

1. Соціально-економічна підтримка, яка включає консультації з працевлаштування, перекваліфікацію та професійне навчання, сприяння підприємництву через гранти й консалтинг, а також фінансове консультування для підвищення особистої фінансової грамотності та стабільності.

2. Психологічна реабілітація, яка передбачає індивідуальні та групові психотерапевтичні сесії, програми розвитку стресостійкості, арт-терапію й інші альтернативні методи, а також підтримку сімей для поліпшення взаєморозуміння та емоційного клімату.

3. Медичне обслуговування охоплює фізичну реабілітацію, спеціалізоване лікування травм і захворювань, пов’язаних із військовою службою, а також програми формування здорового способу життя та профілактики залежностей.

4. Юридична допомога передбачає надання правових консультацій щодо соціальних гарантій і пільг, а також представництво їхніх інтересів у судах під час розгляду відповідних спорів.

5. Соціальна інтеграція включає організацію культурних і спортивних заходів для сприяння соціалізації та згуртованості громади, а також волонтерські програми, що допомагають ветеранам відчувати свою корисність і адаптуватися в суспільстві.

На регіональному рівні в Україні сформувались кілька основних моделей підтримки ветеранів, кожна з яких має свої особливості та напрямки діяльності. Загалом, такі моделі охоплюють різні програми, що фінансуються кожна окремо.

***Приклад 1.** Прифронтowa Херсонська область область є одним із лідерів по кількості запущених Єдиних ветеранських вікон в Центрах надання адміністративних послуг. Із 17 Центрів надання адміністративних послуг Єдине ветеранське вікно працює у 16, планується відкриття 17-го в одній із громад. Надається 19 послуг для ветеранів. До того ж, доступність до адмінпослуг забезпечена за рахунок мобільних офісів Центрів надання*

Громада як соціальна система відіграє одну з ключових ролей в процесі повернення ветерана/ки.

⁶² Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок. Аналітичне дослідження. URL : <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf>.

адміністративних послуг. Також Херсонщина долучена до проекту безоплатного протезування ветеранів. Вже 10 стоматологічних клінік уклали договори з Національною службою здоров'я України та наразі йде підготовка до реалізації рішення Уряду про безоплатне лікування зубів (Міністерство у справах ветеранів України).

Приклад 2. Соціальні проєкти для ветеранів за ініціативи Дніпропетровської обласної військової адміністрації: Путівник ветерана «ПКСЕЛЬ» (2024)⁶³; Спорт для ветеранів: тренування у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ⁶⁴; ГО «База++» – простір безоплатної реабілітації та реадaptaції ветеранів⁶⁵; Автошкола для осіб з інвалідністю у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ (проєкт МВС України в рамках Національної стратегії створення безбар'єрного простору та за ініціативи першої леді України Олени Зеленської «Без бар'єрів»)⁶⁶.

Приклад 3. Соціально-освітній проєкт для ветеранів #ТитаниUA⁶⁷ – це проєкт, створений за ініціативи Голови Дніпропетровської ОВА Сергія Лисака, для побратимів, що тільки проходять шлях відновлення. ТИТАНИ.UA – це проєкт:

– в якому головним принципом спілкування є «РІВНИЙ-РІВНОМУ»;

– про допомогу побратимам в питаннях соціалізації;

– про патріотичне виховання та культуру

– спілкування;

– про навчання та працевлаштування;

– про побудову в суспільстві поваги до ветеранів та ветеранок.

Для ознайомлення з іншими міськими, обласними або національними ініціативами для ветеранів_ок, була створена Е-Карта послуг для ветеранів – це цифровий інструмент, розроблений Міністерством у справах ветеранів України спільно з Представництвом Міжнародної організації з Міграції в Україні. Вона доступна на платформі е-Ветеран і покликана спрощувати доступ ветеранів, їхніх родин та сімей загиблих до різноманітних послуг, що надаються державними, недержавними та міжнародними організаціями. На карті представлено понад 8 200 послуг, включаючи психологічну підтримку, медичні програми, патріотичне виховання, мистецькі заходи та можливості для розвитку ветеранських об'єднань і підприємництва⁶⁸.

⁶³ Путівник ветерана «ПКСЕЛЬ» (2024). URL : <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/VETERAN/PutivnykVeteranaPiksel.pdf>.

⁶⁴ Інформація щодо тренувань у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ. URL : <https://adm.dp.gov.ua/veteranam/informatsiia-shchodo-trenuvan-u-dduvs>.

⁶⁵ ГО «База++» – простір безоплатної реабілітації та реадaptaції ветеранів. URL : <https://adm.dp.gov.ua/veteranam/baza-plus-plus>.

⁶⁶ У Дніпрі працює автошкола для людей з інвалідністю. URL : <https://dduvs.edu.ua/2023/07/13-u-dnipri-pratsyuue-avtoshkola-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/>.

⁶⁷ Соціально-освітній проєкт для ветеранів #ТитаниUA. URL : <https://adm.dp.gov.ua/veteranam/sotsialno-osvitnii-proiekt-dlia-veteraniv-tytanyua>.

⁶⁸ Е-ветеран. Міністерство у справах ветеранів війни. Офіційний сайт. URL : <https://eveteran.gov.ua/>.

Роль поліції у підтримці ефективної реінтеграції

Шлях ветерана або ветеранки після завершення служби – це період повернення до громади, облаштування побуту та покращення свого добробуту. Взаємодія ветеранів та ветеранок із працівниками та працівницями поліції є однією з точок у цьому шляху повернення до цивільного життя, бо Національна поліція України є інституцією, до якої громадяни й громадянки звертаються у випадках, коли потребують захисту, фахової допомоги тощо⁶⁹.

Опитування, проведене Центром Разумкова в грудні 2024 року⁷⁰ підтверджує необхідність співпраці правоохоронних органів з волонтерськими ініціативами, та розширення заходів з психологічної реабілітації правоохоронців, військовослужбовців, та ветеранів.

Національна поліція України активно підтримує процес реінтеграції ветеранів через різноманітні програми та ініціативи, що спрямовані на їх адаптацію до цивільного життя та інтеграцію в соціум. Національна поліція України сприяє працевлаштуванню ветеранів, особливо в умовах війни, коли багато колишніх військовослужбовців мають відповідний досвід і мотивацію служити. Також існують ініціативи щодо психологічної адаптації та фізичної реабілітації у тому числі в співпраці з міжнародними партнерами, громадськими організаціями та МВС України.

Таким чином, ці ініціативи сприяють не лише реінтеграції ветеранів у цивільне життя, але й зміцненню соціальної згуртованості, створюючи можливості для ветеранів реалізувати себе в новій професійній ролі, знижуючи рівень соціальної напруги та зміцнюючи довіру громадян до правоохоронних органів.

Проте, кожен поліцейський може долучитися до підтримки ветеранів_ок на шляху повернення до цивільного життя.

Ось декілька практичних порад, що сприятимуть цьому:

Виявляйте та долайте упередження

Усвідомлюйте й перевіряйте власні стереотипи – не робіть припущень про людину лише через її бойовий досвід.

Уникайте дискримінаційної поведінки, не ставтесь до ветерана/ветеранки як до потенційної загрози чи «героя, якому все можна».

Підтримуйте гідність та довіру у спілкуванні

Спілкуйтесь з повагою: звертайтеся до ветеранів на рівних, не применшуючи чи перебільшуючи їх досвід.

Уникайте зверхнього тону або жалості – це може відштовхнути людину.

Створюйте безпечний простір для звернень – не перешкоджайте ветеранам повідомляти про порушення, навіть якщо вони самі неохоче це роблять.

Інформуйте та орієнтуйте

Надавайте коротку, зрозумілу інформацію про доступні послуги, програми реінтеграції, соціальні служби, гарячі лінії.

Візьміть за звичку мати при собі (на поліцейській станції або у службовому автомобілі) буклет або контактний список служб підтримки для ветеранів.

⁶⁹ Взаємодія поліції та ветеранів, ветеранок. URL : vzaiemodiiia-politsii-ta-veteraniv.pdf.

⁷⁰ За лінією фронту: Суспільне сприйняття безпеки в Україні. Аналітичний звіт за результатами загальнонаціонального опитування громадян щодо оцінки безпеки. Київ, 2025. 56 с.

Пояснюйте процеси взаємодії з поліцією у зрозумілій формі – з урахуванням можливої тривожності чи недовіри.

Співпрацюйте з ветеранськими організаціями

Підтримуйте партнерство з ветеранськими громадськими організаціями, запрошуйте їх до участі у тренінгах, діалогах з поліцією, громадських ініціатив.

Запропонуйте спільні заходи (наприклад, зустрічі в громаді, інформаційні сесії, спортивні події, патрулювання разом із ветеранськими волонтерами).

Сприяйте рівності перед законом

Застосовуйте закон однаково до всіх – як до цивільних, так і до ветеранів, не виправдовуйте порушення службовим минулим.

Якщо порушення незначне – використайте нагоду для діалогу: поясніть суть правопорушення, уникаючи конфронтації.

Підтримуйте рівний доступ до правосуддя

Якщо ветеран або ветеранка є потерпілою стороною – активно сприяйте захисту їхніх прав і фіксації звернення.

Повідомляйте про можливість отримати юридичну допомогу, зокрема, через державні правові консультації або ветеранські правозахисні організації.

Шлях реінтеграції після служби – це не лише особиста трансформація, але й процес відновлення зв'язку з громадою, у якому Національна поліція України відіграє важливу роль як гарант безпеки, партнер у підтримці та посередник у доступі до соціальних послуг. Через реалізацію програм працевлаштування, підтримку психологічної адаптації, сприяння правовому захисту та розвиток партнерства з ветеранськими організаціями, поліція не лише допомагає ветеранам повернутися до мирного життя, але й зміцнює суспільну згуртованість та довіру громадян. Однак справжній ефект від реінтеграційної підтримки досягається не лише завдяки політикам чи програмам, а передусім – через щоденні дії кожного поліцейського. Коли поліцейські ставляться з повагою, не керуються упередженнями, створюють безпечний простір для спілкування, діляться корисною інформацією та залучають ветеранів до спільних справ – це і є людиноцентричний підхід у дії. Він допомагає не просто вирішити ситуацію, а налагодити живий, довірливий контакт і довести, що кожна людина справді важлива.

ВИСНОВКИ

– Реінтеграція ветеранів в Україні є стратегічно важливим процесом, що потребує комплексної підтримки з боку держави та громади. Оскільки чисельність ветеранів зростає, існує ризик недостатньої підтримки, особливо в сільських районах, де немає належної інфраструктури для ветеранів з інвалідністю.

– Реінтеграція включає соціальну

та економічну адаптацію ветеранів, а також їхню активну участь у житті громади. Важливо, щоб поліцейські розуміли індивідуальні потреби ветеранів, зокрема, враховували гендерні особливості, адже коректна та ефективна підтримка на кожному етапі адаптації може бути вирішальною для успішної реінтеграції.

– Реінтеграція ветеранів і ветера-

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Чи відрізнятимуться ці практичні поради при взаємодії з не-ветеранами? Чому?

нок – складний процес, що потребує чутливості, підтримки та подолання упереджень.

– Основними викликами є недостатня підтримка з боку держави, проблеми з доступом до інформації, охорони здоров’я, працевлаштування та стигматизація.

– Стереотипи щодо ветеранів – як негативні, так і позитивні – ускладнюють їхнє повернення до цивільного життя. Розуміння реальних потреб і досвіду ветеранів є основою для ефективної комунікації та підтримки з боку суспільства й поліції.

– Державна політика має вирішальне значення для успішної реінтеграції ветеранів та ветеранок в українське суспільство. Вона включає систему заходів, спрямованих на забезпечення прав ветеранів, їх соціальний захист та адаптацію до цивільного життя. Основну роль у процесі розробки ветеранської політики відіграють центральні органи виконавчої влади, зокрема Міністерство у справах ветеранів України, яке координує та впроваджує ветеранську політику, розробляє нормативні документи та співпрацює з іншими відомствами.

– Роль громади у зміцненні взаєморозуміння між ветеранами і цивільним населенням є критично важливою для успішної соціальної реінтеграції ветеранів.

– Процес реінтеграції є двостороннім: з одного боку, ветерани потребують підтримки для адаптації в цивільному житті, а з іншого – громада повинна активно сприяти цьому процесу, щоб уникнути соціального виключення.

– Без належної підтримки ветерани можуть стати маргіналізованими, що може призвести до внутрішніх конфліктів у суспільстві.

– Поліція відіграє ключову роль у поверненні до мирного життя. Поліцейські не лише забезпечують безпеку, але й можуть стати партнерами у підтримці ветеранів через щоденну взаємодію, інформування, повагу та співпрацю з ветеранськими організаціями.

– Практичні кроки, як-от подолання упереджень, підтримка гідності у спілкуванні, надання інформації про сервіси та рівне ставлення перед законом - формують людиноцентричний підхід. Саме завдяки таким діям зростає довіра до поліції та зміцнюється згуртованість громади.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Чому процес реінтеграції ветеранів і ветеранок має індивідуальний характер?
2. Опишіть державну та регіональну політику реінтеграції ветеранів і ветеранок. Як вони пов’язані між собою?
3. На Вашу думку, чи призводять застосовані заходи реінтеграції в рамках державної (або регіональної) політики до ефективної реінтеграції ветеранів і ветеранок? Відповідь обґрунтуйте.
4. Дослідіть мапу Шляху ветеранів і ветеранок⁷¹. Поясніть, як ветеран або ветеранка обирає свій шлях, максимізуючи позитивний ефект реінтеграції.
5. На Ваш погляд, за яких умов ветеран або ветеранка не зможе реінтегруватися в громаду?

⁷¹ Мапа Шляху ветеранів і ветеранок. URL : <https://veteranhub.com.ua/veteran-way/>.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Вирішіть завдання в підгрупах по 5-7 осіб та презентуйте спільне рішення:

1. Складіть контактний список служб підтримки для ветеранів у вашій громаді та створіть буклет, який зможете мати при собі під час виходу на роботу в Національній поліції України.

2. Обміркуйте та підготуйте ґрунтовну доповідь, як поліція може співпрацювати з ветеранськими організаціями на рівні громади?

3. Розгляньте ситуацію та визначіть, чи відбулася реінтеграція ветерана в громаду? Відповідь обґрунтуйте. Колишній військовий, ветеран М. після повернення 2 роки тому регулярно зловживає алкоголем, проживає з матір'ю, яка теж зловживає алкоголем. Спочатку сусіди ставилися до нього з повагою, тиснули руку, дякували за службу, навіть збирали гроші. 2 січня 2025 року близько 18.33 год. ветеран намагався застрелити сусіда після агресивного конфлікту, ініціатором якого був сам ветеран. Ветерана затримали поліцейські, що прибули на виклик, провели обшук в квартирі і вилучили зброю. Однак, наразі запобіжний захід підозрюваному не обрано – сусіди проживають поряд. Наразі досудове розслідування за даним кримінальним провадженням триває⁷².

4. Знайдіть у відкритому доступі Інтернет приклади або наведіть приклади історій ваших знайомих, коли реінтеграція ветерана була успішною (не менше 5). Оформіть у вигляді коротких історій, в яких відзначити; інформацію про перехід ветерана (ветеранки) зі служби до цивільного життя (позитивний або негативний досвід); що сприяло цьому; які інструменти були застосовані громадою (у тому числі поліцією).

5. Запропонуйте поліцейському офіцерові громади заходи реінтеграції ветерана, що він може застосувати до нього:

6. Військова кар'єра Артема розпочалася в 2005 році, коли він вступив до військового інституту. Після навчання й до 2012 року служив у спецпідрозділі «Омега». Коли в 2014 року Артема не взяли до війська через проблеми зі здоров'ям, допомагав військовим як волонтер. У 2022 році, коли почалася повномасштабне військове вторгнення, Артем став до лав Національної гвардії України. Під час бойового завдання отримав мінно-вибухове поранення обох ніг. Нагороджений орденом «За мужність» III ступеня та нагрудним знаком «За доблесну службу».

⁷² У Вінниці ветеран намагався застрелити сусіда: що каже постраждалий і як реагує поліція? URL : <https://vn.20minut.ua/Kryminal/u-vinnitsi-cholovik-napav-na-susida-z-pistoletom-scho-kazhe-postrazhda-11956370.html>

ЛЕКЦІЯ № 9

Психологічні та поведінкові реакції, що можуть мати ветерани та ветеранки. Розпізнавання кризових станів та психологічна допомога ветеранам, ветеранкам та і їхнім близьким під час викликів. Інструменти медіації для поліцейських.

9.1. Психологічні та поведінкові реакції, що можуть мати ветерани та ветеранки

Кожен і кожна з-поміж ветеранів та ветеранок мають свій, унікальний досвід повернення до цивільного життя. Це може бути складним процесом, що супроводжується не завжди полегшенням, а інколи почуттям провини, виснаженням, бажанням залишитися на війні. Щоб звикнути до таких змін, потрібен час.

Не всі ветерани та ветеранки з бойовим досвідом мають психічні розлади чи інші діагностовані хвороби, водночас кожен та кожна точно потребуватимуть певного часу на адаптацію до цивільного життя. Коли людина перебуває в зоні бойових дій чи навіть на 1-3 лінії фронту, її психіка переходить у режим виживання та перелаштовує систему в готовність до захисту. Унаслідок довготривалого перебування психіки в такому режимі війни проходитимуть через різні стани упродовж свого повернення до цивільного життя. Саме про ці можливі стани (post deployment syndrome) ми б хотіли розповісти детальніше, аби допомогти вам краще розуміти досвід ветеранів та ветеранок, що нещодавно повернулися до цивільного життя:

Зниження концентрації. Погляд людини ніби блукає під час розмови, вона не може утримувати інтенсивний зоровий контакт. Що сильнішим є відчуття напруги, то менше людина концентрується. Така реакція є природною зміною, яка відбувається під час тривалого перебування в зоні бойових дій. Внутрішній безпековий протокол людини змінюється, і відбувається переорієнтація мозку на відстежування загрози ззовні.

Зниження короткострокової пам'яті. Людина може бути забудуватою, не запам'ятовувати ваше ім'я чи деталей того, що відбулось. Вона складно формує сценарій подій, свідком яких була, погано пам'ятає те, що сталося нещодавно, проте дуже детально пам'ятає події, що відбувалися в зоні бойових дій та загрожували життю.

Зменшення емоційного діапазону. Людина може реагувати емоційно рівно (спрощено) як на позитивні, так і на негативні події. Це може виглядати як відстороненість та відсутність емоційного контакту під час розмови. Такий стан можуть зумовити: вигорання, втома, депресивні прояви через травматичний стрес.

Агресивна реакція на тригери. Людина може мати спалахи агресії чи інтенсивну емоційну реакцію. Такі спалахи агресії не направлені на поліцейських або людей навколо, а є результатом внутрішнього процесу опрацювання отриманого бойового стресу, втрати та інших подій, що пережили ветеран або ветеранка. Агресивна реакція у відповідь на загрозу (реальну чи ні) тривалий час допомагали вижити і запам'ятались їм як правильна реакція на події. До того ж, заборона на емоції періодично виявляється саме агресією.

Питання до аудиторії:

Згадайте з теми 3 основні психологічні техніки, важливі для кризових комунікацій, наприклад, «Активне слухання» або ди-хальні вправи.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

За якими поведінковими ознаками поліцейський може зрозуміти, що особа має психологічні розлади внаслідок набуття бойового досвіду?

Надмірна пильність. Людина відстежує периметр очима під час розмови чи в стані спокою. Частіше це не означає нічого більшого, ніж звичку контролювати навколишній світ та очікування небезпеки.

Полохливість. У людини виявляється надмірна реактивність чи метушливість у діях та емоціях. Це не означає, що людині є що приховувати чи вона в чомусь винна. По суті, така поведінка, а саме рухове збудження, є одним із проявів гострої стресової реакції.

Дезорієнтація внаслідок незначного стресу. Людина не встановлює зоровий контакт або дивиться крізь співрозмовника чи співрозмовницю, не може підтримувати діалог, плутається у свідченнях або не може вибудувати причинно-наслідкові зв'язки під час свідчення про події. Така реакція спричинена тим, що внаслідок стресу людина концентрується на опрацюванні когнітивної інформації, а не на зовнішніх подразниках.

Гостра реакція на тригерні звуки. Людина різко реагує на звичні для цивільного життя звуки: гуркіт, сигнал машини, крик, оскільки для них вони мають інше значення. Ці звуки можуть нагадувати прильоти, вибухи чи іншу небезпеку, що зумовлює гостру стресову реакцію або іншу неочікувану поведінку. Так працюють захисні механізми психіки, яка намагається адаптуватися після перебування в небезпеці.

Неможливість витримувати напругу та шум. Людина може просити зробити паузу, спонтанно припинити контакт чи уникати взаємодії в якийсь інший спосіб. Виснаження психіки та потреба взяти перерву може бути зумовлене черепно-мозковими травмами, емоційним вигоранням, а також надмірною кількістю пережитого травматичного стресу.

Настороженість та недовіра. Людина має переконання, що світ і люди навколо є небезпечними. Це також є психологічним наслідком тривалого перебування в стані загрози життю. Такий стан можна простежити загалом у дезорієнтації людини, у відмові свідчити про якийсь факт перебігу подій.

9.2. Розпізнавання кризових станів та психологічна допомога ветеранам, ветеранкам та їхнім близьким під час викликів

Іноді може бути важко зрозуміти, чим спричинені певні дії та поведінкові реакції людини: кризовим станом її свідомості чи іншими чинниками. Коректне визначення стану людини є запорукою того, що ви зможете із розумінням поставитися до неї, ефективно зупинити конфлікт та за необхідності надати першу психологічну допомогу. Саме тому в цьому розділі ми зібрали основні ознаки кризових станів, у яких можуть перебувати ветерани й ветеранки, а також заходи з першої психологічної допомоги, яка може знадобитися ветеранам, ветеранкам та їхнім близьким.

Виявлення та ознаки кризових станів у ветеранів, ветеранок.

Травматична ситуація може стати причиною кризового стану свідомості людини, яка її переживає. Працівники та працівниці поліції можуть стикатися з людьми у кризових станах не лише під час викликів, але й під час патрулювання. Залежно від того, скільки часу минуло від події та якими є симптоми, розрізняють: гостру реакцію на стрес, гострий стресовий розлад та посттравматичний стресовий розлад. Детальніше про всі ці стани та їх ознаки ви дізнаєтесь в цьому підрозділі.

ПТСР

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це розлад психічного здоров’я, який може виникнути після того, як людина пережила або стала свідком травматичних подій⁷³.

За різними оцінками, близько 80 % воїнів пройдуть зцілення природним шляхом, проте цей процес потребуватиме певного часу, а також розуміння та поваги від близьких та оточення. Поширеність ПТСР, спричиненого бойовими діями, становить від 2 % до 17 % серед ветеранів США⁷⁴. Зокрема, близько 80 % військових, що брали участь у бойових діях на Сході України під час АТО, а згодом і в Операції об’єднаних сил (ООС), зазнали тяжкого бойового стресу. Проте тільки у 25 % він перетворився в посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) різного ступеня вираженості⁷⁵. Наразі кількість ветеранів і ветеранок із діагнозом ПТСР збільшуватиметься, спершу через інтенсивність та тривалість бойових дій та довгі ротації. Повномасштабне вторгнення також залучило значну кількість цивільних чоловіків та жінок до участі в активних бойових діях без тривалої підготовки до служби. Що більше людей проживає бойовий досвід, то більше військовослужбовців, військовослужбовиць, ветеранів та ветеранок стикатиметься із симптомами ПТСР, адже він розвивається у 20–30 % людей, що пережили травматичну подію. ПТСР можна вилікувати, якщо мати належну підтримку та сприятливі обставини. ПТСР не є діагнозом лише військових, проте порівняно із цивільним населенням, військовослужбовці та військовослужбовиці мають вищий ризик розвитку ПТСР через інтенсивність пережитого досвіду, зокрема бойового⁷⁶.

Зокрема, ПТСР точно не є невиліковною хворобою – це скоріше спосіб, у який мозок долає травматичну ситуацію. Попри це, симптоми ПТСР так само можуть і зашкодити: у 2020 році Департамент у справах ветеранів США повідомив, що у 24,4 % ветеранів, що вчинили самогубство, було діагностовано ПТСР⁷⁷.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) — це хронічне порушення психічного стану, що може розвинутися після травматичної події. Близько 8% чоловіків та 20% жінок, що пережили травматичні події, мають ПТСР¹.

ПЕРЕВІР СЕБЕ
Чи може поліцейський кваліфікувати поведінку ветерана, як ПТСР?

⁷³ Бачурін, Бресешер. ПТСР лікується. Як допомогти собі та близьким? <https://veteranmedia.org/ptsr-likuyetsya-yak-dopomogty-sobi-ta-blyzkym-gidvid-platformy-berezhy-sebe/>.

⁷⁴ 5 Marlyn J. Moore; Evan Shawler; Christopher H. Jordan; Christopher A. Jackson. «Veteran and Military Mental Health Issues». National Library of Medicine. National Center for Biotechnology Information. August 17, 2023 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK572092/>.

⁷⁵ Osmolovska I., Bostwick M., Grant L., Napierkowski RJ та інші «SCARS ON THEIR SOULS: PTSD and Veterans of Ukraine», Kyiv 2023. https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-09/GLOBSEC_PTSD%20Report.pdf.

⁷⁶ Schultebrucks, Katharina, Meng Qian, Duna Abu-Amara, Kelsey Dean, Eugene Laska, Carole Siegel, Aarti Gautam та ін. «Pre-deployment risk factors for PTSD in active-duty personnel deployed to Afghanistan: a machine-learning approach for analyzing multivariate predictors». Molecular Psychiatry, 2 червня 2020. <https://doi.org/10.1038/s41380-020-0789-2>.

⁷⁷ U.S. Department of Veterans Affairs, Office of Mental Health and Suicide Prevention. 2022 National Veteran Suicide Prevention Annual Report. 2022. https://www.mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/data.asp.

Ознаки посттравматичного стресового розладу:

Повторне проживання травматичних подій (інтрузії, флешбеки):

– Повторні та інтрузивні образи, думки або спогади про травматичну подію можуть виявлятися в снах, що реально сплутати зі станом алкогольного сп'яніння або станом під дією психоактивних речовин, проте це один із характерних симптомів саме посттравматичного стресового розладу.

– Інтрузивні сни – повторювані неприємні сновидіння, що змістом чи емоціями пов'язані з травматичною подією.

– Флешбеки – людина поводиться Зокрема, ніби подія відбувається знову і знову, не усвідомлюючи та не диференціюючи спогад від реальності.

– Фізіологічна реакція на тригери: пітливість, прискорене серцебиття, підвищення тиску, нудота або блювота, тремор. Може бути нервовий імпульс, ніби «гаряча хвиля» проходить крізь усе тіло, важко дихати, слабкість у тілі.

Уникання:

– Уникання думок та розмов, пов'язаних із травматичною подією.

– Уникання людей, місць, предметів, ситуацій, що можуть викликати спогади про травматичну ситуацію.

– Нездатність згадати певні аспекти травматичної події.

– Негативні переконання чи очікування щодо себе та світу.

– Настороженість та недовіра: «нікому не можна довіряти», «світ небезпечний», «люди налаштовані проти мене».

– Стійкий пригнічений емоційний стан.

– Зменшення зацікавленості у важливих для людини видах діяльності.

– Відмова від соціальних стосунків.

– Труднощі з плануванням та уявленням власного майбутнього.

Гіперзбудження, спричинене тим, що організм переходить у режим постійного очікування небезпеки й переживає хронічне збудження симпатичної нервової системи. Що менше часу минуло від повернення із зони бойових дій, то вищим буде рівень збудливості нервової системи.

Також ПТСР може супроводжуватися такими станами як:

– Порушення сну.

– Підвищена дратівливість та спалахи гніву.

– Аутоагресивна поведінка – свідоме чи несвідоме заподіяння собі шкоди.

– Надмірна пильність.

– Проблеми з концентрацією.

Гостра реакція на стрес. Гострий стресовий розлад як один із видів кризового стану

Гостра реакція на стрес – це первинна, тимчасова реакція, що розвивається у людини у відповідь на потужний фізичний або психічний стрес.

Гостра реакція на стрес (ГРС) – це тимчасовий розлад, що розвивається у відповідь на сильний стрес, як правило, фізичний або психологічний. ГРС зазвичай зникає протягом кількох годин, днів або тижнів.

Гострий стресовий розлад (ГСР) є психічним розладом, що розвивається у деяких людей після травматичних подій: природних та техногенних катастроф, обстрілів, сексуального або фізичного насильства, дорожньо-транспортних пригод тощо.

Емоційними реакціями, що супроводжують ГСР, є: сильний страх, безпорадність, жах, провина, сором, гнів або емоційне оніміння.

У більшості людей, що зазнали травми, не розвиваються розлади, пов'язані зі стресом. Але все одно важливо вчасно отримати соціальну підтримку й психологічну допомогу.

Психофізіологічні стани гострого стресового розладу:

- тривалі порушення сну (безсоння або надмірна сонливість, тривожні сновидіння або нічні жахи, зміст яких пов'язаний із травматичною подією);
- можливі тимчасові порушення пам'яті та концентрації уваги;
- дратівливість;
- надмірна тривожність та настороженість;
- відчуття безпорадності та безнадії;
- втрата інтересу до звичних справ та діяльності, апатія, ангедонія (втрата відчуття задоволення до будь-чого);
- відчуття, що навколишній світ ніби нереальний або віддалений, позбавлений яскравих фарб;
- бажання відмежуватись від інших, соціальна ізоляція, відстороненість;
- нездатність відчувати позитивні емоції, можливий вузький спектр емоцій;
- мимовільні та нав'язливі спогади про травматичну подію чи флешбеки.

З моменту, коли трапилася травматична ситуація, починається відлік:

- Від кількох годин до 3 днів – людина може мати гостру реакцію на стрес, а саме: тривогу, безсоння, відчуття страху тощо.

Питання до аудиторії:

Як Ви вважаєте, чи переживали Ви ГСР? Якщо бажаете, розкажіть.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Чи може поліцейський зрозуміти ознаки ГСР? Які це ознаки?

Перша психологічна допомога ветерану – це сукупність заходів, спрямованих на підтримку та допомогу ветеранам, що пережили психологічні травми або мають потребу в психологічній підтримці. Вона може включати надання практичної допомоги, створення безпечного та комфортного середовища, слухання та розмову, заспокоєння та надання іншої підтримки на підтримку ветеранам, що пережили психологічні травми або мають потребу в психологічній підтримці. Вона може включати надання практичної допомоги, створення безпечного та комфортного середовища, слухання та розмову, заспокоєння та надання іншої підтримки.

– Від 3 днів до 3-4 тижнів після травматичної події – людина може мати гострий стресовий розлад, а саме: часті спогади про подію або часткову втрату пам'яті, безсоння або жажіття.

Інші типи емоційних реакцій на стрес та розлади адаптації

Ми навели найбільш типові ознаки психічних проявів, що найчастіше асоціюються з досвідом ветерана або ветеранки. Водночас варто розуміти, що ветерани та ветеранки, як і будь-які інші люди, можуть мати різні емоційні прояви, що не стосуються бойового досвіду.

Досить часто причиною емоційної реакції може бути сама ситуація, яка спричинила контакт із поліцією. Морально важкі ситуації можуть викликати не лише гострі стресові реакції, але і в цілому сильні людські емоції та складнощі з їх переживанням: плач, крик, злість, розгубленість, страх, безпорадність, підвищена тривожність, роздратованість, почуття провини. Також апатія, депресія, відчуття безнадії, порушення комунікації з людьми навколо та уникнення соціуму.

Більшість цих реакцій є типовими переживанням стресу та хронічного стресу. Що важче людина сприймає ситуацію, то більше шансів, що вона матиме такі реакції. Також важкість стресових реакцій може посилюватись, якщо йдеться про ситуацію, що впливає на людину упродовж довгого часу, наприклад, тривале розслідування важкого злочину, де людина є потерпілою чи свідком і їй раз за разом доводиться мати справу з інформацією, що нагадує про злочин.

У випадку ветеранів та ветеранок реакція на подію, яка спричинила контакт із поліцією, може накладатись на їхній досвід. Наприклад, переживання процесу адаптації до цивільного життя може відбуватись тоді, коли ветеран або ветеранка стали свідком автокатастрофи. Іноді в таких ситуаціях у ветеранів і ветеранок потрясіння може бути сильнішим, ніж у цивільних людей, через відчуття «неправильності» і безглуздості того, що смерть сталася не на війні, а через випадковість чи безвідповідальність.

Потрясіння можуть викликати події, що сприймаються як ті, що не мають сенсу, суперечать цінностям, викликають почуття безсилля. У всіх цих та багатьох інших випадках можуть проявлятися негативні емоційні реакції.

Перша психологічна допомога ветеранам, ветеранкам та їхнім близьким у кризових ситуаціях та під час гострих стресових реакцій

Перша психологічна допомога – це низка заходів, спрямованих на підтримку людини, що перебуває в кризовому психологічному стані. Ми найчастіше говоримо про першу психологічну допомогу у випадках, коли спостерігаємо сильні емоції або гострі стресові реакції. Для того, щоб надати таку допомогу, не обов'язково бути психологом, але важливо розуміти її основні правила та принципи.

Перша психологічна допомога покликана допомогти людині, яка має гостру стресову реакцію чи сильні негативні емоції, відчутти себе в безпеці та не завдати шкоди іншим, зменшити емоційну напругу, повернути контроль над ситуацією та зберегти власну гідність. У майбутньому це дає можливість знизити ризики розвитку психічних розладів.

Загальні правила першої психологічної допомоги

Працівники та працівниці поліції мають потурбуватись про фізичну безпеку всіх учасників та учасниць інциденту й виявити тих, хто першим потребує допомоги:

- люди, що потребують медичної допомоги;
- люди, що через емоційну реакцію можуть становити загрозу для інших чи для себе;

- люди, що перебувають у стані шоку і ступору;
- люди, що мають сильні емоційні прояви: напад страху, паніки, істерики, плач.

- Потурбуйтеся про безпечний простір і місце, де ви можете надати допомогу. Краще, щоб це було тихе місце без зайвих глядачів та шуму.

- Ставтеся з терпінням та повагою. Навіть якщо людина поводить, на ваш погляд, неадекватно, вона може перебувати у кризовому стані, і особливо потребує ввічливого ставлення.

- Краще уникати фізичного контакту. Якщо немає такої можливості, то треба спитати дозволу або попередити, що ви збираєтеся робити, оскільки різкі рухи, доторки можуть тільки ескалювати конфлікт або гостру реакцію.

- Керуйте ситуацією, зберігаючи доброзичливу, але директивну позицію. Дайте пораду щодо того, що краще зробити, у яке місце зараз краще перейти або які дії виконати, водночас дослухайтеся до потреби людини.

- Не занурюйтеся в емоції людини. Говорячи з людиною про емоції, помічайте їх, але не розвивайте обговорення емоційного стану, бо це може поглибити кризовий стан та його вияви.

Згідно з методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки⁷⁸, під час надання першої психологічної допомоги також заборонено:

- змушувати людину відразу розповідати про те, що з нею відбулося;

- давати оцінку тому, що людина зробила чи не зробила, або її емоціям;

- додумувати й інтерпретувати ситуацію замість людини;

- обіцяти те, чого ви не можете гарантувати насправді («все буде добре»);

- використовувати специфічні терміни, що людині на той момент важко зрозуміти та інтерпретувати;

- позбавляти людину віри в здатність подбати про себе.

Найбільш універсальний спосіб надати першу психологічну допомогу є протокол РІЗУ, рекомендований Ізраїльською коаліцією травм⁷⁹

Деякі кроки ймовірно доведеться повторити кілька разів. Це нормально. Стресові реакції є сильним пристосувальним механізмом, що сприяє виживанню. Зупинити його іноді буває непросто.

⁷⁸ Міністерство освіти і науки України. Лист Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій». <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36860>

⁷⁹ Israel Trauma Coalition (ITC) – Ізраїльська коаліція травми – це асоціація організацій, які займаються психосоціальною підтримкою населення, постраждалого від різних категорій катастроф, зокрема від війни.

Алгоритм РІЗУ

Ізраїльський протокол першої психологічної допомоги (РІЗУ) – це алгоритм дій, який використовується для надання допомоги людям у стані стресу, часто викликаному травматичною подією. Цей протокол зосереджений на базових потребах людини, таких як безпека, заспокоєння та підтримка, з метою зменшити їхні емоційні та фізичні страждання.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які етапи алгоритму РІЗУ?

Головне завдання першої психологічної допомоги – повернути людину до ефективного функціонування і безпечної поведінки.

Варто також розглянути, як працювати з конкретними емоціями людини в кризовому стані.

Агресивна поведінка. Насамперед ви повинні гарантувати безпеку всім присутнім. Якщо прояви агресивної поведінки людини можуть нашкодити оточенню, то можна намагатися зупинити її фізичними методами. Якщо ж ні, то важливо не сперечатись, але зберігати впевненість. У діалозі можна підлаштуватись під тон і темп співрозмовника чи співрозмовниці, і поступово сповільнюватись. Важливо не виявляти агресію у відповідь, давати виговоритись, тримати контакт спокійним і впевненим тоном.

Ступор та апатія. Людина в ступорі може чути та бачити, тому чітко, тихо й повільно говоріть їй те, що допоможе відновити контакт (скористайтесь зазначеним протоколом «РІЗУ»). Людина може не одразу почати говорити, але згодом безперервний контакт та відчуття безпеки повернуть її до функціонального стану. Після того, як функціональність відновиться повністю або частково, з'ясуєте, чи є якісь потреби, що можливо допомогти задовольнити: туалет, пиття, тепло тощо. Дочекайтесь того, хто є надійним контактом потерпілого, і впевніться, що ця людина потурбується про нього чи неї.

Тремор та рухове збудження. Треба дати можливість людині «завершити ситуацію» – запропонувати потруситись, швидко походити, зробити кілька фізичних вправ. Після надмірного збудження можливе швидке знесилення, тому потурбуйтеся про місце, де людина зможе потім побути в тиші. Не сперечайтесь, не ставте питань, не давайте команд, що починаються з «не»: «не біжіть», «не розмахуйте руками», «не кричіть». Це ще більше дезорганізує потерпілого чи потерпілу: свідомість спочатку сприймає назву дії, а потім її заперечення, вказівку на потребу утриматися від неї. Натомість краще давати стверджувальні вказівки, наприклад, «Підійміть руки догори та зробіть вдих, а тепер нахиліться вперед і зробіть глибокий видих».

Напад страху чи паніки. У цьому випадку варто скористатись протоколом РІЗУ або можна спробувати вправу «5-4-3-2-1».

Для цього потрібно:

по черзі назвати 5 предметів, що є навколо вас;

відчутти на дотик 4 речі (холод лавки, тепло променів сонця);

почути 3 звуки (голоси людей, гул автівок);

відчутти на запах 2 речі (аромат парфумів, кави);

скуштувати 1 предмет (цукерка, жувальна гумка, вода).

Загальне правило такого дихання: короткий вдих, довший видих.

Це допоможе людині активізувати когнітивні функції та увагу. Можна запропонувати людині подихати в спокійному, зручному для неї темпі.

Нехай людина сама обере та врегулює темп дихання, який для неї є комфортним і заспокійливим. Корисним буде кілька разів повторити людині, де вона є, і що з нею відбувається.

Плач або істерика. Не варто надмірно заспокоювати людину чи соромити її. Водночас варто стежити, щоб людина не підсилювала свої негативні емоції через повтори та зациклення. Спробуйте обережно повертати людину в тут-і-тепер.

З'ясуйте, хто є її контактом, до кого можна звернутися, аби людина не лишилася сама та мала підтримку. Якщо сльози переходять в істерику, варто спробувати зупинити її. Говоріть із постраждалим короткими фразами, впевненим тоном, направляйте людину до того, щоб вона почала самостійно діяти: «випийте води», «вмийтеся». Водночас робіть це спокійно, оскільки ваш емоційний стан також впливає на реакцію потерпілого.

Коректно та вчасно надана перша психологічна допомога є не лише запорукою того, що потерпілим буде легше пережити травматичну подію. Надавши людині першу психологічну допомогу та стабілізувавши її стан, ви тим самим полегшуєте свою наступну взаємодію з нею, зміцнюючи довіру й повагу до себе.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Сформулюйте питання для виконання вправи «5-4-3-2-1».

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Спробуйте самостійно виконати вправу з дихання.

Як близьким та колегам взаємодіяти з людиною в кризовому стані, зокрема ветераном чи ветеранкою?

– Будьте готові вислухати.

– Не тисніть на людину – натомість надайте максимальну емоційну підтримку. Дайте людині знати, що ви хочете почути про її почуття. Якщо людина не готова або не хоче говорити про це, не наполягайте. Не вживайте фраз, на кшталт, «Зберіться!», «Помовчіть!», «Спокійніше!», «Мені байдуже! Не цікавить!». Краще скажіть: «Я поруч, я з вами!», «Я готовий/а вислухати/поговорити з вами, коли ви будете готові».

– Не варто відразу давати практичні поради людині в кризовому стані.

– Не варто стверджувати, що розумієте кризовий стан людини: «Я знаю, я розумію, що ви відчуваєте».

– Якщо ви відчуваєте, що розмова стає неприємною та складною для людини в кризовому стані, дайте можливість їй зупинитися в цей момент. Відновіть розмову через певний час.

– Якщо ви маєте змогу, порадьте людині звернутися по допомогу до кваліфікованого фахівця: психолога, психотерапевта чи лікаря-психіатра. Це можна зробити шляхом дзвінка на лінію підтримки або попередньо обговоривши з людиною, записати на офлайн-прийом.

– Якщо людина говорить про можливе скоєння самогубства, реагуйте спокійно, але дійте негайно. Не залишайте його або її на самоті. За можливості приберіть лікарські засоби, зброю або будь-які інші предмети, що можуть бути використані для спроби самогубства, а також залучіть спеціалістів, як вказано в попередньому пункті.

Загалом більшість людей відновлюються, як тільки виходять із травматичної ситуації, коли їм демонструють підтримку та емпатію, дають можливість «проговорити» подію та дати волю виявлення її реакції.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Спробуйте самостійно виконати вправу з дихання.

Медіація – це процес врегулювання конфліктів за допомогою нейтральної особи (медіатора), який допомагає сторонам досягти взаємоприйняттого рішення. У контексті конфлікту між особою та ветераном, де медіатором є поліцейський, це означає, що поліцейський, який пройшов спеціальну підготовку, допомагає сторонам конструктивно вирішити конфлікт.

9.3. Інструменти медіації для поліцейських

Медіація – це метод пошуку порозуміння між групою людей відповідно до певної процедури та принципів.

Зважаючи на те, що розв'язання конфліктів – це рутинна для працівників та працівниць поліції, то нам видається, що розуміння роботи та застосування інструментів медіації може покращити вербальну та невербальну комунікацію працівників та працівниць поліції в конфліктних ситуаціях, зокрема це стане в пригоді у випадках взаємодії з ветеранами та ветеранками.

Алгоритми взаємодії працівників та працівниць поліції з ветеранами та ветеранками

Рекомендації щодо взаємодії працівників та працівниць поліції з ветеранами та ветеранками під час викликів

Поводьтеся з ветераном або ветеранкою, як із будь-якою іншою людиною, не акцентуючи на тому, що їхня поведінка може бути зумовлена бойовим досвідом. Якщо ветеран або ветеранка перебувають у кризовому стані, то спочатку варто надати їм першу психологічну допомогу.

Спершу розглянемо формулювання у випадках, коли людина може бути свідком.

Що можна говорити під час опитування свідка:

«Не хвилюйтесь, у нас вистає час, аби все обговорити».

«Це дуже непросто, тому не поспішайте».

«Чи правильно я зрозумів/ла?».

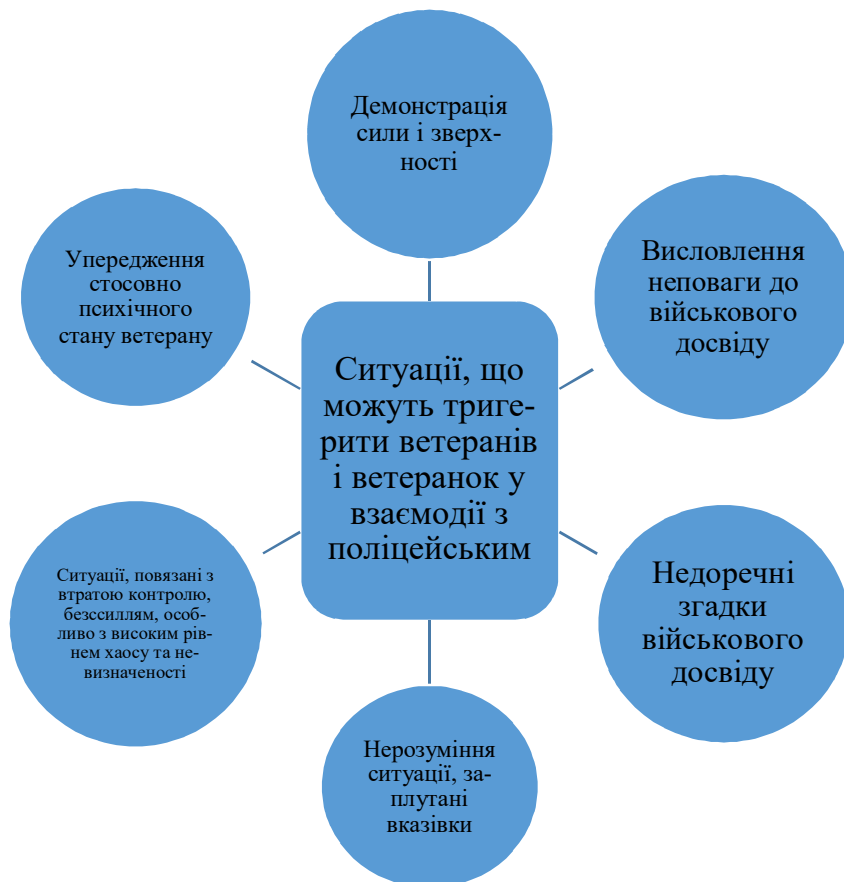
«Чи можу я уточнити цей момент детальніше?».

«Поясніть мені, будь ласка, ...».

«Чим або як я можу вам допомогти зараз?».

«Не соромтеся, плакати – це нормально в такій ситуації, я зачекаю».

«Давайте поговоримо про це детальніше».

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які ситуації можуть тригерити ветеранів і ветеранок у взаємодії з поліцейським?

✗ Чого не варто говорити під час опитування свідка:

«Давайте трохи прискоримось».

«Говоріть швидше, в мене мало часу».

«Ви впевнені, що говорите все правильно, ви не придумаете?».

«Я вас розумію, але мені потрібна інформація, а не істерики».

«Чи могли ви завадити самогубству?».

«Чому ви не допомогли людині?».

«Заспокойтеся, досить вже плакати, я не буду тут сидіти ще годину чекати».

Рекомендації щодо взаємодії працівників або працівниць лінії 102 з ветеранами або ветеранками:

- Говоріть розбірливо, спокійним голосом;
- Повторюйте інформацію за потреби;
- Перепитуйте інформацію для чіткої фіксації: «Чи правильно я почув_ла, що ви сказали _____?»;
- Уникайте емоційних реакцій на почуту інформацію;
- Давайте повний перелік дій, що треба зробити або які відбудуться.
- Якщо ви розумієте, що людина потрапила в гострий стресовий стан – нормалізуйте її почуття. Запропонуйте разом зробити техніку саморегуляції.
- Запитайте, чи є хтось поруч, і попросіть дати слухавку або покликати іншу людину.
- Разом проговоріть план наступних дій.

Вирішення конфліктів за допомогою методів медіації

Медіація – це фактично перемовини з професійною підтримкою нейтрального посередника (медіатора). Але це все ще перемовини, тобто для участі в медіації між сторонами конфлікту має бути відносний баланс сили.

Отже, для медіації не підійде ситуація, коли одна зі сторін суттєво переважає іншу силою та впливом.

Попри це, деякі інструменти медіації можуть допомогти працівникам та працівницям поліції у вирішенні кризових ситуацій, зокрема під час взаємодії з ветеранами та ветеранками. Одним з таких інструментів вирішення конфлікту є *ефективна комунікація*. Ефективність комунікативних навичок залежить, з одного боку, від здатності розуміти свої емоції та потреби, здатності керувати собою. З іншого боку – від розуміння емоцій і потреб інших, здатності керувати стосунками з іншими. Відповідно, аби зробити спілкування між сторонами конфлікту більш ефективним, необхідно розвивати навички вербальної та невербальної комунікації. Спираючись на них, працівники та працівниці поліції краще аналізуватимуть власну поведінку та поведінку громадян і громадян под час вирішення будь-якого конфлікту.

Пастки вербальної комунікації

Вербальна комунікація – це спілкування за допомогою мовлення. Для працівників та працівниць поліції саме вербальна комунікація є рутиною.

Вербальна комунікація полягає в тому, що краще ви розумієте ситуацію, то влучніше підбираєте слова, і тим більша ймовірність того, що вас зрозуміє інша сторона конфлікту. Однак все одно під час комунікації можуть виникати «пастки», що заважатимуть процесу. Аби розсудливо комунікувати з будь-ким у різних ситуаціях, треба вміти працювати з власними упередженнями та припущенням, аналізувати позицію опонента та розпізнавати ймовірні маніпуляції. Завдяки технікам вербальної комунікації, про які йтиметься далі, працівники та працівниці поліції зможуть не перетинати кордони іншої людини та не ескалювати конфлікт далі.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Якими будуть наслідки, якщо комунікація буде неефективною?

Драбина формування упереджень

Запорукою діяльності працівників та працівниць поліції є свідома та неупереджене ставлення до будь-кого за принципами рівності, законності та справедливості. Це стає можливим, якщо звертати більше уваги на власні «драбини формування упереджень» та вміти нейтралізувати їхній вплив на свою діяльність.

«Драбина формування упереджень» – концепція, за якою людина реагує на обмежену кількість інформації з огляду на потребу в безпеці. Тобто людина робить висновки лише з часткових даних, а потім ґрунтує на цьому свої дії. Якщо не відстежувати цей ланцюг, то можна стати заручником упередженого ставлення до інших.

ДРАБИНА ФОРМУВАННЯ УПЕРЕДЖЕНЬ

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Наведіть практичні приклади пасток вербальної комунікації?

Частіше за все упередження формуються шляхом своєрідної драбини за такою формулою: доступні дані → вибіркове сприйняття → умовивід → висновки → дії.

Упереджене ставлення до певної групи людей часто залежить від попереднього досвіду. Люди іноді неусвідомлено наділяють представників та представниць певної сфери, професії, національно-етнічної чи іншої групи негативними характеристиками, що зумовлює вороже ставлення, недовіру, а отже й підвищення вимог до людини, з якою ми ще навіть не мали досвіду комунікації.

Відповіддю на наше упереджене ставлення стає реакція захисту, яка може бути агресивною. Так крок за кроком ми підіймаємось драбиною упереджень, водночас загострюючи комунікацію та ескалюючи конфлікт.

Варто пам'ятати, що різні моделі, способи поведінки, притаманні різним представникам тієї чи іншої групи. Відокрема, у вас природньо може виникнути сумнів в об'єктивності наведених фраз. Далі можна спробувати проаналізувати шлях формування власних думок, рухаючись поступово драбиною упереджень.

Змішання фактів, емоцій та суджень

Відчуваючи сильні емоції люди часто не помічають, що їхні слова або дії змушують інших сперечатися, заперечувати або ображатися. Також люди зазвичай не відстежують, що викликає подібні реакції у відповідь з їхньої сторони. Суперечка може загострюватися, коли двоє учасників комунікації спираються на різні факти та сперечаються щодо інтерпретацій та суджень, що на них побудовано. Щоб знизити негативний вплив на діалог через такий «коктейль», доречно будувати розмову з урахуванням описаних нижче правил.

ФАКТИ. Дізнайтеся, хто на які факти спирається, чи однакова в сторін інформація. Перевірте достовірність цієї інформації за потреби. Подумайте, як ви разом можете доповнити «картину реальності» на думку кожної сторони⁸⁰.

СУДЖЕННЯ. Кожній людині саме її розуміння ситуації здається найбільш правильним та обґрунтованим. Натомість діалог та питання допомагають перейти від плаского сприйняття речей до багатогранного. Варто дозволити собі прийняти й зрозуміти, чому інша людина робить саме такі висновки, що попередні знання та досвід це зумовлює.

ЕМОЦІЇ. Емоції в комунікації – це нормально. У кожної людини є незадоволені потреби, що за різних обставин викликатимуть різні емоції. Водночас щоб емоції не мали зовеликого впливу на комунікацію, треба вміти керувати своїми станами та зважати на стани інших.

Для цього під час розмови треба:

- конкретно адресувати емоції;
- демонструвати розуміння;
- використовувати просту та нейтральну мову;
- переводити акцент з минулого на майбутнє;
- витримувати межі між емпатією та симпатією;
- бути готовими сприймати й розуміти людину, яка відчуває сильну емоцію, але не починати відчувати те саме.

Приклад змішання фактів, емоцій та суджень:

Дуже часто в патрульних та слідчих не так багато часу, тому вони хочуть зібрати всю інформацію від учасників та учасниць конфлікту якнайшвидше.

Пояснення: Переходити одразу «до суті» не завжди правильно. Важливо приділяти достатньо часу емоційному стану співрозмовників, дослідженню обставин та налагодженню довіри під час комунікації. А вже потім – свідченню та вибудовуванню рішення.

«Нагостріть пилку» перед тим, як пиляти дрова. З «наточеним інструментом» працюється швидше. У такий спосіб навіть інформація, яку ви надалі збиратимете, буде більш послідовною та якісною. А спілкування з людьми – спокійнішим.

Що робити, коли в діалозі змішались факти, судження та емоції?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як емоції можуть заважати поліцейському виконувати службові завдання? Наведіть приклади. Які можна застосувати механізми саморегуляції?

⁸⁰ Алюшина Н., Ахметович Д., Василевська Т., Ібрагімова І. та ін. Надс. Посібник з формування організаційної культури на публічній службі, або Як скласти пазл вашої організаційної культури. <http://surl.li/vsgkka>

Мозок людини працює Зокрема, що, залежно від ситуації, ним керують емоції або раціо. Тому для ефективного спілкування необхідно розуміти, у якому стані знаходитесь ви та ваші співрозмовники. Розмова не буде ефективною, якщо хтось із присутніх перебуває під впливом сильних емоцій. Це важливо для слідчих та патрульних, адже вони не зможуть зібрати чітку та якісну інформацію, якщо комунікація відбуватиметься з людиною в кризовому стані.

Базові настанови у роботі з емоціями: не блокувати, не ховати, не заперечувати їх. Тобто важливо дати людині виговорити свої емоції, бо це може знизити амплітуду її стану. Спокійний стан співрозмовника допомагає працівникам та працівницям поліції взяти якісні свідчення. А замовчування емоцій навпаки створює повторний ризик ескалації конфлікту. Тому так важливо виокремлювати час для роботи з емоціями людини та, за необхідності, передавати її психологам або лікарям.

Припущення

Люди часто спираються на свій попередній досвід, загальне розуміння процесів і не шукають додаткової інформації під час ухвалення рішень, особливо працівники та працівниці поліції. У таких випадках дуже великою є загроза йти за неперевіреними припущеннями, що можуть ескалювати конфлікт.

Приклад припущення: Розширені зіниці та порушення мовлення обов'язково є ознакою алкогольного сп'яніння або дії наркотичних речовин.

Пояснення: Якщо ви бачите людину з такими симптомами, усе одно краще розпитати деталі. Побудова комунікації в цій ситуації може різнитися залежно від обставин. Для початку розмови можуть бути більш ефективними відкриті питання у вигляді спонукального речення: «розкажіть про...». Для уточнення підійдуть «закриті» питання, коли людина стверджуватиме або заперечуватиме сказане вами: «так» або «ні». Проте засудження або звинувачення людини не спрацює ні в якому разі. Не варто використовувати фрази на кшталт: «ви ж багато випили сьогодні?», «ви ж розумієте, що заборонено сидати п'яним за кермо?».

Краще ставити такі питання:

- 1. Розкажіть, що сталося;*
- 2. Ви вживали алкоголь чи інші речовини сьогодні?*
- 3. Чи вживаєте ви зараз медичні препарати? Які саме?*

Варто ставити питання поступово одне за одним, але обов'язково уважно слухати та повторювати почуте, аби людина впевнилась у тому, що її чують та розуміють.

Маніпуляції та техніки стійкості

Мета маніпуляції – отримати від вас те, що потрібно людині, яка маніпулює. Маніпуляція можлива, коли ви «нестійкі». Тобто, якщо чийсь дії або слова виводять вас із рівноваги – маніпуляція спрацювала. Цьому можна запобігти: треба діяти на випередження щодо можливої маніпуляції, але діяти з повагою.

Приклад: Під час спілкування з ветеранами та ветеранками, поліцейські можуть попередити стереотипні фрази про «ти не служив/ла, то яке право маєш ...» і нагадати про власну важливу роль і воїнів у забезпеченні захисту країни.

Людина також може кидати виклик у різних формах: провокувати, не визнавати, розхитувати авторитет. Аби краще цьому протистояти, варто пропрацьовувати емоційну стійкість, тобто коли ви, попри негативні емоції, спокійно продовжуєте працювати за регламентом.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Чи буде професійно, якщо поліцейський буде використовувати техніки маніпуляції під час спілкування з ветераном? Наведіть позитивний та негативний приклад.

Пояснення:

Покращити свій стан під час кризової ситуації можна за допомогою такої практики:

«ОПОРА» – це практика, яка допомагає відновити свою стійкість у ситуації, яка її похитнула. Техніка має 3 компоненти, що треба уявити.

Можна для початку робити це в спокійному просторі, де не буде відволікань:

«Хвіст кенгуру»: уявіть, що у вас є опора позаду, наче хвіст кенгуру. Коли вам важко, ви можете спертись на нього і стане легше. Коли закріпили відчуття, рухайтесь до наступного елементу.

«Зірка-дороговказ»: уявіть, що ви бачите зірку в небі. Що з вами б не відбувалось, вона не зникає і завжди підказує той напрям, в якому ви маєте рухатись. Пригадуйте її завжди, коли долають сумніви.

«Погляд на серце». Подивіться на людину або людей навколо, опустивши погляд на рівень серця, і вже з того рівня заговоріть із людиною. Ви побачите та почуєте людину інакше, водночас маючи для цього необхідні моральні сили.

Ви також можете перетворити будь-яку іншу власну техніку чи рутину на дію, яка зможе допомогти відновитися вам, наприклад:

– Дихання: на 1-2-3 – вдих, 4-5-6-7-8-9 – видих. Прорахуйте до 300 і ви відчуєте як нервова система заспокоїться. Інша техніка – рівномірне дихання 4х4.

Роблячи однаковий вдих та видих, ми гармонізуємо нервову систему, знижуємо тривогу, підвищуємо концентрацію.

Одна з найважливіших компонентів у всіх цих практиках – бути в стані спостерігача за собою у ситуації, бачити її ніби згори, помічати власні емоції, стан, реакції та людей навколо.

Загальні внутрішні настанови для працівників та працівниць поліції, що їм будуть корисні, зокрема під час взаємодії з ветеранами та ветеранками:

– Важливо пам'ятати: у центрі уваги будь-якої ситуації – людина. І вона заслуговує на повагу.

– Ветерани та ветеранки – це ті, хто виконують надважливу функцію захисту від зовнішнього ворога. Водночас поліція захищає від «внутрішнього ворога» – від тих, хто може становити загрозу публічному порядку, безпеці людей у нашій країні.

– Як зовнішній, так і внутрішній захист населення є надважливою функцією держави, а люди, що забезпечують захист, заслуговують на визнання і повагу.

– Поведінка представників певної групи не є підставою для узагальнень та суджень про доброчесність всіх.

Тому як поліцейським, так і ветеранам та ветеранкам, варто не піддаватись упередженим діям через стереотипи.

Узагальнений алгоритм дій при комунікації з ветеранами, що проявляють ознаки сильного збудження, нервування або ПТСР:

1. Зберігайте спокій і контроль над ситуацією

– Спокійний голос і поведінка: Підтримуйте спокійний тон голосу, повільно і чітко говоріть, уникаючи поспіху та паніки.

– Уникайте агресивної або настирливої поведінки: Підходьте до ситуації з розумінням, не намагайтеся примусити ветерана/ку до швидких дій чи рішень.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які практики, на Ваш погляд, є найбільш ефективними під час спілкування з ветераном в кризовій ситуації?

2. Забезпечте безпечне середовище

– Оцініть обстановку: Якщо можливо, перемістіть ветерана/ку у тихе, спокійне місце подалі від гучних звуків або великого скупчення людей.

– Забезпечте комфорт: Запропонуйте сісти, запропонуйте склянку води, відкрийте вікно для свіжого повітря або запропонуйте трохи відпочити.

3. Застосуйте техніки заспокоєння

– Поясніть, що ви поруч, щоб допомогти: Скажіть: «Я тут, щоб допомогти. Все добре, ми можемо це вирішити разом.»

– Застосуйте прості техніки заспокоєння: Наприклад, техніка «Глибоке дихання» або «Метелик»

– Запропонуйте виконати їх разом, якщо це доречно.

– Заохочуйте зосередження на теперішньому моменті: Використовуйте техніку «Тут і зараз», допомагаючи ветерану/ці повернутися до відчуття реальності.

4. Слухайте і спостерігайте

– Активне слухання: Дайте ветерану/ці можливість висловитися, не перебивайте, уважно слухайте їхні слова і відповіді.

– Спостереження за поведінкою: Звертайте увагу на невербальні сигнали (міміка, жести) та реагуйте на них з повагою.

5. За потреби надайте додаткову допомогу

– Запропонуйте звернутися до спеціаліста: Якщо ситуація не покращується, порадьте звернутися до психолога або іншого фахівця, надайте контакти відповідних служб.

– Повідомте відповідальним особам: У разі необхідності, сповістіть керівника або відповідального працівника про ситуацію для забезпечення додаткової підтримки.

6. Завершення ситуації

– Підтримайте ветерана/ку до стабілізації стану: Залишайтеся поруч, поки вони не почуватимуться краще.

– Підсумуйте розмову: Коротко підсумуйте, що було обговорено або вирішено, щоб завершити спілкування на позитивній ноті.

7. Аналіз і навчання

– Оцініть свої дії: Після закінчення ситуації обговоріть з колегами, що можна було зробити краще, та внесіть зміни до алгоритму дій, якщо це необхідно.

– Постійне навчання: Пройдіть додаткове навчання з технік управління стресом і комунікації з ветеранами, якщо це доступно.

Алгоритм дій, коли ветерани проявляють агресію:

1. Зберігайте спокій і контроль над собою

– Не реагуйте агресивно у відповідь: Залишайтеся спокійними, говоріть м'яко і повільно, не підвищуйте голос.

– Зберігайте професіоналізм: Уникайте особистих коментарів чи звинувачень, залишаючись на нейтральній позиції.

2. Забезпечте безпеку

– Зберігайте дистанцію: Дотримуйтесь безпечної відстані, щоб уникнути фізичного контакту і дати ветерану/ці простір.

– Забезпечте безпеку оточення: Якщо можливо, попросіть інших людей залишити приміщення або перемістіть спілкування в окрему кімнату, щоб уникнути ескалації.

3. Спробуйте деескалацію ситуації

– Використовуйте спокійний тон: Заспокойте ветерана/ку словами: «Я розумію, що ви зараз засмучені. Давайте спробуємо спокійно обговорити це разом.»

– Використовуйте нейтральні фрази: «Давайте спробуємо вирішити це питання разом. Я тут, щоб допомогти».

4. Слухайте і проявляйте емпатію

– Дайте можливість висловитися: Дозвольте ветерану/ці висловитися, не перебиваючи, що може знизити напруження.

– Проявляйте співчуття: Скажіть: «Мені шкода, що ви відчуваєте себе так. Я хочу допомогти знайти рішення».

5. Залучення додаткової допомоги

6. Завершення ситуації

– Пропонуйте тимчасову паузу: Якщо можливо, запропонуйте взяти паузу, щоб заспокоїтись: «Можливо, краще зробити перерву і повернутися до цього питання пізніше.»

– Запропонуйте альтернативні рішення: Якщо агресія вищує, спробуйте запропонувати варіанти вирішення проблеми, що можуть задовольнити ветерана/ку.

7. Після ситуації

– Повідомлення керівництву: Докладно опишіть інцидент у звіті для керівництва або відповідального підрозділу.

– Підтримка працівників: Організуйте підтримку для працівників, що брали участь у складній ситуації, наприклад, психологічне консультування або обговорення ситуації з колегами.

8. Аналіз і запобігання

– Розбір ситуації: Після завершення інциденту обговоріть з колегами, що можна було зробити краще, і розробіть стратегії для запобігання подібним ситуаціям у майбутньому.

– Постійне навчання: Розгляньте можливість додаткового навчання з деескалації конфліктів та роботи з агресивними клієнтами.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Сформулюйте 5 основних засад взаємодії поліцейського з ветеранами та ветеранками?

ВИСНОВКИ

– Повернення ветеранів до цивільного життя – це унікальний і часто складний процес, що потребує часу для адаптації. Хоча не всі ветерани мають психічні розлади, багато хто переживає стани, такі як зниження концентрації та короткострокової пам'яті, зменшення емоційного діапазону, агресивні реакції на тригери, надмірна пильність, полохливість, дезорієнтація від незначного стресу, гостра реакція на тригерні звуки, неможливість витримувати напругу та шум, а також настороженість та

недовіра. Ці реакції є результатом тривалого перебування психіки в режимі виживання під час бойових дій. Розуміння цих станів є ключовим для ефективної взаємодії та підтримки ветеранів.

– Важливо коректно визначати кризові стани у ветеранів, оскільки це дозволяє ефективно зупинити конфлікт та надати необхідну психологічну допомогу. Кризові стани можуть бути спричинені травматичною ситуацією і проявлятися як гостра реакція на стрес, гострий стресовий розлад

або посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). ПТСР не є невиліковною хворобою, але потребує підтримки. Поліцейські повинні вміти розпізнавати ознаки цих станів, такі як повторне проживання травматичних подій, уникнення, гіперзбудження, порушення сну, дратівливість, аутоагресивна поведінка, підвищена пильність та проблеми з концентрацією. Перша психологічна допомога (ППД) спрямована на підтримку людини в кризовому стані, забезпечення її безпеки, зменшення емоційної напруги та відновлення контролю, що знижує ризики розвитку психічних розладів. ППД включає створення безпечного простору, терпіння, повагу, уникнення фізичного контакту без дозволу, директивну, але доброзичливу позицію та вміння працювати з емоціями, не занурюючись у них.

– Медіація, як метод врегулювання конфліктів за допомогою нейтральної

особи, є корисним інструментом для поліцейських, особливо у взаємодії з ветеранами. Хоча медіація як повноцінний процес вимагає балансу сил між сторонами, її окремі інструменти, зокрема ефективна комунікація, можуть значно покращити взаємодію в кризових ситуаціях. Розвиток вербальних та невербальних комунікативних навичок допомагає поліцейським краще розуміти власну поведінку та поведінку громадян, працювати з упередженнями та припущеннями. Важливо уникати «пас-ток» вербальної комунікації, таких як поспішність, знецінення емоцій та непродумані судження. Ефективна комунікація включає вміння розрізняти факти, судження та емоції, а також працювати з емоціями, не блокуючи їх, щоб забезпечити спокійний стан співрозмовника та отримати якісну інформацію.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які особливості сприйняття поліцейського можуть мати ветерани, і як ці особливості впливають на ефективність взаємодії?
2. Чому важливо враховувати психологічний стан ветеранів під час службового спілкування з ними?
3. У яких випадках емпатія може відігравати ключову роль у комунікації з ветеранами, і як її проявити професійно?
4. Які помилки в комунікації можуть призвести до конфлікту з ветераном, навіть якщо поліцейський діє формально правильно?
5. Як попередній досвід служби самого поліцейського (чи його відсутність) може впливати на стиль та тональність спілкування з ветеранами?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Якщо хочете навчитися надавати першу психологічну допомогу в кризових ситуаціях, опануйте навички з курсу «Перша психологічна допомога» від Prometheus та Університету Джонса Гопкінса, створеного відомим експертом у сфері кризової психології доктором Джорджем Еверлі.

2. Передивіться відеоролики про те, як перемогти стрес (ГО «Безбар’єрність»). Чи були ці знання корисними? Які саме?

Використані та рекомендовані джерела:

1. Алюшина Н., Ахметович Д., Василевська Т., Ібрагімова І. та ін. Надс. Посібник з формування організаційної культури на публічній службі, або Як скласти пазл вашої організаційної культури. URL : <http://surl.li/vsgkka>.
2. Баглай С., Яшкіна Д., Ветеран Хаб. Дослідження. Взаємодія поліції та ветеранів, ветеранок, захисників, захисниць: розвідувальний аналіз. Київ : Ветеран Хаб, 2024. 128 с.
3. Баглай С., Яшкіна Д., Ветеран Хаб. Кар'єрні можливості ветеранів і ветеранок у секторі безпеки та оборони (на прикладі Національної поліції України). Дослідницький звіт. Київ : Ветеран Хаб, 2024. 96 с.
4. Бачурін Б. ПТСР лікується. Як допомогти собі та близьким? URL : <https://veteranmedia.org/ptsr-likuyetsya-yak-dopomogty-sobi-ta-blyzkyim-gidvid-platformy-berezhy-sebe/>.
5. Взаємодія поліції, ветеранів та ветеранок : посібник для Національної поліції. 98 с. URL : <https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/vzaiemodii-politsii-ta-veteraniv.pdf>.
6. Міністерство освіти і науки України. Лист про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36860>.
7. Національна поліція: загальні рекомендації щодо взаємодії із ветеранами і ветеранками. Київ : Ветеран Хаб, 2024. 14 с. URL : https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/rekomendatsii-_natsionalna-politsiia-zahalni-rekomendatsii-shchodo-vzaiemodii-iz-veteranamy-i-veterankamy-_veteran-khab.pdf.
8. Рекомендації щодо політик та процедур працевлаштування ветеранів та ветеранок. Національна поліція. Київ : Ветеран Хаб, 2024. 17 с. URL : https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/rekomendatsii-_natsionalna-politsiia.-rekomendatsii-shchodo-polityk-ta-protsedur-pratsevlashtuvannia-veteraniv-ta-veteranok-_veteran-khab.pdf.
9. Як сформувати дружні до ветеранів та ветеранок умови праці. Національна поліція. Київ : Ветеран Хаб, 2024. 145 с. URL : https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/posibnyk-_natsionalna-politsiia.-yak-sformuvaty-druzhni-dlia-veteraniv-ta-veteranok-umovy-pratsi-_veteran-khab.pdf.
10. Marlyn J. Moore; Evan Shawler; Christopher H. Jordan; Christopher A. Jackson. «Veteran and Military Mental Health Issues». National Library of Medicine. National Center for Biotechnology Information. August 17, 2023. URL : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK572092/>.
11. Osmolovska I., Bostwick M., Grant L., Naperkowski RJ та інші «SCARS ON THEIR SOULS: PTSD and Veterans of Ukraine», Kyiv 2023. URL : https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-09/GLOBSEC_PTSD%20Report.pdf.
12. Schultebraucks, Katharina, Meng Qian, Duna Abu-Amara, Kelsey Dean, Eugene Laska, Carole Siegel, Aarti Gautam та ін. «Pre-deployment risk factors for PTSD in active-duty personnel deployed to Afghanistan: a machine-learning approach for analyzing multivariate predictors». Molecular Psychiatry, 2 червня 2020. URL : <https://doi.org/10.1038/s41380-020-0789-2>.
13. U.S. Department of Veterans Affairs, Office of Mental Health and Suicide Prevention. 2022 National Veteran Suicide Prevention Annual Report. 2022. URL : https://www.mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/data.asp.

Тема 6 ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Навчальні цілі: розпізнавати ознаки домашнього насильства; ефективно комунікувати з постраждалими, дотримуючись принципів чутливого підходу та недискримінації; надавати первинну психологічну допомогу та забезпечувати безпечне середовище для постраждалих; взаємодіяти з іншими суб'єктами (соціальні служби, медичні установи, правозахисні організації); реалізовувати превентивні заходи та інформувати населення щодо механізмів захисту від насильства.

ЛЕКЦІЯ № 10

Поняття, ознаки та форми домашнього насильства. Нові виклики для громад у запобіганні та протидії домашньому насильству, зумовлені воєнним станом. Основні суб'єкти та їх повноваження щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Роль, значення та повноваження Національної поліції України в сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Особливості взаємодії уповноважених підрозділів Національної поліції України на рівні громад щодо захисту постраждалих від домашнього насильства.

10.1. Поняття, ознаки та форми домашнього насильства. Нові виклики для громад у запобіганні та протидії домашньому насильству, зумовлені воєнним станом

Серед актуальних викликів періоду воєнного стану важливе місце посідає питання запобігання домашньому насильству. Воно є поширеним також і тому, що запровадження воєнного стану та запуск мобілізаційних процесів значно вплинули на суспільство в психолого-фізіологічному розрізі. Тематика насильства може бути гострою у тих сім'ях, в яких є військовослужбовець, що потребує підтримки. Поява фактору ведення воєнних дій на території України, на жаль, не зменшила кількість випадків домашнього насильства і ця проблема досі залишається невирішеною. Сьогодні досі існує необхідність у подальшому дослідженні домашнього насильства, факторів його виникнення, та способам його протидії.

Понятійний апарат терміна «домашнього насильства» є досить конкретизованим та зводиться до єдиного загального тлумачення. Зокрема, під терміном «домашнє насильство» слід розуміти діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, що спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь⁸¹. Зі змісту наведеного тлумачення

Питання до аудиторії:

Чи знаєте Ви, що таке домашнє насильство?

⁸¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.01.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

Домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

поняття «домашнє насильство» слід говорити про те, що воно має свій класифікативний ряд, про який йтиметься далі, а також про тих осіб, що вважатимуться постраждалими від домашнього насильства.

Основні ознаки домашнього насильства:

1. Систематичність: це не поодинокий інцидент, а повторювані дії.
2. Дисбаланс влади: одна особа намагається контролювати іншу.
3. Нанесення шкоди: фізична, психологічна, економічна або сексуальна шкода.
4. Приватний характер: відбувається за зачиненими дверима, що ускладнює виявлення та втручання.
5. Стійкість: постраждалим особам часто важко розірвати коло насильства.

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб:

- 1) подружжя;
- 2) колишнє подружжя;
- 3) наречені;
- 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- 5) особи, що спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- 6) особи, що мають спільну дитину (дітей);
- 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- 8) дід (баба) та онук (онука);
- 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- 11) рідні брати і сестри;
- 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);
- 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, що мають спільну дитину (дітей), що не є спільними або всиновленими;
- 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, що перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;
- 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, що проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

Саме тому при аналізі ситуації домашнього насильства слід враховувати також і роль у ньому осіб, тобто чи є вони суб'єктами домашнього насильства і чи розповсюджується на них дія Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Основним нормативно-правовим актом у даній сфері є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству. Однак ключовим є те, що Закон визначає основні напрями реалізації державної політики в означеній сфері, спрямовані на захист прав та інтересів постраждалих осіб.

Україна на державному рівні визнала наявність проблеми домашнього насильства ще у 2001 році, коли, на підставі положень Конституції України та Конвенції ООН про права дитини, було прийнято Закони України «Про охорону дитинства» та «Про попередження насильства в сім'ї». В цих законодавчих актах було дане визначення таких понять як «насильство», «постраждала особа від насилля», а також було введено термін «захисний припис».

Але потреба впровадити правові норми, що відповідатимуть сучасним міжнародним та європейським стандартам зумовила прийняття 7 грудня 2017 року Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який скасував дію попереднього Закону «Про попередження насильства в сім'ї», а також розширював коло суб'єктів, на яких покладається здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, а також коло осіб, на яких розповсюджується дія цього Закону. Рішучими змінами до кримінального законодавства держави у сфері домашнього насильства вважається прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства та боротьби з цими явищами»⁸², який набрав чинності 11 січня 2019 року. Основною метою цього закону є криміналізація домашнього насильства. Згідно із законом, домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. За такі дії винні можуть бути карані громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.

Статистика:

Згідно із річним звітом НПУ за 2024 рік, було зареєстровано 195,2 тис. заяв і повідомлень про вчинення правопорушень та інших подій, пов'язаних із домашнім насильством. За результатами реагування на такі повідомлення складено майже 150 тис. адміністративних протоколів за статтею 173-2 КУпАП та розпочато досудове розслідування за 2,8 тис. кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством⁸³.

Домашнє насильство включає чотири форми:

– *фізичне насильство* – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру;

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які положення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стокгольмська конвенція) вже відображені в національному законодавстві України?

⁸² Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>.

⁸³ Річні звіти | Національна поліція України.

– *сексуальне насильство* – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

– *психологічне насильство* – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

– *економічне насильство* – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Особу, яка тривалий час потерпає від насильства, можна виявити за низкою ознак фізичного, економічного, сексуального та психологічного характеру, зокрема:

Фізичне насильство має такі ознаки (клінічні симптоми):

– Погіршення фізичного й психічного здоров'я, емоційні та неврологічні розлади.

– Головний біль, біль у м'язах, синці, забиті місця відсутність зубів, ушкодження кісток та м'яких тканин, наявність частково залікованих попередніх травм, сліди укусів, опіки незвичайної форми та в різних частинах тіла.

– Втрата ваги, зневоднення.

– Наявність інфекцій, що передаються статевим шляхом; викидні плоду, мертвонароджені діти, передчасні пологи, недостатня вага у немовлят.

Сексуальне насильство може характеризуватися такими ознаками (клінічними симптомами):

– Порушення сексуальності, зокрема зниження або втрата сексуального потягу.

– Інфекції, що передаються статевим шляхом.

– Травми та пошкодження статевих органів.

– Наявність викиднів, мертвонароджених дітей та небажаних вагітностей.

– Примусове залучення до комерційного сексу.

Економічне насильство може характеризуватися такими ознаками (клінічними симптомами):

– Неможливість розпоряджатися сімейним бюджетом та власними коштами.

– Відмова від праці або навчання під тиском; праця на посаді/робочому місці, обраному під тиском.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть 4 форми домашнього насильства.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть основні індикатори фізичного, психологічного, сексуального та економічного домашнього насильства.

- Робота, зумовлена необхідністю утримувати того, хто водночас контролює (відбирає) всі гроші.

- Одяг, взуття, що не відповідають сезону та погоді; старе вбрання; наочні ознаки існування в злиднях (незважаючи на реальні прибутки).

- Недоїдання.

- Наявність житлових проблем (негараздів).

Психологічне насильство може характеризуватися такими ознаками (клінічними симптомами):

- Страх, тривожність, постійне почуття небезпеки (завжди перебуває напготові), нерішучість, повна безініціативність та відчуття безпорадності.

- Труднощі з концентрацією.

- Наявність скарг психосоматичного характеру.

- Депресія; нав'язливі рухи та думки, схильність до одноманітних рухів та дій на кшталт розгойдування в кріслі, різання паперу, розчісування одного й того ж пасма волосся тощо.

- Надмірне збудження, безсоння або, навпаки, підвищена сонливість та уповільнення рухів (останні вважаються проявом «ліношів», «нездатності добре виконувати свої домашні обов'язки» та підсилюють почуття провини).

- Втрата соціальних контактів з родичами, друзями, гостре відчуття/прагнення самотності та ізоляваності.

- Уникання погляду в очі.

- Суїцидальні наміри, погрози позбавити себе життя.

- Почуття провини, сорому за отримані фізичні ушкодження.

- Звуження свідомості, нездатність адекватно оцінювати ситуацію, власне майбутнє, свої вчинки та вчинки інших людей, поєднання підозрілості з безмежною довірливістю.

- Відкладання часу звернення за допомогою або відмова від неї чи будь-якого зовнішнього втручання, спрямованого на виявлення та зміну ситуації.

- Зневіра в можливості змін у власному житті на краще, відсутність ініціативи, страх перед життям, втрата сенсу і інтересу до життя.

Усі вищенаведені ознаки є важливими індикаторами того, що особа може перебувати в ситуації домашнього насильства. Незалежно від форми, в якій воно проявляється, критично важливо не залишати це поза увагою та усвідомлювати: така особа потребує належної підтримки та фахової допомоги.

Міфи та стереотипи про домашнє насильство:

- «Б'є – отже, любить»;

- «Це особиста справа сім'ї»;

- «Постраждала особа сама винна»;

- «Гроші заробляє він/вона — значить має право повністю ними розпоряджатися»;

- «Це не насильство, поки не підняв руку» «Чоловіки не стають постраждалими особами від насильства»;

- «Насильство буває тільки в неблагополучних сім'ях».

Запобігання та протидія домашньому насильству стало актуальним питанням для вирішення на рівні громад, особливо в умовах воєнного стану. Воєнний стан в Україні значно ускладнив ситуацію із домашнім насильством, породивши цілу низку нових викликів для громад:

Питання до аудиторії:

Які стереотипи та міфи існують в нашому суспільстві щодо домашнього насильства.

Яка реальна ситуація?

1. Зростання рівня стресу та агресії: бойові дії, втрати, переміщення та невизначеність підвищують рівень стресу, що може призводити до зростання агресії та, як наслідок, домашнього насильства.

2. Травматичний досвід військових: військовослужбовці, що повернулися з фронту, можуть мати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та інші психологічні проблеми, що може призвести до агресивної поведінки вдома.

3. Проблеми з реінтеграцією військових до цивільного життя: військовослужбовці, повертаючись із зони активних бойових дій часом із фізичними та психологічними проблемами, не можуть знову інтегруватися в суспільство, що стає чинником домашнього насильства через низку причин неприйняття такою особою іншого життя.

4. Зміна соціальних ролей: перебування на фронті чоловіків та жінок, що беруть на себе нові обов'язки, може викликати напругу у відносинах.

5. Збільшення кількості осіб, що потребують допомоги, зокрема внутрішньопереміщених осіб (ВПО), що втрачають соціальні зв'язки та підтримку.

6. Нестача ресурсів: громадські організації та установи, що працюють у сфері протидії домашньому насильству, стикаються з нестачею фінансування, персоналу та інших ресурсів.

7. Проблеми з документуванням та розслідуванням: в умовах війни збір доказів та проведення розслідувань випадків домашнього насильства може бути ускладнений.

8. Стигматизація: страх осуду та стигматизація можуть посилюватися в умовах війни, що робить постраждалих ще більш вразливими.

На підтримку громад у запобіганні домашньому насильству створено путівники та посібники для розповсюдження серед населення для більш глибокого вивчення та усвідомлення проблематики домашнього насильства. Зокрема, у посібнику «Путівник для громад. Практичний посібник зі зміни соціальних норм для запобігання домашньому насильству», виданому за підтримки Посольства Великої Британії в Україні та UNFP, викладено наступну концепцію рівнів впливу на людину і, відповідно, рівнів протидії домашньому насильству:

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які нові виклики для громад у питаннях домашнього насильства були породжені воєнним станом?

Індивідуальний – особистісний рівень, в основі якого знаходиться сформована система цінностей та світогляду кожної окремої людини. Наприклад, якщо жінка або чоловік були свідками або постраждали від насильства в дитинстві, вони можуть вважати, що насильство є прийнятним, або бути впевненими, що це ефективний спосіб вирішення сімейних конфліктів.

Рівень сімейного кола та близьких стосунків – на цьому рівні вплив мають найближчі члени родини, інші рідні, кращі друзі, сусіди (оскільки перебувають у безпосередній фізичній близькості). Наприклад, якщо найближчі друзі вважають насильство з боку чоловіка проявом сили та маркером мужності, то це заохочуватиме чоловіка до застосування фізичної сили для демонстрації дружині, хто в стосунках «головний». Або якщо батьки вважають розлучення ганебним і заохочують терпіти насильство заради збереження сім'ї, то жінка може страждати від регулярних знущань протягом усього життя.

Рівень громади – в межах цього рівня відбувається взаємодія з вихователями в дитячих садочках, учителями в школах, викладачами в університетах, колегами та керівниками на роботі, працівниками різноманітних служб і сервісів (охорона здоров'я, поліція, суд, бізнес, благодійні організації, гуртки за інтересами, краса та догляд за тілом тощо). Наприклад, якщо соціальні служби відмовляються сприймати насильство як нагальну проблему, заохочують жінку «зберегти сім'ю», в якій є місце насильству, то проблема розглядається як нормальне явище, а жінки зневірюються в можливості отримати допомогу. Або якщо лікар на прийомі не запитує, звідки в жінки синці чи забої, то це призводить до применшення проблеми та сприяння тому, що жінки недооцінюють небезпеку для власного здоров'я.

Рівень широкої громадськості – вплив на цьому рівні відбувається шляхом взаємодії людини зі ЗМІ, через дотримання законів і національних політик, що впроваджуються державним апаратом, а також у зв'язку з міжнародними відносинами між Україною та іншими країнами світу. Наприклад, якщо ЗМІ не висвітлюють проблему домашнього насильства, це сприяє формуванню табуованості та заохочує упередження, що насильство є приватною справою.

Таким чином, для ініціювання та підтримки змін важливо діяти на всіх рівнях і мобілізувати представників всіх кіл впливу. Це поступовий процес, що має накопичувальний ефект. Щоб внести і надалі підтримувати зміни потрібна велика кількість людей, що будуть думати та діяти відповідно до нових норм. Ця велика кількість, яка є достатньою для збереження нової поведінки, називається критичною більшістю. Створення критичної більшості починається з мобілізації окремих людей і надалі полягає в поступовому розширенні та збільшенні їхньої кількості, допоки чисельність цих різноманітних людей з усіх кіл впливу не буде здатна створювати та надалі підтримувати довготривалі зміни. Завданням громад сьогодні є створення критичної більшості, нетерпимої до проявів домашнього насильства. Саме тому сьогодні широко запроваджуються різноманітні програми та проекти, що допомагають суспільству у лікуванні «хвороби домашнього насильства».

До того ж, запобігання та протидія домашньому насильству в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, забезпечення доступності послуг для постраждалих осіб та підвищення обізнаності громадськості про цю проблему.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які рівні протидії домашньому насильству Ви запам'ятали?

10.2. Основні суб'єкти та їхні повноваження щодо запобігання та протидії домашньому насильству

Суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є:

- 1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;
- 4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах.

Спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

- 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. До повноважень даного органу слід віднести:
 - формування державної політики та нормативно-правове регулювання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
 - координація діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
 - забезпечення розроблення та затвердження типових програм для постраждалих осіб, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання;
 - забезпечення розроблення та затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, у тому числі з урахуванням віку, стану здоров'я, статі кривдника;
 - здійснення методичного забезпечення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
 - затвердження стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам та методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб;
 - здійснення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
 - забезпечення створення та функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, здійснення повноважень держателя цього реєстру.
- 2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. До повноважень даного органу слід віднести:
 - реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
 - забезпечення функціонування служб підтримки постраждалих осіб та здійснення контролю за їхньою діяльністю;
 - координація підготовки фахівців суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

- організація та/або проведення соціологічних, психолого-педагогічних та інших досліджень, у тому числі загальнонаціональних і регіональних, щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства;

- збирання, аналіз і поширення відповідно до законодавства інформації про домашнє насильство, удосконалення системи показників у формах державної статистичної звітності щодо запобігання та протидії домашньому насильству;

- здійснення в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, моніторингу стану виконання суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, практики його застосування, заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, підготовка та оприлюднення щорічного звіту за результатами моніторингу;

- надання суб'єктам, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, методичної та практичної допомоги, з'ясування проблемних питань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та вжиття вичерпних заходів для їх розв'язання;

- підготовка та оприлюднення щорічного звіту про стан реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

- ведення обліку даних про діяльність загальних і спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб на загальнодержавному рівні;

- звітування перед центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

3) Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, у тому числі їх структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. До повноважень даних органів слід віднести:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному рівні, зокрема шляхом здійснення постійного контролю за своєчасністю та належністю вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

- забезпечення розроблення, затвердження та виконання регіональних програм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

- забезпечення координації діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та їх взаємодії на регіональному рівні;

- облік даних про суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному рівні;

- забезпечення підготовки фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі фахівців, що реалізують програми для кривдників;

- забезпечення здійснення інформаційно-просвітницької діяльності (у тому числі підготовки та поширення відповідних матеріалів) щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, формування нетерпимого ставлення громадян до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках;

– звітування перед центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

4) сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. До повноважень даних органів слід віднести:

– забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

– забезпечення надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, у тому числі шляхом соціального замовлення у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

– визначення потреби у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, забезпечення їх створення та функціонування, здійснення контролю за їхньою діяльністю;

– участь у підготовці фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі фахівців, що реалізують програми для кривдників;

– прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, забезпечення застосування заходів для його припинення, надання допомоги постраждалим особам;

– забезпечення координації діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та їх взаємодії на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

– інформування постраждалих осіб про права, заходи та соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;

– збір, аналіз і поширення відповідно до законодавства інформації про домашнє насильство на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

– звітування перед Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською або Севастопольською міською державною адміністрацією про результати здійснення повноважень у цій сфері в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

– виконання повноважень органу опіки та піклування.

До інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

- 1) служби у справах дітей;
- 2) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- 3) органи управління освітою, заклади освіти, установи та організації системи освіти;

- 4) органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- 5) центри з надання безоплатної правничої допомоги;
- 6) суди;
- 7) прокуратура;
- 8) уповноважені органи з питань пробації.

До загальних служб підтримки постраждалих осіб належать заклади, що, зокрема, надають допомогу постраждалим особам:

- 1) центри соціальних служб;
- 2) центри надання соціальних послуг;
- 3) притулки для дітей служб у справах дітей;
- 4) центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- 5) соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка);
- 6) центри соціально-психологічної допомоги;
- 7) територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
- 8) інші надавачі соціальних послуг.

До спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб належать:

- 1) притулки для осіб, що постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі;
- 2) денні центри соціально-психологічної допомоги особам, що постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, у тому числі кризові кімнати;
- 3) центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб;
- 4) спеціалізовані служби первинного соціально-психологічного консультування осіб, що постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, у тому числі пункти первинної медико-психологічної допомоги особам, постраждалим від фізичного або сексуального насильства чи насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України;
- 5) центри захисту дитини;
- 6) кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією Російської Федерації проти України, протидії торгівлі людьми та з питань захисту прав дитини;
- 7) мобільні бригади соціально-психологічної допомоги особам, що постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України;
- 8) служби, заклади та установи, призначені виключно для осіб, що постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Намалюйте схему суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. Які з них реалізують повноваження щодо запобігання, а які щодо протидії домашньому насильству?

10.3. Роль, значення та повноваження Національної поліції України в сфері запобігання та протидії домашньому насильству

Питання до аудиторії: на Вашу думку, Національна поліція України покликана здійснювати запобігання чи протидію домашньому насильству?

Національна поліція України – це не просто правоохоронний орган, а ключова сила у боротьбі з домашнім насильством, і її роль, функції та повноваження у цій сфері заслуговують нашої пильної уваги.

У ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»⁸⁴ серед переліку її повноважень визначено вживання заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» Національній поліції надані такі повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству:

- виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;
- прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією Російської Федерації проти України, протидії торгівлі людьми та з питань захисту прав дитини, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України;
- інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;
- взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством;
- здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;
- відкликання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством;
- взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству⁸⁵.

⁸⁴ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

⁸⁵ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.01.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

10.4. Особливості взаємодії уповноважених підрозділів Національної поліції України на рівні громад щодо захисту постраждалих від домашнього насильства

У разі звернення до уповноваженого підрозділу органу Національної поліції особи, яка заявляє, що постраждала від насильства, посадова особа такого органу⁸⁶:

1) приймає заяву від постраждалої особи та реєструє її в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;

2) для організації надання медичної допомоги постраждалій особі (у разі потреби) залежно від її стану викликає бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги або інформує відповідний заклад охорони здоров'я;

3) для невідкладного надання психологічної допомоги інформує відповідний центр соціальних служб, центр соціально-психологічної допомоги, притулок для постраждалих осіб або мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги постраждалим особам (у тому числі шляхом виклику психолога), у разі потреби направляє її до притулку для постраждалих осіб або іншого закладу, що надає послугу притулку;

4) у випадку, якщо постраждалою від насильства або кривдником є дитина або постраждала особа звернулася разом із дитиною не пізніше однієї доби, інформує відповідну службу у справах дітей за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;

5) інформує постраждалу особу та/або її законного представника (у разі коли такий представник не є кривдником) про її права та соціальні послуги, якими вона може скористатися, можливість відшкодування кривдником завданих матеріальних збитків і шкоди, заподіяної фізичному та психічному здоров'ю, винесення щодо кривдника термінового заборонного припису, можливі процесуальні рішення, пов'язані з розглядом факту вчинення стосовно неї насильства, у тому числі пов'язані із затриманням, арештом кривдника або його звільненням;

6) у разі наявності обґрунтованої підозри вчинення насильства та після підтвердження такого факту шляхом проведення перевірки з урахуванням результатів оцінки ризиків не пізніше однієї доби за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти інформує уповноважених осіб, визначених відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;

7) у випадку, якщо постраждалою від насильства особою або кривдником є недієздатна особа або особа, цивільна дієздатність якої обмежена:

– протягом доби інформує уповноважену посадову особу, визначену відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;

⁸⁶ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>.

– залучає посадових осіб районної, районної у м.м. Києві і Севастополі держадміністрації або виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її утворення) ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади, до відвідування недієздатної особи чи особи, цивільна дієздатність якої обмежена, за місцем її проживання та до перевірки інформації про факт вчинення насильства стосовно особи;

– вживає заходів для належного реагування поліцейських на факт насильства та його припинення. До виїзду на місце події можуть залучатися представники центрів соціальних служб, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, фахівці із соціальної роботи;

– забезпечує взяття на профілактичний облік кривдників та проводить із ними профілактичну роботу в порядку, визначеному законодавством;

– протягом доби інформує уповноважених осіб, визначених відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, про отримання повідомлення від суду про видачу або продовження обмежувального припису кривднику, ухвалення рішення суду про направлення кривдника на проходження програми для кривдників відповідно до статті 39¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення;

– у разі надходження від уповноважених осіб, визначених відповідно до абзацу першого пункту 20 або пункту 23 Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, письмового повідомлення про неприбуття кривдника для проходження програми для кривдників або ухилення від проходження програми без поважних причин вживає заходів для належного реагування на такі факти та притягнення кривдника до відповідальності згідно із законодавством;

– забезпечує контроль виконання кривдниками спеціальних заходів протидії насильству відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Національна поліція в рамках протидії домашньому насильству для ефективної взаємодії з постраждалою особою повинна враховувати бажаний та небажаний типи поведінки.

Питання до аудиторії:

Як ви вважаєте, яким чином можна доповнити та удосконалити алгоритм реагування на факти домашнього насильства працівниками Національної поліції України?

БАЖАНА ПОВЕДІНКА:

- Привітати постраждалу особу в доброзичливій манері.
- Назвати себе і коротко розказати про правові норми / послуги закладу.
- Попросити постраждалу особу теж назвати себе.
- Уникати фізичного контакту з постраждалою особою, а також різких рухів. Такі рухи і дотики можуть викликати в постраждалої асоціації з випадком насильства та виявитися стресом для них, особливо для людей, що страждають від сексуального або фізичного насильства.
- Запитати постраждалу особу про бажання спілкуватися з поліцейським тієї ж статі (особливо у випадках сексуального насильства).

- Запитати постраждалу особу, чи комфортно буде для неї спілкуватись у приміщенні, де є інші поліцейські, чи для неї важливо поспілкуватись наодинці.
- Дати постраждалій особі можливість запитати про все, що вона вважатиме важливим.
- Враховувати потреби різних груп населення (наприклад, осіб з фізичними або психічними порушеннями, релігійних осіб та етнічних меншин) і докладати зусиль для їхнього забезпечення.
- Створити конфіденційну і співчутливу атмосферу, активно слухати постраждалу особу і ставити контрольні запитання.
- Створити відносини довіри між фахівцем і постраждалою особою.
- Не залишати постраждалу особу на самоті, особливо, коли існує підозра про те, що постраждала може завдати собі шкоди, або є інші ризики.

НЕБАЖАНА ПОВЕДІНКА:

- Виявляти нетерплячість, роздратування, перебивати (в тому числі фразами на кшталт: «саме це колись сталося зі мною»).
 - Робити поспішні висновки, оцінювати висловлювання чи стан постраждалої особи.
 - Намагатися завершити думки та висловлювання постраждалої особи замість неї або відповідати недоречно.
 - Втрачати зоровий контакт з постраждалою особою, жестами та рухами тіла демонструвати неухважність.
 - Змінювати предмет розмови.
 - Обтяжувати постраждалу особу відповідальністю за те, що сталося.
 - Ставати на бік кривдника, виправдовувати його (у тому числі фразами на кшталт: «а що ви могли зробити такого, щоб його спровокувати»).
 - Легковажно ставитися до факту вчинення насильства.
 - Виявляти сумнів щодо правдивості пояснень, що дає постраждала особа, проявляти негативні емоції щодо неї.
 - Пропонувати постраждалій особі примиритися з ситуацією.
 - Пропонувати постраждалій особі змінити поведінку, що стане гарантією припинення насильства.
 - Відмовляти в допомозі до моменту подання заяви про випадок.
 - Говорити, що постраждала особа має сама собі дати раду.
 - Покладати на постраждалу відповідальність за подальшу долю особи, яка скоїла насильство (наприклад, фразами на кшталт: «через вас він матиме проблеми. Він може потрапити до в'язниці»).
- У разі звернення до уповноваженого підрозділу органу Національної поліції *особи, яка заявляє про факт насильства стосовно іншої особи*, або надходження інформації від інших суб'єктів щодо отримання заяви чи повідомлення про вчинення насильства посадова особа цього органу:
- приймає письмове повідомлення;

– вживає заходів для належного реагування уповноваженого підрозділу органу Національної поліції на факт насильства та його припинення. До відвідування місця події можуть залучатися представники центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, фахівці із соціальної роботи;

– у разі наявності обґрунтованої підозри вчинення насильства після підтвердження такого факту шляхом проведення перевірки відповідної інформації та оцінки ризиків не пізніше однієї доби інформує уповноважену особу за допомогою телефонного зв'язку, електронної пошти;

– у разі підтвердження факту насильства вживає інших заходів стосовно постраждалої особи та кривдника.

ВИСНОВКИ

– Домашнє насильство є серйозним порушенням прав людини, що вкорінене в нерівності між чоловіками та жінками й гендерній дискримінації.

– Проблема насильства щодо жінок актуальна для всіх країн і суспільств без винятку. Домашнє насильство позначається на жінках і чоловіках, хлопцях і дівчатах. Однак світова статистика, а також статистичні дані з різних країн, включно з Україною, свідчать про те, що домашнє насильство нерозмірно зачіпає жінок.

– Наявність необхідних повноважень у відповідних підрозділів Національної поліції України є запорукою забезпечення дотримання прав та свобод осіб, уразливих до такого негативного явища, як домашнє насильство. І окремі повноваження дозволяють як самостійно виявляти факти вчинення домашнього насильства, так і працювати із зверненнями постраждалих осіб, регулювати поведінку кривдників накладанням заборонних приписів, супроводжуючи процес врегулювання конфліктних ситуацій до їх логічного завершення.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Чи пов'язані між собою явища домашнього насильства та гендерної дискримінації? Обґрунтуйте свою думку, спираючись на основні аспекти гендерної рівності та стереотипів.

2. Які нові виклики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству виникають під час воєнного стану, і як, на вашу думку, громади можуть ефективно реагувати на ці виклики у співпраці з Національною поліцією та іншими суб'єктами? Наведіть приклади можливих рішень.

3. Оцініть такі твердження, обґрунтувавши свою позицію щодо кожного:

А) Якщо посилити відповідальність за вчинення домашнього насильства, то кривдники припинять вчиняти протиправні дії.

Б) Якщо уряд буде підтримувати превентивні заходи, спрямовані на запобігання домашньому насильству, то кількість фактів домашнього насильства суттєво зменшиться.

В) Реалізація програми для кривдників є запорукою безпеки в сім'ї та громаді.

4. Яким чином суспільна толерантність до проявів домашнього насильства впливає на рівень його поширеності та ефективність реагування з боку державних інституцій? Про-

аналізуйте, як зміна суспільних наративів може сприяти формуванню нульової толерантності до насильства.

5. Проаналізуйте зміст Типової програми для кривдників⁸⁷. Яка роль органів місцевого самоврядування у запровадженні та реалізації такої програми? Запропонуйте, що додаткові заходи чи ініціативи можуть впроваджувати органи місцевого самоврядування для підвищення ефективності цієї програми та досягнення її цілей.

6. На Вашу думку, як можна оцінити ефективність застосування Національною поліцією заходів запобігання домашньому насильству? Запропонуйте конкретні індикатори та методи оцінки.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Завдання 1: Аналіз законодавства та нормативно-правової бази

Мета: Поглиблене розуміння українського законодавства та міжнародних стандартів у сфері протидії домашньому насильству.

Зміст завдання:

1. Дослідіть законодавство України:

– Проаналізуйте Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Визначте суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії, а також види відповідальності за вчинення домашнього насильства.

– Розгляньте відповідні статті Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, що стосуються домашнього насильства.

– Знайдіть та проаналізуйте інші підзаконні нормативно-правові акти (постанови Кабінету Міністрів, накази МВС тощо), що регламентують дії поліції у випадках домашнього насильства.

2. Порівняльний аналіз: Оберіть законодавство однієї з країн ЄС (наприклад, Німеччина, Польща або Швеція) щодо боротьби з домашнім насильством. Проведіть порівняльний аналіз з українським законодавством, виявивши спільні риси та відмінності, а також найкращі практики, що можна було б імплементувати в Україні.

3. Висновок: Підготуйте письмовий звіт (обсягом 3-5 сторінок), що містить результати вашого аналізу та ваші пропозиції щодо вдосконалення українського законодавства у цій сфері.

Завдання 2: Розробка алгоритму дій поліцейського при виклику на домашнє насильство

Мета: Формування чіткого уявлення про послідовність дій поліцейського та розвиток навичок прийняття рішень у стресових ситуаціях.

Зміст завдання:

1. Створіть детальний алгоритм дій поліцейського: Розробіть покроковий алгоритм дій патрульного поліцейського або дільничного офіцера поліції, починаючи від отримання виклику про домашнє насильство і до моменту закінчення роботи на місці події. Алгоритм має включати:

- Підготовчі дії перед виїздом.
- Дії по прибуттю на місце (оцінка ситуації, забезпечення безпеки).
- Комунікація з постраждалою особою та кривдником.
- Фіксація доказів (огляд місця події, збір пояснень, фото/відеофіксація).

⁸⁷ Про затвердження Типової програми для кривдників: наказ Мінсоцполітики від 01.10.2018 № 1434.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text>.

- Прийняття рішення щодо складання протоколу про адміністративне правопорушення / внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника.

- Оформлення процесуальних документів (протоколи, заяви).

- Надання інформації постраждалій особі про можливості отримання допомоги (притулки, психологічна допомога, безоплатна правнича допомога).

- Взаємодія з іншими суб'єктами.

2. **Розгляньте особливі випадки:** Включіть в алгоритм дії поліцейського у випадках, коли:

- Є діти-свідки або постраждалі.

- Кривдник чинить опір або агресію.

- Постраждала особа відмовляється співпрацювати.

3. **Презентація:** Підготуйте візуальну схему або презентацію свого алгоритму.

Завдання 3: Кейс-стаді: Аналіз реальних ситуацій домашнього насильства

Мета: Розвиток аналітичних здібностей, вміння застосовувати теоретичні знання на практиці та прийняття оптимальних рішень.

Зміст завдання:

1. **Оберіть 2-3 реальні кейси:** Знайдіть (наприклад, з відкритих джерел, новинних репортажів, або з дозволу викладачів – з архівних справ, якщо такі доступні) 2-3 випадки домашнього насильства, що були розслідувані поліцією.

2. **Детальний аналіз:** Для кожного кейсу проведіть детальний аналіз:

- Опишіть обставини справи, включаючи форму насильства, стосунки між сторонами, наслідки.

- Оцініть дії поліцейських: чи були вони достатніми та ефективними? Чи були дотримані всі вимоги законодавства?

- Визначте потенційні помилки або недоліки в діях поліції та запропонуйте, як їх можна було уникнути.

- Спрогнозуйте подальший розвиток подій та які заходи могли б бути вжиті для запобігання повторним випадкам насильства.

3. **Письмовий звіт:** Підготуйте аналітичний звіт по кожному кейсу, що міститиме ваш аналіз, висновки та рекомендації.

Завдання 4: Психологічні аспекти роботи з постраждалими особами та кривдниками

Мета: Розвиток емпатії, навичок ефективної комунікації та розуміння психологічних особливостей поведінки учасників конфлікту.

Зміст завдання:

1. Психологія постраждалої особи від домашнього насильства:

- Дослідіть психологічні наслідки домашнього насильства для постраждалої особи (синдром вивченої безпорадності, посттравматичний стресовий розлад, низька самооцінка тощо).

- Опишіть особливості комунікації з постраждалою особою: як встановити довіру, як правильно надавати психологічну підтримку, чого слід уникати у розмові.

- Розгляньте психологічні причини, чому постраждалі можуть відмовлятися від допомоги або повертатися до кривдника.

2. Психологія кривдника:

- Вивчіть психологічні профілі кривдників, типові моделі їхньої поведінки та мотивації.

- Розгляньте методи спілкування з агресором: як знизити рівень агресії, як провести опитування, як уникнути ескалації конфлікту.

– Дослідіть можливості корекції поведінки кривдників (програми для кривдників).

3. Практичні рекомендації: На основі отриманих знань розробіть пам'ятку для поліцейського щодо ефективної комунікації та надання першої психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства.

Завдання 5:

Передивіться ролик «Tea consent/Згода на секс – не складніша, ніж чашка чаю!» за посиланням (<https://www.youtube.com/watch?v=pVIs7h95GFQ>). Які висновки можете зробити? Чи можна застосувати цю інформацію до сімейних стосунків? Якій аудиторії корисно знати цю інформацію? Чи сприяє вона правовій освіті населення?

Використані та рекомендовані джерела:

1. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монограф. Харків : ФОП Макаренко, 2014. 360 с.
2. Гуменникова Т. Р., Метіль А. С. Характеристика домашнього насильства: відповідальність і наслідки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 35. Т. 2. С. 12–14. DOI : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2018.35.2.3>.
3. Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 177. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text>.
4. Деякі питання діяльності центрів соціальних служб : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 479. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text>.
5. Експертна підтримка громад у запобіганні та протидії домашньому насильству. Децентралізація: офіційний веб-сайт. URL : <https://decentralization.ua/news/19288>.
6. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
7. Конституція України : Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству : лист МОН України від 18.05.2018 № 1/11-5480. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text>.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
10. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
11. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо спеціалізованих служб підтримки осіб, що постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2022 № 1372. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1372-2022-%D0%BF#Text>.
12. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 22.05.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#Text>.
13. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>.
14. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.01.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

15. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27.04.2020 № 357. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>.

16. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

17. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами : наказ МОН України від 02.10.2018 № 1047. URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-viyavlennya-reaguvannya-na-vipadki-domashnogo-nasilstva-i-vzayemodiyi-pedagogichnih-pracivnikiv-iz-inshimi-organami-ta-sluzhbami>.

18. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

19. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.

20. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, що постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 654. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>.

21. Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, що постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 655. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-%D0%BF#Text>.

22. Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, що перебувають у складних життєвих обставинах : спільний наказ Міністерства внутрішніх справ, Міністерства охорони здоров'я від 06.07.2016 № 1005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#Text>.

23. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

24. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, що постраждали від такого насильства : Указ Президента України від 21.09.2020 № 398/2020. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3982020-35069>. Про організацію надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>.

25. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

26. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

27. Тичина Д. М. Доктринальні підходи до визначення домашнього насильства та його ознак. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. №2 (80). С. 227-233. DOI : <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.2.40>.

Тема 7

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДОЮ

Навчальні цілі: чітко розпізнавати прояви власного психологічного напруження, стресу та професійного вигорання; застосовувати техніки саморегуляції, управління емоціями та збереження психоемоційного балансу; забезпечувати безпечну і підтримувальну комунікацію з представниками громади, включно з вразливими категоріями осіб; сформувати внутрішню готовність до діалогу, співпраці та мирного врегулювання напружених ситуацій у громаді.

ЛЕКЦІЯ № 11

Специфіка професійної діяльності поліцейського та її психологічне навантаження. Значення психологічної підтримки та професійного розвитку.

Особистісно-рольова зрілість працівника поліції та її роль у забезпеченні ефективної взаємодії з громадою.

11.1. Специфіка професійної діяльності поліцейського та її психологічне навантаження

Учасники фокус-групи, проведеної в рамках підготовки цього посібника, неодноразово підкреслили, що реалії війни змістили акценти в роботі поліції – тепер на перший план виходить психоемоційна підтримка населення, робота з травмованими групами та адаптація до нестабільних умов безпеки.

Чинне законодавство висуває до працівників поліції доволі високі вимоги, що є логічним наслідком виконання поліцейськими функцій Національної поліції та залежить від рівня професіоналізму кожного поліцейського, його особистісних характеристик та організації діяльності в цілому.

Особливості правоохоронної діяльності є наявність спеціальних повноважень, а саме право використовувати спеціальні засоби, зброю, затримувати осіб; підвищений рівень відповідальності за дотримання законності, захист прав людини; висока психоемоційна напруженість через виконання обов'язків в умовах підвищеного ризику, стресу та соціальна значущість виконуваної діяльності.

Швець Д. В. та Кісіль З. Р визначають такі **детермінанти службової діяльності**:

- деталізоване правове регулювання професійної діяльності;
- присутність значних владних компетенцій відносно об'єктів професійної діяльності; професійну внутрішню корпоративність;
- підвищений рівень відповідальності за наслідки власної професійної діяльності;
- психологічні та фізичні перенапруження; ризиконебезпечність та екстремальність їхньої діяльності;
- організаційні чинники;
- потреба у контексті реалізації професійних завдань повсякчас взаємодіяти із деліквентами;

Питання до аудиторії:

Які основні психологічні виклики стоять перед поліцейськими у зв'язку зі специфікою їхньої професійної діяльності?

Професійна компетентність – сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, необхідних для якісного виконання службових обов'язків поліцейського.

– брак відповідного психологічного супроводження у професійній діяльності⁸⁸.

Відповідно Пряхіна Н. О., Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц. у своїх дослідженнях акцентують, що, працюючи у психологічно, фізично й емоційно важкій сфері, поліцейський повинен володіти такими важливими якостями, як: фізична підготовка, критичне мислення, розсудливість, навички вирішення проблем, комунікативні навички, сильний моральний характер, почуття етики, співчуття, емпатія та повага до інших, відданість громаді, сильна ініціатива та наполегливість, терпіння і толерантність. Зазначені особистісно-професійні якості є комплексом взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих один одного здатностей особистості, що функціонують у симбіотичних стосунках, допомагаючи створити висококласного поліцейського⁸⁹.

Дослідження компетентностей поліцейських є актуальним у різних країнах світу, кожна з яких висуває свої вимоги до професійних якостей правоохоронців⁹⁰. Бразильські вчені акцентують увагу на необхідності поєднання технічних та поведінкових атрибутів, а також особистісних характеристик, таких як емпатія, рішучість, гнучкість та етичність.

Австрійські дослідники, спираючись на модель Фолькера Хейзе і Джона Ерпенбека, виділяють п'ять основних компетентностей: особисту, діяльнісну, соціально-комунікативну, компетентність та рефлексію. Норвезькі вимоги до поліцейських включають комунікабельність, темперамент, силу характеру та самоконтроль, а також аналітичні здібності та вміння вирішувати проблеми.

Канадська поліція визначає 10 ключових компетенцій, серед яких адаптивність, сумлінність, ініціативність, міжособистісні навички, вміння вирішувати проблеми, організаційні навички та управління стресом. Велика Британія, у свою чергу, виділяє цінності (неупередженість, цілісність, державна служба, прозорість) та компетенції (емоційна обізнаність, власність, спільна робота, критичний аналіз, інноваційність та відкритість).

Кар'єрне агентство Великої Британії та поліція штату Коннектикут (США) підкреслюють важливість міжособистісного спілкування, емпатії, адаптивності, критичного мислення, вміння вирішувати конфлікти, а також фізичної підготовки та знання законодавства. Загалом, дослідження в різних країнах демонструють схожість у вимогах до професійних компетентностей поліцейських. Вони охоплюють широкий спектр якостей, від технічних навичок до особистісних характеристик, таких як емпатія, етичність, вміння працювати в команді та здатність ефективно взаємодіяти з громадою, для наочності створено фреймворк (табл. 11.1).

⁸⁸ Швець Д. В., Кісіль З. Р професійна деформація співробітників Національної поліції України: юридико-психологічний вимір. *Проблеми юридичної психології*. 2023. 3 3. С. 301-305. DOI : <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.48> . URL : <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/3/48.pdf>.

⁸⁹ Пряхіна Н. О., Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц. Професійно важливі якості сучасного поліцейського. ГАБІТУС. 2022, № 39. С. 239-243. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4955/1/%D0%BA%D0%B3%D1%83%D1%82%2C%20%D0%BF%D1%80%D1%8F%D1%85%D1%96%D0%BD%D0%B0.Pdf>.

⁹⁰ Мітченко К. В. Професійна компетентність поліцейського як передумова успішної взаємодії поліції та громади. *Community policing: освітні практики: колективна монографія* / кол.авт. ; наук. Ред. К. М. Недра. Дніпро : Дніпроп. Держ. Ун-т внутр. справ, 2023. С. 218-251.

Таблиця 11.1

Основні категорії компетентностей	
Особистісні якості	☐ Емпатія ☐ Рішучість ☐ Гнучкість ☐ Неупередженість ☐ Етичність ☐ Самосвідомість ☐ Самоконтроль ☐ Сумлінність ☐ Ініціативність/Наполегливість ☐ Відповідальність ☐ Толерантність ☐ Мотивація ☐ Сила характеру
Соціальні та комунікативні навички	☐ Міжособистісні навички ☐ Комунікативні навички (усні та письмові) ☐ Вміння працювати в команді ☐ Вміння налагоджувати довірливі відносини ☐ Активне слухання ☐ Вміння працювати в міждисциплінарному ключі ☐ Співпраця ☐ Культурне розуміння і різноманітність ☐ Чутливість до потреб і уявлень окремих громадян та громади в цілому
Професійні навички	☐ Знання законодавства ☐ Вирішення проблем ☐ Критичне мислення ☐ Аналітичні здібності ☐ Організаційні навички ☐ Управління стресом ☐ Системне бачення ☐ Ідентифікування конфліктів та керування ними ☐ Здатність переконувати та сперечатися ☐ здатність використовувати особистий та професійний досвід ☐ Надання первинної медичної допомоги ☐ Знання громадської безпеки ☐ Технічні здібності ☐ Безпечність і стабільність ☐ Реалізація
Цінності	☐ Цілісність ☐ Державна служба ☐ Прозорість
Зв'язки між категоріями	
Особистісні якості впливають на соціальні та комунікативні навички, а також на професійні навички.	Соціальні та комунікативні навички необхідні для ефективної взаємодії з громадою та колегами.
Професійні навички забезпечують якісне виконання службових обов'язків.	Цінності є базою для прийняття рішень та поведінки поліцейського.
Додаткові елементи	
☐ Вплив культурних відмінностей на вимоги до компетентностей. ☐ Необхідність постійного розвитку та вдосконалення компетентностей. ☐ Вплив психологічного навантаження на професійну діяльність.	

Питання до аудиторії:
 Назвіть декілька ключових особистісних якостей, що є важливими для ефективної роботи поліцейського. Які з професійних компетенцій поліцейського є найбільш важливими в умовах воєнного стану, і чому? Чи змінюється їхній пріоритет порівняно з мирним часом

Психологічна стійкість – здатність поліцейського зберігати емоційну рівновагу та ефективно функціонувати в умовах стресу та високого психологічного навантаження

Питання до аудиторії: Чому психологічна підтримка та професійний розвиток вважаються важливими елементами забезпечення ефективної діяльності поліцейських?

Відповідно до законодавства України, зокрема Закону «Про Національну поліцію», до кандидатів на службу висуваються вимоги щодо громадянства, віку, освіти та володіння державною мовою та певних особистісних характеристик. Наукові дослідження українських фахівців виокремлюють комплекс професійно важливих якостей поліцейських, що включають психофізіологічні особливості, риси характеру, рівень інтелекту, комунікативні навички та емоційно-вольову стійкість.

У контексті воєнного стану, згідно з внесеними змінами до законодавства, повноваження поліцейських значно розширилися, охоплюючи широкий спектр діяльності, від прийому екстрених викликів до участі в міжнародному співробітництві. Визначені повноваження вимагають від поліцейських високого рівня психоемоційної стійкості, комунікативних навичок та здатності ефективно діяти в умовах підвищеного стресу.

Узагальнюючи, можна виділити характеристики, як притаманні професійній компетентності, а саме:

- впевненість, здатність не губитись при зіткненні з неочікуваними ситуаціями;
- оптимізм, задоволеність собою та життям в цілому;
- стресостійкість, його досить важко вивести з рівноваги;
- активність, наполегливість, легкість в установленні контактів.

Екстравертована особистість, легко встановлює соціальні контакти, проявляє товариськість, активність у суспільному житті, прагнення до контактів з іншими. Готова до встановлення довірчо-відвертої взаємодії з оточуючими, має досить високий рівень самокритичності.

Поліцейський має переважно стабільний емоційний фон, демонструє високий рівень саморегуляції, стійкість до стресу та емоційного тиску. Його складно вивести з психологічної рівноваги, що свідчить про зрілі механізми подолання напруги та знижену емоційну реактивність у критичних ситуаціях. Рішення переважно приймає після тривалого обмірковування, характерне домінування раціонального над афективним. Рішучий, активний, наполегливий, соціально спритний.

Проте відповідно до сучасної реальності несення служби поліцейськими, зазначенні якості можуть сприяти підвищенню ефективності виконання службових обов'язків в певних неспецифічних ситуаціях.

Слід відмітити, що тривале виконання правоохоронних функцій може призвести до професійної деформації особистості, що проявляється у специфічних змінах її структури.

В. С. Медведєв виділяє кілька ключових аспектів професійної деформації (рис. 11.1).

Рис. 11.1. Ключові аспекти професійної інформації

Професійна деформація проявляється у різних аспектах службової діяльності, взаємостосунках з оточенням та ставленні до себе. Її основними показниками є упереджене ставлення до громадян, суб'єктивне тлумачення норм, виконання професійної ролі поза службою, професійне огрубіння особистості та зміни в образі «Я» (завищена самооцінка, знецінення колег, байдужість до позапрофесійного життя)⁹¹. Часто професійна деформація є наслідком використання неадекватних психологічних захисних механізмів (раціоналізація, заміщення, ізоляція). Профілактика професійної деформації є важливим завданням, що включає комплекс попереджувальних заходів.

10.2. Значення психологічної підтримки та професійного розвитку

Ключовим імперативом забезпечення ефективності професійної діяльності співробітників поліції є розуміння психологічних засад службової діяльності, що сприяє підвищенню рівня їхньої психологічної готовності до виконання службових обов'язків, формуванню стійкої позитивної мотивації та розвитку необхідних особистісних і ділових якостей, особливо актуальних в умовах воєнного стану держави. Правоохоронна діяльність належить до категорії професій із підвищеним рівнем ризику, характеризуючись екстремальністю та інтенсивним професійним стресом. Непередбачуваність службових ситуацій зумовлює необхідність досконалого володіння заходами безпеки при поводженні зі зброєю та глибокого розуміння нормативно-правових підстав застосування вогнепальної зброї як невід'ємної складової професійної компетентності.

⁹¹ Швець Д. В. Особливості особистісних проявів професійної деформації працівників поліції на різних етапах професіоналізації. *Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.)*. Харків : ХНУВС, 2022. С. 38-39.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які основні психологічні аспекти службової діяльності поліцейського є ключовими для забезпечення їхньої ефективності та готовності до виконання обов'язків, особливо в умовах воєнного стану?

В умовах сьогодення спостерігається ескалація вимог до професіоналізму та психологічної підготовленості всього особового складу правоохоронних органів та їхніх спеціальних підрозділів, залучених до превенції, припинення та розслідування найбільш резонансних і масштабних злочинів, що призводять до масової загибелі цивільного населення. Фундаментальною метою психологічної підготовки в сучасних умовах є формування професійно-психологічної готовності та підвищення операційної спроможності правоохоронців до дій в екстремальних та нетипових ситуаціях.

Психологічна підготовка персоналу, що здійснює професійну комунікацію в екстремальних умовах, окрім загальних компонентів, інтегрує специфічний зміст, що включає такі напрями:

- формування системи знань про переговорний процес, його етапи, стратегії та тактики ведення переговорів;
- розвиток умінь і навичок адекватного збору та оцінки значущої інформації, діагностики комунікативного партнера та ситуації, обґрунтованого прогнозування розвитку подій та оперативного прийняття рішень; відпрацювання навичок реалізації обраних стратегій впливу, удосконалення комунікативних компетенцій, швидкого реагування в умовах дефіциту часу, самоконтролю та самообілізації⁹².

Умови несення служби в сучасних специфічних обставинах вимагають від співробітників поліції високого рівня професійної підготовки, психологічної стійкості та здатності до ефективної діяльності в екстремальних умовах. Оптимальне забезпечення ефективності діяльності в критичних, психологічно складних ситуаціях можливе лише за умови комплексної професійної підготовки, спрямованої на формування не лише правової, вогневої, тактико-спеціальної та фізичної, але й обов'язково – психологічної готовності. Недостатній рівень професійно-психологічної підготовки співробітників є хронічним дефіцитом їхньої професійної майстерності, що може призводити до застосування неправомірних силових методів.

В умовах воєнних дій співробітники поліції щоденно перебувають поряд із цивільним населенням, часто наражаючи на небезпеку власне здоров'я та життя. Актуальним аспектом професійної підготовки правоохоронців є формування ціннісних орієнтацій особистості, розвиток внутрішньої мотивації, інтересів, індивідуального світогляду та здатності до адекватної орієнтації в навколишньому середовищі, усвідомлення власної ролі та призначення, вміння визначати цільові та смислові настанови, приймати обґрунтовані рішення. Не менш важливим є соціальний компонент особистісної компетентності, що включає здатність до співпраці, вміння розв'язувати конфлікти в міжособистісній взаємодії з урахуванням психологічних наслідків війни для військових та цивільних осіб.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Охарактеризуйте специфічні напрями психологічної підготовки працівників поліції, що здійснюють професійну комунікацію в екстремальних умовах.

⁹² Мітченко К. В. Професійно-психологічна підготовка поліцейських : практикум. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 68 с.

Психологічний аналіз службової підготовки працівників поліції в сучасних умовах є важливим та специфічним процесом, що потребує максимальної залученості та зрілості всіх учасників. Сучасна система психологічного забезпечення службової діяльності органів поліції перебуває на етапі становлення, що зумовлює недостатню розробленість методичного забезпечення підготовки працівників з урахуванням психологічної специфіки умов діяльності, службових завдань та засобів їх розв'язання. Інтеграція психологічної підтримки та професійного розвитку є необхідною умовою для забезпечення ефективної та стійкої роботи поліцейських, сприяючи формуванню психологічно адаптованого та професійно компетентного особового складу, здатного ефективно виконувати службові обов'язки в умовах високого стресового та емоційного навантаження.

В умовах повномасштабної війни в Україні питання підготовки висококваліфікованих фахівців правоохоронних органів набуває особливої актуальності. Кардинальні зміни соціокультурного контексту та нові виклики вимагають від майбутніх поліцейських не лише глибоких знань законодавства та професійних навичок, але й розвиненої психологічної зрілості для ефективного виконання обов'язків у складних і стресових умовах. Сучасні реалії збройного конфлікту висувають нові вимоги до їхньої професійної підготовки, включаючи готовність до дій під час ворожих атак, зокрема, на деокупованих територіях, розслідування воєнних злочинів та взаємодії з травмованим населенням, що потребує високого рівня психологічної стійкості, адаптивності та морально-етичних якостей.

З огляду на це, традиційні методи навчання, орієнтовані на мирний час, можуть виявитися недостатніми для формування необхідного набору вмінь у майбутніх поліцейських. Тому нагальною є розробка інноваційних підходів до професійної підготовки, що б враховували специфіку сучасних викликів та забезпечували формування у фахівців комплексних професійних і особистісних якостей, критично важливих для успішної адаптації та ефективної діяльності в екстремальних умовах воєнного часу⁹³

Психолог, психотерапевт і психіатр: у чому різниця?

У сфері психічного здоров'я діє кілька фахівців, ролі яких чітко відрізняються як за функціоналом, так і за правовим статусом.

Психолог

Освіта та регулювання:

– Психолог – це фахівець з вищою освітою в галузі психології (бакалавр або магістр).

Діяльність психолога регулюється Законом України «Про освіту», Кодексом етики психолога (прийнятим Українською спілкою психотерапевтів) та стандартами професійної етики.

Що робить:

– Психолог проводить діагностику психічного стану (за допомогою тестів, інтерв'ю), консультує людей з питань стресу, тривожності, адаптації тощо.

Психологічна готовність – стан особистості співробітника поліції, що характеризується наявністю необхідного рівня мотивації, знань, умінь, навичок та особистісних якостей, що забезпечують ефективне виконання службових обов'язків, особливо в умовах підвищеного ризику та стресу.

⁹³ Мітченко, К. В. 2024. Психологічна зрілість майбутніх поліцейських: траєкторії розвитку протягом навчання. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія Психологічні науки. (Лис 2024), 92-100. DOI: [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2024.1\(4\).10](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2024.1(4).10).

Питання до**аудиторії:**

Яким чином повномасштабна війна в Україні змінила вимоги до психологічної підготовки майбутніх співробітників правоохоронних органів порівняно з мирним часом?

– Не має права ставити медичний діагноз або призначати медикаменти.

– Не лікує психічні захворювання – лише психоемоційну підтримку та розвиток особистості.

Психотерапевт

Освіта та регулювання:

– В Україні психотерапевт не є окремою ліцензованою професією, а лише додатковою кваліфікацією фахівця (зазвичай психолога або лікаря).

– Для роботи психотерапевтом особа має:

– Основну освіту (психологічну або медичну),

– Додаткову психотерапевтичну освіту (від 3 до 5 років),

– Належність до професійної асоціації (наприклад, УСП, УСПТ, ЕАР).

– Законодавчо напряду не врегульовано, але діяльність відбувається в межах стандартів етики, саморегуляції професійних спільнот і міжнародних протоколів.

Що робить:

– Працює з глибшими психологічними проблемами, травмами, тривалими емоційними розладами.

– Використовує методи довготривалої психотерапії (гештальт, КПТ, психоаналіз тощо).

– Не має права призначати медикаменти або встановлювати клінічний діагноз, якщо не є лікарем.

Психіатр

Освіта та регулювання:

– Психіатр – це лікар, який здобув вищу медичну освіту, пройшов інтернатуру за спеціальністю «психіатрія».

– Його діяльність регулюється:

– Законом України «Про психіатричну допомогу» (2000),

– Законом України «Основи законодавства про охорону здоров'я»,

– Медичними протоколами МОЗ.

Що робить:

– Має право встановлювати психіатричні діагнози, призначати медикаментозне лікування, виписувати рецепти, проводити амбулаторне або стаціонарне лікування.

– Займається розладами психіки, що можуть вимагати медикаментозного втручання: шизофренія, біполярний розлад, депресія, ПТСР тощо.

Звернення за психологічною допомогою досі залишається стигматизованим у багатьох суспільствах, зокрема й в Україні. Часто це пов'язано з хибними уявленнями – що «до психолога йдуть лише слабкі» або «лише ті, у кого серйозні проблеми з головою». Такий підхід формувався роками і досі змушує людей мовчати про свій біль, боятися осуду або втрати репутації.

Насправді ж звернення до психолога – це ознака сили та відповідальності. Як ми дбаємо про фізичне здоров'я, так само варто піклуватися і про психічне. Психолог допомагає краще зрозуміти себе, впоратися зі стресом, тривогою, травмами або складними життєвими рішеннями.

Шукати підтримки – це не слабкість. Це шлях до стійкості, зростання і здорового життя. Чим раніше людина звертається по допомогу, тим більше шансів зберегти баланс і не дійти до кризи.

Поліцейські можуть звернутися за психологічною підтримкою до кількох організацій та служб. Міжнародний Комітет Червоного Хреста пропонує гарячу лінію для психологічної підтримки, а також індивідуальні та групові консультації. Також доступна лінія кризового консультування від кол-центру «ВартоЖити» ВартоЖити, зокрема, для військових та їхніх близьких. До того ж, існують платформи, такі як Mental Help та «Хаб стійкості», що надають онлайн-підтримку. Також можна звернутися до Національної психологічної асоціації або на урядову лінію. Важливо, що допомога доступна анонімно та конфіденційно.

Ось деякі конкретні варіанти:

- Гаряча лінія Міжнародного Комітету Червоного Хреста: 0 (800) 300-155 (безкоштовно).
- Лінія кризового консультування кол-центру «ВартоЖити»: 55-22 (з 11:00 до 19:00 у будні).
- Лінія для військових та їхніх близьких від «ВартоЖити»: 5522, обирайте 2 (безкоштовно для абонентів Lifecell, Vodafone, Київстар).
- Національна психологічна асоціація: 0 800 100 102 (щодня з 10:00 до 20:00).
- Урядова лінія: 1547.
- Платформа Mental Help: надає онлайн-консультації.
- «Хаб стійкості»: надає онлайн-підтримку.

Також у Міністерстві внутрішніх справ України існує служба підтримки, де також можна отримати допомогу та підтримку.

11.3. Особистісно-рольова зрілість працівника поліції та її роль у забезпеченні ефективної взаємодії з громадою

Особистісно-рольова зрілість – це інтегральна характеристика особистості працівника поліції, яка відображає рівень його здатності усвідомлено й відповідально виконувати службові ролі, дотримуючись професійних та етичних стандартів. Вона включає такі складові:

- Емоційну зрілість (контроль емоцій, стресостійкість, здатність до співпереживання);
- Морально-етичну зрілість (усвідомлення цінностей служби, готовність діяти справедливо в складних умовах);
- Соціальну зрілість (комунікативна компетентність, вміння налагоджувати партнерські стосунки з громадянами);
- Рольову ідентичність (розуміння ролі поліцейського у суспільстві та відповідність особистих установок цій ролі);
- Професійну саморефлексію (усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, готовність до розвитку).

Зрілість не є фіксованою характеристикою – вона розвивається протягом професійного шляху, зокрема через практичний досвід, навчання та самоспостереження.

Питання до аудиторії:
Як ви розумієте поняття «роль працівника поліції у суспільстві»? Чи змінюється вона в умовах воєнного стану

Питання до аудиторії:

Чи можна вважати поліцейського з високою правовою грамотністю, але низькою емоційною зрілістю – ефективним у взаємодії з громадянами?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які професійні ситуації, на вашу думку, найбільше впливають на формування або деградацію особистісно-рольової зрілості?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як ви ставитесь до ідеї періодичної зовнішньої оцінки рівня особистісної зрілості працівників поліції з боку громади?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

У яких формах поліцейський може проявити свою незрілість – не порушуючи закон – але шкодячи довірі?

У сучасних умовах демократичного суспільства взаємодія поліції з громадою базується на принципах партнерства, прозорості, довіри та взаємоповаги. Особистісно-рольова зрілість працівника поліції є ключовою передумовою ефективного втілення цих принципів.

Зрілі працівники поліції здатні:

- адаптувати свою поведінку до соціального контексту спілкування з різними категоріями громадян (вразливі групи, молодь, особи у кризі);
- обирати ненасильницькі й ненасильницькі моделі комунікації у конфліктних ситуаціях;
- розуміти та поважати культурне, соціальне, релігійне різноманіття;
- формувати позитивний образ поліції в очах громадян через справедливі, виражені й етичні дії;
- будувати стосунки довіри, що сприяють добровільній співпраці громади з поліцією у сфері безпеки.

Недостатня особистісно-рольова зрілість може проявлятися у формі:

- емоційної нестабільності, схильності до агресивної поведінки;
- використання ролі поліцейського як засобу домінування, а не служіння;
- труднощів у прийнятті відповідальності за власні дії;
- схильності до стереотипного сприйняття громадян;
- відстороненості від потреб громади.

Такі прояви знижують ефективність роботи поліцейського, підривають авторитет поліції та ускладнюють процес побудови партнерських відносин з населенням.

Розвиток особистісно-рольової зрілості є важливим завданням системи професійного навчання, психологічного супроводу та службового розвитку. До ефективних методів належать:

- професійне самопізнання та самооцінювання (через тренінги, супервізії, психологічне консультування);
- сценарні й ролеві тренінги, що дозволяють опрацьовувати моделі поведінки у складних ситуаціях;
- формування ціннісних орієнтирів служби (через етичне наставництво, приклад керівників, традиції підрозділу);
- зворотний зв'язок від громади (опитування, діалогові зустрічі, спільне вирішення проблем безпеки).

Узагальнюючи, можна стверджувати, що особистісно-рольова зрілість поліцейського – це не лише характеристика його як фахівця, але й передумова довіри до поліції з боку громадян, ключ до успішної комунікації та ефективної взаємодії у сфері безпеки.

ВИСНОВКИ

– Професія поліцейського передбачає високий рівень стресу, відповідальності та морального тиску, що обумовлено специфікою повноважень, екстремальністю ситуацій і високими суспільними очікуваннями. Успішне виконання обов'язків вимагає від працівника поліції комплексу професійно значущих особистісних якостей – від етичності й емпатії до стійкості та рішучості. Професійна деформація, як наслідок хронічного напруження та емоційного вигорання, становить реальну загрозу для ефективної взаємодії з громадою.

– Психологічна підготовка є основою стійкості поліцейських до впливу екстремальних чинників і невизначених ситуацій, особливо в умовах війни. Комплексна підтримка, включаючи розвиток комунікативних навичок, емоційного самоконтролю

та етичної рефлексії, підвищує операційну спроможність та професіоналізм співробітників поліції. Сучасні виклики потребують оновлених підходів до підготовки, що враховують зміни в безпековому та соціальному середовищі.

– Особистісно-рольова зрілість є ключовим чинником, що визначає здатність поліцейського діяти відповідально, етично та ефективно у взаємодії з громадянами. Високий рівень зрілості сприяє формуванню довіри до поліції, знижує ризик конфліктів і забезпечує ефективну комунікацію, особливо з вразливими групами. Її розвиток має бути системною метою навчання, наставництва та оцінки в системі МВС.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Які риси особистості поліцейського сприяють зменшенню соціальної напруги під час спілкування з громадянами у кризовій ситуації?
2. У яких випадках співробітник поліції може відчувати потребу в психологічній підтримці, і як це впливає на його професійну ефективність?
3. Як змінюється роль поліцейського у взаємодії з громадою в умовах воєнного стану?
4. Які особистісні риси можуть перешкоджати встановленню довірливих стосунків із громадянами, навіть за умови високого рівня знань законодавства?
5. Як ви вважаєте, що може свідчити про особистісно-рольову зрілість поліцейського під час вирішення конфліктної ситуації у громаді?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Аналітичне есе: «Яким має бути поліцейський, щоб йому довіряла громада?»

Обсяг: 1–1,5 сторінки.

Орієнтири:

- Особистісні якості та професійні компетентності.
- Приклади з практики (можна з медіа, фільмів, особистого досвіду).

– Роль емоційної зрілості, комунікації та цінностей.

2. Тест-самодіагностика «Моя стресостійкість і рівень емоційної саморегуляції»

Завдання:

Самостійно за бажанням пройти онлайн-тест «Методика оцінки стресостійкості та соціальної адаптації Холмса та Праге».

Написати короткий аналіз результатів:

- Що здивувало?
- Які висновки зроблено?
- Які навички хотілося б розвинути?

3. Міні-дослідження: «Прояви професійної деформації у поліцейських»

Завдання:

– Зібрати приклади (з медіа, фільмів, публікацій) проявів професійної деформації працівників поліції.

- Коротко описати 2–3 приклади: що саме свідчить про деформацію?
- Написати рекомендації: як запобігти такому стану?

4. Опис власного кейсу: «Моя реакція в конфліктній ситуації»

Завдання:

– Згадати ситуацію (реальну або гіпотетичну), коли ви відчували сильні емоції в конфлікті.

- Опишіть свої дії, емоції, думки.
- Проаналізуйте, що внутрішні ресурси або техніки могли б допомогти вам діяти ефективніше.

5. Порівняльна таблиця: «Психолог – Психотерапевт – Психіатр»

Завдання:

– Створити таблицю, в якій чітко зазначити відмінності між трьома фахівцями у сфері психічного здоров'я.

- Включити: освіту, функції, повноваження, у яких випадках звертатися.
- Висновок: який з фахівців найчастіше потрібен працівнику поліції?

ЛЕКЦІЯ № 12

Стрес та емоційне вигорання: причини, симптоми та профілактика. Розвиток психологічної стійкості та навичок самопомоги. Алгоритми надання первинної психологічної допомоги. Робота поліцейських з особами в кризових станах.

12.1. Стрес та емоційне вигорання: причини, симптоми та профілактика

СТРЕС (англ. *stress* – навантаження, напруга) – стан підвищеної напруги організму, що викликаний будь-якими факторами.

Виконання співробітниками органів внутрішніх справ службових і бойових завдань по боротьбі з незаконними збройними формуваннями й організованими кримінальними структурами, безпосередньо пов'язаних з ризиком для життя, висуває особливі вимоги до особи з погляду професійної підготовленості, а також морально-психологічної стійкості до різного роду стрессогених і психотравмуючих факторів.

Загалом, існує багато визначень стресу, що акцентують увагу на його окремих факторах, причинах виникнення, чи то проявах і наслідках. Але найбільш простим для розуміння, буде наступне: **СТРЕС** (англ. *stress* – навантаження, напруга) – стан підвищеної напруги організму, що викликаний будь-якими факторами.

На перший погляд воно є доволі розмите, але якраз у цьому і полягає всеохоплююча суть цього явища, яка розкривається завдяки існуючим класифікаціям.

Види стресу:

I. Залежно від позитивних чи негативних факторів, що викликають стрес:

1. *Еустрес* – викликаний позитивними подіями, або той, що дозволяє мобілізуватись та ефективно працювати.

2. *Дистрес* – викликаний негативними подіями, або той, що зменшує наші можливості. Тож, як ми можемо побачити, в нас фактично не має життєвих ситуацій без стресу, адже все наше буття ми проходимо або через позитивні події, або – негативні.

II. Від реальності їхнього проживання:

1. *Реальний стрес* – реальна небезпека для людини (швидка їзда, агресивна поведінка фанатів, робота на висоті та ін.)

2. *Фантомний стрес* – уявна небезпека (страх перед важливою розмовою, негативне уявлення про своє майбутнє та ін.) І вона також є доказом того, що стрес це фактично наш постійний стан.

III. Від тривалості:

1. *Короткостроковий* – повсякденний стрес, викликаний малозначними ситуаціями. Приклади: сварка із керівником, запізнення на роботу, пляма на сорочці, сексуальні відносини, швидка їзда на автомобілі, вечірка із друзями. Період адаптації: швидкий, середньої тривалості

2. *Критичний – стрес*, викликаний критичними життєвими ситуаціями. Приклади: травма, загибель близького, розлучення, народження дитини, зміна роботи, закінчення навчання, одруження. Період адаптації: Довгий, може потребувати значних змін в житті.

3. *Хронічний* – довготривалий стрес, що продовжує діяти на людину. Приклади: складна ситуація на роботі, тривалий конфлікт у сім'ї, переживання та спогади травматичних подій. Період адаптації: Довгий. Потребує значних змін в житті, ставленні до стрес-факторів, допомоги спеціаліста.

Фізичні реакції	Поведінкові реакції	Когнітивні реакції	Емоційні реакції
проблеми зі сном, безсоння, переривчастий сон, нічні жахіття; фізичне реагування на згадки про травматичні події – тахікардія, потовиділення, проблеми з диханням, тремор) які можуть важко піддаватися контролю; проблеми з травленням (відсутність апетиту або переїдання) болі – головний біль; біль у м'язах	уникнення людей, соціальна ізоляція конфліктність та девіантна поведінка адиктивна поведінка (хімічна – алго, нарко, тютюно, кава – залежність та не хімічна – шопоголізм, трудоголізм, перфекціонізм тощо) суїцидальні думки та наміри	проблеми з концентрацією уваги; надмірна пильність; проблеми з пам'яттю, злопам'ятність навязливі думки ; «вата в голові» швидкомова, оніміння, заїкання галюцинації, флешбеки	перепади настрою від ейфорії до депресії; нездатність до розслаблення; дратівливість та спалахи гніву, які не піддаються контролю; неможливість відчувати позитивні емоції тривожність, панічні атаки, фобії

Психологічна реакція на травму включає в себе три відносно самостійні фази, що дозволяє охарактеризувати її як розгорнутий у часі процес.

Перша – фаза психологічного шоку – включає в себе два основних компоненти:

1. Пригнічення активності, порушення орієнтації в навколишньому середовищі, дезорганізація діяльності;
2. Заперечення того, що сталося (своєрідна охоронна реакція психіки). Нормою є короткочасність цієї фази.

Друга – вплив – характеризується вираженими емоційними реакціями на подію і його наслідки. Це можуть бути сильний страх, жах, тривога, гнів, плач, звинувачення.

Емоційні прояви відрізняються безпосередністю та інтенсивністю. Поступово ці емоції змінюються на критику або сумніви у собі. Вона протікає по типу «що було б, якби...» і супроводжується болючим усвідомленням невідворотності того, що сталося, визнанням власного безсилля і покаранням самого себе.

Характерний приклад – описане в літературі почуття «провини у того, хто вижив», яке досить часто доходить до рівня глибокої депресії. Вищезгадана фаза є критичною в тому відношенні, що після неї починається або процес одужання (реагування, прийняття реальності, адаптація до нових обставин), тобто *третья* фаза нормального реагування, або відбувається фіксація на травмі і подальший перехід постстресового стану в хронічну форму.

Сучасному поняттю «стрес» в концепції Г. Сельє відповідають перші дві стадії, а остання стадія (стадія виснаження) інакше була названа самим Г. Сельє «дистресом».

Перша стадія – стадія тривоги характеризується мобілізацією захисних сил організму шляхом перебудови нервової системи та гормональної системи. Її іноді називають «стресом очікування», або «передстартовою лихоманкою». Таким є, наприклад, стан студентів перед іспитом, спортсменів на старті, хворих напередодні операції. Тут необхідно пам'ятати, що чим сильніше хвилюється людина на цьому етапі, тим гірше вона буде захищена надалі: розтративши енергію і втративши сили, вона ризикує стати схожою на спортсмена, який «перегорів» на старті. З іншого боку, збереження «олімпійського» спокою спричиняє відсутність належної мобілізації сил, необхідних для подолання ситуації.

Друга стадія – стадія поступового пристосування до важкої ситуації і здійснення активного їй опору. На цій стадії організм переходить у новий гомеостатичний стан, у відповідність до нових умов впливу. Якщо ситуація успішно вирішується, є підстави говорити про переживання еустресу – позитивного стресу, який супроводжується переживанням приємної втоми, задоволенням від результатів, що досягнуті.

Третя стадія (дистрес) – стадія нервового й фізичного виснаження. Ця найнебезпечніша фаза стресової ситуації є наслідком неправної розтрати енергії на двох попередніх стадіях. Надмірні або тривалі стресові перевантаження, що призводять до третьої стадії, вкрай небезпечні, оскільки 10 можуть привести до різних захворювань організму і психіки («хвороб стресу») – депресій і неврозів, гіпертонії і діабету, інфаркту міокарда та інсульту, порушень імунної системи та ін.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР/PTSD) – це неспокійна (не викликана ураженнями мозку та його травмами) відстрочена реакція на травматичний стрес, здатна викликати психічні порушення практично у будь-якої людини.

Також потрібно розуміти, що «Посттравматичний» фактично означає «Після травми», а отже виникає у процесі вже адаптації. Якщо говорити про перебування особи безпосередньо у моменті травми (незавершені бойові дії, війна, служба), то з метою якісного розуміння природи виникаючого домашнього насильства необхідно в термінології володіти і розуміти ще поняття гостра стресова реакція, з якою найчастіше і стикаються поліцейські у спілкуванні з особами, підчас виконання власних обов'язків. Причому, для учасників бойових дій є окреме визначення – бойова стресова реакція.

За проявами і симптоматикою, зазначена реакція дуже схожа на ПТСР, однак, за рахунок перебування людини ще в травмуючих подіях, людина є більш контактною і піддається впливу та корекційним заходам поведінки ззовні (що і є ключовим у профілактиці). Проявляється посттравматичний стрес повторюваним і нав'язливим відтворенням у свідомості психотравмуючої події, кошмарними сновидіннями. Пережитий людиною стрес перевищує той, який вона переживала у момент власне події, що травмувала. До того ж, людина посилено уникає думок, почуттів або розмов, пов'язаних із травмою, а також дій, місць або людей, що ініціюють ці спогади. Характерною часто є психогенна амнезія (людина не здатна відтворити в пам'яті травматичну подію в подробицях). Має місце постійна пильність і стан постійного очікування загрози.

Стан часто ускладнюється соматичними (тілесними) розладами та захворюваннями – переважно з боку нервової, серцево – судинної, травної та ендокринної систем.

У розвитку посттравматичного стресу виділяють такі фази:

- первинна емоційна реакція (вона може бути дуже різною у різних людей – від підвищеної активності до повного занурення в себе);
- фаза «заперечення» проявляється в тім, що людина максимально намагається уникати думок і переживань щодо травматичної ситуації;
- чередування «заперечення» і «вторгнення», коли неприємні переживання прориваються у свідомість людини у снах, підвищеній дратівливості тощо;
- позитивним є подальше інтелектуальне й емоційне опрацювання неприємного досвіду, вплетіння його в тканину життя, винесення важливих життєвих уроків на основі пережитого.

Особливості проявів поведінки з ознаками посттравматичного розладу – посилений інстинкт до виживання; недовіра, підозрілість, настороженість; прагнення надмірного планування, контролю; ослаблений самоконтроль; залежність; критичне та зневажливе ставлення до інших людей; загострене почуття власної гідності.

Виділяють три групи факторів, поєднання яких призводить до виникнення ПТСР:

- інтенсивність травмуючої події, її тривалість, несподіваність та неконтрольованість;
- сила захисних механізмів особистості та наявність соціальної підтримки;

ПТСР –
посттравматичний стресовий розлад

Чотири кластери симптомів за DSM-5:

- *Вторгнення (Intrusion)*
- *Уникнення (Avoidance):*
- *Негативні зміни в когніціях та настрої (Negative Alterations in Cognitions and Mood)*
- *Збудження та реактивність (Arousal and Reactivity)*

ПТСР – це не лише проблема військових, а реакція на будь-яку травму. Розлад є наслідком сильного стресу, а не слабкості характеру.

Не всі, хто пережив травму, матимуть ПТСР, але без лікування він може не минути. ПТСР піддається лікуванню, і більшість людей з ним не є небезпечними. відкрите обговорення та підтримка важливі для одужання.

– особисті фактори ризику: вік на момент травмуючих подій, наявність травмуючих подій та психічних розладів в попередні періоди життя людини.

Кожна держава та кожне суспільство керується законами, що гарантують права та свободи громадян. На варті цих права і свободи стоять органи влади, насамперед НПУ. Саме поліцейські щодня перебувають на передньому краї боротьби зі злочинністю та охороною громадського порядку. Тому саме вони мають чітко усвідомлювати ключові ризики, що можуть виникати під час взаємодії з такою непростю суспільною групою, як комбатанти. У свою чергу, більшість громадян стосовно військових транслюють поблажливість, або ігнорують, або вважають, що з ними щось «не те». Це ознаки завуальованої зневаги із боку суспільства, що гостро відчують учасники бойових дій. Щоразу коли на нього дивляться з болем, жалістю, страхом, осудом чи глузуванням – ветеран відчуває злість та агресію. Тому перше і найголовніше правило ефективної комунікації з військовослужбовцями – це доброзичливе та поважне ставлення до них.

Для того, щоб знизити ризики появи ПТСР та сприяти зціленню, необхідно:

- налагодити режим дня та повернути, за можливості, частину звичних справ;
- заручитися підтримкою близьких – налагодити спілкування зі значущими людьми, якщо це надає підтримку та налаштовує на позитив;
- включатися у фізичну активність (робити фізичні вправи або щонайменше – гуляти на свіжому повітрі);
- обмежити перегляд новин та сортувати інформацію, обирати лише достовірні канали, що не транслюють кровопролиття та іншого вкрай негативного та негативно емоційно забарвленого контенту;
- залучатися до допомоги іншим, адже волонтерів дає величезний ресурс;
- звернутися за допомогою до психолога/психотерапевта, який допоможе опанувати техніки емоційної стабілізації себе і близьких та попередити або зупинити розвиток ПТСР⁹⁴.

Згідно з даними статистики на 2019 рік близько 210 мільйонів людей у світі страждає на синдром вигорання, а це орієнтовно 5-7 % всього населення. За результатами опитування проведеного організаціями FlexJobs і Mental Health America (МНА) на липень 2020 експерти відмічають 75 % працівників, що пережили вигорання, а 40 % опитаних вказують, що це є прямим результатом пандемії коронавірусу.

В Україні схоже дослідження проводилося Міжнародним кадровим порталом hh.ua (2017), згідно якого 64 % опитуваних – перебувають у стані вигорання, з них 22 % – пов'язують його зі своєю професійною діяльністю.

⁹⁴ Богдан О. С., Мітченко К. В. Особливості спілкування поліцейських з комбатантами. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, ДДУВС, 17.03.2023).* Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 782-784.

Сучасні дослідження стверджують, що **«синдром емоційного вигорання»** – це процес поступової втрати емоційної, когнітивної та фізичної енергії, що виявляється в симптомах емоційного, розумового виснаження, фізичного стомлення, особистої відстороненості та зниженням задоволення від виконаної роботи».

Блоки ресурсів, що необхідні для психопрофілактики емоційного вигорання, а саме:

- 1) фізіологічне здоров'я (нормований графік роботи, заняття спортом, правильне харчування, відпочинок та прогулянки на свіжому повітрі);
- 2) психічне здоров'я (індивідуальна та групова психотерапія, групи підтримки, саморефлексія);
- 3) регулярна взаємодія з колегами, дебрифінги супервізії;
- 4) структурність професійної діяльності (наявність чіткого плану дій, технічної підтримки, в тому числі і комп'ютерної);
- 5) підвищення кваліфікації (проходження навчальних курсів, вебінарів, участь в конференціях, ознайомлення з новинками літератури тощо).

Як приклад вправи для саморефлексії, самостійної роботи над профілактикою власного емоційного вигорання, до уваги пропонується вправа «Сфітлофор».

Пропонується на основі хронометражу виробити список діяльностей, що треба припинити, що треба призупинити на деякий час і які потрібно почати робити.

За принципом – припинити робити (червоний) / Призупинити (жовтий) / Почати робити (зелений)⁹⁵.

Близькі до стресу психічні стани

Синдром хронічної втоми – характеризується переживанням стійкої втоми, яка не проходить навіть після тривалого відпочинку. Основна симптоматика захворювання в періоди загострення проявляється у виникненні апатії, депресії, безпричинних нападів гніву, агресії та ін. Провокуючим фактором щодо виникнення такого стану є незбалансованість емоційно-інтелектуального навантаження і фізичної діяльності. У групі ризику знаходяться мешканці великих міст (мегаполісів), підприємці, люди з підвищеною відповідальністю при виконанні трудової діяльності (авіадиспетчери, оператори залізничного транспорту). Іншими факторами є несприятливі санітарно-екологічні умови, хронічні захворювання, вірусні інфекції. Виявлено, що до синдрому хронічної втоми більш схильні жінки віком від 25 до 45 років.

Фрустрація (лат. frustratio – «обман», «невдача», «марне очікування», «розлад задумів») – психічний стан, що виникає в ситуації реальної чи уявної неможливості задоволення тих чи інших потреб. Фрустрація проявляється в ряді емоційних переживань, таких як розчарування, тривога, роздратування і навіть відчай.

⁹⁵ Мітченко К. В. Емоційне вигорання психологів сектору безпеки та оборони. 2024. С. 106-109.

12.2. Розвиток психологічної стійкості та навичок самодопомоги

Війна відбувається не лише на передовій. Війна вже всередині кожного: на передовій – фізична, а ззовні – психологічна.

У контексті впливу стресових факторів на психофізіологічний стан індивіда, здатність до самовладання та прийняття раціональних рішень набуває першочергового значення. В умовах гострого стресу критично важливим є ініціювання когнітивної паузи, що передбачає тимчасове припинення активної реакції та надання можливості опоненту вербалізувати власну позицію. Подальший етап полягає в об'єктивній оцінці ситуації з урахуванням усіх релевантних факторів, що сприяє формуванню виваженого та обґрунтованого рішення.

Після завершення стресової ситуації актуалізується потреба у відновленні енергетичних ресурсів та стабілізації психоемоційного фону. В цьому контексті фундаментальне значення має дотримання принципів здорового способу життя, що включає збалансоване харчування, регулярну фізичну активність, адекватний режим сну та утримання від деструктивних звичок. Наразі інтеграція технік релаксації в повсякденну практику є ефективним інструментом для зниження м'язової та емоційної напруги, оптимізуючи процеси відновлення.

Проактивний підхід до управління стресом передбачає комплекс превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію потенційного негативного впливу майбутніх стресових подій. Діагностичний етап включає ідентифікацію можливих стресорів та пов'язаних з ними труднощів, а також прогнозування індивідуальних реакцій та емоційних станів. Наступним кроком є розробка сценарних планів дій, що передбачають алгоритми поведінки у випадку різних варіантів розвитку стресової ситуації, оформлені за принципом «Якщо... То...».

Методика «щеплення від стресу» полягає у контрольованому переживанні модельованих стресових ситуацій низької інтенсивності, що сприяє психологічній адаптації та зниженню рівня тривожності у реальних умовах. Паралельно з цим, тренування специфічних професійних навичок, релевантних потенційним стресовим сценаріям, підвищує компетентність індивіда та його здатність ефективно справлятися з кризовими ситуаціями.

У фазі безпосереднього переживання стресу застосовуються стратегії, спрямовані на оперативне реагування та мінімізацію деструктивних наслідків. Алгоритм «Стій – Думай – Дій» передбачає першочергову зупинку реакції, подальший аналіз ситуації та прийняття обґрунтованого рішення з наступною чіткою інструкцією для зацікавленої особи. Звернення до попередньо розроблених сценаріїв, нормативних документів або консультація з керівництвом є додатковими інструментами для оптимізації поведінки в стресовій ситуації.

У випадку власного емоційного перевантаження ефективним є вербальне або візуальне позначення свого стану, що сприяє дистанціюванню від інтенсивних переживань. Застосування технік арттерапії, таких як малювання або розфарбовування, може слугувати засобом зниження поточного рівня стресу. Когнітивні стратегії рефреймінгу, включаючи глобалізацію та заміну ярлика, дозволяють змінити перспективу

Компетентність – це здатність особистості успішно розв'язувати проблемні ситуації, що зумовлене її здібностями, інтересом до діяльності та вмінням ефективно взаємодіяти з іншими.

сприйняття ситуації, виявляючи потенційні переваги або зменшуючи значущість негативних аспектів. Методи м'язової релаксації забезпечують фізіологічне зниження напруги.

Етап виходу зі стресу передбачає заходи, спрямовані на відновлення психоемоційного балансу та запобігання довгостроковим негативним наслідкам. Аналіз пережитого стресу та власних дій у цій ситуації сприяє отриманню цінного досвіду для майбутніх ситуацій. Вербалізація емоцій (звіт) допомагає знизити емоційну напругу. Техніка «СТОП-реакції» є вольовим методом припинення нав'язливих переживань.

Важливим аспектом протидії деструктивному впливу стресу є критичне осмислення поширених міфів про нього, що можуть призводити до пасивної позиції та зниження особистої відповідальності. У стані початкової стресової напруги ефективними є методи раціоналізації майбутньої події, вибіркової позитивної або негативної ретроспекції, саморегуляції через тіло та детальної візуалізації несприятливого результату. У фазі відносної рівноваги корисними є контроль дихання та охолодження водою. Для подолання наслідків гострого або хронічного стресу застосовуються різноманітні техніки релаксації, позитивної візуалізації, активізації міжпівшарної взаємодії, переключення уваги та фізичної активності. Збалансоване харчування та дотримання простих гігієнічних заходів також відіграють важливу роль у підтримці стресостійкості та запобіганні емоційному вигоранню. Для осіб, які працюють з людьми, особливо важлива підтримка соціальних контактів та сприятлива атмосфера в колективі.

Рекомендації щодо самовладання для поліцейських, оформлені у вигляді нумерованого списку для зручності сприйняття.

Застосування цих рекомендацій допоможе поліцейським ефективніше контролювати свої емоції, зберігати спокій у складних ситуаціях та приймати зважені рішення, що є критично важливим для їхньої професійної діяльності та особистого благополуччя.

Внутрішні ресурси – психологічна стійкість, самооцінка, емоційний інтелект, навички саморегуляції, оптимізм, почуття гумору, віра у власні сили та особисті цінності.

Зовнішні ресурси – підтримка родини, друзів та колег, доступ до соціальних служб та професійної допомоги, фінансова стабільність, сприятливе оточення, інформаційні ресурси та можливості для самореалізації.

Багато людей втомилися і, можливо, навіть втратили ресурси. Тож потрібно знати, як *знайти силу і де взяти цей ресурс*.

В. Розенберг вважає, що ресурси – це внутрішня сила, необхідна для конструктивного подолання життєвих криз, якими є ініціатива, відповідальність і прагнення до сенсу. С. Хобфол заявив, що ресурси є цінними для людини і допомагають їй адаптуватися до стресових ситуацій. Він поділяв їх на зовнішні – соціальні та внутрішні – «духовні» (психологічні). За К. Макпаденом, втрата зовнішніх та/або внутрішніх ресурсів переживається людиною як стан суб'єктивного дискомфорту та психологічного стресу. Є. Рязанцева довела, що віра є внутрішнім екзистенціальним ресурсом, який допомагає людині безкризово долати складні життєві ситуації.

І. Рибкін виокремив рівні психологічних ресурсів особистості: вищий рівень, який характеризують самооцінка, самоактуалізація, ідентичність життєвий сенс, та базовий рівень – емоційна врівноваженість, впевненість та лідерство, автономність, відповідальність, цілеспрямованість, адаптивність та психологічна гнучкість. На погляд Л. Завалкевич, ресурсність є показником мотивації «можливостей».

Психологічні можливості розкриваються у здатності людини мати або бути, а їхнє реалізування зумовлює автентичність буття особистості. Компонентами психологічного ресурсу особистості є такі: впевненість у собі, доброта до людей, допомога іншим, успіх, любов, творчість, віра у добро, прагнення до мудрості, робота над собою, самореалізування у професії, відповідальність.

Психологічними ресурсами особистості є індивідуальні екзистенційні можливості людини, що виявляються у її прагненні до самовизначення.

Відповідно психологічна ресурсність особистості – це здатність людини актуалізувати власні психологічні ресурси з метою саморозвитку, саморозкриття у взаєминах та надання підтримки іншим. Саме у психологічній ресурсності розкривається автентичність особистості.

Психологічна ресурсність особистості виявляється у її здатності саморозвиватися, умінні бути компетентною у життєвих та професійних питаннях, автономною у прийнятті рішень, самодостатності у долати складних життєвих ситуацій, умінні підтримувати та надихати інших, умінні бути творчою та досягати успіху. Психологічні ресурси особистості допомагають людині бути здатною до актуалізації власних можливостей з метою саморозкриття у взаєминах, надання підтримки іншим, побудові планів, подолання кризових та стресових обставин, зокрема в умовах війни. Такий підхід допомагає особистості через цілепокладання досягти позитивного результату у процесі подолання складних ситуацій та збереження фізичного та психічного здоров'я⁹⁶.

⁹⁶ Коцюбинський В., Мітченко К. Психологічні ресурси особистості в умовах війни. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 10.05.2024). 2024.

12.3. Алгоритми надання первинної психологічної допомоги

Сьогодення української держави демонструє важливість надання первинної психологічної допомоги постраждалим від війни та інших злочинів. Як показує досвід, люди, що вважають, що їм надали первинну соціальну та психологічну підтримку, після кризи краще справляються з труднощами, ніж ті, хто вважає, що їм допомогли недостатньо.

Поняття «психологічна допомога», за О. Ф. Бондаренком, відображає певну реальність, соціальну практику, полем діяльності в якій є сукупність питань, утруднень та проблем, що належать до психічного життя людини. Психологічна допомога є сферою та способом діяльності, що призначена для сприяння людині та спільноті у вирішенні широкого кола проблем, що породжуються соціумом. Зміст психологічної допомоги полягає в забезпеченні емоційної, смислової та екзистенціальної підтримки людини чи спільноти в ситуаціях утруднення, що виникають у процесі їх особистісного або соціального буття⁹⁷.

Наразі перша психологічна допомога – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги ближнім, що відчують страждання і потребу. Може надаватись не лише професійними психологами, але й іншими спеціалістами, що знайомі з правилами надання ППД.

В основі надання ППД лежить ненав'язливе надання практичної допомоги та підтримки; оцінку потреб і проблем; надання допомоги у задоволенні нагальних потреб (наприклад, таких як їжа, вода, інформація); вміння вислуховувати людей, але не примушуючи їх говорити; вміння втішити і допомогти людині заспокоїтись; надання допомоги в отриманні інформації, встановленні зв'язку з відповідними службами і структурами соціальної підтримки; захист від подальшої шкоди.

Основними завданнями визначають⁹⁸:

- формувати відчуття безпеки, зв'язку з іншими людьми, спокою і надії;
- сприяти доступу до соціальної, фізичної та емоційної підтримки;
- зміцнювати віру в можливість допомогти собі та оточуючим.

Від початку повномасштабного вторгнення ізраїльські вчені (Моше Фрид, Без Оффе, Йори Гідрон, Інна Фельдман та інші) щедро ділились власними напрацюваннями надання первинної психологічної допомоги військовим та постраждалими особами від військових злочинів, проте особливості протікання війни на території України, особливості ментальності українців вносять свої корективи в наявний досвід та потребують детального додаткового вивчення. Значний внесок до забезпечення надання якісної психологічної допомоги українцям надали військові психологи, спеціалісти Червоного Хреста, Міжнародного медичного корпусу.

Первинна психологічна допомога (ППД) – сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги особам, які відчують страждання і потребу внаслідок кризових ситуацій. Може надаватися як професіоналами, так і іншими підготовленими спеціалістами.

Питання до аудиторії:
Які конкретні кроки повинен здійснити поліцейський для надання первинної психологічної допомоги?

⁹⁷ Перша психологічна допомога : посібник для працівників на місцях. Київ : Університетське видавництво. ПУЛЬСАРИ, 2017. 66 с.

⁹⁸ Колегія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. Перша психологічна допомога. Львів : Друкарські куншти, 2015. 184 с.

Під час надання первинної психологічної допомоги важливо по-вністю сконцентрувати увагу на ній та дати зрозуміти, що вона почуття, важлива та поліцейський орієнтований на допомогу.

Як відмічають дослідники та практичні працівники, що мають досвід надання первинної психологічної допомоги алгоритм дій не залежить від того колу надається допомога, дорослому чи дитині.

У кризовій ситуації, якою звісно може бути злочин, для психіки постраждалого характерна дезорієнтація (гіперчутливість емоцій, переважання емоцій над розумом), дисоціація (втрата ідентичності, власного Я), втрата контролю над власним життям, гостре відчуття безпорадності, безпомічності, почуття самотності.

Поліцейський при виявленні дитини, щой опинилась в складних життєвих обставинах, стала постраждалою особою у злочині важливо дотримуватись визначено *протоколу дій*:

1. Ідентифікувати себе (ім'я, посада), запропонувати допомогу та чітко.

проговорити свої дії постраждалому, розуміючи, що в цей час особа дезінтегрована.

2. Забезпечити безпечне місце, підтримуючи гідність особи, орієнтуючись на основні вікові та гендерні особливості.

3. Повернути до реальності, через використання простих питань, звернення по імені, прохання допомогти. Слухайте без переривання. Скажіть: «Ви в безпеці», «Я з вами», «Це нормально так почуватися». Допоможіть людині повернути контроль: дайте їй просте завдання (дихати разом з вами, сісти, попити води).

4. Забезпечити задоволення базових потреб. Зокрема, важливо постраждалому надавати право вибору, з метою повернення контролю над своїм життям, хвалити.

5. Дати можливість виговоритись, слухати, але намагатись максимально відтворити хронометрах подій, фіксувати завершення окремих етапів.

6. Бути поруч стільки треба або перенаправити іншому спеціалісту (мед. працівнику, психологу).

Розуміння вікової періодизації є фундаментальним для ефективного надання первинної психологічної допомоги (ППД), особливо дітям. Кожен віковий етап характеризується унікальними особливостями розвитку – когнітивними, емоційними, соціальними та фізичними. Ці особливості визначають сприйняття дитиною кризової ситуації, її реакції, потреби та способи комунікації. Без урахування вікових закономірностей, спроби надати підтримку можуть бути неефективними, травматичними або навіть шкідливими. Знання вікових особливостей дозволяє поліцейському адаптувати свій підхід, використовувати відповідну мову, враховувати рівень розвитку емпатії, розуміння причинно-наслідкових зв'язків та здатність до саморегуляції, щоб забезпечити максимально дієву та безпечну допомогу.

Додатково слід відмітити, особливості віку дитини. Зокрема, важливо пам'ятати основні характеристики віку, що можуть бути важливими при наданні первинної психологічної допомоги ⁹⁹.

⁹⁹ Мітченко К. В. Надання первинної психологічної допомоги дітям, які стали жертвами злочинів: практичний досвід. 2023. С. 114-117.

– Для дітей раннього віку (1-3 роки) характерно відсутність усвідомленості власних мотивів поведінки, дії виконуються під впливом миттєвих почуттів, відчуття любові та симпатії до близьких, прагнення отримувати похвалу, зароджується вміння відчувати сором та прикрість.

– Для дошкільного віку (3-6 років) характерні перші спроби контролювати власну поведінку. Діти засвоюють норми та правила соціуму: пізнання світу відбувається через сюжетно-рольову гру.

– Молодшому шкільному віці (6-9 років) характерна самостійність, підпорядкування мотивів, прагнення бути кращим.

– Для підліткового (9-16 років) характерна прагнення бути приналежним до групи, активно формується почуття дорослості, відбувається статеве дозрівання.

Враховуючи перерахування вікові особливості, можемо відмітити характерні особливості віку при наданні первинної психологічної допомоги.

Для дошкільного віку – якомога більше хвалити дитину, наразі хвалити просто по факту того що вона є, говорити про те що неї можуть пишатись рідні, що близькі її люблять, вони як тільки матимуть змогу будуть поруч, а поліцейський зараз просто може допомогти; для дошкільного – також хвалити дитину, також підкреслювати що вона молодець, проводити «допомагаючі дії» через гру;

молодший шкільний вік – підкреслювати сміливість дитини, її самостійність, зазначати, що ви вперше бачите як дитина такого віку справляється в такій ситуації;

підлітковий вік – орієнтуйтеся на повернення дитині самоконтролю, ідентичності, демонструвати, що вона не сама, що поруч є люди, що готові надати підтримку.

Нідерландські фахівці, що працюють з дітьми, постраждалими від різного виду насильства, виділяють основні принципи взаємодії з дитиною, що сприяють ефективному встановленню контакту. Дані принципи являються основоположними в роботі з дітьми від 3 до 17 років, важливо орієнтуватись на новоутворення віку та безпосередньо особливості самої дитини.

1. Правдивість – бути з дитиною щирим, відкритим, уникати захисної чи нападаючої позиції.

2. Повага до дитини – вміння цінувати її індивідуальність і ставитися до неї як до особистості.

3. Компетентність – впевненість у своїх діях.

4. Прагматизм – сприйняття реальності без ілюзій (як негативних, так і позитивних).

5. Відповідальність.

Поліцейському під час надання первинної психологічної допомоги важливо усвідомлювати межі своєї відповідальності та психоемоційний стан постраждалого.

Вікові особливості важливо брати до уваги при формуванні гендерно чутливого підходу в роботі поліцейських.

Гендерно чутливий підхід передбачає вміння враховувати досвід, потреби та вразливості людини в залежності від її статі, віку, соціального статусу та контексту події. Це означає, що під час надання першої психологічної допомоги поліцейські повинні діяти з повагою, гнучко адаптувати спілкування і уникати упереджень або стереотипів.

Ранній вік:

1-3 роки

Дошкільний

вік: 3-6 років

Молодший

шкільний вік:

6-9 років

Підлітковий

вік: 9-16 років

Питання до аудиторії:

Які основні принципи лежать в основі надання первинної психологічної допомоги постраждалим від кризових ситуацій, включаючи воєнні дії та злочини?

Наприклад, жінка, яка стала постраждалою від домашнього чи сексуального насильства, може відчувати сильний страх або недовіру до чоловіків у формі. У такому випадку важливо не наполягати на спілкуванні, а, за можливості, надати їй підтримку з боку жінки-поліцейської або забезпечити присутність жінки з кризової служби. Варто уникати запитань, що звинувачують або соромлять: замість «чому ви не втекли?» – запитати «чи є хтось, кому ви довіряєте, кого можемо повідомити?».

У випадку з чоловіком, який пережив насильство, приниження або бойовий стрес, може виникнути внутрішній конфлікт, пов'язаний з соціальними очікуваннями бути «сильним» і не виявляти емоцій. Тут важливо не тиснути на людину вимогами «говорити про почуття», а підтримати спокійною присутністю, дати зрозуміти, що емоційна реакція – це нормально, і вона не робить його слабким.

Діти або підлітки, що стали свідками насильства чи втрати, потребують іншої мови – простішої, зменшеного тиску, більше уваги до тілесного комфорту (тепло, вода, поруч доросла людина). Важливо говорити на їхньому рівні, не лякати, не примушувати згадувати подію – основне завдання на цьому етапі – дати відчуття безпеки.

Представники ЛГБТІК+ спільноти часто мають попередній досвід стигматизації, тому у спілкуванні важливо уникати упереджених припущень (наприклад, щодо того, з ким людина живе або до кого звернутись), а також уважно поставитися до використання імені та займенників, що людина вживає щодо себе.

Особливої уваги потребують ветерани або цивільні, що стали свідками бойових дій. Вони можуть демонструвати ознаки стресових розладів, дезорієнтації, агресії або замкненості. Тут критично важливо не провокувати конфлікт (навіть якщо поведінка здається грубою), не давати оцінок, а натомість пропонувати просту підтримку: «Вам не потрібно зараз нічого пояснювати, я просто хочу, щоб ви знали – ви не самі». Якщо людина – ветеран, вона може не довіряти системі або сприймати поліцію як формальну інституцію. У такому випадку варто підкреслити, що ваша мета – підтримати, а не розслідувати.

12.4. Робота поліцейських з особами в кризових станах

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України стало та продовжує бути фруструючим та травматичним для українців. За оцінками ВООЗ, суспільства, що пережили війну, страждають тягарем психічних розладів: у кожного п'ятого (22 %) фіксується той чи інший ступінь депресії, тривоги, посттравматичний стресовий розлад, біполярний розлад або шизофренія. Оціночна поширеність психічних розладів серед постраждалого від війни населення в будь-який конкретний момент часу (точкова поширеність) становить 13 % для легких форм депресії, тривоги і посттравматичного стресового розладу та 4% для помірних форм цих розладів. Розрахункова поширеність тяжких розладів (тобто шизофренії, біполярного розладу, важкої депресії, сильної тривоги та важкого посттравматичного стресового розладу) становить 5 %. Кожна 11-та людина (9 %), яка живе в оточенні, яке зазнавало впливу війни протягом останніх 10 років, матиме помірний або важкий психічний розлад.

У професійній діяльності поліцейського нерідко виникають ситуації, коли вам доводиться контактувати з людьми, чия поведінка викликає занепокоєння та може становити загрозу як для них самих, так і для оточуючих. Ефективна та безпечна взаємодія в таких випадках вимагає від вас не лише знання законодавства, але й розуміння особливостей психічного стану цих осіб та володіння спеціальними навичками комунікації.

Перш за все, важливо усвідомлювати, що термін «небезпечний психічний стан» є широким і може охоплювати різноманітні ситуації. Це можуть бути гострі психотичні епізоди, суїцидальні наміри, агресивна поведінка, спровокована психічним розладом, або стани, пов'язані з вживанням психоактивних речовин, що призвели до порушення свідомості та поведінки.

Ключовим принципом у взаємодії з такими особами є **безпека**. Особиста безпека поліцейського, безпека оточуючих та, по можливості, безпека самої особи, яка перебуває у небезпечному стані, повинні бути пріоритетом.

Ознаки, що можуть свідчити про небезпечний психічний стан

Ознаки вживання психоактивних речовин. Неадекватна поведінка, порушення координації рухів, сплутана мова, специфічний запах.

Кататонічні симптоми. Заціпеніння, відсутність реакції на зовнішні подразники або, навпаки, надмірна рухова активність.

Суїцидальні наміри або спроби. Прямі висловлювання про бажання покінчити життя самогубством, підготовка до суїциду (пошук засобів, прощання з близькими).

Виражені галюцинації або маячні ідеї. Особа може говорити про те, що чує голоси або вірить у нереальні речі, які спонукають її до певних дій.

Раптові зміни поведінки. Різка зміна звичайної поведінки, незрозумілі або хаотичні дії.

Виражена агресія або ворожість. Неконтрольована лють, фізичні загрози, спроби нападу.

Виражене емоційне збудження або ажитація. Нерівномірні рухи, нездатність всидіти на місці, безцільна активність.

Повна або часткова втрата орієнтації. Нерозуміння, де знаходиться особа, хто її оточує, який зараз час.

Дезорієнтація, дисоціація, втрата контролю, безпорадність, самотність – характерні психологічні стани постраждалого в кризовій ситуації, що потребують уважного реагування та відповідних заходів первинної психологічної допомоги з боку поліцейського

Алгоритм первинних дій при контакті з особою у небезпечному психічному стані

1. Оцініть рівень загрози. *Перш ніж наближатися, спробуйте візуально оцінити ситуацію. Чи є зброя поблизу? Чи проявляє особа безпосередню агресію? Чи є можливість безпечно наблизитися?*

2. Забезпечте власну безпеку. *Займайте позицію, яка дозволяє вам контролювати ситуацію та мати можливість відступити. Намагайтеся не опинятися в замкнутому просторі з особою.*

3. Встановіть контакт. *Говоріть спокійно, повільно та чітко. Представтеся, назвіть свою посаду. Звертайтеся до особи на ім'я, якщо воно вам відоме.*

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які конкретні кроки повинен здійснити поліцейський під час взаємодії з особами в нестійкому психічному стані?

4. Слухайте. Надайте особі можливість висловитися, навіть якщо її мова здається вам незв'язною. Активне слухання може допомогти знизити рівень її тривожності та агресії.

5. Виявляйте емпатію. Спробуйте зрозуміти емоційний стан особи, навіть якщо ви не розумієте змісту її переживань. Фрази на кшталт «Я бачу, що ви засмучені» або «Це, мабуть, дуже складно для вас» можуть допомогти встановити контакт.

6. Уникайте конфронтації. Не сперечайтесь з особою, особливо щодо її маячних ідей або галюцинацій. Це може посилити її збудження. Замість цього, спробуйте перевести розмову на більш нейтральні теми або зосередитися на її емоційному стані.

7. Будьте терплячими. Взаємодія з особою у небезпечному психічному стані може зайняти багато часу. Зберігайте спокій та не проявляйте роздратування.

8. Не давайте обіцянок, що не зможете виконати. Будьте чесними у своїх словах та діях.

9. Залучайте спеціалізовану допомогу. Важливо розуміти межі своєї компетенції. Якщо ви вважаєте, що особа потребує медичної або психіатричної допомоги, негайно повідомте про це диспетчера та запитуйте направлення спеціалізованої бригади (психіатричної бригади екстреної медичної допомоги).

10. Документуйте свої дії. Детально зафіксуйте обставини події, свої дії та стан особи.

Опитування Gradus Research у лютому 2024 року показало, що 13 % оцінюють свій ментальний стан як незадовільний, порівняно з 9 % у 2022 році, а 77 % відчували стрес або сильну нервозність (Gradus Research).

За даними ВООЗ, близько чверті населення України, що становить близько 9,6 мільйонів осіб, можуть мати ризик розвитку психічних розладів внаслідок конфлікту (Reuters, 2022).

Особливі ситуації та рекомендації**Суїцидальні наміри.**

Не залишайте особу наодинці. Ставте прямі запитання про її наміри ("Ви думаєте про самогубство?"). Висловлюйте свою стурбованість та заохочуйте звернутися за допомогою.

Особи в стані психотичного епізоду.

Будьте спокійними та не сперечайтесь з їхніми нереальними переконаннями. Зосередьтеся на їхніх емоціях та спробуйте створити відчуття безпеки.

Агресивна поведінка. Намагайтеся зберігати дистанцію. Уникайте провокуючих дій. Якщо агресія переростає у фізичну загрозу, використовуйте законні заходи примусу відповідно до службових інструкцій.

Особи в стані сп'яніння. Взаємодія може бути ускладнена. Забезпечте безпеку та, за необхідності, доставте особу до медичного закладу для огляду.

Пам'ятайте, що поведінка особи у небезпечному психічному стані часто є проявом страждання, а не свідомим бажанням завдати шкоди. Ваше спокійне та емпатійне ставлення може допомогти деескалації ситуації. Уникайте стигматизації та пам'ятайте про гідність кожної людини.

Після того, як ситуація стабілізована та особа передана під опіку медичних працівників або інших компетентних служб, важливо провести аналіз події. Обговоріть з колегами, що спрацювало добре, а що можна було б зробити інакше. Участь у подібних ситуаціях може бути емоційно виснажливою, тому не соромтеся звертатися за психологічною підтримкою, якщо ви відчуваєте таку потребу.

Ефективна взаємодія з особами, що перебувають у небезпечних психічних станах, є складним, але надзвичайно важливим аспектом вашої професійної діяльності. Ваші знання, навички та емпатія можуть врятувати життя та запобігти трагічним наслідкам. Будьте пильними, професійними та завжди пам'ятайте про безпеку.

Додатково слід зазначити, що поліцейському важливо знати, як розпізнати психічні захворювання та як боротися з психотичною та насильницькою поведінкою, що робити, коли людина погрожує собі самогубством й потребує мобільного втручання тощо. На наш погляд, основними компонентами даної тактики є шість чинників:

- 1) вміння розпізнавати специфічні розлади або ознаки психологічного дистресу;
- 2) знання та переконання щодо імовірних факторів й причин;
- 3) знання та переконання про заходи самодопомоги;
- 4) знання та переконання щодо наявної професійної допомоги;
- 5) ставлення, яке сприяє визнанню та пошуку допомоги; знання того, як шукати інформацію про психічне здоров'я.

Негативним є факт, що інколи поліцейським може видатися, що психічне захворювання є алкогольним або наркотичним сп'янінням, особливо якщо під час затримання було визначено, що особа вживала наркотики чи алкогольні напої. Наступним чинником може бути ситуація, коли люди симулюють ознаки психічного захворювання з метою ввести в оману поліцейського та unikнути покарання.

Виходячи з цього, вважаємо необхідним визначити кілька маркерів, що можуть свідчити про наявність порушення:

- сплутане, прискорене чи уповільнене мовлення, повторення одних і тих же слів і словосполучень, висловлювання не по суті запитань;
- несконцентрованість уваги, розгубленість, формулювання відповідей після тривалої паузи;
- людина розмовляє сама з собою, з уявним співрозмовником, раптово замовкає та застигає на місці, прислухається до чогось; – рухове збудження, агресивна поведінка.

Правила щодо спілкування з психічно хворими людьми:

- займіть таке положення, щоб особа почувала себе безпечно;
- розмовляйте на тому рівні, який особа здатна зрозуміти;
- спілкуйтеся простими словами та спокійним голосом, тон важливий;
- уникайте відкрито агресивної, образливої чи занадто впевненої поведінки;

- проявіть турботу, якщо потрібно, запропонуйте допомогу;
- намагайтеся бути послідовними та передбачуваними, поведіться тактовно й обережно, зберігаючи при цьому максимальний спокій;
- слова, інтонації, пози, жестикуляції повинні відповідати один одному за змістом і взаємно підтримуватися;
- говоріть Зокрема, аби фразу не можна було інтерпретувати двояко;
- зберігайте максимально можливу емоційну і фізичну дистанцію, уникайте дотиків.

Наразі ситуація стосовно підтримки психічно хворих осіб в Україні не надто втішна. Українському суспільству ще властиве негативне ставлення й навіть таврування таких людей. Безперечно, суспільству потрібно усвідомити, що такі люди також здатні відчувати сильні емоції, страждати від самотності й нерозуміння¹⁰⁰.

ВИСНОВКИ

– Стрес є постійним станом у житті людини, що може бути викликаний як позитивними (еустрес), так і негативними (дистрес) факторами, а також поділяється за реальністю проживання та тривалістю. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є відстроченою реакцією на травматичний стрес, що потребує комплексного підходу для зниження ризиків його появи та сприяння зціленню. Профілактика емоційного вигорання вимагає інтеграції фізіологічного та психічного здоров'я, регулярної взаємодії з колегами, структурності професійної діяльності та постійного підвищення кваліфікації.

– Психологічна стійкість та навички самодопомоги є критично важливими для ефективного подолання стресових ситуацій, особливо в умовах війни. Важливо застосовувати проактивний підхід до управління стресом, включаючи ідентифікацію стресорів, розробку планів дій та методику «щеплення від стресу» для адаптації до кризових подій. Особиста ресурсність, що включає як внутрішні (психологічна стійкість, оптимізм), так і зовнішні (соціальна підтримка) ресурси, є ключо-

вою для саморозвитку, подолання труднощів та збереження психічного здоров'я.

– Первинна психологічна допомога (ППД) є важливою для осіб, що пережили кризові ситуації, і може надаватися не лише психологами, але й іншими навченими спеціалістами. Основними завданнями ППД є формування відчуття безпеки, зв'язку з іншими, спокою та надії, а також сприяння доступу до соціальної, фізичної та емоційної підтримки. При наданні допомоги необхідно враховувати вікові та гендерні особливості постраждалих, адаптуючи комунікацію та уникаючи упереджень для забезпечення максимально ефективною та безпечною підтримки.

– На тлі повномасштабного вторгнення, що стало фруструючим та травматичним для українців, поліцейські часто стикаються з особами у небезпечних психічних станах, що вимагає не лише знання законодавства, але й спеціальних навичок комунікації. При взаємодії з такими особами ключовим принципом є безпека всіх учасників, а також застосування алгоритму первинних дій, що включає оцінку загрози, встановлення контакту, активне слухання та емпатію. Важливо вміти розпізнавати ознаки психічних розладів, уникати стигматизації та звертатися за спеціалізованою допомогою, розуміючи межі власної компетенції.

¹⁰⁰ Ананченко Д., Мітченко К. Особливості взаємодії поліцейських з людьми, що мають психічні розлади (2024).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Як, на вашу думку, розуміння різних типів стресу (наприклад, еустресу та дистресу) може вплинути на підхід поліцейського до спілкування з людьми в кризових ситуаціях?
2. Обговоріть, яким чином концепція "психологічної ресурсності" може бути інтегрована в повсякденну практику самодопомоги та підтримки колег у правоохоронних органах.
3. Чому, на вашу думку, важливо враховувати вікові та гендерні особливості при наданні первинної психологічної допомоги, особливо в контексті роботи поліцейських?
4. Яким чином поліцейський може застосовувати знання про фази розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) для більш ефективної взаємодії з особами, що перебувають у стані після травматичної події?
5. Як, виходячи з принципів надання первинної психологічної допомоги, можна мінімізувати ризик виникнення хронічного стресу або емоційного вигорання у самих поліцейських?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

1. «Психологічний компас поліцейського» (Інфографіка/ментальна карта)

Завдання. Створити візуальне представлення ключових концепцій та взаємозв'язків між ними у сфері психологічної підготовки поліцейських. Це може включати: специфіку професії, психологічне навантаження, фактори стресу та вигорання, стратегії профілактики, внутрішні та зовнішні ресурси, алгоритм ППД, принципи роботи з кризовими станами.

Форма подання

– **Інфографіка** – чітке, структуроване візуальне відображення інформації з використанням графіків, іконок, схем та коротких текстів. Акцент на логічних зв'язках та ключових елементах.

– **Ментальна карта (Mind Map)** – розгалужена діаграма, що починається з центральної теми («Психологічна підготовка поліцейського») та розкриває пов'язані підтеми у вигляді гілок з ключовими словами та образами.

2. Вправа: «Мій План Особистої Психологічної Стійкості»

Це завдання допоможе вам самостійно розробити персональний план для зміцнення вашої психологічної стійкості. Воно заохочує до глибокого самоаналізу, ідентифікації внутрішніх та зовнішніх ресурсів, а також вироблення конкретних стратегій для ефективного подолання стресу та життєвих викликів.

Мета завдання:

- Підвищити ваше усвідомлення власних сильних сторін та вразливостей.
- Визначити ваші особисті джерела підтримки та ресурси.
- Розробити індивідуальні стратегії для підвищення психологічної стійкості.
- Сформулювати конкретний план дій для застосування у повсякденному житті.

Матеріали:

- Аркуші паперу або зошит.
- Ручка або олівець.
- (За бажанням) Кольорові маркери, стікери для візуалізації.

Етапи виконання:

Етап 1: Вступ та розуміння психологічної стійкості

1. Поміркуйте: Що для вас означає психологічна стійкість? Запишіть свої думки. Не

існує єдиного правильного визначення, це ваше особисте розуміння.

2. Занотуйте: Пригадайте ситуації, коли ви демонстрували стійкість. Що вам тоді допомогло? Які якості ви задіяли?

Етап 2: Самодіагностика: Мої сильні сторони та вразливості

Намалюйте на окремому аркуші Дерево вашої стійкості.

– Коріння: Запишіть, що є опорою та підтримкою для вас у житті. Це можуть бути люди (сім'я, друзі), ваші цінності (чесність, доброта), хобі, віра, безпечне місце.

– Стовбур: Вкажіть ваші особистісні якості та сильні сторони, що допомагають вам долати труднощі (наприклад, оптимізм, наполегливість, креативність, почуття гумору, адаптивність).

– Гілки: Запишіть навички та стратегії, що ви вже використовуєте для управління стресом (наприклад, дихальні вправи, прогулянки на природі, читання, музика, спілкування з близькими).

– Плоди: Це бажані результати та цілі, яких ви прагнете досягти, розвиваючи свою стійкість (наприклад, внутрішній спокій, радість від життя, ефективність у роботі, гармонійні стосунки).

На іншому аркуші намалюйте Ланцюг вразливостей.

– В кожній ланці цього ланцюга запишіть чинники, що послаблюють вашу психологічну стійкість. Це можуть бути: надмірний стрес, нестача сну, негативні думки, перфекціонізм, конфлікти, відсутність особистого часу, невміння відмовляти, надмірне використання гаджетів. Подумайте, як ці ланки взаємопов'язані та впливають одна на одну.

Етап 3: Розробка стратегій та ресурсів

1. «Мій Банк Ресурсів»: Складіть список усього, що може вам допомогти у складних ситуаціях. Розділіть їх на категорії:

– Внутрішні ресурси: Ваші особистісні якості, навички, знання, минулий досвід успішного подолання труднощів.

– Зовнішні ресурси: Люди (друзі, родичі, фахівці), організації, місця (парк, улюблене кафе), що надають підтримку.

– Фізичні ресурси: Здоровий сон, збалансоване харчування, фізична активність, регулярні медичні огляди.

– Психологічні ресурси: Методи релаксації (медитація, глибоке дихання), хобі, творчість, ведення щоденника, гумор.

– Інформаційні ресурси: Книги, статті, освітні курси, що допомагають вам краще розуміти себе та світ.

2. «Мій Арсенал Стратегій»: З огляду на ваш «Ланцюг вразливостей» та «Банк ресурсів», подумайте, що конкретні дії ви можете вчинити, щоб зміцнити свою стійкість. Напишіть щонайменше 5-7 стратегій.

– *Приклад:* Якщо ваша вразливість – постійне занепокоєння про майбутнє, стратегія може бути – практика усвідомленості (майндфулнес) або щоденне планування лише на наступний день.

– *Приклад:* Якщо вразливість – фізична втома від малорухливого способу життя, стратегія – щоденні 30-хвилинні прогулянки або ранкова зарядка.

– Будьте максимально конкретними та реалістичними!

Етап 4: Складання особистого плану

Використовуючи всі попередні записи, сформууйте свій «План Особистої Психологічної Стійкості». Можете оформити його у вигляді таблиці або просто послідовних пунктів.

1. Моя головна мета щодо психологічної стійкості:

– (Наприклад: «Навчитися краще керувати емоціями в стресових ситуаціях», «Збільшити відчуття внутрішнього спокою»).

2. Три ключові кроки для досягнення цієї мети:
 - (Розпишіть 3-5 конкретних кроків, що ви візьмете з вашого «Арсеналу Стратегій»).
 3. Які ресурси мені знадобляться для реалізації цих кроків?
 - (Вкажіть конкретні ресурси з вашого «Банку Ресурсів»).
 4. Можливі перешкоди на шляху та як я їх подолаю?
 - (Подумайте про те, що може завадити, і як ви з цим впораєтесь. Наприклад, якщо бракує часу, як ви його знайдете?).
 5. Як я буду відстежувати свій прогрес?
 - (Наприклад: «Щотижня робити позначки в щоденнику про свій настрій», «Відзначати виконані кроки», «Оцінювати свій рівень стресу за шкалою від 1 до 10»).
 6. Коли я почну реалізовувати свій план?
 - (Встановіть конкретну дату. Наприклад, «3 понеділка, 24 червня 2025 року»).
- Важливі поради:**
- Будьте чесними з собою: Це ваш особистий план, він має бути щирим і відповідати вашим потребам.
 - Дійте поступово: Не намагайтеся змінити все одразу. Навіть маленькі, послідовні кроки дають значний результат.
 - Будьте терплячими до себе: Розвиток стійкості – це процес, а не одноразова подія. Можуть бути невдачі, і це нормально. Головне – продовжувати рухатися вперед.
 - Переглядайте та оновлюйте: Ваш план не є чимось висіченим у камені. Регулярно переглядайте його, адаптуйте до нових обставин та оновлюйте, коли виникає така потреба.
- Цей план – ваш персональний дороговказ до більш гармонійного та стійкого життя. Успіхів вам у його створенні та реалізації!

3. Буклет «Етичний кодекс першої допомоги»

Завдання – створити короткий збірник ключових етичних принципів та практичних порад щодо надання первинної психологічної допомоги поліцейськими. Формат може імітувати невеликий службовий буклет або пам'ятку, яку можна швидко переглянути в екстреній ситуації. Акцент на простоті, чіткості та практичній цінності інформації.

Форма подання – документ (1-2 сторінки) у форматі брошури, списку ключових правил, інфографіки з основними кроками або іншої лаконічної та легко запам'ятовуваної форми.

4. Сценарій/комікс «Діалог з кризовою особистістю»

Завдання – розробити сценарій короткого (3-5 реплік) діалогу між поліцейським та особою, яка перебуває у кризовому або небезпечному психічному стані. Сценарій має демонструвати ефективне застосування принципів встановлення контакту, деескалації, виявлення емпатії та (за потреби) скерування до спеціалізованої допомоги. Альтернативно, можна подати цю взаємодію у форматі короткого коміксу з відповідними візуальними елементами.

Форма подання:

- *Сценарій* – текстовий документ з чітко прописаними ролями та репліками. Можливе додавання коротких ремарок щодо емоційного стану персонажів та дій поліцейського.
- *Комікс* – візуальна розповідь у вигляді послідовності кадрів з текстом у баблах, що відображає діалог та ключові дії.

Використані та рекомендовані джерела:

1. Бесчастний В. М., Мухіна Г. В., Новікова О. О. Комунікативні та психологічні аспекти підготовки фахівців для Національної поліції : навч. посіб. ; за ред. В. М. Бесчастного. Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2017. 155 с.
2. Мітченко К. В. Психологічна зрілість майбутніх поліцейських: траєкторії розвитку протягом навчання. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія : Психологічні науки*. 2024. № 1 (4). С. 92-100. DOI: [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2024.1\(4\).10](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2024.1(4).10).
3. Мухіна Г. В. Психологічна готовність поліцейських надавати першу психологічну допомогу. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 5(1). С. 108–111. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-20>.
4. Недря К. М. Особливості комунікації поліції з особами в станах гострої/бойової стресової реакції (ПТСР) : навч. відеокурс. Дніпро : ДДУВС, 2023. URL: <https://dduvs.edu.ua/navchalnij-protses/navchalni-videomaterialy/ptsr/>.
5. Недря К. М. Стресостійкість у роботі поліцейського : навч.-практ. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2020. 124 с.
6. Перша психологічна допомога в роботі поліцейського : практ. порадник / уклад. Ю. Бойко-Бузиль, О. Давидова, І. Пампура ; за заг. ред. В. Криволапчука. Київ : Вид-во Людмила, 2023. 46 с.
7. Перша психологічна допомога: посібник для працівників на місцях. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 64 с.
8. Пономаренко Т. Професійно-психологічна підготовка поліцейського : навч. посіб. Суми : ФОП Цьома С. П., 2025. 188 с.
9. Професійно-психологічна підготовка поліцейського : навч. посіб. / А. М. Гельбак, О. М. Молчанова, Г. В. Мухіна, Н. В. Цумарева. Київ : Алерта, 2024. 258 с.
10. Професійно-психологічна підготовка поліцейського : навч. посіб. / Я. М. Когут, Ю. Ц. Жидецький, Ю. І. Кіржецький та ін. ; за ред. Я. М. Когута. Львів : Львівський держ. ун-т внутр.х справ, 2022. 404 с.
11. Пряхіна Н. О., Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц. Професійно важливі якості сучасного поліцейського. *ГАБІТУС*. 2022. № 39. С. 239-243. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.39.43>.
12. Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посіб. / О. О. Євдокімова, І. В. Жданова, Д. В. Швець та ін. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2018. 426 с.
13. Швець Д. В. Професійна деформація співробітників Національної поліції України: юри-дико-психологічний вимір. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 301-305.
14. Community policing: освітні практики : кол. монограф. / кол. авт. ; наук. ред. к.іст.н., доц. К. М. Недря. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 204 с.

Тема 8 РОЗБУДОВА ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ПОСИЛЕННЯ ДОВІРИ ДО ПРАВООХОРОНЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Навчальні цілі: визначати чинники, що впливають на рівень суспільної довіри до правоохоронних органів у кризових ситуаціях; впроваджувати принципи прозорості, підзвітності та відкритої комунікації у взаємодії з громадою; протидіяти проявам корупції, зловживання владою та порушенням прав людини у професійній діяльності; формувати та підтримувати позитивний імідж правоохоронця через залучення громади до спільного вирішення безпекових питань.

ЛЕКЦІЯ № 13

Поняття доброчесності та довіри як основних чинників оцінки роботи правоохоронних органів. Сучасні проблеми, що негативно впливають на рівень довіри населення та шляхи їх вирішення. Корупція як одна з вагомих причин втрати довіри до поліції. Роль правоохоронних органів у забезпеченні безпеки громади: шляхи подолання викликів, пов'язаних з надзвичайними станами.

13.1. Поняття доброчесності та довіри як основних чинників оцінки роботи правоохоронних органів

Доброчесність поліцейського — це загальна сукупність професійних, фізичних та моральних якостей, яка характеризується сумлінним та чесним виконанням службових обов'язків, дотриманням етичних норм та правил, дотримання принципу законності, справедливості, неупередженості, а також безумовну вірність присязі поліцейського у всіх її проявах. Поліцейська доброчесність включає в себе відкриту внутрішню суб'єктивну потребу та прагнення своїм бездоганним несенням служби заслужити довіру та повагу зі сторони суспільства.

Поняття доброчесності включає в себе й імідж поліцейського, який має бути забезпечено шляхом комплексної синергії багатьох факторів-особистісних якостей, зовнішнього вигляду, швидкість реагування на події та прийняття рішень, знання законодавства та наявність розширеного кругозору з різних питань, що актуальні в суспільстві.

В першу чергу, потрібно згадати про Присягу працівника поліції, з якої і починається професійний шлях поліцейського. Присяга — це офіційна й урочиста особиста публічна обіцянка про сумлінне виконання службових обов'язків та високе усвідомлення законів при вступі на специфічну службу, отриманні певного статусу (наприклад, громадянства), при вступі на посаду; акт урочистої клятви особи виконувати обов'язки, що випливають з публічно-правового статусу, якого вона набула. Присяга поліцейського являє собою текст, закріплений статтею 64 Закону України «Про Національну поліцію». Цю урочисту клятву на вірність Українському народові складає кожна особа, яка вступає на службу в поліції: «Я, (прізвище, ім'я та по батькові), усвідомлюючи свою високу

Доброчесність — це сукупність моральних якостей та чеснот, які проявляються у чесній, порядній, справедливій та відповідальній поведінці людини. Вона передбачає дотримання моральних принципів та етичних норм у всіх сферах життя, включаючи особисті стосунки, професійну діяльність та суспільну участь.

Присяга поліцейського – це урочисте зобов'язання, яке складає особа, вступаючи на службу в Національну поліцію України, і яке підтверджує її вірність Українському народу та зобов'язання дотримуватися Конституції та законів України.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Присяга поліцейського – це формальність чи моральний обов'язок? Як її виконання проявляється в щоденній роботі?

відповідальність, урочисто присягаю вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права і свободи людини, честь держави, з гідністю нести високе звання поліцейського та сумлінно виконувати свої службові обов'язки».

Зі складанням Присяги поліцейський повинен беззаперечно дотримуватися Конституції та законів України при виконанні службових обов'язків, поважати та охороняти права і свободи людини, а також забезпечувати інтереси суспільства і держави. Важливо, що підписаний текст Присяги долучається до особової справи працівника поліції, який її склав.

Поведінку поліцейського з огляду на доброчесність описує Наказ МВС № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських», а саме встановлює собою ряд правил та норм, що під час виконання службових обов'язків *поліцейський повинен:*

- неухильно дотримуватися положень Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

- професійно виконувати свої службові обов'язки, діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією, законами України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, міжнародними договорами України, а також цими Правилами;

- поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, що передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України;

- у кожному окремому випадку обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків;

- неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства України, обмежень, пов'язаних зі службою в Національній поліції України, визначених Законами України «Про Національну поліцію», «Про запобігання корупції» та іншими актами законодавства України;

- виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку, не допускати дискримінації в будь-якій формі;

- поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати;

- контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку;

- мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу;

- дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики;

- зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

- інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

Під час виконання службових обов'язків поліцейському заборонено:

- сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

- допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками, дискримінацію в будь-якій формі;

- використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних або особистих цілях;

- розголошувати та використовувати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у тому числі після припинення служби в поліції, крім випадків, визначених законом;

- знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак (жетон), а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню за допомогою технічних засобів, крім випадків, коли поліцейський виконує службові обов'язки в режимі секретності в установленому законодавством України порядку;

- перебувати на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, уживати тютюнові вироби під час безпосереднього виконання службових обов'язків і в невстановленому місці.

Поведінка поліцейського, як і будь-якої іншої людини, значною мірою залежить не лише від законів, інструкцій чи регламентів, але й від його внутрішніх переконань, цінностей, моральних установок і особистого світогляду. Навіть за умов однакової ситуації двоє різних правоохоронців можуть діяти по-різному – і причина цього криється саме у суб'єктивному сприйнятті.

Наприклад, коли офіцер бачить правопорушника, його реакція буде залежати не лише від букви закону, але й від особистої думки про молодь, про характер порушення, про те, чи вважає він виправданим застосування сили. Один поліцейський може обрати м'який діалог, вважаючи, що кожна людина заслуговує на другий шанс і розуміння. Інший, з огляду на попередній негативний досвід реакції правопорушників на зауваження, одразу застосовує більш жорсткий тон розмові, бо вважає, що лише суворе реагування забезпечує порядок. Тобто, внутрішні

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Під час воєнного стану ваш колега ігнорує інструкцію і не перевіряє об'єкт критичної інфраструктури, виправдовуючи це тим, що "там завжди тихо". Як ви вважаєте, чи можна вважати це "незначним" порушенням? Що важливіше у цій ситуації — зберегти лояльність до колеги чи дотриматися службового обов'язку? Як би ви вчинили і чому? Чи змінює ваше рішення той факт, що йдеться про воєнний стан?

переконання відіграють неабияку роль у тому, як правоохоронець тлумачить ситуацію, як вибирає засоби впливу та які межі допустимого для себе визначає. Це можуть бути етичні орієнтири, особистий досвід, навіть рівень емпатії чи життєва філософія. З одного боку, суб'єктивність може бути позитивним чинником – коли вона проявляється у вигляді гуманності, справедливості, бажання допомогти. Але з іншого боку, саме суб'єктивне ставлення може стати причиною неприпустимої ненормативної поведінки – дискримінації, упередженості, агресії чи зловживання владою. Таким чином, поведінка поліцейського – це не лише реакція «за статутом», але й прояв його особистої системи цінностей. Саме тому так важливо, щоб правоохоронці проходили не лише юридичну підготовку, але й морально-етичне виховання, вчасно отримували психологічну підтримку, формували в собі високі стандарти служіння суспільству та гуманістичні філософські погляди.

13.2. Сучасні проблеми, що негативно впливають на рівень довіри населення та шляхи їх вирішення.

Питання до аудиторії:
Що може впливати на зниження довіри? Наведіть конкретні приклади або ситуації, які негативно впливають на імідж поліції.

У сучасному суспільстві поліція має одну з головних позицій як гарант безпеки, правопорядку та захисту прав людини. Проте останніми роками в багатьох країнах, зокрема й в Україні, спостерігається поступове зниження рівня довіри громадян до поліції. Це явище має глибокі корені з соціальних, психологічних та політичних причин, що ускладнюються новими викликами сучасного світу, в тому числі правовим режимом воєнного стану.

Про це свідчать результати загальнонаціонального опитування громадської думки, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» на замовлення незалежної Консультативної місії Європейського Союзу в Україні (КМЄС) за 2024 рік. Найбільшу довіру серед правоохоронних органів (86 %) має Національна гвардія України, що пов'язане з їх стабільною безпосередньою масовою участю у відсічі збройної агресії. Наступними з лав МВС довіру населення заслужила Служба безпеки України (73 %), яка систематично надає високі результати в боротьбі зі злочинністю, пов'язаною з посяганням на національну безпеку. Третє місце отримала Державна прикордонна служба України (54%), що на своїх плечах тримають охорону державного кордону. Четверте місце отримала Національна поліція України (48 %), а саме показник, який, на жаль, з 2023 року зменшився.

За даними опитування Центру Разумкова¹⁰¹, жінки загалом схильні оцінювати діяльність правоохоронних органів позитивніше, ніж чоловіки: 47,7 % жінок вважають її «скоріше позитивною», у той час як серед чоловіків таку оцінку дали 42,5 %.

Найвищий рівень схвалення спостерігається в порівняно безпечних регіонах, тоді як у прифронтових зонах та районах, що зазнають ракетних обстрілів, оцінки є суперечливими – вони значною мірою залежать від поточних загроз безпеці.

¹⁰¹ За лінією фронту: Суспільне сприйняття безпеки в Україні. Аналітичний звіт за результатами загальнонаціонального опитування громадян щодо оцінки безпеки. Київ, 2025. 56 с.

Цікавий взаємозв'язок простежується між рівнем добробуту респондентів і оцінкою ефективності роботи правоохоронців: чим вищий рівень добробуту, тим вищі оцінки. Частка тих, хто позитивно оцінює роботу правоохоронних органів, зростає від 44 % серед осіб, яким не вистачає коштів навіть на їжу, до 59,5 % серед тих, хто живе більш заможного.

Основні причини зниження довіри, що вбачає населення :

Проблема: Корупція та зловживання владою.

Незважаючи на реформи, громадськість і далі фіксує випадки хабарництва, зловживання службовим становищем, «покривання» злочинців. Люди бачать, що іноді поліція служить не закону, а власним інтересам або керівництву та впливовим особам.

Поради: Основним важелем впливу на громадськість у розрізі побудови чесних та відкритих стосунків є забезпечення неухильного дотримання принципу відкритості та прозорості у своїх діях, а також положень, закріплених у ЗУ «Про запобігання та протидію корупції». Своєчасне подання декларацій з чистими, правдивими відомостями, виключення конфлікту інтересів, сумлінне, компетентне, вчасне, результативне і відповідальне виконання службових повноважень та професійних обов'язків, рішень та доручень органів і осіб, яким вони підпорядковані, підзвітні або підконтрольні, недопущення зловживань та неефективного використання державної і комунальної власності.

Проблема: Насильство та жорстоке поводження.

Випадки перевищення повноважень, надмірне застосування сили або жорстоке поводження із затриманими (молоддю, національними меншинами чи протестувальниками) підривають віру в поліцію як захисника прав людини.

Поради: Суворе дотримання принципу законності, застосування сили згідно вимог до поліцейського заходу: пропорційність, законність, ефективність та необхідність. Проведення суспільної роботи для громадян щодо можливості подання негайної скарги на посадових осіб Національної поліції, у випадках порушення ними вимог щодо обмежування свободи людини, крім як на підставах та в порядку, визначених законом, катування затриманих осіб, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, ставлення до них. Суворий і законний розгляд таких скарг компетентними органами та притягнення поліцейських до відповідальності: дисциплінарної, адміністративної, кримінальної, цивільно-правової-стане запорукою зниження правопорушень серед правоохоронців, а також зменшить страх суспільства перед «безкарністю, всюдозволеністю та свавіллям», а збільшить бажання комунікувати з поліцією.

Проблема: Неякісне реагування на звернення громадян

Коли громадяни не отримують належної реакції на свої заяви або бачать, що злочини не розслідуються ефективно, формується відчуття безсилля звернення до системи. Якісне реагування поліції на правопорушення, звернення та сигнали громадян – не лише професійний обов'язок, але й основа довіри суспільства до державних інституцій.

Несвоєчасне або формальне реагування підриває авторитет правоохоронної системи, сприяє зростанню злочинності та соціальній напрузі. Кожен випадок нерозкритого злочину значно впливає на довіру

*Питання до аудиторії:
Як ви розумієте явище корупції?*

до правоохоронців, проте є злочини, що дійсно неможливо розкрити внаслідок збігу багатьох обставин та факторів. Візьмемо до прикладу невеликий населений пункт, де працює поліцейський офіцер громади, до якого із заявою звернувся громадянин Іванов І. І., який повідомив про те, що біля 23.00 він залишив поруч із своїм будинком велосипед без захисного ключа, а на ранок виявив його відсутність. Після проведення розслідування було встановлено, що внаслідок того, що камери відеоспостереження на місці відсутні, а через комендантську годину свідків не було і підозрілих осіб помічено не було, тож злочин залишився нерозкритим. Дану справу закривають. В результаті великого розпачу через втрату способу пересування гр. Іванов І. І. звинувачує поліцію, що ті не здатні займатись своєю роботою на гідному рівні, розповідає про це своїм сусідам і довіра до поліцейського на дільниці значно зменшується-такі жителі громади не матимуть бажання звертатись, вважаючи це втратою часу.

Поради: Питання філософське і багатогранне, але в даному випадку основним завданням поліцейського стане не надати офіційний лист про закриття провадження, а застосуванням принципу «Community policing» та відкрите спілкування з даною особою, або навіть зі спільнотою. Особистий прийом громадян є важливим елементом відкритості, прозорості та підзвітності правоохоронних органів. Особливої ваги він набуває у випадках, коли поліцейський здійснює роз'яснення щодо об'єктивної неможливості розкриття того чи іншого злочину. Така форма комунікації не лише знижує соціальну напругу, але й сприяє підтриманню довіри до правоохоронної системи, навіть у складних або конфліктних обставинах. У багатьох випадках громадяни очікують від поліції швидкого й результативного розслідування. Однак обставини можуть бути такими, що встановлення особи злочинця стає неможливим через відсутність доказів, свідків, технічної інформації або з інших об'єктивних причин. У такій ситуації саме особистий прийом дозволяє пояснити людині правову суть проблеми, надати процесуальну оцінку та перелік вжитих заходів. Згідно зі ст. 40 Конституції України та Законом України «Про звернення громадян», кожен має право звернутися до органів державної влади, зокрема правоохоронних, із запитом або скаргою й отримати обґрунтовану відповідь. Особистий прийом – це дієвий інструмент реалізації цього права. Його важливість полягає в тому, що:

- Громадянин отримує достовірну та фахову інформацію з перших вуст, що зменшує ризик дезінформації або спотворення фактів;
- Поліцейський демонструє відкритість і повагу до заявника, що формує позитивний імідж поліції як сервісної структури;
- Стимується ескалація конфлікту або зневіра в органах влади – Пояснення дають змогу людині краще зрозуміти правову ситуацію, а не сприймати її як «бездіяльність» поліцейського. Безпосередньо поліцейський, використовуючи підхід community policing, може запропонувати звернутися в місцеву раду щодо вирішення питання (наприклад, виділення коштів на освітлення, або на встановлення камер); надати громадянину інформаційну допомогу (перенаправити до необхідної інстанції, знайти волонтерів, написати заяву та ін.).

Проблема: Наслідки історичного минулого, стереотипи та публічні заклики активізації руху проти поліції.

Попри реформу поліції, що триває вже понад 10 років, в Україні поліція часто за звичкою асоціюється з інструментом контролю, примусу і покарання. Як результат, люди не бачать змін і продовжують жити в парадигмі «нас карають – ми боїмося і підкорюємось». Змінити цю глибоку недовіру лише структурними реформами важко – потрібна зміна менталітету та культури служби. Одна з проблем сучасної української правоохоронної системи – це відсутність глибокої адаптації як серед поліцейських, так і серед громадян до розуміння поліції як сервісної служби, а не карального органу. Протягом десятиліть міліція виконувала функцію репресивного апарату – інструмента держави, а не громадянина. Тому громадяни часто не сприймають поліцію як помічника чи захисника, а бачать у ній потенційну загрозу чи джерело корупції.

Поради: Поліція – це сервісна служба, яка надає послуги населенню, тобто спрямовує свою діяльність на розв’язання тих проблем, що ставить населення перед поліцією, й вирішення яких належить до її компетенції. Сервісна модель поліції передбачає, що поліцейський-це представник держави, який надає послугу з безпеки: реагує, захищає, консультує, пояснює. Проте багато громадян не очікують допомоги від поліції, а навпаки-боятися з нею контактувати, навіть якщо самі стали потерпілими від злочину. Зміцнення авторитету полягає в служінні суспільству та передбачає, зокрема, надання послуг і допомоги тим членам громади, що з особистих, економічних і соціальних чи інших причин надзвичайного характеру потребують негайної допомоги.

Проблема: Інформаційні технології та ЗМІ.

Сьогодні багато хто має сучасний телефон з відеокамерою. Відеозаписи інцидентів із поліцією швидко поширюються в соціальних мережах, викликаючи обурення, навіть якщо ситуація неоднозначна та потребує ретельного вивчення. Це підвищує суспільну вимогливість до прозорості дій поліції.

Поради: В кожному підрозділі Національної поліції функціонує відділ зв’язку з громадськістю, до основних завдань якого входять забезпечення оперативного висвітлення в засобах масової інформації стану правопорядку в регіоні та заходів, що здійснюються НП щодо боротьби зі злочинністю та громадського порядку, в тому числі й за участі співробітників відділу, сприяють профілактиці правопорушень та формуванню позитивного іміджу працівників поліції, моніторинг громадської думки щодо діяльності НП, проведення узгодженої інформаційної політики у сфері формування об’єктивної, неупередженої громадської думки про діяльність ГУНП, створення позитивного іміджу поліцейських. Офіційна відповідь на події, що викликали суспільний резонанс, швидке реагування на пости в соціальних мережах, особисті публічні медіативні зустрічі з інфлюенсерами, активістами та людьми, що впливають на громадську думку, вчасне притягнення до відповідальності винних осіб має значущий вплив на довіру осіб, що пильно спостерігають за поліцією, як публічними особами, з усіх сторін. Такі рішення з висвітлення правдивої та «чистої» інформації формують легітимність поліції та їх дій, а також позитивний досвід учасників події.

Питання до аудиторії:

Які, на вашу думку, є найбільші виклики для правоохоронних органів під час надзвичайних станів?

Проблема: Відсутність комунікації з суспільством та громадою.

Якщо поліція не пояснює свої дії, не спілкується відкрито з населенням та не звітує перед ним, своїми діями вона породжує недовіру, чутки та припущення про непрозорість, що грають проти її іміджу та поваги. Поліцейський, який приїхав на виклик та виконує свої обов'язки за алгоритмами, не звертаючи уваги на почуття її учасників автоматично стає безликим силуетом, який формалізовано та методично виконує свої функції, немов робот. Зі сторони це викликає сумніви щодо компетентності, справляє враження небажання виконувати свою роботу якісно, а ігнорування питань про хід справи, навіть якщо посадова особа робить все вірно та згідно чинного законодавства трактується суспільством як незалученість у його проблеми.

Поради: Пересічні громадяни-далеко не фахівці в галузі права, хоча й такі серед них присутні не в малій кількості. З метою підвищення обізнаності про свої права та обов'язки, а також соціальні можливості поліція може організовувати лекції та мастермайнди, інформаційні кампанії та сесії, правові дискусії, висвітлення змін у законодавстві на офіційних сторінках соціальних мереж. Налагодження постійного діалогу в громаді для підвищення якості знань чинного національного та міжнародного законодавства позитивно впливатиме й на кількість викликів на лінію 102, оскільки люди будуть викликати поліцію не з метою «розсудити» дві конфліктних сторони, а у випадку прямого порушення прав, а також розуміти розмежування поняття «компетенція поліції» чи цивільно-правова відповідальність, де поліція безсила, а уповноважений щодо розгляду органи судової влади за приватною ініціативою заявника.

Проблема: Відсутність комунікації між підрозділами

Відсутність ефективної комунікації між підрозділами поліції є серйозною проблемою, яка може призводити до затримок у реагуванні, дублювання завдань, неузгоджених дій і, як наслідок, до зниження ефективності правоохоронної діяльності. До прикладу – заявник робить виклик на лінію «102» про те, що у свою відсутність він виявив пошкодження на власному транспортному засобі. Диспетчер здійснює розподіл даної події на групу реагування патрульної поліції. Прибувши на виклик, поліцейські опитують власника, оглянувши місце події встановлюють, що даних, що б свідчили про дорожньо-транспортну пригоду немає, камер та свідків також. Патрульна служба кваліфікує дану подію як пошкодження майна та переадресовує до відділу поліції. В свою чергу, черговий відділу поліції вже самостійно приймає виклик, телефонує заявнику і опитує в телефонному режимі наново, аби зрозуміти, якого фахівця відправляти на місце. Після прибуття слідчо-оперативної групи, яка хоче розібратись в ситуації детальніше для формування процесуальних документів, власник знову повідомляє обставини події і задає собі питання «чому все відбувається так довго, чому відсутня комунікація?». Суспільство здебільшого не поділяє різні підрозділи між собою, а робить висновки за всю поліцію в цілому, тож такі випадки залишають негативний відбиток на авторитеті поліцейських.

Порада: Описана проблема має більш системний характер, і саме зміни в системі підходу до реагування на виклики або передачі інформації в середині поліції може змінити ситуацію.

Навчання співробітників комунікаційним навичкам і навичкам роботи в команді. Не соромитись повідомити про початкову помилку у комунікації, встановити контакт між поліцейським та заявником, роз'яснити з яких причин може відбуватись такі випадки, а також чинні нормативно-правові акти, з якими особа може ознайомитись, поки на місці працюють фахівці, аби впевнитись, що їй прагнуть допомогти. Притримуватись особистої етики в спілкуванні, розвивати навички емоційного інтелекту та активного слухання. Слова «я Вас розумію», «на даний момент ми намагаємось зробити все, що від нас залежить», «я відчуваю Ваш розпач і занепокоєння ситуацією, але наразі ми робимо все, що в наших силах, аби вирішити дану проблему» можуть стати першим кроком до налагодження взаємодії при умові сумлінного виконання послідовності та алгоритму дій, передбачених законодавством. Надання контактів для подальшого повідомлення заявника про перебіг та стан його справи, опитування про якість надання поліцейської допомоги.

Чому ж навички комунікації так важливі для побудови поліцейської доброчесності?

– Зниження конфліктності у спілкуванні: поліцейські щодня стикаються з агресією, страхом, розгубленістю, а комунікативні навички дозволяють врегулювати ситуацію мирно та конструктивно.

– Профілактика насильства: уміння «деескалації» конфлікту зменшує ризики застосування сили, що важливо при роботі з молоддю, сімейними конфліктами, вразливими групами.

– Підвищення ефективності взаємодії з громадою- суспільство охочіше співпрацює з поліцейськими, що вміють слухати, розуміти та нейтрально вирішувати спори.

– Покращення міжвідомчої взаємодії, оскільки навички якісної комунікації корисні також всередині самої структури: у стресових колективах часто виникають внутрішні конфлікти, медіаційні підходи допомагають керувати емоціями, уникати професійного вигорання.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як співвідноситься доброчесна поведінка поліцейського з антикорупційною політикою в Україні?

13.3. Корупція як одна з вагомих причин втрати довіри до поліції

Корупція – це не лише грошовий хабар. Це будь-яке зловживання службовим становищем задля власної вигоди або вигоди інших осіб. Для поліцейського – це питання не лише особистої доброчесності, але й довіри громадян до держави. Пам'ятайте: навіть дрібне порушення кидає тінь на всю систему.

Основні поняття визначені в:

- Законі України «Про запобігання корупції»,
- Кримінальному кодексі України (ст. 368–369-2),
- Дисциплінарному статуті НПУ,
- Етичному кодексі поліцейського.

Згідно із законом, корупційними діями є, зокрема:

– Прийняття неправомірної вигоди (грошей, подарунків, послуг).

– Зловживання службовим становищем у своїх інтересах або інтересах третіх осіб.

Корупція – це негативне суспільне явище, яке проявляється у зловживанні службовим становищем з метою особистого збагачення або отримання інших неправомірних вигод.

Питання до аудиторії:

Що ви зробите вже сьогодні (під час навчання), щоб розвинути свою доброчесність як майбутнього поліцейського?

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які кроки можуть бути зроблені для посилення довіри між громадою та правоохоронними органами у кризових ситуаціях?

– Конфлікт інтересів (коли особисті інтереси можуть впливати на службові рішення).

– Неподання або подання недостовірної декларації про майновий стан.

Що дозволено, а що заборонено?

Дозволено:

– Приймати подарунки вартістю до 1/5 мінімальної зарплати (окрім службових ситуацій).

– Зазначені подарунки дозволено отримувати лише за таких умов: подарунки отримуються не у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; особа, яка дарує, не перебуває в підпорядкуванні особи, щой вона дарує подарунок.

– Висловлювати подяку в неформальній формі (слова вдячності – не корупція).

– Повідомляти керівництво про потенційний конфлікт інтересів (наприклад, якщо ваш родич є стороною в справі).

Заборонено:

– Приймати будь-які подарунки чи «винагороди» під час виконання службових обов'язків.

– Приховувати майно, доходи або витрати при поданні декларації.

– «Покривати» колег за порушення або тиснути на слідчих, суддів тощо.

– Користуватись службовим транспортом чи ресурсами в особистих цілях.

Як розрізнити порушення?

Постав собі питання для самоконтролю:

– Чи отримую я щось (гроші, подарунок, послугу) за свої посадові дії?

– Чи можу я прийняти це рішення об'єктивно, чи на мене впливають особисті зв'язки?

– Чи зможу я чесно розповісти про свою дію керівництву або громаді?

– Чи не зашкодить ця дія репутації поліції?

– Якщо маєш сумнів – краще утримайся від дії або звернись до свого керівника, юридичного відділу чи до НАЗК (Національного агентства з питань запобігання корупції).

13.4. Роль правоохоронних органів у забезпеченні безпеки громади: шляхи подолання викликів, пов'язаних з надзвичайними станами

Правоохоронні органи відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки громади, особливо під час надзвичайних станів. Однак, у такі періоди вони стикаються з унікальними викликами, що можуть підірвати довіру населення. Важливо розуміти ці виклики та шукати шляхи їх подолання для побудови міцної довіри між громадою та правоохоронними органами.

Виклики, пов'язані з надзвичайними станами:

- Збільшення навантаження та обмежені ресурси: Надзвичайні стани (наприклад, війна, природні катастрофи, епідемії) значно збільшують обсяг роботи правоохоронних органів. Це може призвести до їхнього перевантаження, нестачі персоналу, обладнання та інших ресурсів, що негативно впливає на якість надання послуг та час реагування.

- Психологічний тиск та стрес: Правоохоронці під час надзвичайних станів працюють в умовах підвищеного ризику, що може призвести до значного психологічного тиску, стресу, посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Це, своєю чергою, може вплинути на їхню здатність ефективно виконувати обов'язки та спілкуватися з громадою.

- Порушення громадського порядку та кримінальна активність: Надзвичайні стани часто супроводжуються зростанням кримінальної активності (мародерство, грабежі, шахрайство) та порушеннями громадського порядку. Це вимагає від правоохоронних органів швидкої та ефективної реакції, водночас зберігаючи повагу до прав людини.

- Дезінформація та фейкові новини: В умовах надзвичайних станів поширюється велика кількість дезінформації та фейкових новин, що може викликати паніку, недовіру до влади та правоохоронних органів. Це ускладнює роботу з громадою та підтримання порядку.

- Зміни в законодавстві та обмеження прав: Воєнний стан, як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, кардинально впливає на права та свободи людини. Основна мета таких обмежень – забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності та відсічі агресії.

Права, що МОЖУТЬ бути обмежені

Під час воєнного стану можуть бути тимчасово обмежені такі конституційні права та свободи:

Право на свободу пересування (ст. 33 Конституції України): може бути обмежено шляхом запровадження комендантської години, заборони пересування у певний час доби, обмеження в'їзду/виїзду з певних територій.

Право на недоторканність житла (ст. 30): може бути дозволено примусове відчуження майна для потреб оборони, а також здійснюватися огляд житла та майна без рішення суду (у виняткових випадках, з дотриманням встановленої процедури).

Таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31): може бути обмежено шляхом перегляду кореспонденції, прослуховування телефонних розмов тощо.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які конституційні права та свободи можуть бути обмежені під час воєнного стану? Наведіть приклади.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Які права людини не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану?

Право на недоторканність особистого і сімейного життя (ст. 32): може бути обмежено у частині збору та використання конфіденційної інформації про особу.

Право на участь в управлінні державними справами, право обирати та бути обраним (ст. 38): можуть бути скасовані або перенесені вибори до органів влади, референдуми.

Право на мирні зібрання, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39): може бути заборонено проведення масових заходів.

Право на працю та вибір роду діяльності (ст. 43): може бути запроваджена трудова повинність, використання праці для оборонних потреб.

Право на страйк (ст. 44): страйки можуть бути заборонені.

Право власності (ст. 41): може бути примусове відчуження майна для потреб держави з подальшим відшкодуванням його вартості.

Право на освіту (ст. 53): може бути змінено порядок навчання, його форми тощо.

Зокрема, в умовах воєнного стану можуть бути введені й інші заходи, такі як:

Встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства.

Перевірка документів у осіб, огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян.

Заборона торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі.

Вилучення у підприємств, установ і організацій, а також у громадян транспортних засобів, іншої техніки і майна для потреб оборони з подальшим відшкодуванням їх вартості.

Встановлення квартирної повинності для розміщення військових частин, підрозділів чи евакуйованого населення.

Регулювання роботи підприємств та установ, введення норм споживання.

Заборона або обмеження передачі інформації через комп'ютерні мережі (контроль засобів зв'язку).

Права, що НЕ МОЖУТЬ бути обмежені

Навіть в умовах воєнного стану **не можуть бути обмежені** такі фундаментальні права та свободи людини, як:

Право на життя (ст. 27).

Право на повагу до гідності (ст. 28) – заборона катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

Право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29).

Неприпустимість примусової праці та рабства (ст. 43, ч. 3).

Право на рівність (ст. 24) – відсутність привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігійних переконань, майнового стану тощо.

Право на громадянство (ст. 25) – громадянин України не може бути позбавлений громадянства.

Право на судовий захист (ст. 55) – кожен має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Презумпція невинуватості (ст. 62).

Право на правову допомогу (ст. 59).

Принцип незворотності дії закону в часі (ст. 58).

Неприпустимість подвійного притягнення до юридичної відповідальності за одне й те саме правопорушення (ст. 61).

Право не свідчити проти себе, членів сім'ї чи близьких родичів (ст. 63).

Важливі аспекти

Пропорційність обмежень: Будь-які обмеження прав і свобод повинні бути пропорційними до загрози, яку вони мають усунути, та необхідними для досягнення поставленої мети (забезпечення національної безпеки).

Тимчасовий характер: Обмеження діють лише на період дії воєнного стану і мають бути чітко визначені в указах Президента та законах. Після припинення або скасування воєнного стану дія цих обмежень припиняється.

Контроль: Дотримання прав людини в умовах воєнного стану перебуває під контролем міжнародних правозахисних організацій та національних інституцій, таких як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Воєнний стан є винятковою ситуацією, що вимагає балансу між безпекою держави та захистом прав і свобод її громадян. Законодавство України намагається забезпечити цей баланс, чітко визначаючи межі можливих обмежень та гарантуючи збереження фундаментальних прав.

– **Відсутність чіткої комунікації:** Недостатня або нечітка комунікація з боку правоохоронних органів під час надзвичайних станів може призвести до плутанини, чуток та недовіри.

Шляхи подолання викликів та побудови довіри громади:

1. Посилення комунікації та прозорості:

– Регулярне інформування: Налагодження регулярного та прозорого інформування громади про поточну ситуацію, дії правоохоронних органів, а також про те, як громадяни можуть долучитися до забезпечення безпеки. Використання різних каналів комунікації (офіційні сайти, соціальні мережі, ЗМІ, прес-конференції).

– Відкритість до діалогу: Створення механізмів зворотного зв'язку, таких як «гарячі лінії», онлайн-платформи для звернень та запитань, регулярні зустрічі з представниками громади.

– Протидія дезінформації: Активна боротьба з фейковими новинами та дезінформацією шляхом надання перевіреної інформації та роз'яснень.

2. Нарощування потенціалу та ресурсів:

– Додаткове навчання: Проведення спеціалізованого навчання для правоохоронців з питань роботи в надзвичайних станах, кризових комунікацій, надання першої психологічної допомоги.

– Поповнення ресурсів: Забезпечення достатнього фінансування, технічного оснащення, засобів індивідуального захисту та іншої необхідної матеріально-технічної бази.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Назвіть щонайменше три шляхи подолання викликів та побудови довіри між громадою та правоохоронними органами.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як використання новітніх технологій може покращити роботу правоохоронних органів та їхню взаємодію з громадою?

- Психологічна підтримка: Запровадження програм психологічної підтримки для правоохоронців, що працюють в умовах підвищеного стресу.

3. Забезпечення законності та дотримання прав людини:

- Неухильне дотримання законодавства: Навіть в умовах надзвичайного стану, правоохоронні органи повинні неухильно дотримуватися законів та міжнародних стандартів прав людини.

- Відповідальність за порушення: Забезпечення невідворотності відповідальності за будь-які порушення з боку правоохоронців, що сприятиме підвищенню довіри та запобігатиме безкарності.

- Прозорість розслідувань: Забезпечення прозорості розслідувань щодо будь-яких скарг на дії правоохоронних органів.

4. Співпраця з громадою та іншими інститутами:

- Громадські патрулі та добровільні формування: Залучення членів громади до спільних патрулів, формування добровільних загонів охорони громадського порядку (за умови їхнього належного навчання та контролю).

- Взаємодія з громадськими організаціями: Співпраця з неурядовими організаціями, волонтерськими рухами, що надають допомогу населенню та можуть бути мостом між правоохоронними органами та громадою.

- Координація з іншими службами: Тісна співпраця з медичними службами, рятувальниками, органами місцевого самоврядування, військовими (у разі військового стану) для координації дій та ефективного реагування.

5. Розвиток патрульної поліції та дільничних офіцерів поліції/поліцейських офіцерів громади:

- Присутність у громаді: Посилення присутності патрульної поліції та дільничних офіцерів поліції/поліцейських офіцерів громади у громаді, що дозволяє їм краще розуміти місцеві проблеми та будувати особисті стосунки з мешканцями.

- Орієнтація на громаду: Переорієнтація роботи на вирішення проблем громади, а не лише на реагування на злочини, що включає профілактичну роботу, консультування та допомогу.

6. Використання інноваційних технологій, наприклад:

- Системи відеоспостереження: Впровадження та розширення систем відеоспостереження у громадських місцях для підвищення безпеки та швидшого реагування.

- Мобільні додатки: Розробка мобільних додатків для швидкого зв'язку з правоохоронними органами, отримання оперативної інформації та повідомлення про правопорушення.

- БПЛА: Використання дронів у роботі дільничних офіцерів поліції/поліцейських офіцерів громади є багатогранним і приносить значні переваги:

Моніторинг та патрулювання важкодоступних територій: Дрони дозволяють ефективно оглядати великі території, включаючи ліси, поля, промислові зони, віддалені населені пункти, де піший або автомобільний патруль є складним або неефективним. Це критично важливо для

виявлення підозрілої активності, моніторингу ліній електропередач, газопроводів та іншої інфраструктури, яка може стати мішенню.

Оперативне реагування на надзвичайні ситуації: У разі пожеж, повеней, стихійних лих або інших надзвичайних подій БПЛА можуть швидко надати повну картину з повітря, допомогти в оцінці масштабів, пошуку постраждалих та координації рятувальних операцій. Вони дозволяють ПОГУ отримати оперативну інформацію до прибуття основних сил.

Пошукові операції: Дрони з тепловізорами або потужними камерами незамінні для пошуку зниклих людей, особливо у складних умовах (ніч, погана видимість, великі відкриті простори або лісисті масиви). Це значно скорочує час пошуку та збільшує шанси на успіх.

Виявлення правопорушень: Завдяки дронам можна фіксувати різноманітні правопорушення, такі як несанкціоноване сміттєзвалище, незаконна вирубка лісу, браконьєрство, порушення правил дорожнього руху на віддалених ділянках. Це надає ПОГУ неспростовні докази для притягнення порушників до відповідальності.

Документування та фіксація: БПЛА можуть використовуватися для фіксації місць подій, дорожньо-транспортних пригод, збитків, завданих обстрілами, що є важливим для розслідувань та збору доказової бази. Високоякісні знімки та відео з повітря забезпечують об'єктивну картину.

Підтримка громадської безпеки: Під час масових заходів дрони можуть надавати загальну картину ситуації, допомагаючи ПОГУ в управлінні натовпом, виявленні потенційних загроз та забезпеченні порядку.

Безпека самого ПОГа: Використання дронів для попередньої розвідки території перед входом поліцейського може значно підвищити його особисту безпеку, особливо в районах, де є ризик вибухонебезпечних предметів або інших прихованих загроз.

Побудова довіри громади до правоохоронних органів є тривалим процесом, який вимагає постійних зусиль, прозорості та готовності до змін. В умовах надзвичайних станів ця задача стає ще більш актуальною, оскільки довіра є фундаментом для ефективного реагування на виклики та забезпечення безпеки та стабільності в суспільстві.

ВИСНОВКИ

– Добročесність поліцейського охоплює сумлінне виконання обов'язків, дотримання етичних норм та законів, що разом із бездоганною службою формує довіру та повагу суспільства. Ця добročесність відображається в його іміджі, швидкості реагування, знанні законодавства, а також у безумовній вірності присязі, яка є основою професійного шляху поліцейського.

– Зниження довіри до поліції в Україні (48 % у 2024 році) спричинене такими проблемами, як корупція, жорстоке поводження, неякісне реагування на звернення, історичні стереотипи та відсутність належної комунікації. Вирішення цих проблем потребує підвищення прозорості, суворого дотримання законності, активної комунікації з громадянами через особисті прийоми та інформаційні кампанії, а також покращення внутрішньої взаємодії підрозділів. Корупція, що визначається як будь-

яке зловживання службовим становищем заради вигоди, значно підриває довіру громадян до поліції та держави. Для боротьби з нею необхідно пам'ятати про неприпустимість прийняття неправомірної вигоди, зловживання службовим становищем, конфлікту інтересів та приховування майна, а також повідомляти про будь-які сумніви щодо можливих порушень.

– Правоохоронні органи відіграють ключову роль у безпеці громади, особливо під час надзвичайних станів, стикаючись із викликами, такими як збільшене навантаження, психологічний тиск, зростання злочинності, дезінформація та обмеження прав громадян. Подолання цих викликів вимагає посиленої та прозорої комунікації, нарощування потенціалу та ресурсів, неухильного дотримання прав людини, співпраці з громадою та іншими інститутами, а також активного впровадження інноваційних технологій.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Як, на вашу думку, зміниться ставлення громадян до поліції, якщо кожен правоохоронець почне активно використовувати принципи «Community policing» та відкрито спілкуватися з населенням, пояснюючи причини своїх дій, навіть у випадках, коли злочин неможливо розкрити?

2. Уявіть ситуацію, коли через недосконалість внутрішньої комунікації між підрозділами поліції громадянин змушений кілька разів переповідати обставини своєї справи різним співробітникам. Як ця системна проблема може вплинути на загальне сприйняття ефективності та професіоналізму поліції в очах суспільства?

3. Розгляньте сценарій, де правоохоронець, усвідомлюючи потенційний конфлікт інтересів (наприклад, розслідування справи, де фігурує його далекий родич), вирішує проігнорувати цей факт. Які довгострокові наслідки матиме така поведінка для довіри населення до всієї правоохоронної системи, навіть якщо безпосередньо ця справа буде «розкрита»?

4. Якщо уявити, що після завершення воєнного стану всі тимчасові обмеження прав громадян будуть негайно скасовані, але поліція не проводить роз'яснювальної роботи щодо причин цих обмежень та гарантій їх тимчасового характеру, як це може вплинути на психологічний стан суспільства та його готовність до подальшої співпраці з правоохоронними органами?

5. Як використання інноваційних технологій, таких як БПЛА для моніторингу територій, може вплинути на сприйняття поліції громадою: чи буде це розглядатись як посилення безпеки, чи як потенційне порушення приватності, і від чого залежатиме це сприйняття?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Для підвищення рівня знань з даної теми рекомендуємо пройти онлайн-курс «Основи антикорупції для кожного» від Офісу доброчесності НАЗК, який простою мовою відповість на головні питання, надасть базові знання й корисні інструменти для запобігання корупції та боротьби з нею.

2. Есе-роздум: «Довіра як фундамент безпечної громади в умовах війни»

Мета: Розвинути навички критичного мислення, аргументації та формулювання власної позиції щодо ролі довіри та правоохоронних органів у забезпеченні безпеки громади.

Опис завдання: Напишіть есе-роздум на тему: «Довіра як фундамент безпечної громади в умовах війни: роль правоохоронних органів у її формуванні та збереженні»

Ваші завдання:

1. **Поняття довіри та безпеки:** Почніть з власного розуміння понять «довіра» та «безпека громади» у контексті сучасної України, що перебуває у стані повномасштабної війни. Чому довіра є критично важливою саме зараз?

2. **Виклики для правоохоронних органів:** Опишіть основні виклики, з якими стикаються правоохоронні органи України в умовах надзвичайного стану (війна). Які нові завдання з'явилися, і як вони впливають на взаємодію з громадою?

3. **Шляхи формування та збереження довіри:** Запропонуйте конкретні шляхи та механізми, що, на вашу думку, можуть сприяти формуванню та збереженню високого рівня довіри до поліції та інших правоохоронних структур у воєнний та післявоєнний період. Окремо розгляньте:

- **Прозорість та підзвітність:** Чому вони важливі?
- **Комунікація:** Як поліція має спілкуватися з громадою?
- **Співпраця:** Які форми співпраці з громадою є ефективними?
- **Доброчесність та професіоналізм:** Як їх підтримувати та посилювати?
- **Реагування на корупцію та порушення:** Чому швидке та справедливе реагування є ключовим?

4. **Особиста роль:** Як кожен поліцейський, військовослужбовець правоохоронних органів може особисто сприяти підвищенню довіри?

Формат подачі: Есе обсягом 2-3 сторінки.

ЛЕКЦІЯ № 14

Стратегії підвищення прозорості, підзвітності та залучення громади в поліцейські практики. Робота поліції з протидії проявам дискримінації як інструмент підвищення довіри серед громади. Алгоритм дії поліцейського на факти виявлення дискримінації.

14.1. Стратегії підвищення прозорості, підзвітності та залучення громади в поліцейські практики

Питання до аудиторії:

Чи достатній, на Ваш погляд, рівень довіри до поліції в Україні? Відповідь обґрунтуйте.

Формування довіри до поліції – один із найважливіших викликів для правоохоронної системи, особливо в умовах суспільної напруги, війни та високих очікувань від держави. Саме тому сучасні підходи до поліцейської діяльності включають **стратегії прозорості, підзвітності та активного залучення громади** до процесів прийняття рішень.

– Незалежний громадський контроль за поліцією

Одним із ключових інструментів забезпечення підзвітності є **створення незалежних наглядових структур**.

Приклад:

У 2023 році в низці громад, що беруть участь у проєкті «Поліцейський офіцер громади», було започатковано громадські дорадчі ради при відділеннях поліції. До складу таких рад входять представники громадських організацій, ветерани, педагоги, молодь. Їх роль – аналізувати дії поліції, давати зворотний зв'язок, брати участь у формуванні пріоритетів охорони правопорядку.

Це сприяє не лише контролю за роботою поліції, але й створенню партнерства – коли громада не лише критикує, але й підтримує поліцію.

– Прозорість кадрових та управлінських рішень.

Відкритість кадрової політики має велике значення для довіри як з боку громадськості, так і всередині самої структури поліції. Важливо, щоб поліцейські посади займали дійсно кваліфіковані та добросовісні працівники – на основі конкурсу, а не знайомств.

Приклад:

Національна поліція України запровадила публічні конкурси на керівні посади. Наприклад, у 2022 році у Львівській області відбір керівника поліції проходив з участю представників місцевого самоврядування, журналістів і громадських активістів. Такі прозорі механізми зменшують ризик корупції та сприяють довірі.

– Доступ громади до інформації

Питання до аудиторії:

Що ви можете зробити вже зараз, як курсант, або студент, щоб підтримувати імідж відкритої та підзвітної поліції у своєму оточенні?

Поліція має активно комунікувати з громадянами – через сайти, сторінки у соцмережах, зустрічі на майданчиках громади. Люди мають розуміти: чому і як поліція приймає рішення (наприклад, щодо патрулювання або розподілу ресурсів). На платформі data.gov.ua поліція регулярно публікує відкриті дані – статистику щодо злочинності, кількості викликів, інформацію про реагування. Також на сайтах підрозділів НПУ доступна інформація про плани патрулювання, результати роботи поліцейських офіцерів громади.

14.2. Робота поліції з протидії проявам дискримінації як інструмент підвищення довіри серед громади.

Почнемо з розбору поняття «дискримінація», яке по своїй суті означає форму нерівного або недостатньо справедливого ставлення до окремих осіб або груп людей на підставі певних ознак, як не мають об'єктивного виправдання. Упередженість ставлення може проявлятися за множинними ознаками- нерівність у прийнятті рішень, хейт за зовнішніми ознаками, доступність послуг та розваг, тощо. Стаття 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» дає більш широке та розгорнуте поняття терміну «дискримінація» та визначає його наступним чином: «Ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, що були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будьякій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними».

Дискримінація за своєю формою може бути прямою, непрямую пособництвом чи підбурюванням до таких дій, або утиском.

Пряма дискримінація – ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними

Як я можу ідентифікувати подію ?

– розрізнене упереджене ставлення до людей, що знаходяться в аналогічній ситуації та внаслідок наявності однакових прав потребують однакового їх дотримання;

– однакове упереджене ставлення до людей, що знаходяться в різних умовах і внаслідок певних соціальних, фізичних, економічних причин не мають доступу до своїх прав та свобод;

Історичний приклад:

США (до 1960-х років): У громадському транспорті та закладах існували окремі місця для темношкірих і білих, навіть коли вони знаходилися в однакових умовах (наприклад, обоє оплатили проїзд чи навчаються в одній школі).

ПЕРЕВІР СЕБЕ

Як саме, будучи, наприклад, поліцейським офіцером громади, ви зможете залучити місцевих жителів до формування безпечного середовища?

Питання до аудиторії:

Згадайте випадок з життя, де ви або ваші знайомі могли стикнутися із дискримінацією.

Україна: Під час карантину COVID-19 низка людей з інвалідністю скаржились на уніфіковані правила доступу до послуг, що не враховували потреб осіб з фізичними обмеженнями – наприклад, щодо пересування до пунктів вакцинації.

Непряма дискримінація – ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об’єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;

Як я можу ідентифікувати подію?

– штучно створений доступ до забезпечення прав та свобод, який умовно передбачає рівне ставлення, але на практиці створює менш сприятливі умови для реалізації прав певною особою або групою осіб через їхні ознаки;

– визначається статистичними даними на основі скарг, активних чи пасивних дій у відмові доступу до послуг, певної території, тощо, дій чи бездіяльності, спрямованих на обмеження прав;

Історичні приклади:

Україна: Формальна вимога надати довідку про місце реєстрації для участі в державних програмах виключала доступ до них для ВПО (внутрішньо переміщених осіб), хоча юридично вони мали ті ж права.

Франція: Заборона на носіння релігійного одягу у школах формально застосовується до всіх, але непропорційно зачіпає мусульманських дівчат, що носять хіджаб.

– підбурювання до дискримінації-активні дії, що полягають у закликах, вказівках, наказах чи популяризації явища дискримінації стосовно окремої особи чи групи осіб за певною ознакою;

Як я можу ідентифікувати подію ?

– публічні дії висловлювання або заклики, що провокують, заохочують інших людей до упередженого, ворожого ставлення до певної особи або групи людей (пропаганда дискримінації в соціальних мережах, ЗМІ, публічними особами на широкий загал).

– ті ж самі дії, вчинені в приватному порядку (на невелику аудиторію, наприклад, в родині за сімейним столом, викладачем в навчальному закладі, в транспорті загального користування, тощо).

Історичні приклади:

Україна: У 2018 році деякі політичні діячі публічно висловлювались проти ромської громади, що викликало напади на ромські поселення, зокрема у Львові.

Руанда (1994): Радіо «Міле Колін» закликала до вбивств представників етнічної групи тутсі, що стало інформаційним каталізатором геноциду.

– посібництво у дискримінації- будь-який прояв умисної усвідомленої допомоги у вчиненні дискримінаційних дій стосовно окремої особи чи групи осіб за певною ознакою.

Як я можу ідентифікувати подію ?

– мовчазна підтримка (бездіяльність у протидії дискримінаційним явищам, неповідомлення про такі дії, насмішки, саркастичні реакції)

- газлайтинг (умисне навіювання та запевнення потерпілої особи, що їй здається, що відносно неї вчиняють дії з ознаками дискримінації)

- надання ресурсів для поширення дискримінації (фінансування установ державного та недержавного підпорядкування, за якими були встановлені факти порушення відповідних норм, приховування фактів дискримінації, ігнорування фактів, відсутність cancel culture в медіа суспільстві)

- створення умов для дискримінації (підвищення керівником зарплатної платні особам, що підтримують його певні дискримінаційні наративи або зменшення зарплатні тим, хто проти його відповідних поглядів; юрист, який підказує можливості обійти антидискримінаційне законодавство, чим підтримує явище)

- утиск – небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Як я можу ідентифікувати подію ?

- вигадкування та поширення жестів, аббревіатур, слоганів, емблем, що принижують честь та гідність особи чи групи осіб;

- ігнорування, ізоляція або сегрегація через стать, етнічну належність, сексуальну орієнтацію тощо.

Історичні приклади:

Україна: Після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році в соцмережах зросла кількість зневажливих висловлювань щодо російськомовних українців, що проявлялось у публічному цькуванні.

Німеччина: У 1930-х роках поширення антисемітських емблем, плакатів, та карикатур створювало принизливу атмосферу для єврейської громади.

Цінність цього загального визначення дискримінації полягає у тому, що воно виокремлює ключові принципи, що 5 дозволяють визначати, в яких випадках розрізнення між особами або групами осіб становитиме дискримінацію в будь-якій формі. Таких принципів є чотири:

1. Наявність порушення (обмеження у визнанні, реалізації або користуванні) прав і свобод.

2. Наявність певної захищеної ознаки, на підставі якої відбувається розрізнення.

3. Відсутність правомірної, об'єктивно обґрунтованої мети, для досягнення якої проводиться розрізнення.

4. Недотримання принципу пропорційності (належності та необхідності) між метою розрізнення та способами її досягнення.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», дія Закону поширюється на відносини між юридичними особами публічного та приватного права, місцезнаходження яких зареєстровано на території України, а також фізичними особами, що перебувають на території України, зокрема в таких сферах суспільних відносин, в тому числі й державної служби, що стосується й органів Національної поліції.

Беручи до уваги статтю 8 Закону України «Про Національну поліцію», поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Зокрема, стаття 24 Конституції України говорить: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

Згідно Наказу МВС № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських», кожен працівник поліції зобов'язаний виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку, не допускати дискримінації в будь-якій формі.

Закон встановлює наступний перелік ознак, за якими заборонена дискримінація:

☐ раса;

Як я можу розпізнати ?

До прикладу, власник компанії не допускає до виконання певних посадових обов'язків представника будь-якої з рас, посиляючись на те, що за сталими стереотипами дана раса є «лінивою та повільною». Історичним прикладом расизму є апартеїд. Апартеїд у Південній Африці (1948–1994) – одна з найяскравіших форм расизму в новітній історії. Це офіційна державна політика расової сегрегації, яку проводив уряд ПАР, спрямована на обмеження прав чорношкірого населення.

☐ колір шкіри;

Як я можу розпізнати ?

До прикладу, на вечірку не пускають людей з певним кольором шкіри, посиляючись на правила закладу або так званий «дрес-код».

☐ політичні переконання;

Як я можу розпізнати ?

До прикладу, звільнення з роботи працівника державної установи після того, як він публічно висловив підтримку кандидатів. Може проявлятися у відмові в навчанні або кар'єрному просуванні через участь у політичних протестах або мітингах. Туди ж варто додати переслідування журналістів за публікацію матеріалів, що критикують владу або підтримують альтернативні політичні погляди. Історичним прикладом

стануть репресії радянської влади проти «українських буржуазних націоналістів» у 1930-х – 1950-х роках. У цей період радянська влада активно переслідувала всіх, хто висловлював незалежницькі або проукраїнські ідеї, підтримував УНР, був членом ОУН, УПА, або просто відстоював українську культуру, мову та автономію та виступали за демократичні україністичні політичні погляди. Такі люди автоматично вважалися «ворогами народу», «націоналістами» або «антирадянськими елементами».

☐ релігійні та інші переконання;

Як я можу розпізнати ?

До прикладу, недопущення до певного виду робіт, процесу освіти чи послуг через носіння певного виду вбрання, що є частиною релігійної культури (хіджаб, кіпа, хустка). Релігійні гоніння, ліквідація церкви, тощо. Історичним прикладом стане У 1946 році на псевдособорі у Львові УГКЦ було примусово ліквідовано, її офіційно «возз'єднали» з Російською православною церквою.

☐ стать;

Як я можу розпізнати ?

Жінці відмовляють у посаді через стереотипне уявлення про роль жінки у суспільстві, мотивуючи це тим, що це «не жіноча робота», «жінки не витримають такого психологічного навантаження, бо дуже слабкі». Або хейт чоловіків, бо «прибиральник – це не чоловіча робота, іди на будівництво». Історичний факт: у Великій Британії жінки здобули обмежене виборче право лише у 1918 році, а повне – у 1928-му. У США – у 1920 році після ухвалення 19-ї поправки до Конституції.

☐ вік;

Як я можу розпізнати ?

Людині похилого віку відмовляють у прийомі на роботу, аргументуючи це тим, що вона «занадто стара для цієї посади» або що «молодші працівники більш енергійні та сучасні». Молодим людям відмовляють у посаді, бо старші люди «відповідальніші». Історично, у середньовіччі в Європі люди старшого віку часто не мали права на власність або спадщину, оскільки у той час часто панувало переконання, що лише молодь здатна працювати і керувати господарством. У багатьох країнах було законодавство, що обмежувало права старших людей на успадкування або право володіти майном, особливо якщо вони не могли працювати чи мати дітей для передачі своїх статків.

☐ інвалідність;

Як я можу розпізнати ?

Наприклад, відмова у працевлаштуванні через використання інвалідного візка, незважаючи на те, що робота не вимагає значних фізичних навантажень. У період Стародавнього Риму люди з інвалідністю часто не мали жодних прав і були маргіналізовані. Наприклад, особи з фізичними вадами або деформаціями вважалися неповноцінними для участі в громадському житті, військовій службі або отриманні освіти.

☐ соціальне походження;

Як я можу розпізнати ?

У деяких країнах дитина з небагатої родини може бути дискримінована під час вступу до вищих навчальних закладів, якщо її сім'я не може дозволити собі оплатити репетиторів або додаткові курси для підготовки до вступних іспитів. Це може призвести до того, що талановиті учні з бідних сімей не матимуть рівних шансів для отримання освіти, навіть якщо їхні академічні досягнення перевищують результати інших кандидатів. Факт з історії: У радянській Україні людей з родин «куркулів» (заможних селян) часто переслідували і дискримінували, їхніх дітей могли не брати до навчальних закладів або звільняли з роботи, навіть якщо ці люди мали високі кваліфікації. Це було частиною більш широкої політики радянського уряду, який намагався знищити «клас» заможних селян і їхніх нащадків через ворожість до приватної власності та багатства.

☐ громадянство;

Як я можу розпізнати ?

Іноземним громадянам може бути відмовлено в отриманні роботи, навіть якщо вони мають всі необхідні кваліфікації, через їхнє громадянство.

☐ сімейний стан;

Жінці, яка має маленьку дитину, відмовляють у підвищенні на роботі, аргументуючи це тим, що вона, ймовірно, не зможе повною мірою виконувати свої обов'язки через обов'язки з догляду за дитиною. Інколи можуть вважати, що людина з сімейними зобов'язаннями буде менш відданою роботі або більш схильною до відпусток.

☐ майновий стан;

Людині з нижчим майновим рівнем відмовляють у доступі до певних послуг або товарів, наприклад, у висококласному ресторані або готелі, лише через те, що вона не може дозволити собі оплатити дорожчі варіанти. Наприклад, в Англії в Середньовіччі існувала система «пілґ для багатих», де лише дворяни та заможні особи мали право подавати позови до суду, а бідні часто не могли дозволити собі адвокатів чи оплату судових витрат.

☐ мова;

Людині, яка має акцент, можуть відмовити в прийомі на роботу або обмежити її професійні можливості. Наприклад, в країнах, де домінує одна мова, особи, що говорять іншими мовами або мають сильний акцент, можуть стикатися з бар'єрами у працевлаштуванні, навіть якщо їх кваліфікація повністю відповідає вимогам

☐ або інші ознаки. Ця факультативна ознака може бути різнобічною та багатогранною і її роз'яснення ґрунтується на практиці Європейського суду з прав людини: інші ознаки повинні відображати певну «персональну» характеристику (статус), за якою можна відрізнити осіб або групи осіб, та бути достатньо подібними до ознак, що зазначені у відповідних нормах антидискримінаційного законодавства, зокрема бути невід'ємними, вродженими, незалежними від особи та майже або повністю незмінними характеристиками (наприклад, колір шкіри, стать, сексуальна орієнтація) або стосуватися визначального для особистої або групової ідентичності вибору (наприклад, релігійні або інші переконання, національна приналежність).

14.3. Алгоритм дії поліцейського на факти виявлення дискримінації

Під час виявлення фактів порушення прав і свобод людини, пов'язаних із дискримінацією, варто дотримуватись покрокового алгоритму дій поліцейського при виявленні фактів дискримінації:

1. Оцінка ситуації

Оцінка дозволяє правильно зрозуміти суть інциденту і визначити, чи має місце дискримінація, що є основою для подальших дій.

а) Зібрати первинну інформацію щодо випадку дискримінації.

б) Визначити, який тип дискримінації відбувається (расова, за ознакою статі, віку, інвалідності, тощо).

в) Встановити, чи є постраждала особа, і хто саме є порушником.

2. Забезпечення безпеки та правової охорони.

Забезпечення безпеки потерпілих є пріоритетом, щоб уникнути подальшого фізичного чи психологічного ураження, а також гарантувати їхні права на захист.

а) Забезпечити безпеку постраждалій стороні, якщо ситуація потребує втручання (наприклад, фізична агресія або загроза).

б) За необхідності викликати медичну допомогу або інших спеціалістів (психологічна допомога тощо).

в) Якщо є свідки або інші особи, забезпечити їхню безпеку та захист від можливої помсти чи подальших загроз.

3. Документування події. Якісне документування є критично важливим для збереження доказів, що допомагають у розслідуванні та прийнятті обґрунтованих рішень у суді чи інших посадовими особами, уповноваженими на розгляд справи.

а) Зафіксувати усі обставини події, включаючи час і місце інциденту, персональні дані постраждалих і порушників, свідчення потерпілих і свідків, фото- і відеодокази, якщо вони є.

б) Оформити первинний протокол про прийняття заяви за результатами виявлення дискримінації.

4. Попередня оцінка правопорушення.

Оцінка правопорушення дає зрозуміти, що подальші правові кроки потрібно вжити і чи є підстави для порушення справи.

а) Оцінити, чи є підстави для порушення кримінальної справи чи адміністративного провадження:

б) Визначити, чи відповідає вчинене дискримінацією за національним чи міжнародним законодавством.

в) Перевірити, чи є конкретні закони чи норми, що передбачають відповідальність за дискримінацію (наприклад, у разі порушення трудових прав, прав на освіту або на доступ до публічних послуг).

5. Роз'яснення прав потерпілому.

Роз'яснення прав допомагає потерпілому зрозуміти свої можливості щодо захисту та отримання компенсації, що є важливим для їхньої довіри до системи правосуддя.

а) Надати потерпілому чи свідкам чіткі інструкції щодо подальших дій, включаючи можливість подати заяву до суду або звернення до органів місцевого самоврядування, ЄСПЛ, тощо

б) Роз'яснити права потерпілого на отримання компенсації або відшкодування шкоди.

6. Визначення необхідних дій. Визначення дій дозволяє спрямувати розслідування чи правову допомогу за потрібним напрямком, забезпечуючи належне реагування на порушення.

а) У разі кримінального правопорушення – передати справу до відділу поліції, слідчого для подальшого розслідування.

б) Якщо порушення є адміністративним, скласти відповідний протокол і передати справу в суд.

в) Якщо інцидент не є злочином, рекомендувати потерпілому звернутися до органів місцевого самоврядування, уповноважених на захист прав людини, або омбудсмена.

8. Моніторинг і підтримка потерпілого. Підтримка потерпілого в процесі розслідування та на всіх етапах судового процесу забезпечує справедливість і захист прав людини.

а) Забезпечити підтримку потерпілого на всіх етапах – від подачі заяви до отримання вироку або компенсації.

б) При необхідності організувати надання психологічної допомоги або соціальної підтримки для постраждалої особи.

9. Розслідування та аналіз причин дискримінації. Аналіз причин дискримінації допомагає виявити системні проблеми і вжити заходів для їх усунення, що сприяє покращенню ситуації в суспільстві.

а) Вивчити обставини, що призвели до дискримінаційних дій і проаналізувати, чи є системні порушення, що потребують корекції або реформ.

б) Якщо порушення відбулося в рамках установи (робоче місце, навчальний заклад тощо), ініціювати розслідування для виявлення проблем у політиці організації або у внутрішніх документах.

10. Освітня робота та профілактика. Освітні та профілактичні заходи поліцейського громади або громадських організацій допомагають попереджати випадки дискримінації в майбутньому, зміцнюючи правову свідомість суспільства.

а) Проведення освітньої роботи серед громадян і організацій про те, що таке дискримінація, її наслідки і як її уникати.

б) Регулярне здійснення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання дискримінаційним випадкам в майбутньому.

Дискримінація може призвести до порушення прав людини, зокрема до обмеження свободи, прав на працю, освіти, медичну допомогу та інші основні права. Поліція, як гарант законності, має запобігати такого виду порушенням. Для ефективної роботи поліція повинна мати довіру населення. Якщо громадяни відчують, що вони піддаються дискримінації або несправедливому поводженню з боку поліції, це підіриває довіру до правоохоронних органів. Протидія дискримінації допомагає зміцнити цю довіру. Поліцейський, особливо під пильним оком громади, виконує свої службові обов'язки, тісно співпрацюючи та взаємодіючи з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямовує свою діяльність на задоволення їхніх потреб.

Незалежно від посади чи звання у відносинах із населенням поліцейський зобов'язаний бути тактовним та доброзичливим, висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі, надати можливість особі висловити власну думку, до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень проявляти повагу, охороняти їх безпеку та право на невтручання в особисте життя. За будь-яких обставин і відносно будь-якої людини як у робочий, так і в неробочий час поліцейський зобов'язаний дотримуватися норм професійної етики. Під час звернення до особи поліцейському заборонено бути зверхнім, погрожувати, іронізувати, використовувати ненормативну лексику та допускати дискримінацію в будь-якій формі. Поліцейський має бути коректним та не повинен допускати застосування насильства чи інших негативних дій щодо членів суспільства, а також, незважаючи на провокації, повинен залишатися об'єктивним.

ВИСНОВКИ

– Формування довіри до поліції є критично важливим викликом, особливо в умовах суспільної напруги та війни. Для цього сучасна поліцейська діяльність передбачає впровадження стратегій прозорості, підзвітності та активного залучення громади до процесів прийняття рішень. Ключовими інструментами є створення незалежних наглядових структур (наприклад, громадських дорадчих рад), прозорість кадрових рішень (публічні конкурси) та відкритий доступ громади до інформації поліції (статистика злочинності, плани патрулювання).

– Дискримінація визначається як нерівне або несправедливе ставлення до осіб чи груп на підставі певних ознак, що не мають об'єктивного виправдання. Вона може проявлятися у прямій, непрямій формі, пособництві, підбурюванні або утиску. Протидія дискримінації є ключовим інструментом підвищення довіри до поліції, оскільки громадяни мають відчувати справедливе ставлення з боку правоохоронних органів.

– При виявленні фактів дискримінації поліцейський повинен дотримуватися покрокового алгоритму. Це включає оцінку ситуації (збір інформації, визначення типу дискримінації та сторін), забезпечення безпеки постраждалих, ретельне документування події та попередню оцінку правопорушення. Далі необхідно роз'яснити права потерпілому, визначити подальші необхідні дії (кримінальне чи адміністративне провадження), забезпечити моніторинг та підтримку потерпілого, провести розслідування та аналіз причин дискримінації, а також здійснювати освітню та профілактичну роботу.

– Поліція, як гарант законності, відіграє ключову роль у запобіганні порушенням прав людини, що виникають внаслідок дискримінації. Ефективна робота поліції з протидії дискримінації зміцнює довіру населення, сприяючи партнерству та взаємодії між правоохоронцями та громадою

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яким чином підвищення прозорості в роботі поліції може вплинути на зменшення кількості скарг від громадян щодо дискримінації?
2. Як запровадження громадських дорадчих рад при відділеннях поліції може сприяти більш ефективному виявленню та протидії випадкам прихованої дискримінації?
3. Чому відкриті конкурси на керівні посади в поліції можуть розглядатися як один із механізмів запобігання упередженому ставленню до певних груп населення?
4. Які наслідки для довіри громадськості може мати відсутність чіткого алгоритму дій поліцейського у випадках виявлення дискримінації?
5. Як регулярна освітня робота з громадянами щодо видів дискримінації може покращити взаємодію населення з поліцією та ефективність її реагування на такі випадки?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Вирішіть завдання в підгрупах по 5-7 осіб та презентуйте спільне рішення:

Завдання 1: Аналіз механізмів громадського контролю.

– **Опис:** Дослідіть існуючі в Україні механізми незалежного громадського контролю за діяльністю поліції. Наведіть конкретні приклади їх функціонування (наприклад, громадські дорадчі ради при відділеннях поліції).

– **Результат:** Підготуйте короткий звіт (до 1 сторінки) або презентацію (5-7 слайдів) з аналізом переваг та недоліків цих механізмів, а також пропозиціями щодо їх удосконалення.

Завдання 2: Розробка кейсу «Прозора кадрова політика».

– **Опис:** Розробіть гіпотетичний кейс, де Національна поліція України запроваджує новий механізм прозорого відбору на керівну посаду (наприклад, як у Львівській області у 2022 році). Опишіть етапи цього процесу, включаючи залучення представників місцевого самоврядування, журналістів та громадських активістів.

– **Результат:** Опишіть кейс у форматі сценарію (1-2 сторінки), вказавши потенційні виклики та шляхи їх подолання для забезпечення максимальної прозорості.

Завдання 3: Аналіз відкритості інформації поліції.

– **Опис:** Проаналізуйте, як Національна поліція України комунікує з громадянами через офіційні сайти, сторінки у соцмережах та публікує відкриті дані (статистику щодо злочинності, кількість викликів тощо) на платформі data.gov.ua.

– **Результат:** Підготуйте есе (до 1,5 сторінки) або таблицю з оцінкою ефективності цих каналів комунікації та пропозиціями щодо їх покращення для підвищення довіри громади.

Завдання 4: Моделювання ситуації дискримінації та дії поліцейського.

– **Опис:** Оберіть один із видів дискримінації, описаних у матеріалі (наприклад, пряма, непряма, підбурювання, пособництво, утиск) та створіть коротку ситуацію (сценарій 1 абзац), де поліцейський виявляє такий факт.

– **Результат:** Послідовно опишіть дії поліцейського згідно з «Алгоритмом дії поліцейського на факти виявлення дискримінації», обґрунтовуючи кожен крок.

Завдання 5: Розробка профілактичного заходу.

Опис: Запропонуйте та детально опишіть ідею освітнього або профілактичного заходу, що міг би бути проведений поліцейським офіцером громади для запобігання дискримінації (наприклад, у школі, місцевій громаді чи з певною вразливою групою населення).

Результат: Створіть план заходу (назва, мета, цільова аудиторія, основні етапи, очікувані результати, необхідні ресурси), зазначивши, як він сприятиме підвищенню довіри до поліції.

Завдання 6: За бажання підвищити обізнаність представників поліції в тематичі доброчесності та антикорупції пройдіть онлайн-курс «Доброчесна поліція», у якому розглянуто як теоретичні, так і практичні аспекти доброчесності для представників поліції. Цей курс допоможе поліцейським краще виконувати свої професійні обов'язки, через розуміння того, що таке доброчесність, що є особливості запобігання корупції, як розв'язувати моральні дилеми.

Використані та рекомендовані джерела:

1. Конституція України : Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Писанець В. А. Адміністративно-правове забезпечення доброчесності працівників правоохоронних органів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 53 с.
3. Політика НАТО з виховання доброчесності Ухвалено главами держав та урядів, що беруть участь у засіданні Північноатлантичної ради у Варшаві 8-9 липня 2016 року. URL : https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_135626.htm?selectedLocale=uk.
4. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лют. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
6. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
7. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: Наказ МВС від 09.11.2016 № 1179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>.
8. Шатіло В. Принципи діяльності державної влади і методи їх здійснення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 1 (99). С. 66–70. 6.
9. Ящук І. Доброчесність, прозорість та підзвітність є невід’ємними складовими ефективності діяльності системи МВС. URL : <https://mvs.gov.ua/news/inna-iashhuk-dobrocesnist-prozorist-ta-pidzvitnist-je-nevidjemnimi-skladovimi-efektivnosti-sistemi-mvs>.
10. Drozd O., Havryliuk L., Bratel S., Dotsenko O., Lakiichuk Y. Testing of Integrity of Police Officers: The Realities of Today. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021 .Vol: 24 Issue: 2. URL : <https://www.abacademies.org/articles/testing-of-integrity-of-police-officers-therealities-of-today-10501.html>.

Навчальне видання

**БЕЗПЕКА ГРОМАДИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Навчальний посібник

Колектив авторів

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактор *О. М. Врублевська*

Підп. до друку 14.11.2025. Формат 60×84/8. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 29,99. Обл.-вид. арк. 32,25. Зам. № 11/25-нп.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців ДК № 8112 від 13.06.2024